

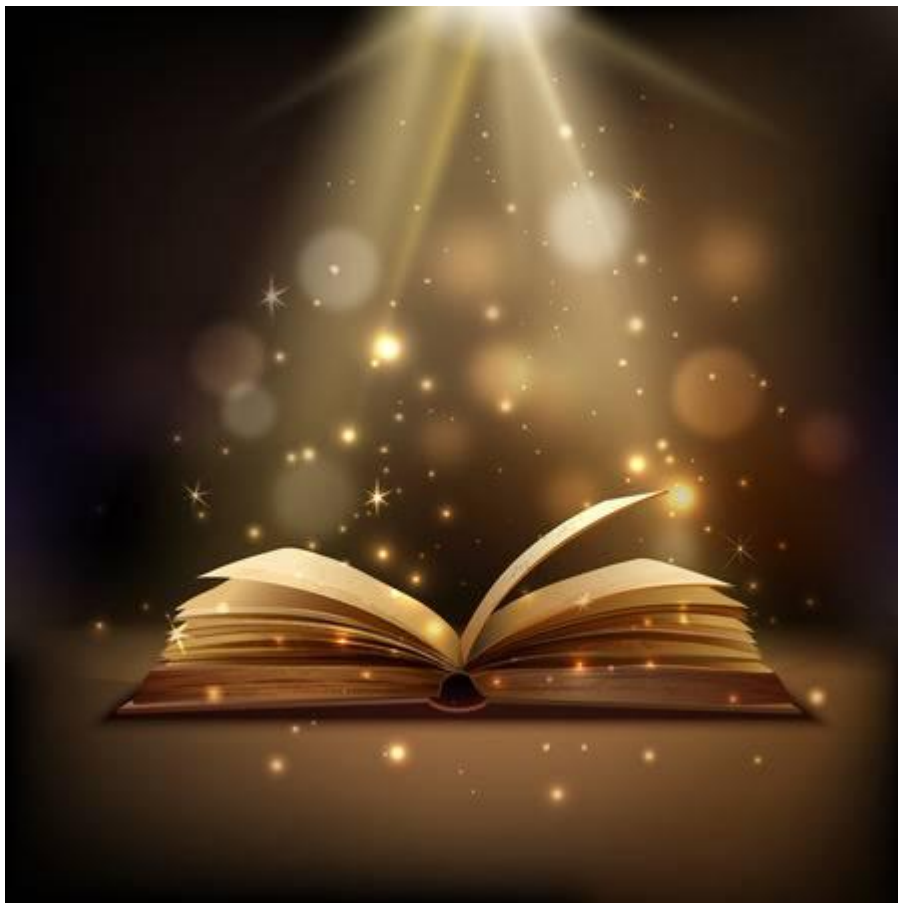

*ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ*

**ЗБІРНИК КРАЩИХ ВИПУСКНИХ РОБІТ ПРАЦІВНИКІВ
ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**СКАРБНИЦЯ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ
РОЗРОБОК ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

(2019–2020 рр)

Тернопіль, 2021

УДК 37.011.31:371.14

Скарбниця науково-методичних розробок працівників освіти Тернопільської області (2019–2020 рр): збірник кращих випускних робіт працівників освіти Тернопільської області, слухачів курсів підвищення кваліфікації у Тернопільському обласному комунальному інституті післядипломної педагогічної освіти в 2019–2020 роках / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. О. Сергуніна, А. Janowski, Ф. І. Полянський, М. А. Мартинів, Т. В. Магера, ТОКІППО, 2021. 562 с.

У збірнику представлено кращі випускні роботи працівників освіти, які були слухачами курсів підвищення кваліфікації у Тернопільському обласному комунальному інституті післядипломної педагогічної освіти в 2019–2020 роках. Учителі в своїх роботах діляться власним досвідом проведення уроків та сценаріями виховних заходів в умовах Нової української школи.

Усі матеріали збірника подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 5 від 13 жовтня 2021 р.)*

УДК 37.011.31:371.14.

©Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2021

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНИЙ НАПРЯМ

Боднар І. Р. Дослідження української писанки на Заліщанщині.....	с.7
Божок Р. Д. Індивідуальний проект на тему «Сторінками історії рідного краю, родина Козубських – патріоти України, борці за волю та незалежність».....	с.15
Бучок Н. І. Дослідження історії села Гумниська.....	с.25
Гарбузяк С. О. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій у навчальному процесі під час вивчення англійської мови.....	с.31
Гніда Г. Є. Розвиток комунікативних здібностей учнів на уроках англійської мови.....	с.52
Гончарук О. С. Вивчення історії нашого краю на уроках історії України.....	с.73
Довганюк І. М. Використання краєзнавчого матеріалу на уроках суспільних дисциплін.....	с.97
Дудик Г. В. Позаурочна діяльність та організація дозвілля учнів як один із засобів вивчення англійської мови.....	с.113
Крижанівська О. М. Формування критичного мислення на уроках словесності.....	с.127
Куцкір С. В. Формування життєвих компетентностей особистості на основі християнських цінностей	с.145
Луцишин С. А. Шляхи вдосконалення мовленнєвої діяльності через використання новітніх технологій на уроках англійської мови.....	с.164
Олійник О. Р. Інтелектуальні ігри на уроках словесності.....	с.181
Ризинкевич В. Б. Питання національних меншин в незалежній Україні на уроках історії.....	с.197
Штеркун М. Я. Формування предметних компетентностей на уроках історії.....	с.208

<i>Ярошук І. Д.</i> Підготовка старшокласників до ділового спілкування англійською мовою у процесі вивчення елективних курсів.....	с.225
--	-------

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ

<i>Грушицький В. І.</i> Дослідження життєвого шляху українського фізика-теоретика Зенона Храпливого.....	с.243
--	-------

<i>Пелішко С. І.</i> Інтернет-сервіси на уроках інформатики як засіб підвищення ефективності навчання.....	с.246
--	-------

<i>Підфігурна Т. А.</i> Конспект інтегрованого заняття з пріоритетом логіко-математичних завдань (з використанням елементів мнемотехніки) на тему «Використання інноваційних технологій для ефективного засвоєння інформації в умовах ЗДО: мнемотехніка».....	с.254
---	-------

<i>Ремез Г. А.</i> Використання цифрової лабораторії «Архімед» на уроках фізики.....	с.258
--	-------

<i>Різник Н. С.</i> Диференційований підхід при вивченні математики та інформатики.....	с.266
---	-------

<i>Татарин Л. Я.</i> Особливості методики викладання розділу «Веб-технології» у шкільному курсі інформатики.....	с.285
--	-------

<i>Швалюк Л. Б.</i> Використання елементів інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення правової освіти школярів.....	с.300
--	-------

<i>Штангрет З. Я.</i> Урок узагальнення і ситематизації знань з розділу «Теплові явища».....	с.306
--	-------

ПРИРОДНИЧО-ОЗДОРОВЧИЙ НАПРЯМ

<i>Білінський Л. В.</i> Особистісно орієнтоване навчання на уроках основ здоров'я.....	с.322
--	-------

<i>Бригідир Л. О.</i> Застосування інноваційних здоров'язберігаючих технологій на уроках основ здоров'я та формування успішної особистості.....	с.331
---	-------

<i>Гузик Л. Б.</i> Використання інформаційних технологій під час уроків основ здоров'я.....	с.354
---	-------

Діхтярук Р. І. Конспект заняття з екологічного виховання для дітей старшої групи на тему «Радіють діти первоцвітам».....	с.364
Іванюк Н. Д. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках основ здоров'я шляхом впровадження інноваційних технологій.....	с.369
Козюпа В. І. Формування здоров'язберігаючих компетентностей на уроках основ здоров'я шляхом використання інноваційних технологій.....	с.385
Кріль О. М. Конспект інтегрованого заняття з екологічного виховання, пошуково-дослідницької діяльності та народознавства у старшій групі ДНЗ «Колобок».....	с.394
Мислик Б. А. Використання особистісно-орієнтованих технологій на уроках фізичної культури та в позаурочний час.....	с.402

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

Бабій Н. Б. Формування пізнавальної активності та інтересу молодших школярів до читання.....	с.411
Марків Н. М. Формування навичок швидкісного читання шляхом використання інтерактивних форм та методів роботи.....	с.421
Мужів І. М. Круглий стіл з елементами тренінгового заняття «Педагогічна компетентність вчителів у прийомах роботи з дітьми девіантної поведінки».....	с.436

ВИХОВНИЙ НАПРЯМ

Бойко О. О. Розробка виховного заходу з питань національно-патріотичного виховання школярів на тему «Ми є. Були. І будемо ми! й Вітчизна наша з нами!».....	с.449
Довбуш О. В. Сценарій виховного заходу на тему «Сила духу, яку не зламати».....	с.457
Козак Ю. С. Виховний захід на тему «Творчість Майдану. Журнал народної пам'яті».....	с.470
Оболончик Т. Д. Ефективність правового та превентивного виховання з учнями кризових категорій.....	с.496

Пилипчук Т. Л. Формування духовних і моральних цінностей Української Хартії вільної людини в учнів через систему позакласних заходів.....	c.520
Струс В. М. Роль вивчення архітектурних (сакральних) пам'яток Бучаччини у духовному та естетичному збагаченні учнів на уроках основ християнської етики.....	c.533
Шептицька В. М. Формування моральних цінностей на прикладах життя святих в процесі вивчення християнської етики.....	c.541
Янушевська В. С. Сценарій святкової академії «Посвята в гімназисти».....	c.550

ГУМАНІТАРНИЙ НАПРЯМ

Боднар Ігор Романович,
керівник гуртків
Заліщицького районного будинку
дитячої та юнацької творчості

ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСАНКИ НА ЗАЛІЩАНЩИНІ

Писанкарство – одна з найдавніших галузей українського народного мистецтва, своєрідний символ України, що сягає своїм корінням в потаємні доісторичні, ще дохристиянські язичеські часи.

Кожен із елементів узору писанок сповнений свого змісту, значення, народжений уявою і віруваннями наших далеких пращурів.

В розмальовці писанок відобразилися космогонічні погляди тодішніх людей, які своєю сутністю, повсякденним буттям становили органічну частину оточуючої природи, були невідривні від неї, доля яких безпосередньо залежала від незрозумілого і навіть таємничого довколишнього світу.

Писанка стала унікальним синтезом віри, знань, мистецького хисту народу, донесла до нашої часу неоціненну інформацію з давноминулих тисячоліть.

Традиція писанки одвічно жила в Україні, відзначалася широким розмаїттям техніки виконання, кольорових сполучень, орнаментальною наповненістю в різних регіонах нашої країни.

Масове писанкарство почало занепадати в Україні з початком наступу радянської влади на релігію, масованого пропагандистського тиску державної атеїстичної ідеології. Це відбувалося одночасно зі знищенням церков та монастирів, заборонаю офіційного відзначення релігійних свят, нехтуванням споконвічними традиціями духовного життя, обрядами, звичаями.

Не оминув цей процес і західноукраїнських земель. У повоєнні роки була ліквідована і оголошена поза законом домінуюча поміж українства Галичини греко-католицька церква (служба в ній ведеться рідною мовою), яка кілька століть берегла і підтримувала самотність і автентичність українства в обороні

від колонізаційного наступу і асиміляційних потуг поневолювачів: шляхетської Польщі, Австро-Угорської монархії, буржуазної польської влади 20-30-х років нашої доби.

Все це полишило трагічний слід у розвитку культури рідного краю, а надто її найглибших витоків – фольклору, етнографії, традиційного художнього умільства. В цьому переліку опинилося також писанкарство.

З проголошенням незалежності Української держави, відродженням української національної школи ми поступово почали повертатися до першоджерел нашого народу, збирати втрачене, поновлювати забуте. Цьому сприяє державна культурна політика і, понад усе той невмирущий дух українства, який ще живе і міцно тримається в надрах народу.

З огляду на це, в Заліщицькому районному будинку дитячої та юнацької творчості створено гурток писанкарства, який поставив за мету простежити традиції писанкарства в своєму районі, освоїти, наскільки це вдасться, майстерність виготовлення писанок і показати красу цього мистецтва людям.

Гурток об'єднав школярів 2–3 класів першої та другої шкіл м. Заліщики. Підбір такої малечі пояснюється тим, що діти цього віку мислять не стереотипами, в них не виробилися стійкі стандарти сприйняття довколишнього оточення і, зрештою, в кожному не пізно віднайти і розвинути потяг до естетики і художні нахили, без чого втрачається сенс займатися писанкарством. Окрім того, діти такого віку легше піддаються запалу, більш яскраво, емоційно і безпосередньо сприймають інформацію та й, зрештою, більш допитливі і старанні. Також цікавляться цією темою і школярі середнього шкільного віку, з якими простіше проводити експедиції по селах Заліщицького району, де, згідно даних, які були зібрані в районному краєзнавчому музеї, мали залишитися сліди нашої заліщицької писанки.

Пошук розпочався з найдрібнішого: перед Великодніми святами кожен гуртківець отримав своє перше завдання – принести з дому писанку чи крашанку, які традиційно є в ці дні у кожній хаті.

Здобуток виявився невеликим: крашанки принесли всі, а ось писанок не було. Лише кілька учнів принесли простенькі «мальованки». Це коли на шкарлупку яйця наклеюють листочки конюшини чи іншої дрібнолистої рослини, яйце фарбують, а листки після цього знімають.

Отож, довелося розширити коло пошуків, включивши до цього довколишні села району. Ми провели розвідувальні походи по Придністров'ю і виявили мальованки в Винятинці, Колодрібці, Іване-Золотому, Лисичниках. Проте писанок в традиційному розумінні цього поняття ми не зустріли. Лише подекуди траплялися розписи крапкових та штрихових орнаментів на воску, на нашу думку, запозичених з інших регіонів, можливо завезених повоєнними переселенцями з територій, що тепер відійшли до Польщі.

Одночасно ми помітили, що зацікавлення писанкарством, його традиціями почало в нашій краї поступово відновлюватися. І тому постало головне завдання в роботі гуртка: включитися до цієї справи, оволодіти основами писанкарства і всіляко пропагувати і поширювати його поміж земляків.

Особливої користі і наснаги в такому прагненні надала нам поїздка на Гуцульщину в село Шешори Косівського району. Тут під час літніх канікул гуртківці відпочивали за «чорнобильськими» путівками (наш район був «накритий» радіоактивним дощем і відноситься до зони забруднення).

Тут ми познайомилися з чудовою людиною – Марією Грабик, майстринею не лише мальованої, а й різьбленої писанки. Дванадцять гуртківців пройшли своєрідний курс навчання цьому дивовижному мистецтву і ремеслу, на свої очі побачили, як під вмiлими руками народжується краса. І запалилися ще одним із видів писанкарства – різьблянками.

Пошукова і прикладна робота з дітьми не пройшла марно. Зібрані серед людей і виготовлені вже руками самих гуртківців зразки писанкарства демонструвалися на міській і районній виставках прикладного мистецтва і народних промислів, були представлені на конкурс в обласному центрі народної творчості Тернопілля.

Гуртківців запрошують із розповідями і показом писанок на уроки народознавства і художньої праці в школи міста та району. На базі нашого гуртка цього року відбулися семінари-практикуми вчителів молодших класів та вчителів образотворчого мистецтва та художньої праці.

І ще одне важливе завдання вдалося виконати за цей час: узагальнити проведену роботу в методичному порадику вчителям, який би поміг їм у праці з дітьми (порадник наводиться нижче).

Впевнені, що українське писанкарство відродиться, житиме і далі чаруватиме людей своєю неперевершеною красою.

Та все ж після багаторічних пошуків гуртківці виявили та знайшли людей, у яких залишилися спогади про своїх родичів та односельців. Ми зібрали, описали, замальовали та сфотографували писанки, які розписали їхні бабки, тітки, а також самі орнаменти писанок, навіть деякі узори з їхньою назвою, які збереглися з давніх часів. Ми можемо тепер з гордістю представити писанки, які дійсно характерні нашому регіону. Наші заліщицькі писанки.

Ось подаю деякі напрацювання наших досліджень:

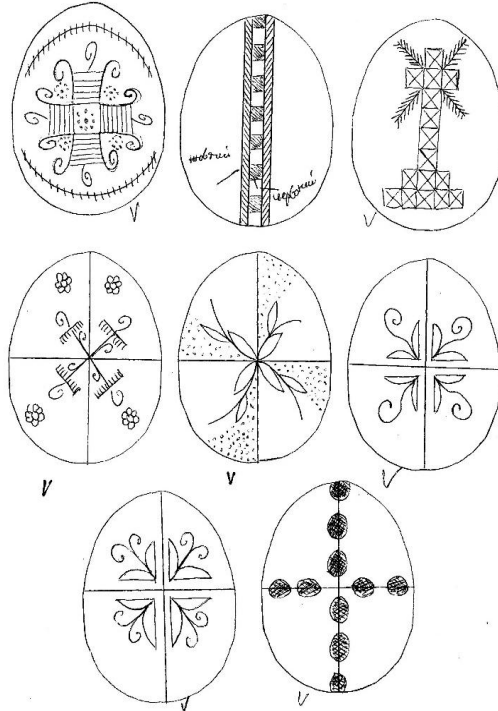
с. Іване-Золоте. Зі слів талановитого художника Ігоря Каспрука було записано та замальовано зразки орнаментів, які використовувалися у їхньому селі. Ці дані йому передала уродженка його села, відома представниця львівської школи художнього текстилю, багаторічний політв'язень радянських часів, член Української Гельсінської групи Стефанія Шабатура.

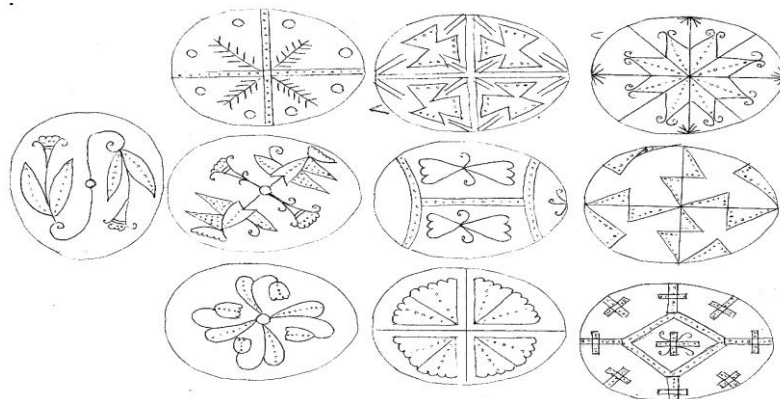
На фото: Стефанія Шабатура

Ці узори використовувала ще її мати Анна – знана народна художниця і майстриня. У відновленні цих орнаментів посприяв наш земляк, художник, уродженець с. Іване-Золоте Ігор Каспрук

Схеми орнаментів:

с. Зозулинці – ці писанки передала нам Демчук Ганна Василівна. 1943 р. н.

Досить цікаву колекцію писанок та замальовок писанок нам передала студентка Заліщицького аграрного коледжу ім. Є. Храпливого, уродженка с. Дунів. Цю колекцію вона отримала від своєї мами, Шевчук Галини Іванівни, 1969 р. н. та своїх односельців Ілюк Наталії Дмитрівни, 1932 р. н., та Буряк Ольги Ільківни, 1936 р. н.

Козарук Ганна Іванівна, 12.08.1943 р. н., уродженка с. Колодрібка, намалювала і назвала зразки писанок так, як їх називала її бабця.

Вєфлїємська зірка

Дубові листочки

Пащин хрест

Шаровари

Дзвіночки

Великдень

Вітрячки

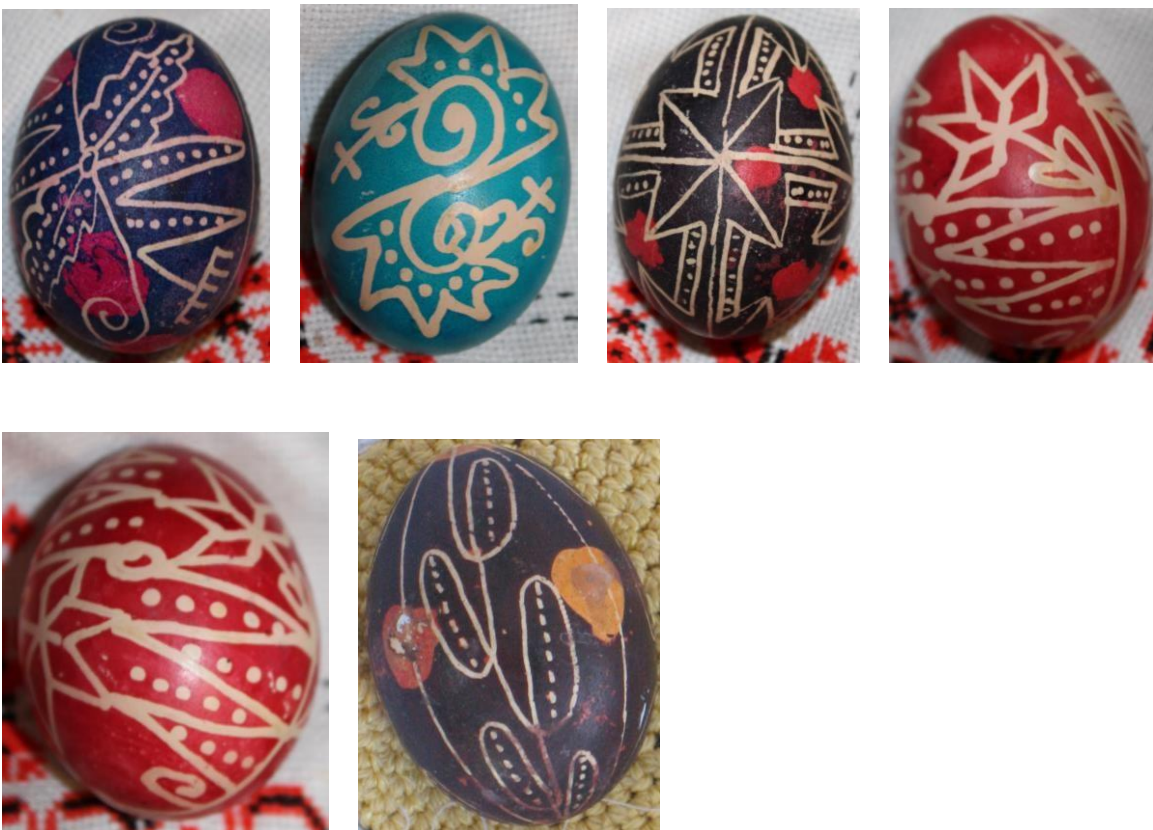
Дубочки

Використані елементи із узору Дзвіночки

Великдень	
Лазни Хрест	
Воршеська зірка	
Дубові листочки	
Шаровари	
Вітряк	

Студент 2-го курсу Заліщицького аграрного коледжу ім. Євгена Храпливого, уродженець с. Дунів Сисак Богдан привіз писанки, які написала його бабця:

Наступні писанки ми знайшли у фондах нашого краєзнавчого музею. Немає точних даних, хто передав ці писанки у музей, хто їх автор, є тільки записи, що це писанки з с. Колодрібка та, можливо, с. Синьків або навколишніх

сіл. Якщо на них уважно подивитися, то вони є з південної зони Заліщицького району, який межує із Борщівським районом, але, як підказує моя практика, це вірогідніше писанки с. Колодрібка.

На основі проведеного дослідження мною була розроблена програма гуртка «Писанкарство».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус О., Сташук З. Школа писанкарства. К., 1998.
2. Верхова М. Великодня писанка. Науково-художній нарис для дітей. Вінниця: Книга – вега, 2002.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. К., 1991.
4. Ємів Зенон. Двадцять кіп писанок. Нью-Йорк, 1994.
5. Єроменко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Початкова школа*. 1995. № 1.
6. Зелик С. Пише писанки бабуня, пише мама, пишу я. К., 1992.
7. Іванченко Ю. О. Писанки на Україні. К., 1991.
8. Колесник Н. Є., Пантус Н. Ф. Писанкарство: історія, досвід, техніка та методика виконання. Житомир, 2004.
9. Кононенко П., Усатенко Т. Матеріал до основних проблем базового змісту навчання інтегративного курсу «Українознавство». *Початкова школа*. 1995. № 1.
10. Коновал Т. О. Писанкова абетка. навчально-методичні нотатки. Київ: Світ успіху, 2007. 207 с.
11. Кордуба М. Писанки галицької Волині. Львів, 1899.
12. Кульжинский С. Описание коллекции народных писанок. М., 1899.
13. Мазуркевич О. Воскресіння нетлінного, відродження заповітного. *Рідна школа*. 1994. № 7.
14. Манько В. Українська народна писанка: навчально-методичний посібник. Львів: Свічадо, 2001.
15. Незброшурований альбом. Христос Воскрес! Зі святом Великодня! К., 1991.

16. Пилипенко О. Виховання дітей у грі. *Постметодика*. 1994. № 3.
17. Скуратівський М. Пише писанки бабуся, пише мама, пишу я. К., 1992.
18. Стадник С. Формування художньо-трудо­вих знань і вмінь у процесі оздоблення яєць: навчально-методичний посібник. Коломия, 2002.
19. Сущенко Т. Штрихи до портрета творчого вчителя. *Початкова школа*. 1995. № 1.
20. CD – диск «Травлені писанки» Коновал Т. О. 2007.
21. Томіленко Н. В. Семантика орнаментальних мотивів в українському декоративно-прикладному мистецтві: навчальний посібник. 2010.

Божок Роман Дмитрович,
вчитель історії та правознавства
Раковецької ЗОШ І–ІІ ступенів
імені адвоката Бориса Козубського
Збаразького району
Тернопільської області

СТОРИНКАМИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ: РОДИНА КОЗУБСЬКИХ – ПАТРІОТИ УКРАЇНИ, БОРЦІ ЗА ВОЛЮ ТА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

На мальовничій Волинсько-Подільській височині розташоване українське село Раковець Збаразького району Тернопільської області. Центр сільської ради розташований за 28 кілометрів від районного центру та 26 кілометрів від залізничної станції м. Збаража.

Через село Раковець протікає річка Ялинка, перша назва якої була Раківка. Можливо, і від назви річки походить назва населеного пункту. Але щодо походження назви села, єдиної думки немає, тому що на Україні є багато сіл під назвою Раковець.

Наприклад, є село Раковець, через яке протікає річка Стрипа, поблизу якого розташовані села Соснів та Семиківці (територія Тернопільської області Тербовлянського району). Також є села з назвою Раковець як населені пункти на території Львівщини та Закарпаття. Подібні назви населених пунктів зустрічаються на території Польщі, наприклад, місто Краків, на околиці якого є раковецьке кладовище.

Завдання історико-краєзнавчої акції:

- розкрити забуті сторінки з історії рідного краю;

- сприяти подальшому розвитку краєзнавчої та пошуково-дослідницької роботи;

- дослідити нерозкриті сторінки з історії краю, пов'язані з прагненням народу України до волі та незалежності, вивчити історію сталінських репресій у своєму краї;

- встановити забуті чи приховані факти з історії національно-визвольного руху в Україні, винайти несправедливо забуту художню спадщину, створити книгу пам'яті свого села. Ця пошукова робота має повернути народу втрачені імена славних синів і дочок України, сприяти встановленню історичної справедливості.

Об'єктом дослідження є: життя та діяльність родини Козубських (див. додаток № 1); історичних сподвижників – борців за волю та незалежність; учасників національно-визвольних змагань.

Методологічною основою розгляду досліджуваного матеріалу є принцип наукового пізнання, об'єктивності, історизму, взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників дослідження.

Науково-практичним значенням роботи є використання результатів дослідження у вихованні у школярів поваги до історії України, історії рідного краю, поваги до своїх предків, любові до ближнього, до своєї Батьківщини. Ця пошукова робота повинна повернути народу втрачені імена славних синів та дочок України, сформувані дбайливе ставлення до природи, праці, духовної та культурної спадщини народу.

Структура даного дослідження визначена метою та завданнями, опис складено за планом, доповнено додатками та списком використаних джерел та літератури.

I. Родина Козубських – патріоти України, борці за волю та незалежність

1.1. Від батька до сина – шляхетна родина

Яскравою сторінкою в історії національного відродження краю є сім'я Козубських. Повне прізвище цього роду Равич є назвою герба, який згадується в

польській «Великій загальній енциклопедії». Найдавніший відтиск герба печаті, до якого належало 110 польських родин, бере початок з 1334 року. Документи про рід Козубських зберігаються у Житомирському обласному архіві.

Першим згадується Йосип Козубський (1756–1828), який навчався в Любарській василіанській школі, де вивчав риторику та філософію, а пізніше – алгебру, геометрію, цивільне право, філософію та богослов'я у Вінницькій духовній академії. Після її закінчення, у 1789 році був рукоположений на священника Покровської церкви села Кустівці Полонського району Хмельницької області, де він служив до кінця життя. Саме Йосип започаткував династію священників, три покоління якої вірою і правдою служили на Кустовецькій парафії, проповідуючи селянам Слово Боже і навчаючи їхніх дітей азів грамоти.

Козубський Микола Миколайович, онук Йосипа, продовжив справу свого діда. Після закінчення Волинської духовної семінарії, у 1855 році він теж був рукоположений на священника Кустовецької церкви. Як свідчить його послужний список, він був зразковим пастирем. Він дбав про добробут церкви, опікувався приходською школою, за що його не раз відзначало керівництво єпархії. Так, 1862 року, за сумлінність у навчанні селянських дітей йому оголошено архіпастирське благословення. Наприкінці 1870-х отець Козубський придбав невеликий маєток у селі Тевеліївці, неподалік міста Чуднова (210 десятин землі). Очевидно, саме це 1880 року стало причиною переведення його за власним бажанням до Чуднівської церкви Різдва Богородиці. Тут він і помер 9 лютого 1886 року. Так, на 56-му році життя припинилася майже столітня династія священників Козубських, бо ніхто із синів Миколи Козубського не обрав духовний чин, але кожен став по-своєму яскравою особистістю.

Священик Микола Козубський був одружений із Теклею Григорівною, з якою мав восьмеро дітей: Миколу, Всеволода, Олександра, Дмитра, Івана, Святослава, Марію та Євгенію. Найстарший, Микола, будучи студентом медичного факультету Київського університету ім. Святого Володимира, одружився з донькою священника Успенської церкви в Житомирі Анною Михайлівною Варваринською. 5 травня 1892 року він отримав призначення на

посаду сільського лікаря в містечку Вишнівці Кременецького повіту, тут і передчасно помер, самовіддано виконуючи свій професійний обов'язок. Похований у місті Чуднові Житомирської губернії поруч з могилою батька.

У 1894 році Микола Миколайович Козубський купив маєток у Великому Раківці та Мишківцях, недалеко від Вишнівця. До маєтку належало 335 гектарів орної землі, 160 – лісу, 31 гектар ставу, а також 2 дерев'яні двоповерхові млини.

Особливе місце в історії національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях посідає їх правнук і син Борис Миколайович Козубський (див. додаток № 2). Борис Козубський народився 19 лютого 1886 р. в Житомирі. У 1906 році закінчив Острозьку гімназію. Продовжував навчання на юридичному факультеті Київського університету св.Володимира, але за участь у революційних подіях 1905–1907 років змушений був залишити навчання і переїхати до Кракова. Канікули Борис проводив у Раківці Великому. Брав активну участь у роботі земств у Кременці та Вишнівці.

Перед початком Першої світової війни у 1913 році Борис Козубський закінчив юридичний факультет Харківського університету і став правником.

Доля пов'язала молодого юриста з відомим українським політичним діячем Миколою Міхновським, засновником революційної української партії (РУП), яка боролася за самостійну Українську державу. Деякий час Борис Козубський працював адвокатом у конторі Міхновського у Харкові.

1.2. Самовіддана праця Бориса Миколайовича Козубського на ниві будівництва самостійної України

Борис Козубський з дружиною переїхав до Києва і з головою понурив у вир політичних подій. Брав, зокрема, найактивнішу участь у визвольних змаганнях 1917–1920 років, став членом Української Центральної ради від Волині.

Після захоплення влади більшовиками подружжя Бориса і Олени Козубських переїхали на Волинь і оселилися у Кременці. Член Центральної Ради Борис Козубський самовіддано працював на ниві будівництва самостійної

України, боровся за втілення в життя Четвертого історичного універсалу УНР, його обрали головою міської Думи, а згодом головою повітової управи.

Коли за Ризьким договором 1921 року Україну розчленували і почалися масові репресії, Бориса Козубського кинули до концтабору в Домб'є, що поблизу Кракова. На щастя, дружині вдалося переконати владу у невинності чоловіка і визволити його з катівні.

Бурхливі події 20-х років знову активізували його політично, він брав участь у заснуванні Українських кооперативів, читалень, банку, входив до складу батьківського комітету Кременецької гімназії, де вчилися син Юрій та дочка Галина. Щоб діти мали притулок продав 40 десятин землі у Раківці і збудував у Кременці гарну хату. Кілька кімнат нижнього поверху безкоштовно віддав товариству «Просвіта». Українська громада краю обрала його головою повітової управи товариства.

Львівські газети, зокрема «Діло», «Рідний край», часто інформували читачів про діяльність «Просвіти» на Волині і її голови Б. Козубського, активних діячів Василя Гножевського, Василя Біднова, Михайла Пашкевича та інших. У будинку Козубських відкрили бібліотеку і читальню «Просвіти». Організація лекцій, концертів, вистав, влаштування вечорів пам'яті Тараса Шевченка, Лесі Українки, інших видатних українських письменників, вшанування героїв Базару і Крутів – все це відбувалося за їх активною участю.

Він домовлявся про зал, вишукував кошти, замовляв афіші, збирав гроші на утримання української гімназії, дитячого садка, часто віддавав власні заощадження. Брав активну участь і в українізації православної церкви, у виданні українською мовою богослужбових книг, творів видатних письменників, зокрема «Малого Кобзаря» Т.Г.Шевченка.

1.3. Стежками боротьби і переслідувань національного героя

Діяльність Козубського привернула увагу польської влади та поліції. Нерідко після вечорів, котрі закінчувалися співом національного гімну «Ще не вмерла України ні слава, ні воля» чи «Боже великий, єдиний, нам Україну храни», Б. Козубського за порушення «громадського спокою» брали під варту і

вели через ціле місто на Дубенську рогатку до в'язниці. Через кілька днів випускали на волю. Така була «демократія» польських окупантів. За будинком Козубських постійно стежив таємний агент.

Значну громадсько-політичну діяльність розгорнув Борис Козубський під час перших виборів до польського парламенту у 1922 році. Українська громада повіту обрала його і Семена Жука послами до сейму (див. додаток №2), а їх товариша Михайла Черкаського до сенату.

1922–1927 роки були вельми напруженими для посла Козубського. Разом з іншими депутатами від Волині він утворив український парламентський клуб, головою якого обрали Михайла Черкаського.

Двері хати Козубських у Кременці не зачинялися ні вдень ні вночі. Сюди навідувались діячі «Просвіти», професори української гімназії, духовної семінарії, втікачі від радянської влади з Великої України. Тут велися жваві дискусії, народжувались цікаві думки, приймалися важливі рішення. Заходили й учні гімназії – друзі їхніх дітей Юрія і Галини.

Згодом, навчаючись у політехнічному інституті, Юрій Козубський привозив на літні вакації хлопців і дівчат.

У Раківці Великому спорудили будинок, де молодь жила під час канікул. Над будинком майрів прапор пластунської організації. Був тут і нині відомий у Канаді український художник М. Левицький.

Політична активність Бориса Козубського зросла на початок 1925 року. Посол Козубський став членом новоутвореної партії Українське національно-демократичне об'єднання УНДП, згодом увійшов до його Центрального комітету. Як посол сейму, він захищав нужденне селянство Волині в боротьбі з польськими осадниками.

1.4. Нелегкі життєві дороги дітей Б. Козубського

На шлях боротьби за інтереси України, за її народ стали і його діти Юрій та Галина – учні Кременецької української гімназії. На початку 30-х років вони вступили до таємної молодіжної організації «Юнак». Керував «Юнаком» студент Львівського університету, недавній вихованець Кременецької української

гімназії Степан Пшеничний. Його заступником був товариш Ю. Козубського Ігор Шубський. Згодом він став чоловіком його сестри Галини. Наприкінці листопада 1933 року у Рівному над учасниками «Юнака» відбувся окружний суд, який дійшов висновку, що діяльність таємної молодіжної організації була скерована на відрив західноукраїнських земель від Польщі і створення незалежної Української держави. Шість головних винуватців було засуджено на різні терміни ув'язнення.

Відбувши два з половиною роки ув'язнення, Юрій Козубський повернувся додому. Деякий час навчався у Львові, а наприкінці 30-х років – у політехнічному інституті у Данцигу. Та перед самим початком Другої світової війни, 31 серпня 1939 року, його знов заарештували. На цей раз поліція забрала батька і сина. Обидва Козубські, а також професор духовної семінарії Михайло Кобрин, активний діяч «Просвіти», літератор і філософ Роман Божеський, лікар Василь Кархув, колишній посол до сейму Семен Жук та багато інших кременчан були загнані до Берези Картузької.

На щастя, це ув'язнення було недовгим, бо Польща, ставши жертвою німецьких фашистів, не без допомоги диктатора Сталіна, припинила існування як держава. Але кати у Березі познущалися над багатьма. Проганяючи крізь стрій беззахисних в'язнів, били прикладами і палицями. Під час такої екзекуції Б. Козубському покалічили руку. 17 вересня 1939 року прийшла нова влада і почалися нові репресії. 12 жовтня Юрій Козубський із Раківця приїхав до Кременця велосипедом, привіз батькові їжу. На вулиці його перестрів колишній член КПЗУ Окончик і видав енкаведистам.

Чи не парадокс! Адже разом з тим самим Окончиком Юрій Козубський у 1933–1935 рр. сидів у кременецькій в'язниці в одній камері, правда, перший – за комуністичні переконання, другий – за українські демократичні. Судили Юрія вже вдруге за участь у «Юнакові». Тепер «гуманна» радянська влада запроторила його на вісім літ. Але ж проти СРСР він нічого протиправного не вчинив, тим більше, що жив на території іншої держави. І все ж, 21 червня 1941 року був закатований у м. Магадані. Рятуючи від недремного ока енкаведе,

хворого Бориса Миколайовича дружина відвезла до Львова. Там знайшлися друзі-лікарі, які врятували Козубського.

За німецької окупації Козубський повернувся до Кременця і працював бухгалтером. Жив у Раківці. Та у зв'язку з наближенням фронту знов перебрався до Львова. А родина, гнана владою, поневірялася по людях то у Добриводах, то у Збаражі, то у селах Лановецького району, нарешті у Чорному Лісі.

Після війни, у 1945 році, сім'я Козубських переїхала до Львова. Та не довгим був родинний спокій. 14 серпня 1948 року Бориса Козубського заарештувало Тернопільське енкаведе. Як пише молодший син Олег, (див. додаток № 8) батька видали кременецькі «друзі» – він називає їх прізвища. Та хай Бог їм обом буде по смерті суддею. Бориса Миколайовича Козубського перевели до Тернопільської тюрми за приналежність до УНДО й «Просвіти» засудили на 25 літ каторжних робіт. Його відправили у Мордовські табори, де він і помер від голоду 19 лютого 1953 року.

Через відсутність складу злочину Бориса Миколайовича Козубського реабілітували, але тільки 17 квітня 1991 року, рішенням прокуратури Тернопільської області.

Однак трагічна одіссея Козубських після арешту батька не закінчилася. Цього ж 1988 року у Львові органи НКВС заарештували студентку медінституту Галину Козубську. За націоналістичні переконання вона отримала 25 років каторги. Довгих і важких 7 років поневірялася у в'язницях Ташкенту та Мордовії. Місце її каторги став табір в Іркутській області.

Репресивна машина працювала і далі. У 1949 році її жертвами стали дружина Козубського Олена Порфіївна, дочка Ірина, син Олег та онука Оксана, яких запроторили у Хабаровський край на станцію В'яземська. Олегу Козубському довелося тяжко працювати на лісоповалі, щоб прогодувати хвору маму й племінницю.

Після смерті ката народів Сталіна стало трохи легше. І все ж величезними труднощами Галині Козубській удалося закінчити в Благовещенську медичний інститут, Олегові – сільськогосподарський. Хоч скільки мороки і зусиль

потрібно було докласти, щоб відновили на четвертому курсі: то залікову не знайшли, то виписку зі Львова прислали, що висланий за «участь в ОУН». Але якось все владналось. Там, на Далекому Сході, після закінчення інституту працював агрономом. Але хотів повернутися у рідні краї.

Через листування зі знайомим довідався, що є місце для праці в МТС у Пустомитах біля Львова. Та поїздка туди у 1957 році виявилась марною. Не пробув і двох днів. У міліції, коли побачили паспорт, сказали відверто: за 24 години покинути Львівщину. Але хороші друзі допомогли у біді, таким чином Олег Козубський опинився на Буковині у Великому Кучурові: саме була вакантна посада агронома по вирощуванні гібридної кукурудзи. Це був грудень 1957 року. Тоді почалася знаменита «хрущовська відлига». Дали прописку на три місяці і пообіцяли продовжити.

До Великого Кучурова Олег Козубський забрав маму і родину.

Козубські жили в оселі Суховерських, а відтак у Анни Сторощук. На жаль, саме тут їх спіткало горе – не витримало благородне серце матері Олени Парфенівни поневірянь, як і смерті чоловіка, брата, якого теж розстріляли більшовики. Вона приїхала на Батьківщину скласти голову, бо завжди казала на поселенні: «Хоч би померти в Україні, а не тут, в чужині». Тут, у Великому Кучурові, її і поховали. У цьому селі вони надовго не затримались. Паспортисти знову наклали табу на їхнє перебування на Буковині. Довелось працювати і в Молдові. А пізніше Козубські опинилися у Снятині.

Вони виховали чудового сина Юрія, який за фахом – лікар. А сам Олег Борисович склав мемуари про свою родину, досліджує генеалогічне дерево, найцінніший його журналістський надбанок – книга «Від Львова до тайги».

У родині дивом збереглися сімейні реліквії – фотографії дідів, батьків великого сімейства, яке коренями сягає до козацьких часів, до священицьких родів. Частина з тих документів переховували на Тернопіллі, частину повернули зі спецхронів.

Поклали на вітвар незалежності України життя і два зяті Бориса Миколайовича – чоловіки Галини та Ірини: Ігор Шубський та Леонід Осипчук.

Нелегкими були життєві стежки Козубських. Після повернення на рідну землю вони не могли знайти роботу. Де тільки влаштовувались – їх відразу звільняли. Лише у 1987 році Олег Козубський захистив дисертацію з агрономії. Онук Бориса Миколайовича Козубського Оксана Міщиха стала кандидатом медичних наук. На початку 90-х років родина Козубських була, нарешті, реабілітована повністю. Ця родина, без сумніву, є «золотим фондом» України – частиною нашої героїчної, звитяжної і сумної історії.

1.5. Вшанування пам'яті нашого земляка

У Кременці свято бережуть пам'ять про сім'ю Козубських. На їхньому будинку, де міститься повітова управа «Просвіти», встановлено меморіальну дошку. Вулицю названо іменем Бориса Миколайовича Козубського. Його ім'я носять вулиці у Житомирі, Тернополі, Збаражі, Вишнівці і Раківці.

Працівники Кременецького краєзнавчого музею створили експедицію, що розповідає про діяльність славного земляка у період визвольних змагань.

Будинок Козубських у Раківці Великому використовувався колективним господарством. Він знаходився вище церкви ліворуч від входу. У школі проводяться вечори вшанування пам'яті видатної родини Козубських, борців за волю та незалежність .

Будинок Раковецької загальноосвітньої школи прикрашає меморіальна дошка, яка присвячена пам'яті славної родини Козубських. Сприяв виготовленню меморіальної пам'ятки голова Раковецької сільської ради Дмитро Григорович Божок. Меморіальна пам'ятка виготовлена згідно письмового звернення Збараського районного об'єднання товариства «Просвіта» і затверджена рішенням сходу громадян (протокол сходу громадян Раковецької сільської ради с. Раковець від 15 лютого 1997 року) в присутності 254 чоловік. На зборах громадян заслуховувались виступи: Білоуса В. З. – пенсіонера, Зайця Ю. Т. – голови осередку НРУ, Кулик І. І. – голови товариства «Просвіта» с. Раковець, які підтримали пропозицію про встановлення меморіальної дошки (див. додаток № 3).

З глибокою шаною схиляємо голови перед династією Козубських, котра віддала усі свої сили боротьбі за волю України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Малевич А. П. «Вишнівець» путівник. Тернопіль, 1989.
2. Малевич А. П. Літопис землі збаразької. Збараж, 1996.
3. Козубський О. Б. Від Львова до тайги. Снятин: Видавнича фірма Прут Принт, 2007.
4. Чернихівський Г. Витязь добра і свободи. *Свобода*. 24.08.1995.
5. Могитич І., Моціпура А. Пам'ятки древнього Збаража. 2001.

Бучок Надія Ігорівна,
вчитель історії та правознавства
філії ОЗ Тереховлянської ЗОШ
І–ІІІ ст. № 1, Гумніська ЗОШ І–ІІІ ст.

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ СЕЛА ГУМНІСЬКА

Учитель історії повинен бути обізнаний з історією того села, міста, де він працює, нести свої знання учням, заохочувати їх до пошукової діяльності вже з п'ятого класу на уроках історії України, а також і в позаурочний час, під час виховних заходів. Діти повинні знати походження тих чи інших пам'яток, назв вулиць, вивчати діяльність видатних і простих мешканців своєї малої батьківщини, любити і берегти свій рідний край, з повагою ставитись до історичних місць села, краю.

1.1. Історія села Гумніська

Село Гумніська розташоване в 4 км на захід від Тереховлі, лежить в долині р. Серет, оточене пагорбами з трьох сторін: зі сходу, півдня та заходу.

Вперше згадується в актах гродських і земських під 1471 р. як село Гумніська (Humniska), Гумнище (Humnyszcze), де володарями були королівські орендарі Станіслав з Ходча, Ян і Зигмунд – тереховлянські старости.

За переказами старожилів, на території села був великий став, який живився водою за рахунок р. Серет. З часом став почав висихати, і утворилася рівнина, яка сьогодні називається *стависько* (частина її залишилась до сьогоднішнього дня). Згодом цією рівниною зацікавився один магнат, якому

належали довколишні поля. Там він створив графське гумно (скирди, молотильні токи). Звідси, мабуть, і пішла назва села. Пан почав стягувати до цього місця своїх довколишніх кріпаків.

Поблизу села ріс (і сьогодні ще є) невеличкий лісок-стінка. Відомо, що тут розміщувалися панські пасіки, про які свідчили залишки пасік – пасічиська, невеликі галявини в стінці ліску.

На горі біля села знаходяться дві висипані могили-горби, які у давнину служили як оглядові вежі для спостереження за наближенням ворогів.

У 1867 р. в селі було збудовано муровану церкву Пресвятої Трійці, біля якої було приходство та цвинтар, обведені муром. На цвинтарі була дзвіниця з п'ятьма дзвонами.

На кінець дев'ятнадцятого століття церква була під патронатом княгині Флорентини Чарторийської, на що вказує Львівський шематизм 1891 р. Вона була володаркою великої власності в Гумниськах. Після неї патроном став граф Йосип Козебродський (до 1939 року).

Довголітнім парохом села був отець Андрій Тимус (1850-1927 рр.), який на 1888 р. вже правив тут. Він був серед громадян-засновників Тереховлянської «Просвіти» 12-го лютого 1903 р., був головою Надзірної Ради каси «Поміч», член Шкільної Повітової Ради, член товариства «Руська бібліотека», заснованого в Тереховлі в 1892 р.

Перед першою світовою війною у Гумниськах діяла читальня «Просвіта». На той час в селі було товариство «Сокіл», «Сільський господар», кооператива.

Частина жителів села працювала в каменоломнях, де робочий день тривав 13–14 годин. Більшість селян трудилися на панській землі під час збору врожаю за 10–12 снопів. Вони часто вимагали підвищення плати. У 1900-му році відбувся страйк селян проти пана Козебродського, який розігнала поліція.

За переписом 30-го вересня 1921 р. в селі проживало 870 осіб (424 чоловіки і 446 жінок).

На перше січня 1930-го року в Гумниськах діяла бібліотека товариства «Просвіта», безкоштовна для її членів, у ній налічувалося 120 книг українською мовою.

У 1928 році парохом села став отець Семен Гаврилюк (1878-1965), який був довгі роки головою читальні. Його сім'я займала чільне місце в організації культури на селі. Допомогала о. Семену дружина Степанія, яка була головою гуртка Союзу українок, Сестринства Христового Серця. За її сприяння в 1937 р. було організовано в Гумниськах «Куховарські курси». Син Іван, майбутній священик, керував церковним хором села, а згодом і церковним хором Теробвлі.

Допомагав священику у церковній та просвітницькій роботі і місцевий дяк Григорій Хаваровський, член читальні «Просвіти», а в 1933–1936 р. він став заступником голови виділу. Був диригентом хору, відомого на весь повіт. В 1929 році починається будівництво приміщення читальні, організоване о. Семеном Гаврилюком. Будівництво читальні йшло всупереч полякам, які намагалися йому перешкодити.

17 вересня 1939 р. в село прийшли радянські війська. У березні 1941 р. було організовано колгосп ім. Ворошилова, першим головою якого став Коб'ялко Іван Михайлович.

18 липня 1941 р. село окупували німецькі війська, а визволили його в березні 1944 р. 31 грудня 1943 р. був убитий фольксдойч, який працював директором Семенівського млина. У відповідь німці розпочали пошуки, зібрали чоловіків села до місцевої школи і безжально розстріляли 32 мирних жителів. Це сталося 2 січня 1944 р. під будинком-читальнею, де зараз стоїть пам'ятний знак, встановлений 1989 р. 22 жителів села було вивезено на каторжні роботи до Німеччини. Після приходу радянських військ багато селян було призвано в радянську армію. Прихід «визволителів» у 1939–1941 рр. призвів до арештів серед жителів Гумниськ. У 1941-му році було знищено 13 чоловік, а всього від рук НКВД загинуло 27 чоловік. З призваних до радянської армії чоловік – 23 загинули в боях на території Східної Пруссії. Репресії органів НКВД привели до

того, що в рядах УПА загинуло 22 жителі села. Частина бійців УПА вела бої до 1953 р., а 26 жителів села було вивезено в Сибір.

Восени 1948 р. поновлено колгосп ім. Ворошилова, який згодом перейменували на «Шлях до комунізму». Він у 1958 р. був приєднаний до колгоспу ім. І.Франка [7, с. 586]

До 1939 р. у Гумніських була тільки початкова школа, де навчання велось польською мовою. В кінці 40-х років було добудовано дві класні кімнати, і школа стала семирічною. В 1978 р. школа була реконструйована, згодом надбудовано другий поверх. На сьогоднішній день в селі працює загальноосвітня школа I–II ст., яка стала філією опорного закладу Тербовлянської ЗОШ № 1.

У 2003 р. в селі проведено природній газ. У 2005-му році збудовано храм для греко-католицької громади. У 2011-му році село святкувало 540-у річницю від дня першої писемної згадки. Тоді ж було затверджено проекти герба і прапора Гумніська. На сьогоднішній день в селі проживає 616 осіб.

Із Гумніськ походять: Василь Палавага (1913–1944 рр.), педагог, учасник національно-визвольних змагань, сотник УПА на Волині; Богдан-Роман Хаварівський (1948–2016 рр.) архівіст, педагог, краєзнавець, літератор, голова обласної організації «Меморіал».

1.2. Діяльність культурних товариств

У 1903 році в Гумніських було засновано товариство «Просвіта». У 1905 році його читальня нараховувала 110 членів. Вона мала свою бібліотеку (140 книг), передплачувала часопис «Свобода». Члени читальні сходились у неділі і свята для культурно-просвітницької роботи. Очолював читальню з часу її заснування і до 1927 р. парох села Андрій Тимус.

Під час першої світової війни і до 1922 р. засідання читальні припинялися. Для засідань членів читальні не було будинку, тому збирались по господарствах жителів села. Із 1930–1939 рр. головою читальні був о. Семен Гаврилук. Восени 1929 р. збудували фундамент майбутньої хати-читальні. У 1934 р. вона вже була збудована. При читальні діяв дитячий хор, який очолював Іван Гаврилук. Члени

товариства брали участь у фестинах, що проводилися на площі громадського оболоня Стависька.

У 1938 р. в селі нараховувалось вже 227 членів «Просвіти». Хор читальні, яким опікувався Осип Гаврилюк, становив 26 осіб,; театральний гурток, яким керував Микола Ковальчук, налічував 15 членів. Ставили вистави за творами І. Франка «Украдене щастя», Шевченка та інших.

Товариство «Луг» було засноване 9 липня 1928 р., першим головою його був Томко Ковальчук, писарем – Василь Хаваровський. [3, с. 2] Повна назва: Рахункове товариство і Огнева сторожа «ЛУГ». Ліквідована 4-го лютого 1938 р. польською владою.

У селі також діяло товариство «Рідна школа», засноване в 1934 р., його очолював парох Семен Гаврилюк.

Товариство «Сільський господар» було засноване 17 лютого 1929 р. Керівником обрано директора школи Франца Яворського, членами були: Іван Ковальчук, Яків Рупа, Михайло Бик, Григорій Хаваровський та інші. Засідання відбувались у будинку читальні Просвіти. У 1939 р. головою «Сільського господаря» був Кобялко Михайло. Цього ж року воно було ліквідоване.

Всі товариства проводили культурно-просвітницьку роботу для мешканців села.

1.3. Архітектурні пам'ятки села

У селі є багато архітектурних пам'яток, серед них:

1. Церква Пресвятої Трійці, збудована у 1867 році; належить Українській Автокефальній Православній церкві.

2. Церква Пресвятої Трійці збудована і освячена 2005 року греко-католицькою громадою села.

3. Кам'яний хрест, збудований на честь відміни кріпосного права у 1848 році. Напис на ньому: «В пам'ять даної Свободи». Хрест знаходиться на роздоріжжі, поблизу автобусної зупинки.

4. Кам'яний хрест, збудований у 1890 році жителем села Ліщинським, який знаходиться на роздоріжжі, навпроти греко-католицької церкви.

5. Скульптура Матері Божої з Сином на руках. Збудована в 1900 році громадою села і знаходиться при дорозі. Напис: «Пресвята Богородице, спаси нас».

6. Скульптура матері Божої з сином на руках, збудована в 1909 році громадою села. Знаходиться на роздоріжжі.

7. Скульптурна фігура Ісуса Христа, збудована в 1930 році жителями села Іваном та Парасковією Ліщинськими, яка знаходиться на їхньому подвір'ї. Напис: «Во славу Богу».

8. Скульптура Матері Божої з Сином на руках, збудована в 1935 році селянином Дмитром Кузьом, яка знаходиться на його подвір'ї. Напис: «Пресвята Богородице, спаси нас»

9. Пам'ятний Знак, встановлений 1989 року на місці розстрілу 32 жителів села 2 січня 1944 року, споруджений за кошти сільської громади. Напис: «Нехай більше не проллється безневинна кров на нашій землі».

10. Символічна могила «Борцям за волю України», збудована в 1993 році силами сільської громади, знаходиться поблизу сільського клубу. На ній напис: «Як часто ми в своїх надіях з тобою, краю наш, живем. Бо віримо: не тільки в мріях ми будем вільними навіки».

11. Кам'яний хрест, встановлений у 1994 році на честь проголошення Незалежності України. Хрест збудований громадою села і знаходиться біля господарства жителя Рисана.

12. Пам'ятний знак, збудований у 1997 році, і на ньому напис: «Тут загинув Кузь Іван – член ОУН-УПА (1907–1949)». Пам'ятний знак, збудований родиною, і знаходиться на їх подвір'ї.

13. Кам'яний хрест, збудований у 1998 році пасічниками села Гумниська і знаходиться біля господарства Малика.

14. Хрест, зведений жертводавцями сім'ї Дубини на спогад про з'явлення Хреста Господнього на дереві 2010 року Божого, знаходиться на межі господарств сімей Дюк і Дубини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ручаї людської невинної крові. *Трудова слава*. Тербовля, 05.03.1974. № 28. С. 2.
2. Увічнено пам'ять. *Трудова слава*. Тербовля, 25.05.1989. № 63. С. 2
3. ДАТО.Ф. 231. Оп.2. Спр. 3988. Періодичні відомості повітового староства щодо складу керівників товариства «Луг» та листування про його ліквідацію в с. Гумниська 16 липня 1928 р. – 4 лютого 1938 р. 24 арк.
4. ДАТО.Ф. 231. Оп.2. Т.2. Спр. 3438. Періодичні відомості повітового староства щодо змін складу керівників товариства «Сільський господар» в с. Гумниська Тербовлянського повіту. 21 березня 1929 р. – 31 січня 1939 р. 10 арк.
5. ДАТО.Ф. 317. Оп.1. Спр.3. Периодические сведения и отчеты читальни «Просвіта» в с. Гумниська об изменениях состава руководителей. Протоколы общих собраний членов читальни. 13 марта 1905 – 13 апреля 1939 гг. 40 лист.
6. Ковальчук М. Ф. Тербовлянщина ХІ–ХХ ст. Тернопіль, 2015.
7. Тербовельська земля. Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1968.
8. Тербовлянщина у спогадах емігрантів. Тернопіль, 1993.

Гарбузяк Світлана Олегівна,

вчитель англійської мови

Тернопільської спеціалізованої школи

І–ІІІ ступенів № 7 з поглибленим

вивченням іноземних мов

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Основною метою педагогічної науки в умовах сучасного суспільства є всесторонній розвиток особистості, що навчається, створення умов для її самореалізації й розвитку творчого потенціалу. В інформаційно-комунікаційному просторі особливу актуальність здобуває оволодіння школярами новими способами діяльності, що дозволяють сформувати ключові компетенції та комунікативні вміння необхідні для подальшого успішного особистісного й професійного росту учнів, високого попиту їх як студентів на ринку праці, а також для саморозвитку їхньої творчої індивідуальності.

Інформатизація освітнього простору школи є передумовою для досягнення поставлених цілей. При використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) змінюється зміст і характер педагогічної діяльності, але ця зміна може

стати ефективною лише за умови використання передових педагогічних технологій, які будуть доцільними та методично обґрунтованими.

У наш час загальною тенденцією навчання використанню інформаційних і комунікаційних технологій є визнання права учня на вільний розвиток і прояв своїх природних здатностей, розвитку критичного мислення, творчого потенціалу в межах глобалізації освітнього процесу, особливо при вивченні іноземної мови. Таким чином, дані засоби служать важливим інструментом для формування особистості школяра та його навчальної діяльності як на початковому, так і на кінцевому етапі навчання.

Мета роботи – на основі аналізу методичної літератури та мультимедійних засобів за даною темою дослідити роль сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі на уроках англійської мови у загальноосвітній школі.

Для досягнення поставленої мети планується вирішити наступні **задачі**:

1) вивчити педагогічні та методичні аспекти використання інформаційних технологій у процесі навчання іноземній мові у загальноосвітній школі та вказати на найбільш доцільні шляхи їх використання;

2) дослідити різновиди інформаційно-комп'ютерних технологій як засобів підвищення ефективності навчання іншомовної мовленнєвої діяльності на уроці англійської мови.

Об'єкт дослідження – інформаційні технології, орієнтовані на підвищення якості освіти.

Актуальність дослідження полягає у практичному використанні найбільш ефективних технологій та подальшого їх дослідження з метою застосувати накопичений матеріал у роботі з учнями.

Отже, можна зазначити, що на сьогоднішній день дієвим методом навчання іноземних мов є той метод, який максимально наближений до реальних умов іншомовного середовища. Одним із засобів реалізації цього методу є активне застосування комп'ютерних технологій, тому що саме вони відкривають доступ до нових джерел інформації, активізують навчально-пізнавальну

діяльність учнів, дають нові можливості для розвитку мовленнєвих навичок та їх вдосконалення.

I. Теоретична частина

Останнім часом методика викладання іноземних мов зазнала певних змін відносно організації процесу навчання, методів навчання, його структури та змісту. Інформаційні технології – вимога сьогодення, що дозволяє створити суспільство, засноване не тільки на виключно теоретичних знаннях, а й на подальшій можливості їх аналізу та застосування у процесі творчої самореалізації. Новітні інформаційні технології стрімко ввірвалися в усі сфери нашого життя, стали такою ж реальністю, як телефонний зв'язок чи подорожування літаком. Вони спрощують спілкування та співробітництво. Однак, дбаючи про своє майбутнє і усвідомлюючи можливості, надані новими інформаційними технологіями, ми маємо навчитися грамотно застосовувати їх, у першу чергу, в освіті.

Згідно з програмою для загальноосвітніх та спеціалізованих закладів освіти, зміст навчання іноземних мов пов'язаний з виробленням в учнів певних життєвих компетентностей, що давали б можливість почувати себе повноцінним членом європейської та міжнародної спільноти. Тому шкільна іншомовна освіта повинна переорієнтуватися на комунікативно-діяльнісну [1]. Саме цей аспект змушує вибирати ефективні засоби навчання іншомовного спілкування. Одним з таких засобів є інформаційно-комп'ютерні технології (далі – ІКТ). Їх застосування учнями в процесі вивчення іноземної мови підвищує мотивацію, якість навчання, пізнавальну активність, розширює світогляд, враховує можливості кожного учня, сприяє його індивідуалізації, дозволяє перейти від середнього учня до особистісноорієнтованого навчання.

Можливості сучасного уроку й системи освіти взагалі значно розширюються завдяки використанню мультимедійних, інтерактивних технологій, Інтернету. Сьогодні перед педагогами стоїть важливе завдання – виховати та підготувати молодь, спроможну активно включитися в якісно новий етап розвитку сучасного суспільства, пов'язаний з інформацією. Ні для кого не є

новиною, що дитина опановує комп'ютер раніше, ніж навчається грамотно писати та критично читати. Саме тому дедалі більше уваги надається оптимізації та індивідуалізації шкільної освіти.

Як бачимо, сучасну модель навчання складно уявити без використання новітніх технологій навчання англійської мови – використання мультимедійних засобів навчання та мультимедійних технологій навчання, які перетворюють навчання іноземній мові на живий творчий процес. В широкому сенсі «мультимедіа» означає спектр інформаційних технологій, що використовують різноманітні програмні та технічні засоби з метою найбільш ефективного впливу на користувача.

В загальноприйнятому визначенні «мультимедіа» – це спеціальна інтерактивна технологія, яка за допомогою технічних і програмних засобів забезпечує роботу з комп'ютерною графікою, текстом, мовленнєвим супроводом, високоякісним звуком, статичними зображеннями й відео [9].

Підґрунтям упровадження мультимедійних технологій до освітнього простору є властивість мультимедіа – гармонійне інтегрування різних видів інформації. За рахунок інтенсифікації сприйняття школярами навчального матеріалу стає можливим залучити школярів до процесу пізнання як суб'єктів навчальної діяльності. Важливою властивістю мультимедіа також є інтерактивність, яка надає змогу користувачеві отримати зворотний зв'язок.

Використання комп'ютерних технологій у викладанні іноземної мови дозволяє відійти від традиційних форм навчання й підвищити індивідуалізацію навчальної діяльності учнів, оптимізувати засвоєння мовних структур та граматичних правил, а також подолати монотонність заняття при формуванні мовленнєвої та комунікативної компетенції учнів.

Комп'ютерні технології є потужним засобом підвищення ефективності навчання. Він значно розширює можливості подачі навчальної інформації за допомогою кольору, графіки, звуку, цифрової відеотехніки. На уроках з використанням комп'ютера значно зростає мотивація учня до навчання. Комп'ютер дозволяє позбутися однієї з головних причин негативного ставлення

до навчання – відсутності успіху. Використання комп'ютерної техніки робить урок привабливим та сучасним.

ІКТ істотно розширюють можливості вчителів по індивідуалізації навчання, дозволяють максимально адаптувати процес навчання до індивідуальних особливостей учнів. Безперечно, найбільшою перевагою застосування ІКТ у викладанні англійської мови для початківців є забезпечення мультисенсорного сприйняття, що досягається одночасним залученням зору, слуху та руху. Ця можливість сприяє належній якості рецепції та процесу запам'ятання іншомовного матеріалу.

На початковому етапі велику роль для розвитку образного та образно-логічного мислення відіграє унаочнення. Саме сучасні ППС пропонують як статичне, так і динамічне унаочнення. Анімаційні представлення допомагають презентувати нові лексичні одиниці та мовленнєві зразки функціонально, тобто в контексті мікро-ситуації, що дозволяє проводити процес навчання у комунікативно орієнтованому ключі. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) стає все більш затребуваним у початкової школі, значна кількість початківців вже мають базові навички володіння комп'ютером. Цифрове середовище, в якому будуть жити діти має привести до переосмислення методів і прийомів викладання в початковій школі.

З'являються все більші можливості для викладання різноманітних предметів із використанням педагогічних програмних засобів (далі – ППЗ), Інтернет-ресурсів, різноманітних електронних розробок для молодших школярів. Не є винятком і англійська мова.

Візуалізація навчального матеріалу у такий спосіб надає можливість здійснювати безперекладну семантизацію [10]. Знайомство і розуміння значень назв предметів, їх ознак, дій, мовленнєвих кліше тощо усвідомлюється учнями за допомогою малюнків та анімації. Так забезпечується розвиток учнів до мовної і мовленнєвої здогадки, що є важливим у процесі навчання спілкування іноземною мовою.

В процесі вивчення англійської мови засобами ІКТ в середній школі кожен учень одержує можливість працювати у своєму ритмі, тобто вибирати для себе оптимальний обсяг і швидкість засвоєння матеріалу. Сприятливі умови створюють комп'ютери і для організації самостійної роботи учнів на уроках іноземної мови. Учень може використовувати комп'ютер як для вивчення окремих тем, так і для самоконтролю отриманих знань. Причому комп'ютер може скільки завгодно повторювати одне й те саме завдання і кінцевому рахунку це призводить до такого корисного явища, як автоматизація того чи іншого навичку.

Комп'ютер забезпечує активізацію діяльності учнів на уроці, сприяє здійсненню диференціації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, формуванню знань, посилює міжпредметні зв'язки.

Застосування комп'ютерів на уроках англійської мови в середній школі значно підвищує інтенсивність навчального процесу. При комп'ютерному навчанні засвоюється набагато більша кількість матеріалу, чим це робилося за той самий час в умовах традиційного навчання. Крім того, цей матеріал закріплюється міцніше.

Комп'ютер сприяє формуванню в учнів рефлексії своєї діяльності, дозволяє учням побачити результат своїх дій. Комп'ютер забезпечує й всебічний (поточний, рубіжний, підсумковий) контроль навчального процесу, що, як відомо, є невід'ємною частиною навчального процесу й виконує функцію зворотного зв'язку між учнем і вчителем. При використанні комп'ютера для контролю якості знань учнів досягається й більша об'єктивність оцінки. Крім того, комп'ютерний контроль дозволяє значно заощадити навчальний час, тому що здійснюється одночасна перевірка знань всіх учнів. Це дає можливість учителю приділити більше уваги творчим аспектам роботи з учнями. Отже, варто зазначити, що застосування ІКТ на уроках англійської мови в початковій школі передбачає використання певних наукових, педагогічних прийомів, методів і засобів, що надають учителю змогу організувати цілеспрямовану і

творчу роботу учнів, допомагають зробити навчання цікавим, змістовним і результативним [7].

Комп'ютери значно розширюють можливості вчителів, надають їм можливості для досягнення дидактичної мети застосовувати як окремі види навчальної роботи, так і будь-який їхній набір, тобто спроектувати навчальне середовище. Орієнтовані на вчителя інструментальні засоби дозволяють оперативно поновлювати зміст навчальних і контролюючих програм відповідно до появи нових знань і технологій.

Вчитель одержує додаткові можливості для підтримки і спрямування розвитку особистості учня, творчого пошуку й організації їхньої спільної роботи. Також комп'ютер бере на себе дуже велику частину рутинної, тривалої для вчителя роботи, вивільняючи йому тим самим час для творчої роботи. Беззаперечними перевагами та особливістю мультимедіа технології є такі можливості, що активно використовуються в процесі навчання:

- 1) збереження значного обсягу найрізноманітнішої інформації на одному носієві;
- 2) збільшення на екрані зображення або його найбільш цікавих фрагментів, за умови збереження якості зображення;
- 3) порівняння зображення й обробки його різноманітними програмними засобами з науково-дослідницькою або пізнавальною метою;
- 4) здійснення безперервного музичного чи будь-якого іншого аудіо супроводу;
- 5) використання відео фрагментів з фільмів, відеозаписів тощо, функції «стоп-кадру», покадрового перегляду відеозапису;
- 6) включення до змісту баз даних, способів обробки образів, анімації;
- 7) підключення до глобальної мережі Інтернет;
- 8) автоматичний перегляд усього змісту продукту («шоу»);
- 9) включення до складу продукту ігрових компонентів з інформаційними складовими;

Сучасні інформаційні технології на сьогоднішній день є в пріоритеті серед

учнів різного віку. Завдяки своїм позитивним технічним характеристикам та методичним рекомендаціям їх використання в навчальному процесі сприяє позитивній мотивації до навчання всіх учнів, так само як і розкриття творчого потенціалу окремого учня.

II. Практична частина

З метою збереження інтересу до свого предмета кожен вчитель повинен розвивати в учнів внутрішні мотиви. При цьому, вирішальними чинниками є такі показники, як інтереси і захоплення, емоції, потреби, досвід та світогляд. Будучи обізнаним з певними потребами дітей, педагог зможе чітко виокремити методи та засоби, необхідні для здобуття учнями певних знань.

На сьогоднішній день, інформаційно-комп'ютерні технології охоплюють практично всі сфери життя як дорослих, так і дітей, починаючи з вже з раннього дитинства та швидкими темпами розвиваючись у шкільному віці. Тому, на мою думку, використання ІКТ як одного засобів навчання англійської мови буде доцільним при реалізації нових підходів до навчального процесу.

Спираючись на педагогічні та методичні аспекти застосування ІКТ у сфері викладання іноземних мов, можна стверджувати, що його впровадження є універсальним засобом, який дає змогу ефективно розвивати чотири основні види мовленнєвої діяльності: усне мовлення, аудіювання, читання та письмо. Основними засобами для їхнього застосування є проектор, мультимедійна дошка та програмні комплекси. Застосування цих інформаційних пристроїв при навчанні англомовного спілкування дає можливість школяреві слухати, запам'ятовувати матеріал великого обсягу, знаходити інформацію, аналізувати її та представляти зручним способом.

Використання інформаційних технологій може відбуватися різними способами відповідно до класифікації та потреб конкретного уроку. Їх можна представити наступним чином:

 використання комп'ютерних навчальних програм (Power Point), інтернет-платформ, навчальних інтернет-ресурсів тощо;

використання окремих типів файлів (зображення, відео, аудіо).

Поняття мультимедіа об'єднує різноманітні інформаційні об'єкти – такі як текст, графіка, відео, анімація та звук, які можуть використовуватися як учнями, так і вчителями при проектуванні власних розробок. При цьому застосовуються інструментальні засоби розробки навчальних мультимедіа-матеріалів, які включають гіперпосилання, цифрові фотографії, скановані зображення, фрагменти фільмів і текстів. На уроці мультимедійну презентацію можна продемонструвати на екрані монітору комп'ютера чи на великому екрані за допомогою спеціальних пристроїв – мультимедійного проектора, плазмового екрану тощо. Глядачі бачать чергування електронних сторінок, на кожній з яких можуть бути текст, фотографії, малюнки, діаграми, графіки, відеофрагменти, що може супроводжуватися звуковим оформленням – музикою чи доповіддю учителя чи учня. Найбільш поширеною програмою для створення мультимедійних презентацій є PowerPoint з пакету Microsoft Office.

Навчальні презентації можна класифікувати за дидактичними ознаками як учительські та учнівські.

За призначенням учительські презентації на уроці можна класифікувати так:

- проблемні – вступ до теми;
- інформативні: інструкції, приклади для учнів, форми оцінювання, консультування;
- діагностичні або контролюючі: для перевірки знань учнів, самооцінювання, наприкінці вивчення теми, розділу, уроку.

Учительські презентації можуть бути використані для супроводу уроку, представлення нової теми чи звіту та для повторення вивченого матеріалу. Учніські мультимедійні презентації доцільно використовувати для представлення результатів власних проведених досліджень, проектів, самостійної роботи або ж як засіб ознайомлення з новою інформацією для виконання випереджуючих завдань.

За кількістю учнів, які планують, проектують, розробляють, демонструють, учнівські презентації можна класифікувати такі: індивідуальні –

розробляються і створюються одним учнем; групові – розробляються і створюються малою групою учнів; класні – можуть бути підготовлені всім класом індивідуально чи малими групами, що створюють окремі слайди.

Використовуючи комп'ютерну програму Power Point, учні можуть нестандартно презентувати на уроках англійської мови свої дослідницькі проекти та мовні портфоліо. Таким чином, вони стимулюють одне одного до комунікації, розвивають пізнавальну активність англомовного спілкування. За допомогою звукових та візуальних ефектів цієї програми учні вивчають фонетику англійської мови, спостерігаючи на екрані комп'ютера артикуляційні рухи, сприймаючи на слух англомовні інтонації та запам'ятовуючи правильні зразки мовлення. Також вони засвоюють лексичний матеріал, розв'язуючи граматичні ігрові вправи, кросворди. Однак, на мою думку, найдоцільнішим використанням цього методу, як показує практика, виявилось застосування цієї програми як допоміжного засобу для різноманітних постановок, учнівських п'єс, засідання шкільного Євроклубу, англомовного табору та різних видів позашкільної діяльності. Наприклад, проводячи заняття в англомовному таборі у 5 класі, я мала змогу за допомогою авторської презентації Power Point організувати групову роботу. Учні розділялися на дві команди, змагаючись та вирішуючи інтерактивні завдання, складені на основі лексико-граматичного матеріалу, засвоєному протягом року. Яскравість забарвлення тла, відповідна змістова наповненість сприяли зацікавленні учнів в роботі, привернення їхньої уваги до кожного окремого етапу заняття.

При роботі з цією програмою в контексті даного завдання та враховуючи вікові особливості учнів, я виявила наступні характеристики презентації в форматі Power Point:

- чіткість та лаконічність викладу інструкцій;
- використання зображень-ілюстрацій;
- застосування та доцільне поєднання ефектів анімації;
- використання звукових ефектів;

- ✚ використання відповідних шрифтів (для такого виду роботи використовую Comіc Sans MC або Jokerman);
- ✚ вміле поєднання кольору тла та шрифта

Тематична презентація стала невід’ємною складовою позашкільного заходу з англійської мови у 7 класі, приуроченому Шевченківським дням. Основною частиною заходу було читання творів Тараса Григоровича в перекладі.

Дана презентація містила опорні слайди для читання кожного окремого твору або групи творів, об’єднаних спільною тематикою. За дидактичною метою дану роботу можна класифікувати як учнівську класну, оскільки створювалася індивідуально, а згодом редагувалася та обговорювалася в класі напередодні заходу. Я пропоную використовувати такий продукт Power Point у формі «бекграунду», тобто як фон для створення відповідного настрою та емоційного забарвлення .

Важливу роль програма Power Point відіграє у формуванні соціокультурної компетенції. За її допомогою цікаво презентувати красназавчий матеріал, культуру, історію та традиції країн, мову яких вивчаємо. Пропоную вашій увазі уривок з конспекту відкритого позашкільного заходу, проведеного мною у 8

класі спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов на тему «Halloween Day Traditions» (Додаток 1).

Авторська презентація виконувала роль мультифункціонального засобу, оскільки мала на меті ввести в тему та задати певну атмосферу, служити частиною декорацій, створити ілюстрації для презентування матеріалу.

Найефективнішими з огляду на розвиток навичок мислення, пізнавальної діяльності учнів та навичок до самостійної дослідницької діяльності є засоби, які проектуються та розробляються самими учнями при вивченні навчального матеріалу. З цієї точки зору, використання мультимедійних презентацій на уроках англійської мови є чудовим засобом підвищення ефективності навчального процесу.

Виходячи з того, що учнівська презентація є творчою роботою учнів, деякі вчителі помилково вважають, що в ній допустимі будь-які засоби і способи вираження ідей та думок учнів. Я переконана, що, як і в інших засобах, існують певні вимоги і критерії. Крім естетичних вимог до дизайну презентації, існують специфічні вимоги і до створення учнівської презентації як засобу подання самостійної дослідницької роботи учнів.

Отож, з досвіду роботи можу виокремити такі типові помилки у створенні презентації учнями 10 класу під час презентації проекту «Весільні традиції англійських країн»: У

презентаціях, виконаних як приклади учнівських робіт, використовується текстовий матеріал, що не відповідає віку учнів або ж як у випадку презентації учня з фото, рівня вивчення мови в тому випадку коли матеріал не опрацьований.

1) У презентаціях, які є представленням результатів учнівського дослідження, не відображається гіпотеза, хід дослідження і висновки. Інколи висновки носять загальний характер, не стосуються конкретного дослідження, яке проводили самі учні.

2) Розміщення на слайді великого обсягу текстового матеріалу, для читання і осмислення якого необхідно багато часу.

Фактично, проектна робота є однією з інтерактивних технологій навчання, яка передбачає створення проекту одним, двома чи групою вихованців. Робота над проектом дозволяє задіяти у процесі навчання не тільки інтелект, досвід, свідомість людини, а також її почуття, емоції, вольові якості, сприяє «зануренню» в навчальний матеріал, визначенню особистістю свого емоційно-ціннісного ставлення до нього, підвищенню ефективності засвоєння. Проектна робота передбачає включення механізмів запам'ятовування та відтворення інформації іншим; застосування знань у варіативних ситуаціях; розуміння причинно-наслідкових зв'язків; наведення аргументів і доказів. Проектна діяльність сприяє розвитку ініціативи, самостійності, організаторських здібностей, стимулює процес саморозвитку. Метод проектів сприяє не лише розкриттю можливостей і здібностей, а й усвідомленню, оцінці особистісних ресурсів, визначенню особистісно значущих і соціально ціннісних перспектив.

Актуалізація внутрішніх сил здійснюється самою особистістю. Учень намагається оволодіти необхідною інформацією, знаннями, актуалізує ті чи інші здібності, природні задатки та відкидає ті, які заважають йому в досягненні

мети. Так, у процесі роботи над довготривалим проектом на тему: «Спорт у нашому житті», учнями 7 класу була представлена презентація Power Point як

кінцевий продукт дослідницької роботи. На попередніх етапах учні проходили такі етапи як збір та обробку інформації, аналіз та обговорення в групі. При створенні презентації були використані тематичні малюнки, вдало поєднано ефекти анімації. Мінімум текстового наповнення та спокійні фони тла є запорукою вдалого представлення. Завершальний етап індивідуальної проектною роботи представлений мультимедійною презентацією, яку я мала змогу спостерігати на прикладі дослідницької роботи учениці 9 класу на тему: «Тернопіль у минулому і сьогодні». Особливістю показу було гармонійне поєднання фонів та фото, вишуканість шрифтів, застосування гіперпосилання.

Ще одним засобом для навчання англійської мови є використання учнями та вчителем інтернет-ресурсів. З появою та розвитком інтернету частота використання комп'ютера для вивчення іноземної мови значно зросла, що дає змогу на цьому етапі формувати та розвивати в учнів іншомовні мовленнєві навички. Крім цього, інтернет розвиває вміння, які необхідні учням у повсякденному житті та стануть їм у пригоді у майбутньому. Інтернет розвиває їхні соціальні якості, впевненість у собі, здатність працювати в колективі, формує культуру спілкування онлайн.

До прикладу, сайт BBC WordService (www.bbc.co.uk) надає можливість дітям в основному прочитати та прослухати новини. Крім цього, ресурс має великий розділ для тих, хто вивчає англійську мову – Learning English, де представлені відеоролики, тексти для аудіювання та читання, наявні цікаві ігри та вікторини, через які учні вдосконалюють читання, поєднують його зі слуханням тексту, а виконання післятекстових вправ дає змогу самоперевірки. Глобальна мережа Інтернет пропонує безліч ігрових ресурсів та навчальних відео, які містяться на відеогостингу YouTube.

На ресурсі funenglishgames.com представлені ігри для розвитку читання, письма, лексики та граматики. Він поділений на чотири групи: Reading Games, Grammar Games, Writing Games та Word Games. Такі ігри діти можуть виконати на різних етапах уроку, оскільки вони не потребують великих затрат часу.

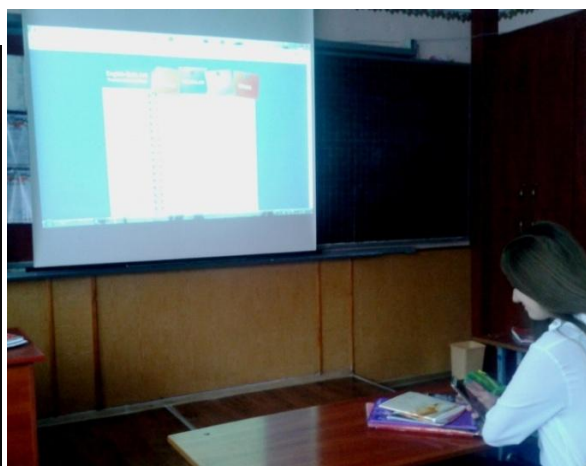
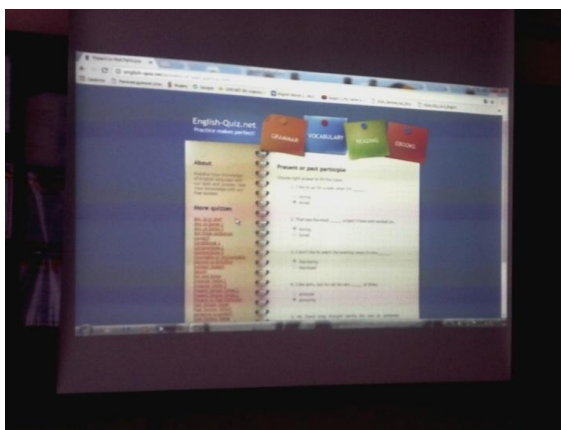
Використовуючи *learnenglishkids.britishcouncil.org*, ви знайдете гарні розробки від фахівців Британської ради. Інформація на сайті постійно оновлюється, а ігри поповнюються новинками. Учні мають можливість не лише пограти, а й розв'язати інтерактивні завдання, які поєднують практично всі види мовленнєвої діяльності. Корисним є те, що лексика, посортована тематично, за рівнем складності: від Beginner до A2.

Під час роботи з учнями початкової, середньої та старшої школи успішно використовую такі інтернет-ресурси та комп'ютерні програми

Онлайн тестування — це ще один зі способів, який дає змогу вивчати мову як з допомогою вчителя, так і самостійно.

Онлайн тестування має низку переваг:

- швидке отримання результату
- об'єктивність оцінювання
- лаконічність
- неупередженість

Цей засіб значно підвищує мотивацію учнів до вивчення англійської мови, учні працюють більш активно, навіть і слабкі учні намагаються отримати вищу оцінку, повторюючи тестування декілька разів. Однак, на мою думку, цей новаторський метод тестування не варто використовувати повсякденно, оскільки він є суто засобом контролю і перевірки якості знань.

Розглядаючи використання відеоматеріалів на уроках англійської мови, беззаперечною є використання навчальних мультфільмів та інтернет-

ресурсів на уроці. На початковому етапі навчання англійської мови школярі як молодшої, так і середньої школи, можуть використовувати відеоролики каналів YouTube, які сприяють кращому засвоєнню фонетичних, лексичних і граматичних навичок. Я вважаю надзвичайно

корисним та доцільним їх використання, оскільки це:

- ✚ сприяє розвитку творчості;
- ✚ стимулює в учнів бажання вивчати мову;
- ✚ допомагає подолати мовний бар'єр у спілкуванні;
- ✚ стимулює дітей до самоосвіти.

Починаючи з 1–2 класу рекомендую навчальний мультфільм «Gogo Loves English» для активного вивчення лексики та базової граматики. Таким чином, доцільно використовувати його через низку переваг:

- ✓ захоплюючий сюжет;
- ✓ серія триває всього 5 хвилин;
- ✓ кожна серія спрямована на запам'ятовування певної граматичної конструкції або слів на якусь тему;
- ✓ у кожній серії є весела пісенька, що легко запам'ятовується (в якій також повторюється граматична конструкція або слова по темі);
- ✓ якщо початкові серії, як і належить дуже прості, то поступово вони стають складнішими. Отже, і прогрес дитини в англійській мові стає очевидним.

Отже, беручи до уваги все вищесказане, варто зазначити, що використання відео та мультимедіа відіграє важливу роль у формуванні пізнавального інтересу та розвитку мовного інвентаря учня на уроках англійської мови

Висновки

Педагогіка сучасної школи передбачає створення єдиного освітнього простору, що формує умови для вільного руху інформації, швидкого доступу до

неї всіх учасників навчального процесу. Новітні інформаційно-комп'ютерні технології є тим засобом, впровадження якого в навчальний процес може створити комфортні та гармонійні умови на уроках іноземної мови для розвитку особистості учня в новому інформатизованому суспільстві.

Беручи за основу певну методичну літературу та певні види інформаційно-комп'ютерних технологій, було встановлено особливості їхнього використання у навчальному процесі на уроках англійської мови.

В процесі роботи над темою були поставлені такі завдання:

- вивчити педагогічні та методичні аспекти використання ІКТ у процесі розвитку іншомовних мовленнєвих навичок;
- розкрити суть тих інформаційних технологій, які сприяють розвитку особистості та підвищують ефективність навчального процесу.

У першому розділі роботи було проаналізовано теоретичні питання дослідження на основі наукових досліджень та актуальних публікацій, присвячених вивченню особливостей використання інформаційно-комп'ютерних технологій в освіті. Результати проаналізованих джерел показали, що впровадження ІКТ на уроках англійської мови виконує наступні функції:

- ✓ візуалізація навчального матеріалу;
- ✓ формування в учнів рефлексії своєї діяльності;
- ✓ забезпечення мультисенсорного сприйняття;
- ✓ ігрове наповнення;
- ✓ розвиток спеціальної або загальної обдарованості;
- ✓ посилення міжпредметних зв'язків, нівелювання рутинної, тривалої для вчителя роботи завдяки ряду технічних особливостей ІКТ, що дає можливість оперативної роботи з учнями різного рівня знань.

Наступним завданням даного дослідження було виявити певні різновиди інформаційно-комп'ютерних технологій, які б сприяли позитивній мотивації до навчання всіх учнів, та особливостей їх використання на уроці.

Таким чином, інформаційно-комп'ютерні технології за способом та формою подання було представлено як інтернет-ресурси та комп'ютерні

навчальні програми, зокрема Power Point та навчальні відео у формі мультфільму, орієнтованого на молодших школярів.

Опираючись на особистий педагогічний досвід, було охарактеризовано основні інтернет-ресурси, які користуються найбільшою частотою використання у школі різних ступенів. Дані ресурси служать для розвитку мовного інвентаря учнів та контролю мовленнєвих навичок.

Також було з'ясовано позитивні характеристики програми Power Point для створення мультимедійної презентації, а саме:

- ✓ ефективність використання для показу ілюстрацій, фото завдяки технічним режимам
- ✓ можливість створення ефекту бекграунду, тобто заднього плану, декорацій для драматичних постановок
- ✓ формуванні соціокультурної компетенції учнів та розвитку творчої особистості в процесі проектної діяльності
- ✓ посилення міжпредметних зв'язків – англійська мова та історія, культура, здоров'я та спорт, а також інформатика. Окремо слід відзначити роль відео, особливо щодо молодших школярів у становленні пізнавального інтересу до предмету.

Отже, дана робота дозволяє зробити висновок, що інформаційно-комп'ютерні технології є потужним засобом для активізації мотивації та підвищення продуктивності навчального процесу під час вивчення англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Веприцкий М. Ю. Использование компьютера на уроках английского языка в средней школе. *Джерело педагогічної майстерності*. 1999. № 3. С. 24–31.
2. Голімбовська М. П. Нетрадиційні форми навчання як засіб успішного вивчення англійської мови. *Англійська мова і література*. 2005. Груд. (№ 35). С. 2–5.
3. Дойлідова І. Г. Підвищення мотивації учнів до вивчення англійської мови засобами мультимедіа. *Англійська мова та література*. 2018. № 10–11. С. 3.
4. Іноземні мови. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів та шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов. 1–4 класи (оновлена). Київ, 2016.
5. Коваленко Ю. А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземних мов. *Іноземні мови*. 1999. № 4. С. 37–42.
6. Лутковська С. М. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі. URL: irbis-nbuv.gov.ua

7. Новітні технології на уроках англійської мови / упоряд. Т. Михайленко. К.: Редакції газет гуманітарного циклу, 2012. С. 19–20.
8. Павлюк А. В. 200 ігор на уроці англійської мови. Тернопіль: Мандрівець, 2003. С. 5–8.
9. Фоміних Н. Ю. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні англійської мови у початковій школі. URL: *shvidko172.narod.ru*
10. Шевцова О. І. Використання комп'ютерних технологій як засіб творчого інтерактивного навчання. *Англійська мова та література*. 2008. Квітень (№ 11). С. 18–20.

ДОДАТКИ

Додаток 1

21.11.2014 Form 8B

THANKSGIVING DAY TRADITIONS

Objectives:

- to recognize that our modern day Thanksgiving celebration has developed throughout history.
- to be able to identify and share the origin of at least one family or other Thanksgiving tradition.
- to identify several symbols of Thanksgiving and demonstrate an understanding of their meaning.
- to demonstrate understanding of the concept that is the heart of Thanksgiving by illustrating what they are grateful for.

Materials: printouts, garments, artificial fruits and vegetables, backgrounds, **Power Point presentation**, mind map with stickers "Indian's Menu"

level – A2-B1

PROCEDURE

(Slide 1)

SI: There is a celebration of thanks for rich harvest almost in every culture in the world. Throughout history mankind has celebrated the rich harvest with thanksgiving ceremonies. Harvest festivals and thanksgiving celebrations were held by ancient Greeks, Romans, Chinese, and Egyptians. Now Thanksgiving is a holiday celebrated

primarily in Canada and the USA.

(Slide 2)

S2: The Canadians celebrate it on the second Monday of October, the Americans - on the fourth Thursday of November. People celebrate Thanksgiving to recall the goodness of God in blessing the Pilgrims with their good harvest and they give thanks for the many good things in their lives.

THANKSGIVING IS.

Thanksgiving is a time of gratitude to God,
our Creator and Provider,
whose guidance and care go before us...
and whose love is with us forever.

Thanksgiving is a time
to reflect on the changes,
to remember that we, too,
grow and change from one season of life to another.

(Slide 3)

S3: The history of American Thanksgiving is basically the history of the Pilgrims. On 16 September 1620 a small ship "The Mayflower" left Plymouth, England.

The History of Thanksgiving

PLAY

ACT 1

The Captain: Come aboard, mates, hurry up, and take a look around. OK. There are 110 passengers aboard. We are going to our new home. God bless us.

(While Lizzie is looking at waves, a young sailor is watching her).

John: Hi. I am John.

Lizzie: Hi. I am Lizzie.

John: Are you OK? You look upset.

Lizzie: I'm thinking of my life, home.

John: Are you unhappy because you have left Plymouth?

Lizzie: No, in England many people didn't like us because we are Puritans and our religion is different. We could not separate from the Established

Church to worship the Lord in our own way. We were unhappy so we decided to go to America.

(The girl is coughing and John gives her warm clothes.)

John: Such nasty weather. It was a really dangerous storm. The waves were huge. Oh, it starts snowing.

ACT 2

A passenger: Oh, my friends, I see the land! At last! The land! 65 days and we are here. What date is today?

A priest: Today is 19 November.

A passenger: Remember this great day! We are at home! The New World!

A priest: In the name of the Father and Son, and the Holy Spirit.

A passenger: Blessed the Holy and undivided Trinity, now and forever. Amen.*(All people are kissing, clapping, jumping.)*

Father, we thank Thee

Father, we thank Thee for the night,

And for the pleasant morning light,

For rest and food and loving care,

And all that makes the world so fair.

Help us to do the things we should,

To be to others kind and good,

In all we do, in all we say, To grow more loving every day.

(Slide 4)

S4 *(shows on a map):* For 7 long weeks *the Mayflower* sailed through the storms of the Atlantic Ocean to land in the North America at what is now Plymouth, Massachusetts.

(Slide 12)

S8: Thanksgiving is one of the main family holidays in the USA. Families come together from near and far. In the morning many of them go to church and bring gifts for poor people. Then comes a traditional feast. The main dishes are turkey, potatoes and pumpkin pie. Apple cider is the drink of the day. This basic menu has not changed for these years. So, Americans gather at their holiday dinner, collect their thoughts and give thanks to God.

S9: They decorate their table with a harvest of bright-coloured gourds, ears of

Indian corn, apples, oranges, chestnuts, walnuts, dried leaves and grapes spilling out of a cornucopia in autumn bounty. There are bouquets of chrysanthemums combined with berries and dried branches.

(Slide 13)

S10: The Thanksgiving weekend is the time for sport, parades and shopping. Football is the most popular game on this day. There are several football matches to watch on TV.

(Slide 14)S11: In New York, Macy's department store organises a fancy dress parade with balloons, cartoon characters, people dressed in the clothes of 17 century and Indian clothes. The Parade ends with Santa Claus. Friday is a shopping day. On this day people start to buy presents for Christmas.

Гніда Галина Євгенівна,
вчитель англійської мови
Тернопільського НВК
«ДНЗ-ЗОШ I–II ст. № 30»

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний стан міжнародних зв'язків України, вихід її у європейський та світовий простори, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії вимагають радикальних змін у галузі навчання іноземних мов, статус яких у нашій країні постійно зростає. Іноземна мова є важливим засобом міжкультурного спілкування, вона сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує такий рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно орієнтуватися і комфортно почуватися у країні, мова якої вивчається. На початку XXI ст. іноземна мова стає важливим засобом міжнародного спілкування. Як відомо, сучасні нормативні матеріали орієнтують учителів на формування в учнів певного рівня іншомовної комунікативної компетенції, тобто здатності спілкуватися іноземною мовою на міжкультурному рівні. Головною метою навчання іноземної мови є **комунікативно орієнтоване**

навчання. Саме школа повинна підготувати учнів до спілкування в реальних життєвих ситуаціях, навчити їх здобувати знання самостійно з метою вдосконалення в галузі обраної майбутньої професії. Саме на уроках іноземної мови вчитель формує в учнів уміння і навички іншомовного спілкування, для того, щоб учень міг передбачити досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який би був достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах, орієнтуватися у соціокультурних аспектах країни, мову якої вивчають.

Тема: розвиток комунікативних здібностей учнів на уроках англійської мови.

Мета: проаналізувати особливості процесу розвитку комунікативних здібностей учнів, вивчити та узагальнити позитивний досвід роботи, навчального матеріалу підручників з іноземних мов. Мета досвіду досягається шляхом реалізації таких **завдань:**

- ✓ опрацювати та систематизувати наявний теоретичний та практичний досвід з даної проблеми;
- ✓ сформувані компетентності щодо формування комунікативного мовлення на уроках англійської мови;
- ✓ розвинути власну педагогічну майстерність щодо розвитку комунікативних навичок;
- ✓ освоїти різноманітні види ігрових та комунікативних вправ;
- ✓ проаналізувати досвід педагогів, науковців щодо формування комунікативного мовлення на уроках англійської мови ;
- ✓ перевірити ефективність методів навчання англійської мови щодо розвитку комунікативного мовлення;
- ✓ розширити знання щодо використання ІКТ на уроках та позакласних заходах з англійської мови
- ✓ освоїти та вдосконалити навички роботи з мультимедійними презентаціями.

Предмет досвіду – шляхи та засоби розвитку комунікативних здібностей

учнів при навчанні іноземної мови.

Практичне значення роботи полягає у вивченні і застосуванні на практиці різноманітних методів та форм навчання при формуванні комунікативних навичок, які надають можливість учителям англійської мови підвищити ефективність навчального процесу і рівень знань учнів та спрямувати навчально-виховний процес на взаєморозуміння, взаємодію, вирішення проблем, важливих для кожного із учасників навчального процесу.

I. Теоретична частина

Спілкування, або іншими словами комунікація, його особливості та механізми були предметом вивчення філософів і соціологів, психолінгвістів і психологів. Проте різні дослідники вкладають у поняття комунікація різний зміст. Так, наприклад, Н. М. Щелованов і Н. М. Аксаріна називали спілкуванням ласкаву мову дорослого, звернену до немовляти; М. С. Каган говорив про спілкування людини з природою і самим собою. О. М. Леонтьєв вважав, що в сучасній науці існує величезна кількість незбіжних визначень комунікацій; В. М. Філатов визначає комунікацію як «спілкування, передачу інформації від людини до людини в процесі діяльності» [2, с. 23].

Отже, комунікація – це акт і процес встановлення контактів між суб'єктами взаємодії за допомогою вироблення загального сенсу переданої і сприйняття інформації. У більш широкому філософському сенсі комунікація розглядається як «соціальний процес, пов'язаний або з спілкуванням, обміном думками, відомостями, ідеями і так далі, або з передачею змісту від одного усвідомлення до іншої за допомогою знакових систем» [27, с. 68]. Для розгляду значення комунікативних навичок у формуванні особистості необхідно визначитися з поняттям «навички». Під терміном **«навички»** ми розуміємо автоматизовані способи виконання дій. Оволодіння комунікативними навичками передбачає оволодіння іншомовним спілкуванням в єдності його функцій: інформаційної, регулятивної, емоційно-оцінної, етикетної.

Комунікативна компетенція складається з кількох видів:

- *мовної (лінгвістичної) компетенції*, яка забезпечує оволодіння учнями мовним матеріалом, з метою використання його в усному і писемному мовленні;

- *мовленнєвої компетенції*, яка пов'язана з формуванням в учнів умінь і навичок спілкуватися в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні (монолозі, діалозі), читанні, письмі;

- *соціокультурної компетенції*, яка передбачає засвоєння учнями знань соціокультурних особливостей країни, мова якої вивчається, культурних цінностей та морально-етичних норм свого та інших народів, а також формування умінь їх використовувати у практичній діяльності;

- *соціолінгвістичної компетенції*, яка забезпечує формування умінь користуватися у процесі спілкування мовленнєвими реаліями (зразками), особливими правилами мовленнєвої поведінки, характерними для країни, мова якої вивчається;

- *загальнонавчальних компетенцій*, що сприяють оволодінню учнями стратегіями мовленнєвої діяльності, спрямованої на розв'язання навчальних завдань і життєвих проблем.

Щоб активізувати комунікативну діяльність учнів на уроках іноземної мови, необхідно застосовувати:

- Особистісно-орієнтоване спілкування (особистий контакт з учнем, повага до особистості учня, створення відчуття душевного комфорту, заміна «залізної» дисципліни діловою співпрацею);

- Збагачення змісту навчання емоційним, особистісно значущим матеріалом; педагогічна підтримка, оцінювання;

- Діалог між учнями, учнями і вчителями як домінуюча форма навчального спілкування;

- Ситуації вільного вибору учнями навчальних завдань у класі та вдома;

- Залучення учнів до стимулювання самооцінки, самопізнання й самовдосконалення в різних видах діяльності;

- Багатоваріантність, гнучкість форм організації різних видів діяльності: індивідуальна, парна, групова, колективна;

- Створення позитивної емоційної атмосфери і духовного взаємозбагачення; надання можливості кожній дитині випробувати себе в різних видах творчості.

Навчально-виховний процес має стати процесом спільної творчості педагога та учнів. Безумовно, творчі здібності учнів будуть розвиватись різними темпами. Вимога, щоб усі учні мали однакові успіхи з іноземної мови і вивчали її в однаковому об'ємі є несправедливою. Необхідно створити такі умови навчання, щоб діти сприймали вивчення іноземної мови як приємний, цікавий процес. Щоб вони легко спілкувались цією мовою, не турбуючись про те, що допустять деякі помилки. Це є дуже суттєвим для мотивації вивчення дітьми іноземної мови. Саме цьому сприяють поряд з відомими активними формами роботи, технології інтерактивного навчання, суть яких полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів.

Усі комунікативні вправи постійно заохочують учнів працювати разом в парах чи групах для того, щоб забезпечити максимальну кількість можливостей для взаємного усного та письмового спілкування англійською мовою. Якщо учням дозволяють працювати над розвитком уміння спілкуватися у парах чи у групах, кожен учень має більше часу для говоріння, ніж аби він відповідав тільки учителю. Робота в парах також дозволяє учням практикувати говоріння в безпечному невимушеному контексті, без страху, котрий може супроводжувати усну відповідь перед усім класом. Робота в групах підвищує мотивацію, оскільки вона дає учням можливість обмінюватися ідеями і допомагати один одному.

1.2. Формування компетенції діалогічного мовлення

Кожна дитина – індивідуальність, не схожа ні на когось іншого. Педагогічна майстерність полягає в тому, щоб налаштуватися на внутрішній світ учня, зрозуміти його унікальність, допомогти йому розвиватися. Компетенція говоріння включає компетенцію діалогічного мовлення.

Діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування. Тому в межах мовленнєвого акту кожен з учасників по

черзі виступає як слухач і як мовець. Діалогічне мовлення (ДМ) виконує такі комунікативні функції:

- 1) запиту інформації – повідомлення інформації,
- 2) пропозиції (у формі прохання, наказу, поради) – прийняття / неприйняття запропонованого,
- 3) обміну судженнями / думками / враженнями,
- 4) взаємопереконання / обґрунтування своєї точки зору.

Кожна з цих функцій має свої специфічні мовні засоби і є доміантною у відповідному типі діалогу.

Розглянемо питання **структури діалогу**.

Будь-який діалог складається з окремих взаємопов'язаних висловлювань. Такі висловлювання, межею яких є зміна співрозмовника, називають *реплікою*. Репліка є першоелементом діалогу. Репліки бувають різної протяжності – від однієї до кількох фраз. У діалозі вони тісно пов'язані одна з одною – за своїми комунікативними функціями, структурно та інтонаційно. Найтісніший зв'язок має місце між суміжними репліками. Вихідною одиницею навчання діалогічного мовлення є *діалогічна єдність*.

Діалогічною єдністю (ДЄ) називають сукупність реплік, що характеризується структурною, інтонаційною та семантичною завершеністю. Найбільш прийнятою класифікацією таких єдностей є класифікація за комунікативно-логічним принципом. Відповідно до неї всі види діалогічних єдностей поділяються на три групи в залежності від характеру першої репліки (див. Табл.1).

Таблиця 1

Основні види діалогічної єдності

Групи ДЄ	Види ДЄ
I	1. Повідомлення – повідомлення 2. Повідомлення – запитання 3. Повідомлення – спонукання
II	4. Спонукання – згода

	<p>5. Спонування – відмова</p> <p>6. Спонування – запитання</p>
III	<p>7. Запитання – відповідь на запитання</p> <p>8. Запитання – контр запитання</p>
IV	<p>9. Привітання – привітання</p> <p>10. Прощання – прощання</p> <p>11. Висловлювання вдячності – реакція на вдячність</p>

Залежно від провідної комунікативної функції, яку виконує той чи інший діалог, розрізняють функціональні **типи діалогів**. Результати досліджень, проведених на автентичних навчальних матеріалах англійською мови, показали, що найпоширенішими є чотири основних типи діалогів: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями / думками, діалог-обговорення, дискусія.

Основними якісними показниками сформованості загального вміння вести діалог іноземною мовою є такі **спеціальні вміння**:

1) уміння починати діалог, вживаючи відповідну ініціативну репліку (повідомлення, спонування, запитання);

2) уміння швидко реагувати на репліку співрозмовника, використовуючи репліки, що мають різні комунікативні функції;

3) уміння підтримувати розмову, додаючи до репліки-реакції свою ініціативну репліку;

4) уміння стимулювати співрозмовника до висловлювання, виражаючи свою зацікавленість за допомогою реплік оцінювального характеру;

5) уміння продукувати ДЄ різних видів;

6) уміння продукувати діалоги різних функціональних типів на основі запропонованих навчальних комунікативних ситуацій (в межах тематики,

мовного і мовленнєвого матеріалу, визначених чинною програмою для даного класу і типу школи);

7) уміння в разі необхідності (нерозуміння репліки співрозмовника чи затруднення при висловлюванні своєї думки) ввічливо перервати розмову і звернутися за допомогою до партнера або навіть до довідника (розмовника, словника).

Існують 2 різні **підходи** до навчання ДМ (див.Табл.2)

Таблиця 2

Підходи до навчання ДМ

<u>“зверху – вниз”</u>	<u>“знизу – вверх”</u>
Навчання від слухання діалога-зразка з наступним його варіюванням і створенням власних діалогів в аналогічних ситуаціях спілкування	Шлях від створення спочатку елементів діалогу (реплік ДЄ) до самостійної побудови діалогу на основі навчальної комунікативної ситуації, що не виключає прослуховування діалогів-зразків

Функціональні типи діалогу: діалог-розпитування, діалог-домовленість, діалог-обмін враженнями, думками та діалог-обговорення. Слід пам'ятати, що у діалогічному мовленні широко вживаються «готові» мовленнєві одиниці. Їх називають формулами, штампами, кліше, стереотипами тощо.

Тому слід формувати в учнів уміння користуватись обома формами мовлення. Володіння говорінням забезпечує вміння:

- встановлювати та підтримувати контакти під час розмови;
- спонукати партнера до мовлення;
- висловити свою думку;
- обґрунтувати свою точку зору.

Для розвитку діалогічного мовлення пропоную дітям такі види діалогу:

1. Діалог етикетного характеру.
2. Діалог – розпитування.
3. Діалог – домовленість.

4. Діалог – обмін думками, повідомлення.

Завдання для співрозмовників можуть диференціюватися:

1. «Поясни, чому ти не займаєшся зимовими видами спорту».

2. «Переконай свого товариша в тому, що варто займатись зимовими видами спорту».

Схема:

Повідомлення

Запитання

Аргументація

Переконання

Посилання

Заперечення

У вправах комунікативного типу головне те, що діти переборюють комплекси, переступають бар'єр страху перед говорінням іноземною мовою. Нехай з помилками, проте учні намагаються говорити, а майстерність прийде з часом, в процесі постійних вправлянь (див. Табл.3)

Таблиця 3

Засоби формування комунікативної компетенції у ДМ

Нетехнічні засоби	вербальні опори	<ul style="list-style-type: none">▪ мікродіалог▪ діалог-зразок▪ мікродіалог-підстановча таблиця▪ структурно-мовленнева схема▪ функціональна схема мікродіалогу▪ об'єднані між собою функціональна
	невербальні / зображальні опори	<ul style="list-style-type: none">▪ сюжетний малюнок▪ серія малюнків, фотографій, листівок▪ різноманітні плани будинків, будівель
	вербально-зображальні опори	<ul style="list-style-type: none">▪ схематичний план міста, будівлі тощо

Технічні	аудіовізуальні	▪ відеозапис (відеофільм, відеосюжет, мультиплікаційний фільм, навчальний фільм тощо)
	аудитивні	аудіозапис (різноманітні фонозправи)

Як видно із наведеної таблиці, ЗН для формування іншомовної комунікативної компетенції у ДМ різноманітні і їх перелік може стати невичерпним, оскільки все залежить від учителя, його майстерності у виготовленні й використанні ЗН, цілей та етапів навчання.

Очікувані результати:

Учні:

- висловлюються відповідно до певної ситуації;
- описують події, види діяльності людей;
- висловлюють власну думку;
- спілкуються, дотримуючись основних норм, прийнятих у країні, мова якої вивчається;
- дають поради, висловлюють жаль, прохання, вимоги;
- збагачують лексичний запас, збільшують обсяг мовленнєвих засобів;
- висловлюють своє ставлення до прочитаного, побаченого чи почутого;
- підтримують бесіду чи дискусію, представляючи або захищаючи свої погляди;
- адекватно поведуться у комунікативних ситуаціях, демонструючи мовленнєву поведінку, характерну для носіїв мови.

Отже, розвиток комунікативних здібностей сприятиме забезпеченню можливості випускникам продовжити навчання або працевлаштуватись за кордоном і буде сприяти в певній мірі розширенню міжнародних зв'язків нашої держави та її входження у світовий освітній простір.

II. Практична частина

Ідучи на кожен урок, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня, приділяю велику увагу підготовці до спілкування зі своїми дітьми, а також вибору форм, методів роботи з ними. Перевагу надаю інтерактивній технології кооперативного, колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань. Ґрунтовно продумую кожен урок, щоб він був спрямований на розвиток мовленнєвої та мовленнєвої діяльності учнів з логічними переходами від етапу до етапу. Мій головний принцип полягає в тому, щоб творити урок, як режисер творить спектакль. Для мене не секрет, що учень навчається успішно саме тоді, коли йому цікаво. Саме цікавість зумовлює, на мій погляд, мотивацію навчання. А мотивація може перейти в пізнавальний інтерес, і тоді процес оволодіння іноземною мовою стане творчістю. Тому я намагаюсь робити все, щоб підтримати дитячу цікавість уже з перших хвилин уроку. Вважаю, що від того наскільки яскраво, нешаблонно він розпочнеться, наскільки невимушено я введу учнів в атмосферу іншомовного спілкування, залежить успіх комунікативної діяльності учнів на уроці. Отже, зосередити увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорення теми мені допомагає чітко подана мотивація, що набуває характеру реального спілкування, у процесі якої йде обмін новою інформацією, думками з цією метою використовую інтерактивні прийоми, які, на мій погляд, сприяють проблемній ситуації, викликають інтерес до вивчення теми.

Застосовані мною на уроці методи навчання допомагають створити такі умови, за яких і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними об'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють, і вільно висловлюють свої думки. Тому для обговорення на уроці я добираю таку інформацію, яка могла б їх зацікавити і мала б для них особистісне значення. Перевагу віддаю проблемно-пошуковим завданням, мовним, рольовим іграм з застосуванням інтерактивних технологій кооперативного навчання: роботі в парах, методам «Акваріум», «Мікрофон», «Займи позицію», «Мозковий штурм» та іншим.

Тернопільський навчально-виховний комплекс «ДНЗ-ЗОШ І-ІІ ступенів № 30»

Урок на тему «Food and drinks. Їжа та напої»

Мета: вдосконалити уміння використання мовного інвентаря (лексики із теми «Їжа та напої»), активізувати уміння використання граматики (злічуваних і незлічуваних іменників, структуру *there is/are*), розвивати вміння зорового сприймання, усного продукування та усної взаємодії, писемного продукування, мотивувати до здорового харчування учнів.

Очікувані результати: на кінець уроку учні закріплять уміння використовувати лексику теми (назви продуктів харчування та напоїв) в усній взаємодії, розрізнятимуть і будуть правильно вживати злічувані і незлічувані продукти харчування.

Тип уроку: активізація умінь використання мовного інвентаря (лексики і граматики)

Обладнання: підручник, робочий зошит, PPT презентація, флеш-картки, роздатковий матеріал.

Хід уроку

I. Підготовка до сприйняття іншомовного мовлення

1. Привітання

T: Good morning everyone! I'm glad to see you. How are you today? (Учні з першого ряду передають один одному яблуко, другого – апельсин, третього - грушу і запитують про настрій. Останні учні відають фрукти вчителю і запитують, який настрій у нього).

T: Children? Look! What fruit are these?

Ps: an apple, an orange, a pear.

T: Raise your hands those who like apples...oranges...pears? Raise your hands those who eat them for breakfast...snack...lunch? What meals do you usually have for breakfast? Lunch? Dinner?

2. **Перевірка домашнього завдання.** Учні (вибірково) презентують свої міні проекти про те, що вони їдять на сніданок, обід, вечерю.

3. Повідомлення теми і мети уроку.

T: Today we'll talk about food and drinks (Слайд 1). Look at our shopping trolley which is full of activities we're going to do at this lesson. During the lesson you'll practice using countable and uncountable food and grammar structures there is/are.

II. Основна частина уроку

1. Активізація умінь використання лексики

1) Food word web (Слайд 2)

T: Look at the word web and name: 3 yellow fruit, 3 green vegetables, 3 soft drinks, 3 breakfast meals and 3 healthy snacks.

2) An oral dictation.

T: Now we are going to do an oral dictation. Please stand in two rows. Your task is to name the food I show you. The first quicker pupil to name the food sits down at his/her desk/. The winner is the first team to sit at the desks.

2. Активізація умінь використання граматики (Слайд 3-4).

1) Робота в парах.

Вчитель дає учням обрати фрукт (яблуко або груша). Учні, які обрали яблуко, виписують злічувані продукти, грушу – незлічувані.

T: Let's revise which food is countable and which is not. Look at the food words on the slide and write them into two columns. Those who chose an apple write countable food, pears – uncountable ones. *(Учитель роздає учням листки із зображенням кошика для покупок, де вони вписують потрібні продукти).*

T: Now let's check. *(Вчитель показує слайд із правильними відповідями).*

2) Фізкультхвилинка «Let's go bananas!»

<https://www.youtube.com/watch?v=PKyuJhHQCfI>

3) Практикування у вживанні лексики і граматики

Посередині класу по колу розставлені картки із назвами продуктів. Учні рухаються по колу, по команді вчителя «Стоп!» учні складають речення із тим продуктом, навпроти якого зупинився, використовуючи граматичну структуру there is/there are.

T: Class, stand up and make a circle. Move round the flashcards and stop when you hear my command. Make sentences using there is/there are. Ready? Go!

4) Робота в групах

Вчитель ділить клас на три команди по 5 чоловік по кольорах. На дошці – холодильник з продуктами. Завдання команди 1 – вказати, які продукти є в холодильнику, команди 2 – яких продуктів немає, команди 3 – складає запитання для 1-ї і 2-ї команд.

T: Class!

Ps: Yes?

T: Choose the colour. Now, make three teams according to your colour and sit together : yellow team, red team and a green one. Look at the board! What do you see?

Ps: A fridge, chicken, tomatoes...

T: You're right. So a yellow team, your task is to tell what food there is in the fridge. A red team has to make negative sentences and tell what there isn't in the fridge. A green team, you make questions and ask what food there is in the fridge. The examples on the slide will help you. I give you five minutes.

T: Ok, class! Get ready to present your answers.

5) Активізація навичок читання та усної взаємодії. Робота в парах

Учні складають діалог, вставляючи пропущені слова, потім розігрують його.

T: Complete the dialogue with the words from the box and then act it out.

III. Заключна частина уроку

1) Підбиття підсумків. T: Well, we did a lot of work today. Look at our shopping trolley. Which activity you liked best? Ps: «going bananas», playing an oral dictation etc.

2) Домашнє завдання РВ.р. 111, ex. 5.

3) Оцінювання.

Отже, на даному уроці було використано прийоми та методи, орієнтовані на розвиток комунікативних здібностей учнів, критичного мислення, працюючи в групах і в парах учні мали можливість активно застосовувати лексику теми.

Висновки

Основною метою навчання іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах є розвиток можливостей учнів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу. Саме школа повинна підготувати учнів до спілкування в реальних життєвих ситуаціях, навчити їх здобувати знання самостійно з метою вдосконалення в галузі обраної майбутньої професії. Саме на уроках іноземної мови вчитель формує в учнів уміння і навички іншомовного спілкування, передбачити досягнення ними такого рівня комунікативної компетенції, який би був достатнім для здійснення спілкування у певних комунікативних сферах, орієнтуватися у соціокультурних аспектах країни, мову якої вивчають.

Кожен із засобів навчання має певні переваги і недоліки. Ефективність їх застосування визначається специфікою конкретного процесу навчання. Універсальних рекомендацій щодо складу і застосування засобів навчання не існує. Педагог самостійно приймає рішення про використання того чи іншого засобу на основі свого власного досвіду, врахування особливостей учнівської аудиторії з метою максимальної ефективності процесу навчання.

На уроках англійської мови слід навчати учнів спілкуватися в типових ситуаціях навчально-трудова, побутова та культурної сфер спілкування, а досягнення цієї мети можливе лише через створення життєвих ситуацій у класі.

Стійка динаміка якості знань учнів є підтвердженням ефективності впровадження досвіду та обґрунтовує доцільність використання запропонованих засобів формування комунікативної компетенції у діалогічному мовленні. Навчальні заняття для мене та моїх учнів — постійний пошук, спільна праця, в основі якої довіра та спільне бажання досягнути бажаного результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех П. О., Биркун Л. В. Концепція викладання іноземних мов в Україні. *Іноземні мови*. 1996 (№ 2). С. 3–8.
2. Вишневецький О. І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови. Київ: Радян. школа, 1989. 223 с.
3. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ: Наука, 2005. 102 с.

4. Державна національна програма «Освіта». Україна ХХІ століття. К.: Райдуга, 1994. 61 с.
5. Карп'юк О. English. Тернопіль: Видавництво Лібра Тера, 2016.
6. Малієнко В. Навчальна діяльність – як діяльність спілкування. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2007 (№ 1). С. 37–41.
7. Шевцова О. І. Реалізація комунікативного підходу в процесі викладання англійської мови. *Англійська мова і література*. Видавництво Основа, 2008 (№ 11). С. 2–6.
8. Reference Guide for the Teacher of English. *Довідник вчителя англійської мови*. Упорядники: Т. Михайленко, І. Берегова. Київ: Б-ка «Шк. світу», 2004. 128 с.
9. Communicative Approach: методичні рекомендації для вчителів англійської мови. Упорядники: Л. Уруська, Лінда Томпкінс Лігон. Тернопіль: ОКППО, 2008. 60 с.
URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/proftech/33356/
URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PKyuJhHQCfI>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Зразки автентичних формул мовного етикету, які використовуються під час розв'язання комунікативних завдань

Introducing yourself / someone

Informal: How do you do? My name's Peter Little; Hello! / Hi! I'm Peter.

By the way, do you know each other? Pete, meet Ann.

Formal: May I introduce myself...? First, let me introduce myself...

Have you ever met Michael Smith? Oh, Paul, I'd like you to meet Mary Parker.

Answering an introduction

Informal: How do you do? Pleased / glad to meet you. Hello, Jane.

Formal: I've been looking forward to meeting you for some time; I'm delighted to meet you; No, I don't think I do.

Thanking

Informal: Thank you (very much); Many thanks; Thanks a lot; Thank you very much indeed.

Formal: I'm (really) very grateful to you (for); I do appreciate very much; I really can't thank you enough.

Responding to thanks

Informal: Not at all; It's a pleasure / my pleasure; You're welcome; That's all right.

Formal: I'm glad to have been able to help; Delighted I was able to help; It was the least I could do.

Offering something

Informal: Would you like...?; Will you have...?; Please, help yourself to....

Formal: Could I offer you...?; What would you say to...?; Allow me to pass you...

Saying goodbye

Informal: Bye!; Bye-bye!; See you soon / later / tomorrow; Take care. Bye!

Formal: I'll look forward to seeing you soon; Goodbye for now; Lots of love.

Додаток 2

Види ігрових вправ для повторення, автоматизації лексичних одиниць

1. Під малюнком неправильні підписи. Переставити малюнки правильно.
2. З'єднати одну частину слова з іншою.
3. Знайти на малюнку всі предмети, назви яких починаються на одну й ту саму букву.
4. Якими кольорами треба розфарбувати яблуко, лимон, виноград, kota, мишу, снігову бабу, фіалку? Зроби підписи на малюнку.
5. Назвати тварин, які заховалися за деревами в лісі.
6. Люди яких професій користуються цими речами? (*назви речей з перекладом записані на дошці*)
7. Незаселений острів, на якому живе Робінзон Крузо. Він став настільки диким, що переплутав пори року, назви місяців (*або назви днів тижня*). Розташуй їх у потрібному порядку.
8. Розфарбуй малюнок у ті кольори, які стоять під номерами: 1-yellow; 2-red тощо.

9. Три товстуни з відомої вам казки з'їли тільки ті продукти, які починаються з літери. Які?
10. Кролик пригостив своїх друзів Вінні-Пуха та П'ятачка стравами, назви яких починаються з літери. Які?
11. Скласти одне слово з перших літер кількох слів.
12. Диво-звір. З яких тварин він складається?
13. Три магазини: Toys, School Things, Clothes. У хлопчика – речі з цих магазинів. В якому магазині він придбав ту чи іншу річ?
14. Які слова заплуталися в павутинні павука? (слова з розсипаних літер)
15. Знайди два однакові прапори Великої Британії. Назви англійською мовою кольори, які він має.
16. Хто в якому будиночку живе? Будинок – звук. Які літери там повинні жити?
17. Серед зображених прапорів знайти прапор Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади.
18. Розв'язати приклади та прочитати їх англійською мовою.
19. Назвати шкільні речі, що лежать у неприбраній кімнаті.
20. Хто в якому човні попливе? (на човнах записані звуки [e], [æ], [i]; імена мандрівників: Edward, Emelly, Thomas, Willy).
21. Подивись на дерева. Лист, з якого дерева, зображений на канадському прапорі? (клен)
22. Серед усієї їжі знайди традиційну англійську (яєчня з беконом, ростбіф, пудинг, вівсяна каша).
23. Кросворд. Усі слова починаються з однієї літери.

1 С								
2 С								
3 С								
4 С								

5 С								
6 С								
7 С								
8 С								
9 С								

1) Місто. 2) Кінотеатр. 3) Півень. 4) Годинник. 5) Клоун. 6) Крокодил. 7) Ворона. 8) Корова. 9) Машина.

24. Знайди зайве. Учням пропонуються картки за словами, наприклад до тем «Weather», «School», «Seasons» і т. д. і в кожній темі було слово, яке не відповідало їм. Учні знаходять зайве слово.

25. Гра «On the Line» . Передаючи по черзі іграшку, один з учні каже слово українською мовою і передає іграшку тому, хто має перекласти його англійською мовою. А потім цей учень каже своє слово і передає іграшку наступному.

Додаток 3

Дидактичні ігри «Eat – Don't eat»

«Їстівне – неїстівне». Ведучий кидає м'яч одному з гравців, і якщо ведучий називає їстівне – м'ячик треба зловити, якщо неїстівне – ні.

«Snowball»

Гра проводиться з картками. P1 називає першу картку, P2 – першу і другу, P3 – першу, другу і третю. Наприклад: P1: Rabbit; P2: rabbit-rose; P3: rabbit-rose-road.

«What words do you know?»

Вчитель називає звук/літеру і показує дітям скільки слів вони повинні пригадати. Потім вчитель ставить питання: «What words for this sound/letter do you know?», а діти згадують і називають слова на заданий звук/літеру.

(Гру можна проводити по командах).

«Words road»

На килимі розкладаються картки одна за одною, з невеликими проміжками. Дитина йде по «доріжці», називаючи всі слова.

«Story2»

Використовуються всі слова на певний звук. З них складається розповідь. Коли в історії зустрічається слово на звук – його показують дітям на картці, і вони називають його хором.

Наприклад: Жив-був (Rabbit). І була у нього чудова (rope). Наш (Rabbit) просто обожнював скакати через свою (rope) по довгій (road). А уподовж (road) росли надзвичайно красиві (roses). Кожного ранку, якщо не було (rain), наш (Rabbit) збирав прекрасні (roses) і відносив своїм друзям!

«Let's change!»

Діти сідають в коло і перед кожним з них кладеться картка із словом (одяг/їжа). Вчитель пропонує дітям назвати свої картки: «What are you wearing?» і діти по колу – по черзі відповідають на питання. Потім вчитель називає гравців по парах і пропонує їм помінятися місцями: «**Lena and Dima, change your places! Sergey and Sveta, change your places!**»

Після цього вчитель знову пропонує дітям назвати свої картки.

«Find the house»

На килимі розкладаються картки (5-6) із словами на 2–3 звуки, а на дошці розміщують картки з відповідними звуками (будиночки). Діти, піднімаючи картку із словом, називають його і кладуть у відповідний «будиночок», т. д. під карточку зі звуком, на який це слово починається.

На килимі розкладають картки зворотною стороною догори. Діти піднімають картку і називають слово.

«Opposites»

Вчитель називає слово, а діти відповідають протилежним по значенню. (Можна грати по командах: одна команда називає слово, а інша підбирає протилежне по значенню).

Ведучий називає літеру і кидає м'яч гравцеві. Той повинен назвати будь-яке слово на цю літеру. Можливий варіант, коли м'яч передається по колу з рук в руки і ведучим стає кожен гравець. Вчитель вимовляє звук, а потім називає слова. Якщо в слові є заданий звук – діти ляскають в долоні, якщо вони його не чують – ні. Для ускладнення завдання називаються слова на заданий звук, в яких звук знаходиться або на початку, або в середині, або в кінці слова.

Наприклад: «Т»

«**Tiger**» – діти ляскають в долоні.

«**Antelope**» – діти тупають ногами.

«**Cat**» – діти клацають язичком.

«**Is it true or not?**»

Гру можна проводити з м'ячем. Ведучий кидає м'яч будь-кому з гравців і називає словосполучення, ставлячи питання: «Is it true or not?» Гравець ловить м'яч і відповідає: «**Yes, it's true**», або «**No, it's not true**». Потім він стає ведучим і кидає м'яч наступному гравцеві.

«**Odd one out?**»

Гра проводиться з картками. Вчитель поміщає на дошку / на підлогу групами картки (по 3–4) із словами. Діти по черзі називають картку, яка не входить в ту або іншу групу, а вчитель її прибирає. Потім кожна з груп називається одним узагальнювальним словом. *(Для ускладнення завдання гри можна проводити без карток – усно.)* Наприклад: Cow–horse–window–pig. What doesn't belong? The window is odd one out! Cow – horse – pig are domestic animals.

«**Board race**»

На дошку прикріпити картки в ряд. Дітей розділити на дві команди. Ведучий називає одну з карток, прикріплених на дошці. Перші дві дитини з кожної команди підбігають до дошки і доторкаються до картки. Якщо картка показана вірно – команда отримує очко.

«**Chinese whispers**»

Розташувати на дошці картки. Дітей поділити на дві команди. Перші учасники команд підходять до ведучого, і той пошепки вимовляє інструкцію:

«Give me the doll, please/Put the car on the table/Etc» Діти повертаються до своїх команд і пошепки передають інструкцію наступному в ланцюжку гравцеві. Коли інструкція доходить до останнього гравця команди, він повинен щонайшвидше її виконати. Якщо все виконано вірно – команда отримує очко.

«Mime it»

Вибрати одного з дітей ведучим. Ведучому показується одна з карток, яку він повинен запам'ятати. Картки помістити на дошку. Решта дітей ставить ведучому питання: «Is it a ?» На що ведучий відповідає: «No, it's not a » – якщо картка не вгадана і «Yes, it's a » – якщо картка вгадана вірно.

Гончарук Оксана Сергіївна,
вчитель історії Вербовецької
загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
Лановецької районної ради

ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАШОГО КРАЮ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Вивчення історії допомагає школярам усвідомити себе як громадян України, зрозуміти зв'язок сьогодення з минулим, підготуватися до життя в сучасному складному світі.

Особлива роль під час вивчення історії України відводиться в тих класах, де вивчається історія нашого краю. А особливо в сучасні дні, коли відбуваються складні події на Сході України, ще важливішим стає формування молодोї розуміючої, переконаної людини-патріота.

Зміни, які відбуваються в політичному житті України і світу, нові явища в соціальній і духовній сфері, нові проблеми, що виникають у розвитку людства, визначили необхідність формування активної, діяльної і свідомої людини-громадянина. Людини з чіткою життєвою позицією, розумної і творчої, здатної прогнозувати суспільний розвиток. Людини, яка б могла чітко визначитися щодо свого місця у суспільних подіях, завдань постійного розвитку і вдосконалення.

Сучасні технології та методи організації навчально-виховної роботи дають можливість застосувати найбільш раціональні форми роботи на уроці. Важливо, щоб учні на уроках працювали активно, творчо. Щоб розуміли причинно-наслідкові зв'язки, не просто усвідомили суть історичних подій, а й давали їм власну наукову оцінку, визначали можливі шляхи розвитку.

Досвід, отриманий учнями на уроках, дасть їм можливість виступати в ролі активного і свідомого члена суспільства, який здатний вирішувати проблемні ситуації на основі засвоєних історичних знань. Адже досвід, набутий в ході навчальної діяльності, творча співпраця будуть перенесені у доросле життя.

Вивчаючи історію України, діти розуміють складність і велич нашого минулого. Бачать працьовитість, прагнення до волі і героїзм нашого народу. Усвідомлюють єдність нашої історії: всієї України і нашого краю, єдність народу в часи лихоліть і мирних днів.

Головна актуальна ідея при вивченні тем з історії нашого краю – це розуміння того, що ця історія від давніх часів і до сьогодні тісно і нерозривно пов'язана з історією цілої України.

В умовах зростаючого зацікавлення історією України, складовою частиною якої є історія нашого краю, в умовах впровадження в життя концепції національної школи зростає наукове, пізнавальне і виховне значення вивчення історії рідного краю.

Вивчаючи теми про історію нашого краю, учні знайомляться з історією землі, на якій живуть. Це зачіпає душу кожної дитини, бо це не просто історія, минуле, а навіть люди, яких вони знають. Діти усвідомлюють, що життя і історія творяться нелегко, а головні дійові особи в ній – люди. Все залежить від них. А майбутнє країни залежить від них, школярів.

I. Форми і методи роботи для формування пізнавальної активності учнів під час вивчення історії рідного краю

Державна національна програм «Освіта» («Україна XXI ст.») орієнтує всю систему освіти на формування освіченої творчої особистості. Це має бути учень

зі стійким інтересом до історії, загальною ерудицією, широкими і міцними історичними знаннями, здобутими на уроках і в позакласній роботі, з достатньо високим рівнем загальнонавчальних та спеціальних умінь і навичок.

Така особистість мусить уміти співвідносити історичні явища, користуватися спеціальною історичною термінологією, узагальнювати історичні факти на основі вивчення джерел, оцінювати їх з позицій загальнолюдських цінностей, розглядати історичні явища у розвитку конкретно-історичних умов, в тому числі при вивченні історії нашого краю.

Схильність учня до активної творчої діяльності формується на уроках різних типів, на яких учителі використовують передові педагогічні технології, інновації, сучасні методи та прийоми навчання.

Проблемність завдання збуджує активність учнів, спонукає замислюватися над матеріалом, з яким вони працюють, дивитись на факти під різними, навіть несподіваними, кутами зору. Для обговорення вчитель обирає важливу проблему, значущу для учнів, для їхнього сьогоденного життя й таку, що викликає позитивні емоції.

Опора на учнівський досвід і мінімальні базові знання з теми здійснюється за допомогою вступної бесіди та обговорення і використання пошукових краєзнавчих матеріалів.

Емоційне піднесення і почуття розкнутості створюють сприятливий фон для засвоєння знань, формування вмінь і навичок, розкриття здібностей учнів, а власні дослідження школярів сприяють творчій активності. Основу такого навчання становить активізація пізнавальної діяльності учнів за допомогою активізації спілкування, дискусії, проблемності, позаурочної роботи.

Наводимо конспекти уроків, де вивчається історія нашої маленької Батьківщини.

1.1. Конспект уроку з історії України «Наш край в 1917-1920 роках» (10 клас)

Тема «Наш край в 1917–1920 роках»

Навчальна мета: ознайомитися з особливостями становища нашого краю в

1917–1920 рр.; визначити взаємозв'язок історії краю з історією України.

Розвивальна мета: навчитися аналізувати, узагальнювати і систематизувати історичний матеріал, пояснювати історичні факти на основі здобутих із різних джерел знань.

Виховна мета: сприяти формуванню національної свідомості, патріотизму. Урок вивчення нового матеріалу на основі аналізу документальних матеріалів та практичної роботи з документами.

Обладнання:

Стенд «Вивчаємо тему».

Атлас з історії України, 10 клас.

«Історія села Вербоivecь», 2005 р., К.

Матеріали преси про події 1917-1920 рр.

«Прапор волі», М. Гук.

В. Богайчук «Боротьба трудящих Тернопільщини проти соціального і національного гніту», 1978 р.

Спогади жителів села Вербоivecь Василя Герасим'юка, Сергія Бондарука, Єфросинії Хом'як про події у селі в 1917-1920 рр.

Добірка матеріалів преси та документальних матеріалів: з матеріалів Державного архіву Тернопільської області (про революційну боротьбу в с. Вербоivecь ф 241.оп.1, спр.7, арк.14; ф245. оп.1, спр.5, арк.32.

«Голос Лановеччини»(Відкриття у Вербівці Петлюрівської могили).

I. Активізація знань учнів

Вступна бесіда:

- визначити особливості розвитку Української революції у 1917-1920 рр.;
- які були причини поразки у боротьбі за державну незалежність?
- висвітлити причини і наслідки для України радянсько-польської війни.

II. Мотивація нової теми

Запис у зошити теми уроку та плану.

«Наш край в 1917–1918роках»

План

1. Тернопільщина і події Першої світової війни в 1917–1920 рр.
2. Вплив Лютневої революції в Росії і початку Української революції на розгортання національно-визвольної боротьби в нашому краї.
3. Боротьба за незалежність. ЗУНР.
4. Польська окупація на Тернопіллі.
5. Історичні оцінки Галицької Соціалістичної Радянської Республіки.
6. Новий період польської окупації.
7. Підсумки.

Завдання для роботи в групах.

Проблемне завдання: Які події з історії краю свідчать про взаємозв'язок з історією України?

III. Вивчення нової теми

Слово вчителя:

Історія Тернопільщини пов'язана з історією всієї України. І всі ті події, які відбулися в Україні або зачіпали наш край (війна, революція), або Тернопільщина була в епіцентрі подій – УПА, ЗУНР, Галревком. Постараємось проаналізувати події в області, районі, навколишніх селах, в с. Вербівці на основі вивченого, документів і спогадів про 1917–1920-ті роки.

Ми вивчали період історії 1917–1920 рр. Пригадайте, яка подія в 1917 р. стала поворотним моментом українського життя? (Лютнева революція, скинення царя, революція у жовтні).

- Оскільки війна тривала, то під владою яких держав була тоді Україна і Тернопільщина зокрема?

- Де була лінія кордону?

Отже, виходить, що по території Тернопільської області йшов кордон між двома імперіями: Російською і Австро-Угорською. Він тут був і мінявся разом із лінією фронту, і з тими владами, які змінювалися від 1917 до 1920 рр.

У часи переворотів жити було складно. Бо перевороти – це зміни і на землі, і у владі, і в житті та в людських долях. Бо все тоді змішалось в історії краю – війна, революція. Нові держави і армії принесли страждання, розрухи,

невпевненість у завтрашньому дні.

Аналіз документальних матеріалів.

Учні читають документи Тернопільського обласного архіву фонду 241.245 про виступи селян у селі Вербівці:

– «Селяни с. Вербовець, с. Куськівці та Синівці Вербовецької волості захопили поміщицькі землі, розгромили маєток графа Ржевуського, селянам допомагали солдати з батальйону 24 фінляндського полку» (ф245, оп.1, спр.5, арк.32);

– «Селяни, крім захоплення поміщицьких і церковних земель, громлять маєтки лісопромисловців, відбирають у власників млини, ставки, проводять потрави поміщицьких посівів. Селянам допомагають солдати розміщених у цьому районі частин. Так, 19-20 листопада 1917 р. хлібороби сіл Вербовець, Влащенці, Коржківці, Верещак і Соколівки, Вишгородка і Лопушне разом з солдатами 413-го Порхівського полку розгромили маєток лісопромисловця Ф. Екішева, захопили інвентар, провели усупільнення лісу» (ф241, оп.1, спр.7, арк14).

Учні роблять висновок.

Вчитель: виступів було багато, проте вони були розрізнені, неорганізовані, незавершені.

На наших землях тривала війна. Найбільше воєнних дій було в галицькій, південній частині області. У північних районах краю розпочалися теж селянські виступи. Селяни захоплювали панські і церковні землі, маєтки, вирубували ліси, нападали на спекулянтів, що наживалися під час війни на продажі за завищеними цінами найнеобхідніших товарів. Такі виступи зафіксовано в 1917 р. у Ланівцях, Лопушно.

Місцем нового російського наступу в середині 1917 р. знову стала Тернопільщина. За планами командування війська російського Південно-Західного фронту мали нанести удар по військах Четверного союзу на лінії Тернопіль – Бучач та розгорнути наступ на Львів. 15 червня до Тернополя приїжджав і виступав на 10-тисячному солдатському мітингу військовий міністр

тимчасового уряду Олександр Керенський, який закликав солдатів вести війну до переможного кінця.

1 липня 1917 року російські війська біля с. Конюхи взяли у полон весь полк УСС. Тоді ж в тернопільському небі відбулись досі небачені запеклі повітряні бої. З 19 липня австро-німецькі війська перейшли в контрнаступ. А відступаюча російська армія 19–24 липня нищила Тернопіль, влаштовувала пожежі, підривала мости, грабувала храми, крамниці. У серпні російські війська відкинуто на Збруч.

Перенесімося в уяві на 90 років назад.

Розповідь вчителя.

У зв'язку з просуванням польської армії з 22 листопада по 30 грудня 1918 р. у Тернополі вимушено перебував уряд ЗУНР – Державний секретаріат. Тут його очолив знаний український політик, тернополянин Сидір Голубович. Проект Конституції ЗУНР розробив тернополянин С. Дністрянський.

Українській владі довелося вирішувати багато проблем. Не вистачало тканини, одягу, інших товарів.

Для інформування населення діяла радіостанція, виходили газети. Усі розпорядження влади, які призначалися для населення, видавалися українською, польською і єврейською мовами.

Із середини травня 1919 р. УПА змушена була відступати перед переважаючими силами добре озброєного ворога. 8 липня до Борщова, де вже перебував Євген Петрушевич, прибуває Симон Петлюра. У складних умовах ними прийнято рішення, яке вплинуло на подальшу долю України. 16–17 липня вояки переправлялися на другий берег Збруча, щоб допомогти вистояти хоча б УПА, яка вела керівну боротьбу з більшовиками.

Звіт пошукових груп: «Слідопит», «Пошук», «Кліо», «Сокіл», «Факел».

Пошукові групи роблять повідомлення за спогадами старожилів, документами і музейними матеріалами.

Висновок

Отже, яким було життя у наших селах? Що найголовнішого залишилося у

спогадах?

Вдома, в сім'ях – безконечна робота і бідність, і податки, і без землі, і хтось рідний на фронті.

Завдання учням. Складання конспекту спогадів односельців.

(Один учень зачитує спогади Василя Герасим'юка про перебування петлюрівських військ у Вербівці, 1902 р.н)

Вчитель. – А ось ще один документ, вже сучасний уривок із статті «Голосу Лановеччини» (районної газети) про відкриття в селі пам'ятника Петлюрівської могили.

Учні читають статтю і вірш Михайла Гука «Прапор волі»

На стадниці, за селом,
З чистої криниці
Б'є цілющим джерелом
Холодна водиця.
Йшли стежиною стрільці
У двадцятім році –
Три безвусих молодці
Без зброї при боці.
Раптом з-за гори
Яструбом дзьобатим
Впав на голови бійців
Чекіст проклятий.
Чи була у нього мати?
Чи була родина?
Хто ж навчив його рубати
Дітей України?
На цвинтарі, на виду,
Хрест стоїть високий
Спочивають там стрільці
Вбиті косооким.

Чи в радості, чи в біду –
В урочистій шані
Схиляються земляки,
Мої вербівчани,
Українці ж бо – таки,
Наші, волиняни!
«Визволитель» як прийшов –
Хреста порубали
І Сибірами усіх
Селян залякали
Марно тішився-радів
Яничар невситний:
На проводи заяснів
Стяг жовто-блакитний!
За України честь і волю
Повстали герої:
Тимко, Павло та Захарко,
Трохим і Григорій
Помисли у них високі,
Уші благородні.
Муки прийняли жорстокі
За діла народні.
На могилі хрест дубовий
І людно навколо,
Прапор майорить святково
Спасибі, Миколо!
Спом'януть, що віки
Наш народ завзятий
Кров'ю щедрою полив
Землю ту єдину,

Прапор волі боронив
В битві за Україну.
Злийтесь з прапором святим
Навік величаво!
Покляніться перед ним
Будувать державу.
Усім серцем полюбіть
Вільну Україну
На могилі посадіть
Червону калину.

Отже, в сучасні дні живе пам'ять поколінь про наше минуле, його яскраві сторінки боротьби і героїзму. Про могилу знали і пам'ятали раніше, зокрема, за радянських часів – наш колишній вчитель Конзельський.

IV. Відповідь на запитання проблемного завдання

V. Підсумок уроку

VI. Домашнє завдання

1.2. Конспект уроку з історії України «Наш край в 1921–1939 роках» (10 клас)

Тема «Наш край у 1921–1939 роках»

Навчальна мета: узагальнити знання учнів про події в Україні в 1921–1939 рр.; на місцевому матеріалі проаналізувати становище населення під владою Польщі, особливості опору колонізації краю та громадсько-культурного життя у даний період.

Розвивальна мета: розвивати логічне та історичне мислення учнів.

Виховна мета: виховувати у школярів інтерес і повагу до історичного минулого своєї держави

Тип уроку: вивчення нового матеріалу. Аналіз на місцевому матеріалі закономірностей розвитку історії України у поєднанні з особливостями цього процесу в нашому краї.

Обладнання:

1. Євгенія Новосад «Вербовець». Тернопіль: «Підручники і посібники», 2005 р.
2. Атлас з історії України, 10 кл.
3. В. Богайчук. Боротьба трудящих Тернопільщини проти соціального і національного гніту, 1978 р.
4. Добірка матеріалів преси про події в 1921–1939 рр.
5. Карта-схема «Тернопілля під владою Польщі (1921–39 рр)».
6. Добірка матеріалів преси та документальних матеріалів:
 - «Ризький мирний договір» (1921 р.);
 - ДАТО. ф.2. Оп.3. спр.237;
 - ДАТО. ф.348. Оп.1. спр.118. с.10;
 - ДАТО ф.2. Оп.1. спр. 1358;
 - ДАТО ф.2. Оп.3. спр. 298;
7. Доможиров Г. Це просто Альберто – Альберто Данилович. *Талант музиканта збагачуватиме і землю батьків, II тиждень.* 6–12 червня, №23. с. 27.

I. Активізація знань учнів. вступна бесіда про події в Україні в 1921–1939 рр.

- Визначити особливості розвитку суспільно-політичного життя України в період 1921–1939 рр.

- Порівняти становище населення Західної України під владою Польщі, Румунії та Закарпаття під владою Чехословаччини.

- Які були умови розвитку культури України в 20–30-х роках?

- Який вплив на економіку, політику та культуру України в 1921–1939 рр.

мала

Росія, в чому він проявлявся?

II. Мотивація нової теми

На сьогоднішньому уроці ми повинні навчитися аналізувати на місцевому матеріалі закономірності розвитку історії України у поєднанні з особливостями цього процесу в нашому краї, прослухати повідомлення учнів, які ведуть самостійну пошукову роботу, та опрацювати документи Тернопільського

державного архіву про події в 1921–1939 рр. у нашому селі.

Запис в зошитах теми і плану уроку:

«Наш край у 1921–1939 рр.».

План

1. Підневільне становище Тернопільщини під владою Польщі.
2. Опір колонізації краю набув організованої форми.
3. Громадське і культурне життя.
4. Діяльність «Просвіти» в селі Вербовець.
5. Економічна відсталість краю. Еміграція.

III. Пояснення нового матеріалу вчителем з використанням карти-схеми «Тернопілля під владою Польщі (1921–1939 рр.)».

Вчитель:

1. У другій половині вересня 1920 р. польські війська зайняли всі землі Тернопілля. Вже в перші дні окупації краю проведено широкі арешти серед тих, хто розбудовував ЗУНР, воював в УПА, української інтелігенції. Заарештованих вивозили з Тернополя у Перемишль, де їх судив «польовий» суд. Багато хто з них емігрував за кордон, після років, проведених у тюрмах в Польщі.

Вже в грудні 1920 р. уряд Польщі створив «Тернопольське воєводство», куди увійшли 17 з 19 повітів Тернопільського воєводства часів ЗУНР. Кременецький повіт включено до складу Волинського воєводства.

Радянсько-польська війна закінчилась Ризьким мирним договором (березень 1921 р.) землі Лановеччини (показати на карті) потрапили під владу Польщі. Волость перейменовано на гміну. До Вербовецької гміни ввійшли села Шили, Лопушно, Карначівка, Пахиня, Влащенці, Білка, Мартишківці.

Заборонено з 1924 р. вживання української мови. Перша світова війна, громадянська війна залишили в серцях важкий спомин. Але треба було жити.

Кожен старався, як міг, щоб прикупити шматок землі. Праця була важкою: все треба було робити власноруч. Кожен хлібороб мав ще й іншу професію: столяр, муляр, швець, кравець. Розвинуте було бджолярство. У селі було багато пасічників.

Згідно законів про утворення земельних фондів у східних воєводствах, переселенці-осадники із центральної Польщі отримали у Тернопільському воєводстві 115 тис. га землі.

Виступ пошукових груп про утворення Вербовецької гміни її склад, керівників.

Решта учнів роблять тезові записи у зошити.

Аналіз, висновки по першому питанню роблять учні, користуючись картою-схемою, виступом пошукових груп та розповіддю вчителя.

2. Переходимо до розгляду другого питання: про опір колонізації краю.

Вчитель наголошує на тому, що населення не мирилося з важким становищем і розпочинає опір колонізаторській політиці уряду Польщі. У 1921 р. вони ігнорували перепис населення. У виборах до сейму взяло участь тільки 35% виборців. Напередодні виборів до в'язниць кинуті 2 тисячі мешканців краю, яких влада вважала неблагонадійними. Молодь відмовлялася йти у військо.

Люди нашого села рятувались, навіть позичаючи гроші у вишневецьких жидів за відповідні проценти.

Активну діяльність розгорнула Українська Військова Організація.

Виступ учня про діяльність УВО в 20-х – на поч. 30 років.

Із створенням ОУН (1929 р.) боротьба з окупантами посилюється ще більше. До 1930 р. у Тернопільській гімназії навчався один з провідних діячів ОУН – Я. Стецько.

У 1938 році в Тернополі проведено процес Василя Охримовича та ще 20 осіб за приналежність до ОУН. Більшість з них кинуті в польський концентраційний табір Березу Картузьку. Хоча боротьба тривала і далі.

Восени 1930 р. українців краю піддано жорстокій пацифікації (умиротворенню), що ззовні нагадувало середньовічні татарські набіги на українські землі. Нищилось і грабувалось все українське: освітні заклади, духовні святині. Політика пацифікації стала порушенням всіх норм міжнародного права, зовсім не відповідає зобов'язанням польського уряду,

взятих ним щодо корінного населення українців.

У цей час набула поширення трудова та заробітчанська еміграція. Багато наших земляків зважились на виїзд за океан. До Канади з нашого села виїхали Бігун Лук'ян Іванович, Гах Фома, Стельмах Данило, Попик Григорій, Кулив Яків; в Південну Америку – 9 жителів села; в Аргентину – 4; в Бразилію – 2.

Учні запитують імена і прізвища людей, які залишилися жити за океаном.

- Повідомлення учнів про долю Лисого Данила (жителя с. Вербовець, який в 1929 році виїхав в Аргентину, активний громадський діяч, музикант).

- Виступ пошукових груп про діяльність «Просвіти» у Вербівці.

- У 1927 р. «Просвіту» (очолював у с. Вербівці Смолій Павло Володимирович);

- розгляд і опис фотоматеріалів про діяльність «Просвіти» у селі:

- фотографії активістів, хати-читальні, що діяли при «Просвіті»;

- хата-читальня «Просвіти»;

- члени «Просвіти» у дні святкування ювілею Т. Шевченка.

Вибіркове конспектування учнями діяльності «Просвіти» в ході доповідей пошукових груп, з документальними матеріалами Тернопільського державного архіву.

Метод «Займи позицію»

1. «Просвіта» вела активну культурно-освітню роботу і сприяла піднесенню рівня національної свідомості і культури в рідному краї.

2. «Просвіта» повинна була вести революційну боротьбу.

3. Діяльність «Просвіти» в селі Вербовець.

4. Економічна відсталість краю. Еміграція.

Вчитель. Перед розглядом питання про економіку краю в 1921–1939 рр. вам слід відмітити, що було характерним для господарського життя краю.

Вчитель. За переписом 1921 р. на Тернопіллі проживало 1млн. 30 тис. осіб, 6% мешканців краю займалися у промисловості. Підприємства були дрібні і напівкустарні.

У сільському господарстві було багато проблем. Найголовніша –

малоземелля. Панівні позиції займали поляки і євреї.

Для захисту своїх економічних інтересів українці об'єднувались у національні кооперативи і товариства. «Подільський Союз Кооперативів» організовував закупівлю продукції по селах, продавав селянам все необхідне для ведення господарства, поширювали знання про раціональне ведення господарства.

Робота з документами ДАТО: ф.2. оп.1.спр. 138.

Про створення 2 листопада 1935 р. Установчих зборів Українського Добродійного товариства. Головою був обраний Стельмах Михайло, заступником – Яремчук Федір.

Учні зачитують документ.

IV. Відповідь на запитання проблемного завдання

V. Підсумок уроку, підсумок роботи груп

VI. Домашнє завдання

- Опрацювати тему про події в Україні 1921-39 рр. у зв'язку з подіями у нашому краї;
- Повторити основні поняття і терміни до теми;
- Опрацювати тезові записи у зошитах.

II. Практичне використання матеріалів історії села Вербовець на уроках історії України

2.1. Топонімічні назви в історії села

Історія нашого села має чимало історичних подій, які сягають в далеку давнину. Ці всі події мають документальне підтвердження, згадки в літописах і архівах. Проте не всі документи збереглися. Багато подій і фактів передаються в усних розповідях, переказах чи легендах.

Щодо виникнення села, побутує два таких перекази. Перший – пояснення топонімічної назви села іде від його назви Вербовець. Село віками розташовувалось на схилах річкової долини. А біля річки росте багато верб. А навколо заснувалося колись поселення, а згодом – городище, потім – село.

Другий – в тій місцевості, де зараз знаходиться село, було інше поселення, під назвою Комаринці. Але в часи середньовіччя від епідемії якоїсь хвороби, від масової пошесті село вимерло. А через деякий час сюди переселяли людей з навколишніх місцевостей, щоб обробляти землі. Людей сюди вербували, заново відроджувалося село. Звідси і назва переселення – завербовані люди, вербівчани, а село отримало назву «Вербовець».

Багато про що можуть розповісти топоніми. Одна з вулиць села має назву Зазамська. У центрі села є підвищення, яке чітко видно зі всіх сторін. Підвищення піднімається над вулицею на сім метрів і має овальну форму. То є місце, де колись був замок, польський палац. Самі старші люди села (які народились на початку ХХ століття) не пам'ятають, як він будувався. Згадують лише з розповідей своїх рідних, що тут була велика міцна і надійна фортеця. Будинки великі, розкішні, тому і називали те місце – палац. Бо згадують, що збудований він ще за панщини. Навколо палацу були високі і міцні мури – тому збереглася і назва «замок», а вулиця від нього – Зазамська. В теперішні дні вигляд нового палацу лише пам'ятають. Знають, що пани тут якийсь час жили. Жила тут велика сім'я пана і їх родичі в 20-х роках ХХ ст. Зосталися великі господарські будівлі, різні приміщення, в яких зберігався господарський реманент, засипали зерно і зберігали різні продукти. Під будинками багато підвалів, в яких і в засіках, і в діжках зберігалося багато різних припасів. Є ряд пояснень щодо давніх пам'яток села, його вулиць, палацу (за спогадами старожилів). У центрі палацу був костюл. Його збудували поляки. Поблизу палацу стояла капличка – дзвіниця. Нижче – великий сад. Володіння замку займали багато земель, а за панщини вони були більшими.

Люди старшого віку знають, що в поляків було сиротинське поле. Урожай з нього звозили до палацу. Бо на літо до палацу звозили з Польщі сиріт віком 10-15 років. Вони тут жили ціле літо з виховательками. Діти завжди були гарно вдягнуті і досить доглянуті. Тут вони відпочивали і в міру привчалися до легкої роботи. З цього виходить, що жителі палацу займалися благодійною діяльністю. Вже в 30-х роках власником став відомий поляк Круженівський. Але від

будівель палацу нічого зараз не збереглося. Рештки були знищені ще в 50-х роках. Все розібрано людьми під час війни і переворотів. Ось такі є варіанти топонімічного походження села Вербовець та його історичного минулого. Топонімічні дослідження виконують діти, які займаються в гуртку рідної мови. Це учні 6-8 класів. У історичному кабінеті є добірка краєзнавчих матеріалів «Топоніми розповідають» – дослідження назв у нашому краї. Саме діти доповнили її своїми пошуковими матеріалами.

2.2. Давня історія села Вербовець

Сліди проживання найдавніших людей на землях нашого краю відносяться до часів первіснообщинного ладу. Впродовж двадцятого століття на околицях села знаходили археологічні знахідки: знаряддя праці з каменю, які можна віднести до палеолітичних часів (скребки, рубила, гостроконечники). Ці знахідки повторюються в урочищі Круглик. Є ряд знахідок на урочищі Польова, Залісся, які відносяться до часів неоліту. Це просвердлені кам'яні молотки, уламки сокири, рештки багатьох знарядь. Є рештки камінного посуду, які знаходяться в різних місцях навколо села. Їх можна віднести до часів Київської Русі.

У джерелознавчому дослідженні О. Ротича «Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей України» (1957) наше село Вербовець згадується як городище, про яке немає достатніх археологічних даних і потребує додаткових досліджень і розкопок. Але наявні знахідки дають можливість припускати про наявність тут давньоруського Городища.

Виходячи з археологічних, хоч і випадкових, знахідок, можна припустити, що на тих землях, де зараз знаходиться село Вербовець, було поселення часів кам'яного віку, а згодом і городище часів Київської Русі. Отже, люди, які жили на території села, освоїли ті землі з давніх часів, коли йшло заселення території сучасної України. Виходить, вони переживали всі ті зміни, які випадали на долю всього народу Русі, тобто України.

Люди, які жили тут, в усі часи переживали багато труднощів, пов'язаних із формуванням цивілізації, державності та окремих етапів її розвитку. Нашим пращурам доводилося бути землеробами і ремісниками, і воїнами, і умілими

майстрами. Закономірно, що на прикладі історії нашого краю можна спостерігати специфіку переходу від первісного ладу до формування феодальних відносин, входження до Київської Русі (її могутність і занепад, чужоземні поневолення тощо).

Події сивої давнини дуже цікавлять дітей. Вони завжди з хвилюванням слухають на уроках історії про перші сліди проживання людини на тих землях, де зараз живемо ми. Надзвичайно захоплюють їх речові знахідки – гостроконечники, скребки. Є і кам'яні сокири, і уламки перших знарядь.

У фондах Кременецького історико-краєзнавчого музею є згадки в «Єпархіальних відомостях» за 1890 рік номер 29 про наше село: «Вербовець. Вербовецкой волости от жит.2 506. Крем 35 копи в церкви с 1790. Ведомости с 1829. Однокласное народное училище с 1873. Владелец граф Адам Ржевущкий. Дворов 191. прохож. 1507. Священник Євгеній Александрович. Церковний Постриг 1818 г.». Перша згадка про село Вербовець відноситься до 1643 року. Хоча можна припустити про давніше існування села. Сюди могли доходити орди монголо-татар, виходячи із близькості розташування до Кременця, Шумська, Стіжка, про які є документальні свідчення. Документальні записи про наше село збереглися від часів панування Польщі і Литви. Курс історії України у 9 класі – це нові часи, які почались входженням України до Польщі і Литви. І на перших уроках теми про зростання великого землеволодіння і фільваркового господарства розповідаю учням про перші документальні згадки про село. Адже ця держава була сильною, впорядкованою. Тому і згадуються села Лановеччини в дарчих актах в описах Кременецького замку. У книзі номер вісім актів Кременецького земського суду згадується село Вербовець. В архівних матеріалах «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волинської епархии» (1890 г. 11 октября номер 29) визначено, що церква в селі Вербівці побудована в 1818 році на пожертвування прихожан і при допомозі місцевого власника. В записах зроблено опис церкви та всього, що їй належало: «Каменная вкрита жестю с позолочеными верхами-хрестами куполами церкви. Копії метричних книг зберігаються з 1790 року, а відомості про сповідь з 1829. Опись

церковного имущества составлена в 1861 році. Землі: усад. 14 дес. 559 саж., сенокос 13 дес. На эту землю имеются отдаточный план от 19 июля 1833 г.».

За переказами старожилів села, церква спершу була під солом'яною покрівлею. У 1993 році приміщення церкви (притвор) було добудовано силами жителів села.

2.3. Селянські виступи

У 10 класі маю можливість знову пов'язати події, які переживала вся Україна, з подіями нашого краю. Зокрема – при вивченні теми «Україна в роки першої російської революції». Важке життя спонукало селян до боротьби. Про це є теж ряд документальних свідчень і в обласному державному архіві, і в Кременецькому краєзнавчому музеї. У документах є записи про повстання у селі, згадуються відомі всім прізвища, чийсь рідні і близькі, діди, прадіди. І дев'ятикласники співпереживають, думають, аналізують, відчують подих історії зблизька. Близькою, ріднішою стає вся історія України. У цьому полягає особливе значення місцевого краєзнавчого матеріалу. З 1793 року наше село, як і всі землі Лановецького району, після другого поділу Польщі відійшло до Росії. Спочатку до Ізяславського намісництва, а в 1797 році – до Волинської губернії. Було встановлено панщину, кріпосні порядки. Про тяжкі умови панщинного життя згадують з діда-прадіда. Реформа 1861 року не змінила становища. Тому з кінця 19 століття і на початку 20 століття йшла еміграція в інші країни світу. Непосильні податки, важке життя, соціальна несправедливість виливались у різні форми протесту. Найактивніше це відбувалося в 1906 році. Ось що повідомляє офіцер в своєму донесенні помічнику начальника Волинського жандармського управління:

«В селе Вербовец, той же волости, крестьянские самоуправления угрози и поджоги до полного восстания. Крестьяне с 22 апреля начали производить самоуправную пастьбу своего скота в имении графа Ржевуского ... После чего Вербовецким волосным правлением был собран сельский сход, на котором крестьяне предупреждены... Но они сожгли ночью 29 апреля скирды соломы, а в 10 часов вечера 29 апреля подожгли помещичий дом вместе с сараем во время

пожара крестьяне препятствовали тушению пожара экономическими служащими... отрезали рукав пожарного насоса. Затем 30 апреля приставом второго стана Кременецкого уезда арестовано 4 человек главарей. Но к помещению волосного карцера явились толпою крестьяне с требованием освобождения арестованных ввиду чего пристав их освободил. 30 апреля 1906 года». (Збірник документів з історії революції 1905-1907 років на Україні. Київ 1949

Виступ закінчився поразкою, а заарештовано тоді було Олексія Герасим'юка, Герасима Мудрака, Захарія Бусець, Михайла Стельмащука. Вербівчани діяли дуже дружно. В архівах документів називається більше 300 учасників звільнення заарештованих. Ці події весною 1906 року відбувались на урочищі Круглик. А старожили розповідають, що були там люди під час пожежі не лише вербовецькі, а й карначівські і пахинецькі. Тобто з усіх навколишніх сіл, де були володіння графа Ржевуського.

Під час першої світової війни в селі було розквартировано солдат російської армії. Перебували вони тут більше півроку, навіть допомагали селянам у польових роботах. У 1917 році відбувся виступ селян разом з солдатами 413-го Прохоровського полку, вони розгромили колісний завод і маєток місцевого лісопромисловця, була спроба поділити його землі і ліси. Події, які відбуваються у кожному невеликому селі, містечку є частиною великої історії всього народу. На жаль, не всі події ми знаємо так, як вони відбувалися в реальному житті, не завжди оцінюємо їх об'єктивно. Завжди, у всі часи багато труднощів тяжкої праці і різних спроб боротьби за владу, політичних переворотів довелося пережити нашим землякам. Особливо складною щодо цього є історія ХХ століття.

Багато часу відділяє нас від тих подій, які могли стати для нас живою картиною, а дії їх учасників – гідними для наслідування. Бо так багато наших земляків (простих звичайних сільських трудівників) добре усвідомлювали, що для досягнення справедливих порядків на всій Україні потрібні не слово, а діло, робота і боротьба. Тому і ставали борцями, тому і воювали разом з тими, хто

виступав за Українську державність. І кожен з них теж усвідомлював, що ця боротьба може коштувати йому життя.

Було це, за спогадами Герасим'юка Василя (1902 р. н.), восени 1918 р. За час переворотів до наших сіл доходили не лише чутки про події, а й на місцях мінялася влада. Активними в цих змінах були місцеві селяни. Щодо нашого села, тут ще за часів царської Росії була волость. Всі навколишні села належали до Вербовецької волості Кременецького повіту Волинської губернії. У 1918 році волосний комітет підпорядкувався представникам влади гетьманського уряду у Вишгородку (було там поліцейське відділення), село підтримувало цей уряд (гетьманщину) розуміючи, що він за Україну. А представники цього уряду були в повіті. В селі теж був представник від Вишгородоцької поліції, який відповідав за порядок у селі і за виконанням розпоряджень уряду, урядових установ. Це був Бабовал, родом із Лопушно. Ще до приходу сюди петлюрівських частин у Вербівці і навколишніх селах ішло бродіння, були заворушення. Хотіли люди більше правди, своєї незалежної держави. В людей села була своя зброя, бо порозходилися ще з російської армії, озброєні рушницями, навіть були свої кулемети. Пам'ятають, як в село приїжджала група озброєних людей з навколишніх сіл, а на чолі її був колишній офіцер царської армії з Лопушно Огінський. Було скликано людей і виводили тих з натовпу, що входили до волосного комітету і до іншого селянського управління, і запитували, чи добра ця людина для людей, для села, для того, щоб довіряти їй справу незалежності України, чи зробив хто з керівників щось погане для людей села. І про всіх людей гукали, що добра, потрібна людина. Їх відводили в сторону, а от про одного Бабовала промовчали. Група людей, які приїхали сюди, відразу ж його розстріляли. То була спроба визначити свої порядки. В селі діяв тимчасовий телефонний зв'язок з повітом, з Кременцем. І про обстановку швидко доповідали в повіт. Відомі інші випадки в час петлюрівських переворотів, про які пам'ятають до сьогодні.

2.4. З історії Петлюрівської могили

Восени 1918 року в село в'їхали петлюрівські війська. Пройшли вони

швидко, бо відступали. Штаб частини тимчасово розташувався в приміщенні школи. Сільська влада скликала людей. До присутніх звернувся хтось із військових керівників. Чоловік у шинелі говорив просто і дохідливо. У виступі звучало багато добрих слів про Україну, про її долю, про те, що треба самим гуртуватися для боротьби. Звернення було дуже палким. І коли хтось з людей висловив зневіру, то військовий з жалем зауважив: «Якщо ви такі, що зневірилися і боїтеся, то зневажали вас більше 300 років і ще будуть знущатися далі гірше». Більшість людей схвально сприйняли звернення. Військові частини відступили, а в селі було сформовано три взводи, які пішли воювати у петлюрівські війська. На чолі їх були: Бондарук Юрій, Герасим'юк Олексій, що пізніше були в складі військ, які воювали за Київ.

У сучасні роки кожен, хто в'їжджає в село, бачить невелику скромну могилу, а на ній майорить прапор України. Кожен у Вербівці знає, що то петлюрівська могила. Хто похоронений – невідомо. Але це теж частка нашої історії. Бо тоді ж, при відступі петлюрівців, за селом була стрілянина, бій. Стріляли більшовицькі частини, відбивалися петлюрівці. А потім люди, які виводили коней з поля, знайшли просто серед поля, далеко за селом двох вбитих в бою петлюрівців. Похоронили їх на сільському кладовищі за християнським звичаєм. І це теж сторінка нашої історії, на жаль, не до кінця відома. І хоч скупувати ті згадки про односельчан, воїнів, борців армії Симона Петлюри, та все, що сказано про них, – сказано з повагою, як про борців за правду.

2.5. Село Вербовець у ХХ столітті

Краєзнавчий матеріал використовую, враховуючи вікову різницю дітей. У 5, 6, 7 класах – це яскраві розповіді, речові матеріали, картосхеми, малюнки, ілюстрації, краєзнавча література. У 8–10 класах – аналіз документальних матеріалів, пошукова робота. Такі пошукові завдання доручаю і при вивченні подій історії початку ХХ століття у 10 класі. Є в нас спогади старожилів всього села, а там і моменти подій, складних для всієї України.

Восени 1939 року в селі було відкрито хату-читальню. У 30-х роках в селі діяв осередок «Просвіти». Молодь села активно збиралася, щоб готувати

концерти українських пісень, ставити вистави – українську класику. Діяльність просвітницьких гуртків була основою формування національного руху і основою патріотичної битви в роки війни.

Матеріали про війну 1941–1945 років, документів, фотографій, листів, альбомів, спогадів в нас є багато. У школі є краєзнавча кімната-музей. І всі ці фронтові реліквії, свідчення часів війни використовую на уроках історії України у 10 класі і в позакласній роботі.

Складною була обстановка в селі в роки війни. Фронт пройшов тут з перших тижнів війни 1941 року. Почалась фашистська окупація, нові оподаткування, окупаційний режим вивезення в Німеччину. Визволення пройшло на початку березня 1944 року. У Лановецькому краєзнавчому музеї зберігається копія телеграми головнокомандуючого селянами с. Вербовець про зібрані 100 тисяч карбованців на будівництво танкової колони. На фронт було мобілізовано всіх боєздатних чоловіків. Мобілізовано – 480 чоловік, загинуло на фронтах – 99 чоловік, учасників ОУН і УПА – 115, вивезено в Німеччину – 54. У післявоєнний період за участь в діях ОУН-УПА в час сталінської колективізації було засуджено 87 чоловік. Старше покоління села пережило і війну, і повоєнні перевороти. Добре пам'ятають події створення колгоспу, бо нелегко було віддавати землю, на яку стягалися важкою працею. Учні 11 класу готують розповіді чи твори на вибір про наше село в повоєнні роки. Багато розповідаю їм і я. Перше колективне господарство в селі Вербовець було засновано у 1939 році і мало назву «Імені Ворошилова». Це господарство мало закріплених за собою 149 га. землі. Після війни в 1949 році в селі організовано два колгоспи з різними керівниками. Колгосп створювався на основі принципу добровільності, а насправді в реальному житті – насильно. У 1949 році селяни віддали в колгосп господарський інвентар, посівний матеріал і робочу худобу. У 1950 році розпочалося будівництво колгоспу, в людей розібрали стодоли, комори. За трудовні одержували мізерну зарплату, були великі продовольчі податки. У 1951 році обидва колгоспи були об'єднані в одному – імені Ворошилова. За 50 ті – 80 ті роки було побудовано машинно-тракторний парк, млин, господарські

будівлі. У 80-х роках було споруджено в селі будинки для спеціалістів, проведено реконструкцію школи.

У порівнянні з масштабами історії України, історія нашого села становить маленьку частку. Але для нас вона є дуже близька і найбільш зрозуміла та рідна. Тому ці дані використовую в усіх темах, де це можливо в курсі історії України.

Висновки

Відповідно до змісту матеріалу, вікових та індивідуальних особливостей учнів, можна вибирати різноманітні форми уроків, наприклад:

«Подорож» – 5 клас «Історія України в пам'ятках»;

«Уявна екскурсія» – 6 клас «Наш край в найдавніші часи»;

Урок із елементами театралізації – 7 клас «Київська держава за Ярослава Мудрого»;

«Інтерв'ю» – 10 клас «Місця пам'яті Української революції в моєму населеному пункті та краї» (автор книги «Вербовець» Євгенія Іванівна Новосад);

«Історичний портрет» – 11 клас «Наш край в роки Другої світової війни. Конзельський Григорій Володимирович (вчитель Вербовецької школи, учасник ОУН-УПА)»;

Урок-дискусія – 11 клас «Економічне становище України в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр.»;

Відеоурок – 11 клас «Агресія Російської Федерації проти України».

Але в кожному випадку продумувати і діяльнісний, навчально-пізнавальний етап роботи учнів, і очікувальні результати. Тому залучати учнів всіх класів до краєзнавчо-пошукової роботи. Адже в школі діє невеличкий краєзнавчий музей. Є можливість апробувати новітні технології нестандартних уроків, поєднуючи традиційні та інноваційні форми роботи.

Учитель допомагає оформлювати результати пошукової роботи груп, оновлювати експозиції в кімнаті-музеї. Краєзнавчу роботу треба організовувати так, щоб це сприяло підвищенню історичної освіченості кожного учня, формуванню історичних понять та історичних свідомості, розвитку вихованості і появи більшого інтересу до вивчення історії та розвитку компетентностей

школярів: хронологічних (співставляти історичні події), картографічні (аналізувати карту як джерело інформації), спеціальні (визначати роль людського фактора в історії, складати історичні портрети).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Тернопіль: Акти Кременецького земського суду XVI–XVII: Книга № 8 аркуш 47, Книга № 18 аркуш 222–227.
2. Басюк Г. Назви звичайні і загадкові. *Сіяч*. 1993. № 23.
3. Букавин І. Історія Тернопілля. Наш край з найдавніших часів до наших днів. Тернопіль: «Астон», 2004.
4. Власов Віталій. Яким має бути сучасний урок історії. *Історія в школах України*. 2008. № 1. С. 15.
5. Краєзнавчі записки: «Голос Лановеччини», 1982.
6. Новосад Є. Вербовець (історико-мемуарний нарис ХХ століття). Тернопіль: «Підручники і посібники», 2005.
7. Новосад Є. Дещо з історії Вербовецької школи. Тернопіль: «Підручники і посібники», 2006.
8. Полянський О. А., Мигайчук О. М., Полянська О. М. З історії Тернопільщини: навчально-методичні рекомендації при вивченні тем «Наш край». Тернопіль, 1990.
9. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ: «Генеза», 2005.
10. Шеремет Микола. Формування критичного мислення на уроках історії. *Історія і суспільствознавство в школах України*. 2010. № 6. с. 35.

Довганюк Ірина Михайлівна,
вчитель історії та правознавства
Людвигівського НВК

ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Краєзнавство відіграє важливу роль в реалізації принципів навчання і виховання на місцевому матеріалі. Без глибоких знань історії рідного краю неможливо формувати такі великі людські почуття, як любов до рідної землі, мови, до звичаїв та традицій, національної гордості та патріотизму.

Історичне краєзнавство стало важливим засобом підвищенням якості знань учнів з предмета, воно відкриває широкі можливості для самостійної діяльності учнів, для пошуку дослідження і, навіть, невеликого відкриття. Це пробуджує у школярів глибокий інтерес до історії краю, викликає потяг до знань. Найбільший

педагогічний ефект історичне краєзнавство дає тоді, коли вчитель не обмежується передачею готових відомостей, а організовує учнів на самостійний пошук краєзнавчих знань. Це забезпечує сприятливі умови для застосування в навчальній роботі різноманітних елементів пошуку й дослідження, широкого використання місцевих джерел, отриманих під час проведення експедицій.

Наш край багатий відомими особистостями, які брали безпосередню участь у творенні незалежної України. У певний історичний період про цих людей вголос говорити заборонялось. Для таких людей у суспільстві того часу були закриті усі двері: для навчання, для отримання вищої освіти, для отримання роботи.

Однією із таких особистостей і є наш земляк *Микола Васильович Римар*.

М. В. Римар, заслужений діяч науки і техніки України, знаний у Львівській політехніці, науковець і керівник, професор кафедри екологічної політики, менеджменту природоохоронної діяльності Інституту екології, природоохоронної діяльності та туризму ім. В. Чорновола, пройшов нелегкий життєвий шлях.

Микола Васильович – політичний в'язень, звинувачений у співпраці з УПА, учасник Кенгірського повстання під Джекказганом у 1954 році.

У складі Радянської армії брав участь у військових діях під час Угорської революції 1956–1957 років.

Актуальність теми викликана важливістю і потребою дослідження особистості рідного краю, яка своєю багатогранною діяльністю впливала на розвиток і становлення української державності, а також здійснила вагомий внесок у розвиток освіти і науки, політичного становлення нашої держави.

Виходячи з актуальності теми, ми поставили собі за мету на основі комплексного і об'єктивного аналізу провести дослідження і зробити обґрунтовані висновки, оцінити внесок земляка у розбудову нашої держави.

Метою продиктовано основні завдання, які необхідно розв'язати у процесі дослідження даної проблеми:

- висвітлити основні етапи і події на життєвому шляху М. Римара;

- простежити та обґрунтувати, як Микола Васильович своєю багатогранною діяльністю впливав на державотворчі процеси;
- дати оцінку його діяльності у розвитку науки та освіти;
- проаналізувати важливі малодосліджені аспекти діяльності М. Римара.

Об'єктом даного дослідження є діяльність заслуженого діяча науки і техніки України, політичного в'язня – Миколи Васильовича Римара, діяльність якого мала значний вплив, значення на перебіг державотворчих процесів в Україні у ХХ ст.

Методологічна основа дослідження – історико-хронологічний, проблемний, порівняльний та інші методи розгляду досліджуваного матеріалу, принципи наукового пізнання: об'єктивність, історизм, взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників у формуванні науки.

У виконаній роботі напрацьовано ряд висновків, які можуть стати теоретичною основою для подальших досліджень.

Практичне значення роботи полягає у тому, що здобуті матеріали можна використовувати у краєзнавчій роботі, на уроках історії та в позакласній виховній роботі.

Розділ І. Життєвий шлях Миколи Васильовича Римара

Народився Микола Васильовича Римар 2 грудня 1933 року в с. Людвище Шумського району Тернопільської області. На його юність випали окупація Західної України радянськими військами і Друга світова війна. У серпні 1950 року військовий трибунал МВС Львівського округу засудив сімнадцятирічного юнака до 25 років перебування у виправній трудовій колонії, звинувативши у співпраці з УПА.

Ці сумні роки щоразу згадуються з тривогою і болем у серці. Назавжди закарбувалися у пам'яті особові табірні номери Т-514 і СКС-470.

Заслання згодом продовжилося на лісоповалі в Мордовії, на будівництві Омської теплоелектростанції та розбудові кам'яних кар'єрів у Казахстані.

Особливо важко пережив придушення Кенгірського повстання політичних в'язнів під Джезказганом у 1954 році, в якому взяло участь понад 8000

ув'язнених. Та попри безнадійність обставин, що склалися, на п'ятий рік ув'язнення Миколі усміхнулася доля: 6 січня 1955 року його реабілітували. Після цього він продовжив навчання в школі. Микола Васильович все життя із вдячністю і повагою згадував свого «доброго ангела» – директора Кременецької середньої школи – Катерину Іванівну Козакову.

Отримати середню освіту Миколі Васильовичу не судилось у Кременці, оскільки учня 9 класу призвали до армії, де екстерном уже і закінчив 10 клас.

У складі Радянської армії М. В. Римар брав участь у військових діях під час Угорської революції 1956–1957 років; через поранення був комісований із армії.

Повернувшись із Угорщини, юнак, витримавши великий конкурс, став студентом Львівського лісотехнічного інституту. Пізніше – отримав другу вищу освіту на загальнотехнічному факультеті Української академії друкарства зі спеціальністю «Технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти».

Трудовий шлях Микола Васильович розпочав у Івано-Франківському навчальному лісгоспі, потім працював на львівських заводах РЕМА й електроосвітлювальної арматури на посадах старшого інженера-нормувальника, очолював бюро технічного нормування, плановий, а згодом виробничий відділи. Робота на промислових підприємствах стала доброю практичною школою, тому що саме з його ініціативи механічний цех заводу РЕМА перевели на технічно обґрунтовані норми, що підвищило продуктивність праці робітників на 40%.

Його заслуги: вихід із кризового стану Львівського заводу електроосвітлювальної арматури; розбудова спортивно-оздоровчого табору «Лісотехнік» у Рибаківці на Миколаївщині.

Миколі Васильовичу неодноразово пропонували стати членом комуністичної праці, але, незважаючи на свої вагомі виробничі досягнення, він, аби приховати свою судимість, часто змінював місце роботи.

У 1975 році М. В. Римар вирішив зайнятися науково-педагогічною діяльністю: захистив дисертацію на тему «Технічний прогрес і ефективне

використання основних фондів у машинобудуванні».

Впродовж 1977–2013 років працював у Львівському лісотехнічному інституті, у Львівській державній фінансовій академії. Остаточо зупинився на львівському державному інституті новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола, що згодом увійшов до складу Львівської політехніки як Інститут екології, природоохоронної діяльності та туризму імені В. Чорновола, де працював на посадах доцента, професора, завідувача кафедри. У 1990 році захистив докторську дисертацію, а через рік – отримав звання професора.

На посаді завідувача кафедри екологічної політики та менеджменту природоохоронної діяльності Микола Васильович зумів згуртувати довкола себе талановитих викладачів, ліцензував спеціальності «Менеджмент природоохоронної діяльності» та «Економіка довкілля і природних ресурсів» освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»; на високому рівні методично забезпечив навчальні дисципліни й активізував наукову діяльність лекторів. Щороку викладачі кафедри публікують десятки статей у наукових журналах, беруть активну участь у науково-практичних конференціях, готують колективні монографії.

У науковому доробку члена кількох спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій – понад 300 наукових праць. Він підготував 27 кандидатів наук, був науковим керівником семи кандидатських і науковим консультантом двох докторських дисертацій.

Микола Васильович пройшов нелегкий життєвий шлях, за його спиною стоїть безліч успіхів та досягнень у науці та державотворенні. Такою людиною гордиться Україна та односельці.

18 листопада 2016 року перестало битися серце вірного сина українського народу, полум'яного борця за волю і незалежність нашої держави, видатного науковця, нашого земляка – Миколи Васильовича Римара.

Похоронений у місті Львові, де провів більшу половину свого життя.

Розділ II. Політична діяльність М. В. Римара: національно-визвольна боротьба на теренах рідного краю

Національно-визвольна боротьба на Волині розгорнулася у 1942–1943 рр. У 1943 році у Шумських лісах було організовано два штаби УПА: мельниківського і бандерівського напрямку. Наш край багатий історичними подіями і славними традиціями повстанської боротьби. Жителі краю в небезпечні часи завжди ставали на захист Батьківщини, мужньо боролися за свободу. Український народ розраховував завжди, насамперед, на свої власні сили.

Повстанські формування не обійшли стороною юного Миколу, якому доля України була небайдужою. У лави повстанського руху Миколу Васильовича привів Сергій Савчук, постачав Миколу забороненою пропагандистською літературою, яку той мав розповсюдити серед населення. Оскільки Микола був освіченим здібним юнаком, з цим завданням він справлявся на відмінно. Таку діяльність Миколи військовий трибунал оцінив у 25 років перебування у виправній трудовій колонії. Зі спогадів сестри Жук Олени Василівни, Колю в тюрму забрали обманом:

«Пам'ятаю, приїхав до нас його класний керівник і говорить батькам: «Ваш син Микола має гарні успіхи у навчанні. За це його і ще кількох учнів зі школи ми хочемо повезти на екскурсію в Москву».

Мама сказала: «Ми живемо бідно, у нас немає коштів, щоб його випроводити». Нащо вчитель відповів, що екскурсія буде безплатною, потрібно дати лише якийсь одяг.

Мама вже якимось зібрала братові невеличкий клуночок, дала кілька копійок і він разом із вчителем вийшли з двору. Неподалік від дому стояла «фігура» (на цьому місці і тепер є «фігура», тільки оновлена) біля якої чекала машина. Вчитель сказав, якщо вона їде в Кременець, то може під'їхати з ними.

І, справді, про щось переговоривши із шофером, вчитель запросив Миколу до машини. Коли їхали Кременцем, братові було незрозуміло, чому не зупинились ні біля жодної школи, а поїхали далі.

А вже коли заїхали на подвір'я міліції, Микола все зрозумів. Його вивели з машини, одягли в наручники і сказали, що він заарештований за зв'язок з УПА.

Брата засудили на 25 років. І вже тоді, коли його відправили на місце ув'язнення, повідомили батькам.

«Коли відбувалися всі ці події, мені було 6 чи 7 років», – продовжує Олена Василівна.

Пам'ятаю тільки, що він дружив із односельцем Савчуком Сергієм. Це були друзі-нерозлийвода. Сергій був зв'язковим в УПА, Він і давав Миколі невеликі доручення, наприклад, розклеїти чи рознести по домівках листівки.

Дуже часто згадую той вечір, коли мій брат Микола повернувся із тюрми.

Це було якраз на Святвечір. Ми всі уже повечеряли і почали готуватися до сну. Коли це почувся стукіт у вікно: всі наче завмерли, боїмося поворухнутися. Постукали вдруге – знову ніхто не відгукнувся. Час був такий, що люди всього боялися, тому і не відкривали зразу. Аж пролунав голос: «Мамо, тату, відкрийте! То я – Микола!»

Радості не було меж. Мама знову накрила на стіл, поставила кутю. Сиділи майже до ранку, не могли наговоритися. Мені дуже запам'яталася розповідь Миколи про той день, коли він вийшов на волю. Це було напередодні Різдва – 5 січня. Прикликав брата до себе, начальник тюрми запитав: «Що ти зараз найбільше хочеш? Яке є у тебе бажання?» На що Микола відповів: «Найбільше зараз я хочу додому, до своєї сім'ї. Хочу разом зі своїми рідними зустрічати Різдво». «Що ж, твоє бажання здійснюється. Тебе реабілітовано. Так що збирай свої речі і можеш рушати», – відповів начальник тюрми. Дали йому в дорогу трохи грошей, шинель, щоб не було так холодно (бо зима тоді була дуже холодна, люта), і Микола вирушив в путь-додому.

Спішив, бо дуже хотів потрапити на Святу вечерю. Великий проміжок дороги довелося іти пішки, бо грошей тих, що йому дали, не вистачило і на півдороги. Але з Божою поміччю він таки добрався до села і встиг на Різдвяну вечерю».

Розділ III. Кенгірське повстання

Микола Васильович Римар за зв'язок з УПА відбував ув'язнення у республіці Казахстан. Любов до України. Жага до справедливості та свободи

проявилася і там, далеко за межами рідного краю. Про це свідчить участь Миколи Васильовича у Кенгірському повстанні, яке тривало протягом 40 днів.

Був Великдень 1954 року, колону жінок вели з нічної зміни на цегельному заводі в зону. Назустріч їм паралельною дорогою йшла на роботу чоловіча колона. Хлопці привіталися: «Христос воскрес!», дівчата відповіли: «Воістину воскрес!» В жіночій і в чоловічій зоні були переважно українці. Один із конвоїрів, вартувий Калімулін з іншими охоронцями «полоснули» автоматними чергами по чоловічій колоні зі словами: «Молчать! Бэндеровцы!» – 13 в'язнів було вбито відразу, п'ятеро з 33 поранених померли потім у лікарні. Звістка про цей випадок збурила концтабір і, очевидно, стала початком визрівання масштабного повстання, якого досі не знала кривава імперія під назвою «СРСР».

Це був не простий концтабір, а особливий табір №4, – «Степлаг» в селищі Кенгір республіки Казахстан, більшість ув'язнених – засуджені по політичних статтях українці. Над ув'язненими часто знущалися, годуючи їх пересоленою рибою. А воду можна було знайти тільки в калюжах, ув'язнені масово хворіли на дизентерію та помирали. Ув'язнені від голоду не могли пригадати обличчя рідних та близьких, а від дизентерії щодня з барака виносили мертвими по 10–15 трупів, нормою були побої, знущання, розправи без мотивів, вбивства. У таборі були майже всі національності: українці, білоруси, прибалти, багато китайців, японці та німці. Було багато священиків, але особливо було багато протестантських пасторів. Табір виробив свою власну, незвичайну мову. Західні українці, яких було в таборі після війни більшість, користуючись, що їх розуміли, не розмовляли по-російськи, а тільки по-українськи. Іноземці та жителі Середньої Азії, що зовсім не знали російської мови, поступово навчалися української, вважаючи її російською.

Адміністрація табору, аби виправдати застосування сили проти українців та спровокувати різанину, аби мати легальні підстави для введення військових частин, терміново переводить до табору 600 кримінальників, яких часто використовувало в своїх цілях керівництво різних таборів СРСР. Але націоналісти швидко та доступно роз'яснили кримінальникам, хто і за, що тут

бореться і в разі чого вони зможуть за себе постояти, роз'яснили так, що кримінальники самі брали участь у цьому повстанні і за 40 діб постання жодного разу не підвели повстанців.

Після висунення націоналістами вимог керівництву табору про притягнення винних осіб, причетних до розстрілу людей та їх невиконання, 16 травня повстанці оголосили загальний страйк. Повстанці вигнали всю охорону, зруйнували мури між концтабірними пунктами, рознесли штрафний та слідчий ізолятор 3-го табірної відділення, звільнили людей та зруйнували огорожі. Керівництво жорстко придушило повстання, ввівши війська: 13 людей вбито, 43 поранено, однак до 7 тисяч страйкуючих приєдналися 12 тисяч працюючих на рудниках – за 20 кілометрів від Кенгіру.

По трьох днях посадовці обіцяли розслідувати обставини розстрілів 17–18 травня, але це так і залишилось пустими обіцянками, вночі з 23 на 24 травня політв'язні почали повстання – всю адміністрацію табору вигнано за межі табору, розібрані мури між зонами, збудовано барикади, виставлено охорону. Над їдальнею повстанці вивісили червоно-чорний прапор – як ознаку смутку по загиблих. Для розслідування застосування сили повстанці утворюють власну комісію. На звільненій від чекістів території фактично було організовано самоврядування: на загальному мітингу обрали комісію, яка керувала життям вільної республіки, про моральність дбали священики, яких було серед в'язнів чимало, вони проводили богослужіння, відспівували померлих, навіть повінчали кілька пар. За всі 40 днів повстання не було жодного грабунку, насильства, злочинства, міжконфесійних чи міжнаціональних конфліктів. Повстанці випускали листівки, плакати, складали звернення до солдатів і офіцерів дивізії, яка оточила «вільну республіку». Після відключення зони від електроживлення, повстанцями була зроблена міні електростанція, був зроблений радіовузол та встановлений телефонний зв'язок між приміщеннями, із рентген апарату та інших медичних приладів був зібраний радіоапарат за для звернення за допомогою до Червоного Хреста, за допомогою цього апарату радисти постійно посилали заклики різними мовами. На жаль, ні Червоний Хрест, ні Америка або

Європа ніяк не допомогли повстанцям, розраховувати вони могли тільки на власні сили, які неможливо було порівняти з репресивною машиною СРСР, але українська ідея та власна гордість «що я українець» була сильніше за бажання жити – жити рабом.

Після прибуття 27 травня до табору вищих представників радянських репресивних органів повстанці Кенгіру починають з ними переговори, де висунули чіткі вимоги: притягнути відповідальних за застосування зброї та розслідувати випадки її застосування, не застосовувати репресії проти членів комісії та ув'язнених, ліквідувати слідчий ізолятор і штрафний барак, знизити термін ув'язнення політв'язням, встановити оплату праці на рівні з вільнонайманими, ввести 8 годинний робочий день, встановити пільги для заліків жінок. Після виконання цих вимог повстанці були готові звільнити табір та приступити до праці.

Але керівництво СРСР і не думало виконувати вимоги повстанців, бо для них люди не представляли ні якої цінності, тим паче їх життя. 24 червня біля табору почала накопичуватися військова техніка з екіпажами, а 26 червня в зону рушило 1 600 солдатів, з сотнею вишколених собак, 3 пожежних машини, 5 танків Т-34 1-ї мотострілкової дивізії НКВСС ім. Дзержинського. Більше в радянській історії придушень табірних повстань з танками не було. Табір знав про те, що готується розправа і що ніхто їм не допоможе, але померти вільним за свої ідеї для людей було вище, ніж жити весь вік рабами. Чоловіки і жінки вдягнули святкові одежі, коли танки увійшли у табір – близько двох сотень жінок, вдягнуті у вишиті сорочки, тримаючись за руки стали живою перепорою на шляху танків. Але танки не зупинилися, вони навіть не зменшили швидкість й один за одним переїхали живу фалангу. Одночасно НКВДисти кинулися до бараків, розстрілюючи кожного зустрічного. Уся земля була залита кров'ю. На тій території, де щойно був табір, трупів лежало стільки, що не можна було пройти, не ступаючи на криваве місиво. Націоналісти бились до останнього майже голими руками, вогнепальної зброї в них не було, але навіть при тому вони змогли, підпалити 3 танки Т-34 і поранити декілька десятків солдатів, хоча

з лопатами та іншим інвентарем проти кулеметів та танків воювати тяжко. Після кривавої розправи солдати виводили під дулом автоматів тих небагатьох, хто залишився у живих. Коли пилюка сіла, в зону в'їхали самоскиди і солдати почали вантажити на них розстріляних та рештки розчавлених гусеницями тіл.

«Про це повстання Коля згадував завжди з болем у серці та сльозами на очах», – розповідає Олена Василівна Жук, сестра Миколи Римара, вчитель-пенсіонер Людвигівського НВК.

Сестра Миколи Васильовича – Леся (так називав її брат) розповіла і про те, що 1999 року 26 червня в місті Сатпаєв Карагандинської області активістами Українського Культурного Центру під проводом Романа Степановича Бурди встановлено Хрест Пам'яті на одному з місць масового поховання ув'язнених 2-го табірному пункту. Шану полеглим у цей знаменний для історії творення української державності день віддав і наш земляк.

Трагедія і героїзм повстанців – яскравий приклад незламності, прагнення до волі. Чітка організація повстання та його масштабність свідчать про рівень політичних в'язнів: освіченість, інтелектуальність, досвід національно-визвольної боротьби.

Об'єднуючу роль зіграли українські націоналісти, які гуртувались між собою, ставали гідним прикладом згуртованості для представників інших поневолених націй і народів у боротьбі за свої права, за незалежність своїх незламних держав.

Кенгірське повстання стало одним із показників кризи ГУЛАГУ.

Розділ IV. Освіта

Вища освіта:

Львівський лісотехнічний інститут, 1963 р., спеціальність: лісове господарство, інженер лісового господарства, УПІ ім. Ів. Федорова, 1968 р., спеціальність: технологія машинобудування, металорізальні верстати та інструменти; інженер-механік

Кандидатська:

дисертація «Технічний прогрес і шляхи вдосконалення використання

основних виробничих доходів (на прикладі підприємств машинобудування і металообробки західних областей УРСР)»; спеціальність: 08.00.05 – економіка, організація управління і планування народного господарства (машинобудівна промисловість). Науковий керівник – Петрович Й. М., 1975 р.

Доцент :

1980 р., Львівський лісотехнічний інститут, кафедра економіки лісу і організації праці в лісових комплексах.

Доктор:

1990 р., «Організація господарського розрахунку в умовах територіально-міжгалузевої інтеграції (теорія і методи)», 08.00.05 – Економіка, планування і організація управління народним господарством і його галузями.

Професор:

1991 р., Львівський лісотехнічний інститут, кафедра економіки лісу і організації праці в лісових комплексах.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

1977–1985 роки – доцент кафедри економіки лісу і організації праці в лісових комплексах, Львівський лісотехнічний інститут.

1986–1990 роки – завідувач кафедри економіки лісу і організації праці в лісових комплексах, Львівський лісотехнічний інститут.

1991–2003 роки – професор, завідувач кафедри обліку і аудиту, Львівський лісотехнічний інститут.

2003–2008 роки – професор, завідувач кафедри податків, бюджету та казначейської справи, Львівська державна фінансова академія.

2008–2011 роки – професор, завідувач кафедри Менеджменту Львівського державного інституту новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола.

З 2011 року – завідувач кафедри Менеджменту природоохоронної діяльності ІЕПТ ім. В. Чорновола НУ «Львівська політехніка»

НАГОРОДИ

Заслужений діяч науки і техніки України.

НАВЧАЛЬНА РОБОТА

«Менеджмент організацій і адміністрування»

«Планування діяльності організацій турсфери»

«Стратегічний менеджмент»

«Управління інноваційними процесами в організації»

«Удосконалення діючої системи менеджменту організацій»

НАУКОВА РОБОТА

Науковий керівник аспірантів і здобувачів. Станом на 01.05.2012 року здобули науковий ступінь кандидатів економічних наук 25 чоловік, науковий консультант 2-ох докторантів.

ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ

Опубліковано понад 250 наукових праць (в тому числі 10 монографій, підручників і навчальних посібників) та 86 навчально-методичних праць.

Внутривиробничий госпрозрахунок (проблеми вдосконалення, ефективність застосування). К.: «Вища школа», 1986. 12 д.а.;

Інтенсифікація використання засобів праці в нових умовах господарювання. К.: «Техніка», 1989. 9 д.а.;

Госпрозрахунок і орендний підряд в умовах територіально-міжгалузевої інтеграції. К., «Вища школа», 1989. 7,3 д.а.;

Економічний аналіз виробничої діяльності лісогосподарських і деревообробних підприємств. Львів: «Українські технології», 1999. 14 д.а.;

Фінансово-економічний аналіз. Підручник. К.: ВД «Професіонал», 2004. 35,6 д.а.;

Патріотичне виховання молоді на засадах національної ідеології. Рівне: НУВГП, 2010. 0,5 д.а.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

Член спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка»;

Член спеціалізованої вченої ради К 47.104.03 у Національному університеті водного господарства та природокористування.

Висновки

Наше дослідження дозволяє стверджувати, що М. В. Римар своєю діяльністю вплинув на державотворення України.

Доля Батьківщини ніколи не обходила стороною Миколу. Все своє свідоме життя наш земляк служив українському народу, був відданим патріотом нашої держави.

Майбутній професор змалку готувався до служіння українській ідеї. Цьому значною мірою посприяла освіта. Микола Васильович встигав не тільки розвивати в собі найкращі фізичні якості, але й здобувати ґрунтовні обширні знання, був високоосвіченою, висококультурною людиною.

Незважаючи на життєві обставини, які готувала доля, був цілеспрямованим, впевненим стосовно поставленої мети.

Загартуванню Миколи сприяло: національно-визвольна боротьба в рядах УПА, 25-річне заслання, події у Кенгірі, служба у лавах Радянської армії, революція в Угорщині.

Микола Римар присвятив своє життя науці, виховав гідних синів і дочок України, які сьогодні розбудовують соборну, незалежну, самостійну Україну.

Такі люди – взірць для наслідування, приклад мужності та патріотизму для підростаючого покоління.

Тільки завдяки таким національно налаштованим людям сьогодні розбудовується, стає на ноги та утверджується серед інших країн світу її величність – Україна.

Використання зібраного матеріалу

Зібраний матеріал можна використовувати:

- на уроках історії у 9 класі. Тема: «Культурне життя нашого краю у другій половині XIX ст.».
- на уроках іноземної мови у 9 класі. Тема: «Die beziehe Leufe meinem Heimat».
- на уроках української мови і літератури у 5 класі. Література рідного краю. Видатні особистості нашого села.
- тема: «Іменник. Загальне значення» (міні-твір «Дорога до невідомої могили»).
- на уроках зарубіжної літератури. Позакласне читання. 8 клас. Ю. Словацький і Кременеччина.

Виховна робота:

- Учнівський проект «Обери свій шлях»;
- Екскурсія «Стежками героїв УПА»;
- Відвідини штабу УПА в с. Антонівці;
- Літературно-музична композиція «Свята Покрова»;
- Туристичний похід до місця загибелі Сергія Савчука;
- Акція «Вони тримають небо».

Із особистого щоденника Миколи Васильовича Римара

Тили Кенгіру
У гірмих теплах Козахстану
Скляшкуніа сплч лагера
Дозігнулись потамлені стени
Бо стогнати тепр не поре
У светалу пориві
Дозірвались наживи
Ми не будем, не будем рабами
І не будем носити яриа
Впали мури, що нас розділяли
І зустрілись брат і сестра,
Розка у батькам, дружики із мури
А ривіа стріла лосака
Таршии порж свобдри
Свернав в: народи.
Ми не будем, не будем рабами
Ми не будем носити яриа.
Братня кров вернути і Норильська
Калии, Якутски, Кенгіра

Тереповнила галиу насилва
І зеркала уні лагера.
Тили, що впаи за воли
Ми клякелась свогорні
Що не будем, не будем раба
Боротвду довести до кінця
Що не будем, не будем раба
Боротвду довести до кінця!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бажан О. Г. Кенгірське повстання в'язнів ГУЛАГу 1954 р. *Енциклопедія історії України*: у 10 т. (редкол.: В. А. Смолій; Інститут Історії України НАН України). К.: «Наукова думка», 2007. с. 171.
2. Дашкевич Я. Кенгірське повстання 16 травня – 26 червня. *Україна в минулому*. К. – Л., 1993. Вип. 3, с. 114–133.
3. Жук О. В. «Спогади про Миколу Васильовича Римара»
4. Освітній студентський тижневик «Аудиторія» ч. 36. С. 12.
5. Сергійчук В. ОУН–УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. К., 1996. 496 с.
6. Синюк С., Ханас В. Антонівці. *Тернопільський енциклопедичний словник у 4 т.*, редкол.: Яворський Г. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А – Й. с. 46.
7. Шанковський Л. *Українська Повстанська Армія. Історія українського війська*. Вінніпег, 1953.

Дудик Галина Володимирівна,
Вчитель Бережанської
загальноосвітньої школи
I–III ступенів № 2

ПОЗАУРОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У наш час англійська мова набуває все більшого значення. Цією мовою розмовляють понад 750 мільйонів людей і майже для половини з них англійська є рідною мовою. Але якою б не була загальна цифра, на початку XXI століття англійською говорять і пишуть більш ніж коли-небудь на іншій мові. Вона стала мовою всієї планети, першою світовою мовою. Англійська мова не тільки навчальний предмет, вона є засобом виховання в школярів почуття розуміння культури інших народів. Велику роль у вивченні англійської мови в загальноосвітній школі відіграє і позаурочна робота. Позаурочна робота – організація педагогом різних видів діяльності вихованців у позаурочний час, забезпечує необхідні умови для соціалізації особистості дитини. У загальноосвітній школі вчителі зазвичай більше уваги приділяють навчальному процесу, в той час як позаурочна робота відходить на другий план, але не можна забувати, що вона є важливою складовою у процесі оволодіння іноземною мовою. Я переконана, що позаурочна робота є актуальна в наші дні, і буде необхідна надалі. Вона сприяє зближенню вчителя та учнів, самих однокласників, поглиблює і розширює знання учнів, їх кругозір, розвиває інтерес до подальшого вивчення мови. Позаурочна робота сприяє не тільки оволодіння іноземною мовою, але й історією, географією, літературою, музикою і багатьма іншими сучасними науками, завдяки своїй різнобічній спрямованості, таким чином забезпечуються міжпредметні зв'язки. Вивчаючи літературу з даної теми, я дійшла висновку, що ця проблема недостатньо досліджується, хоча педагогічній практиці підкреслюють, що позаурочна робота є одним з найсильніших мотивів в оволодінні учнями іноземною мовою. Враховуючи дану інформацію, я вважаю,

що обрана мною тема актуальна на сьогоднішній день.

Об'єкт: позаурочна робота з англійської мови.

Предмет: види і форми позаурочної роботи з англійської мови в школі.

Мета: Розкрити роль позаурочної роботи з іноземної мови, її види та форми, що сприяють прищеплювання інтересу до вивчення іноземної мови.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Вивчити психолого-педагогічну літературу з проблем позаурочної роботи з іноземної мови.

2. Описати цілі, завдання, форми і види позаурочної роботи з англійської мови.

3. Організації літніх мовних таборів як один із видів позаурочної діяльності.

I. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНА ЧАСТИНА

1.1. Організація позаурочної діяльності та дозвілля учнів різних вікових категорій у загальноосвітніх школах

Сьогодні позаурочна робота з іноземної мови є ваговою складовою всього навчально-виховного процесу в школі, що розкриває низку додаткових можливостей як для вчителів, так і для учнів. Добре організована та систематична позаурочна робота дає можливість, з одного боку, закріплювати знання та навички, отримані учнями на уроках, а з іншого – глибше розкривати багатство мови, знайомити учнів з тими фактами мови, які не вивчаються на уроках, але знання яких є необхідним у мовній практиці. Позаурочна робота не лише поглиблює і розширює знання з іноземної мови, але й сприяє зацікавленню учнів у її вивченні, підвищенні мотивації до знайомства з її культурою. Значного прогресу можна досягти з упровадженням відповідних технологій, що зможуть зробити навчально-виховний процес більш гнучким, індивідуалізованим. Такі перспективи викликають необхідність дослідження доступних на сьогоднішній день визнаних педагогами технологій, а також визначення можливостей розвитку і виховання школярів у рамках їхнього функціонування.

Сучасна науково-методична література пропонує багато різних технологій

навчання англійської мови, хоча основною працею залишається «Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах». Слід зауважити, що до тематики позакласної роботи зверталися Нікітенко В. А. «Сучасні технології проведення позакласної роботи з англійської мови» [5].

Стах С. А. «Проектна діяльність у класній та позакласній роботі з англійської мови як один із засобів виховання особистості» [11].

Сучасна школа має великий досвід проведення освітньо-виховної роботи з іноземної мови, яка становить частину єдиного навчально-виховного процесу. Позакласну роботу з іноземної мови можна визначити як «систему неоднорідних за змістом, призначенням та методикою проведення освітньо-виховних заходів, які виходять за межі обов'язкових навчальних програм» [6, с. 12].

Ніколаєва С. зазначає, що цілями позакласної роботи з іноземної мови повинні бути [6, с. 127]:

розширення і поглиблення знань, умінь і навичок в оволодінні іншомовної комунікативної діяльності;

стимулювання інтересу учнів до вивчення предмета;

всебічний розвиток особистості, включаючи інтелектуальну, емоційно-вольову та духовно-моральну сфери.

Позаурочна робота з іноземної мови вирішує такі завдання:

- удосконалення знань, навичок і вмінь, набутих на уроках ІМ;
- допомога дитині у формуванні світогляду;
- розвиток їхніх творчих здібностей, самостійності, естетичних смаків;
- виховання любові і поваги до людей свого рідного краю і країни, мова якої вивчається.

Така робота будується на наступних принципах:

- принцип зв'язку з життям;
- принцип комунікативної активності учнів;
- принцип урахування рівня мовної підготовленості учнів і спадкоємності з уроками;

- принцип обліку вікових особливостей учнів;
- принцип поєднання колективних, групових та індивідуальних форм роботи;
- принцип міжпредметних зв'язків у підготовці та проведенні заходів, що збагачує позакласну роботу, сприяє підвищенню інтересу до неї учнів та якості її проведення.

Не можна не враховувати і такі умови: добровільність участі, поєднання ініціативи з спрямовуючою роллю вчителя, цікавість і новизна змісту, форм і методів роботи, естетичність всіх проведених заходів, чітка організація, гласність, методи педагогічного стимулювання.

Серед різноманітних форм позакласної роботи можна виділити наступні:

- змагальні (різні конкурси, ігри, олімпіади);
- інформаційні (стіннівки, малюнки, усні журнали);
- культурно-масові (вечір-свято, конференція, концерт).

Початковий етап організації позакласної роботи (2–4 класи) будується таким чином, щоб учні відчували задоволення від досягнутих результатів, щоб усвідомлення успіху і почуття гордості стимулювали їх діяльність на наступних етапах позакласної роботи. Увагу батьків і всього колективу школи до досягнень учнів має для них величезне значення і багато в чому визначає ставлення до предмета.

Розглянемо такі форми організації позакласної роботи як гра, факультативи та особливості використання мережі «Інтернет» та ЗМІ.

Ромашкіна О. М. у праці «Позакласна робота засобами англійської мови» визначає, що гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якій складається і удосконалюється самокерування поведінкою [9, с. 41].

В ігровій моделі навчального процесу засвоєння нової інформації відбувається через створення ігрової ситуації: школярі переживають ту чи іншу проблему в ігровому плані, основу їхньої діяльності складає ігрове моделювання, частина діяльності учнів відбувається в умовно-ігровому плані.

Найбільш поширеною формою позакласної роботи в школі є такі форми гри: рухові, настільні, хвилини мови, ранки, присвячені новим словам тощо. Ігри для школярів можуть бути і як відпочинок, і як джерело творчої діяльності. Створення ігрової ситуації сприяє тому, що розумово відсталі учні, не докладаючи значних зусиль, засвоюють знання, вміння та навички.

Організуючи ігри вчитель дотримується наступних умов:

- а) гра повинна мати мету і бути зрозумілою;
- б) правила гри мають бути простими та доступними для усвідомлення;
- в) матеріал необхідно добирати відповідно до програми класу, індивідуальних можливостей учнів;
- г) ігри не повинні втомлювати їх;
- д) рухливі ігри необхідно давати по черзі зі спокійними;
- е) гра має бути обов'язково закінчена;
- є) кожен учень має бути активним учасником гри [9, с. 53].

Якщо проведення гри пов'язане зі змаганням команд, потрібно забезпечити контроль за їхніми результатами з боку журі. Членами журі доцільно вибирати педагогів з інших класів. Готуючись до неї, вчитель визначає мету (навчальну, виховну, корекційно-розвивальну), кількість гравців, обладнання, як з найменшими витратами часу ознайомити учасників з правилами, її тривалість, прийоми заохочення, підведення підсумків.

Отже, гра, як складна та захоплива діяльність, вимагає високої сконцентрованості уваги, тренує пам'ять, розвиває мислення та мовлення, сприяє процесу соціалізації особистості. Неабиякою перевагою цієї технології є її здатність захопити навіть малоактивних учасників, учнів із низьким рівнем підготовки, що призводить до значного покращення їх навчальних досягнень.

Популярним і доступним в даний час стало використання засобів мережі Інтернет в позакласній роботі. Отже, які ж види діяльності може виконувати учень у мережі в позаурочний час з метою кращого оволодіння іноземною мовою?

Аналіз праці Ромашкіної О. М. дає нам змогу зробити висновок, що

мережа Інтернет допомагає в індивідуальній роботі з ліквідації прогалин у знаннях учнів, формуванні або вдосконаленні граматичних, лексичних навичок [9, с. 2]. Доведено, що з цією метою дуже корисно запропонувати дітям використовувати програми English Club net, English-to-Go, інші курси дистанційного навчання на вітчизняних сайтах (<http://www.ioso.iip.net/distant>) або наявні в музичній бібліотеці компакт-диски. Така робота може проводитися і з домашнього комп'ютера. У даний час в мережі багато можливостей організувати індивідуальну самостійну діяльність школярів щодо вдосконалення тих чи інших знань, умінь, навичок в оволодінні іноземною мовою.

Велику допомогу можуть надати компакт-диски, що випускаються в даний час. Щоправда, далеко не всі вони однаково ефективні, оскільки далеко не у всіх рекламованих курсах добре продумана і реалізована методична сторона курсу. Ромашкіна О. М. вважає що найбільш вдалим можна визнати курс Reward Internative, підготовлений фірмою «Новий диск» на основі добре відомої однойменної серії підручників Саймона Грінхолла. Курс передбачає елементи дистанційного навчання [9, с. 4].

Dynamic English – курс на 6 компакт-дисках 3-х рівнів складності (beginner Basic, Upper Basic) по два диски для кожного рівня. Є звуковий супровід і анімація, передбачені вправи інтерактивного характеру лексичні, граматичні. Вбудована система Shuffle Level дозволяє автоматично настроювати рівень складності завдань залежно від відповідей учня. Є вбудована програма контролю. Це серія курсів (Dynamic English, Dynamic Classics, Business English).

В основу таких позанавчальних заходів покладений принцип добровільності: всі учні, незалежно від їхньої успішності, можуть брати або не брати участі у них. Нерішучі, несміливі діти пасивно беруть участь у підготовці до заходу або виступають у ролі глядачів (дуже часто глядачі потім ставали учасниками наступних заходів) [9, с. 3].

На думку Ромашкіної О., найбільш ефективною формою використання мережі Інтернет є проектна діяльність учнів, оскільки таким чином учні мають можливість спілкуватися з носіями іноземної мови, вдосконалюючи та

збагачуючи свою комунікативну та соціокультурну компетенцію. Учні привчаються працювати самостійно, в команді, уміють прогнозувати можливі варіанти та способи роботи, відповідально ставитися до виконання завдань, об'єктивно оцінювати результати діяльності.

Доведено, що вплив самодіяльних ЗМІ на глядачів великий. Ефективність його визначається процесом «впізнавання». Школяр може дивитись фільм, не сприймаючи того, що відчували люди, які знімали його. І він же із задоволенням буде сприймати фільм, де відображені його рідна школа, знайомі місця і події, діють його друзі.

Таким чином, щоб преса, радіо та телебачення зайняли належне місце в системі морального виховання школярів, необхідно не лише педагогічно регулярно використовувати наявні ЗМІ, керувати процесом їх сприйняття, але й широко розвивати творчу активність учнів.

1.2. Організація літніх мовних таборів як один із засобів вивчення англійської мови

Якісне навчання дітей іноземним мовам у контексті європейської інтеграції України та наближення до європейських стандартів є пріоритетом Міністерства освіти і науки України. Вектор удосконалення навчальних програм з різних предметів, у тому числі з іноземних мов, має першочергове значення. Один із нестандартних підходів для забезпечення якісного навчання дітей мовам – це створення літніх таборів з іноземних мов.

Такі табори покликані спонукати школярів практично застосовувати знання з мов, отриманих протягом навчального року. У таборах діти матимуть можливість спілкуватися іноземними мовами та застосовувати їх у різних формах діяльності (ігрових і концертних програмах, театральних виставах тощо).

Отже, літні мовні табори будуть проводитися під час найдовших канікул, коли школярі потребують відпочинку. Саме тому вивчення іноземних мов у жодному разі не повинно перетворюватися на продовження навчального процесу.

Основна мета мовних таборів – зацікавити учнів іноземними мовами та

сприяти самостійній підготовці вдома.

Таким чином, у літніх мовних таборах дитина зможе:

- здобути необхідні мовні навички;
- непомітно подолати мовний бар'єр;
- удосконалити свою розмовну мову;
- поєднати навчання із захопливим відпочинком;
- найголовніше – отримати мотивацію для подальшого удосконалення

англійської мови.

Мовний табір проводиться за трьома основними програмами:

1-а програма на базі ЗНЗ: тривалість 1–2 тижні, харчування не передбачене, заняття проводять вчителі навчальних закладів, студенти, волонтери;

2-а програма на базі ЗНЗ: тривалість 1–2 тижні, харчування за рахунок джерел не заборонених законодавством (спонсорські надходження, місцеві бюджети, батьківські кошти), заняття проводять вчителі навчальних закладів, студенти, волонтери;

3-я програма на базі оздоровчих літніх таборів: тривалість 2–3 тижні, харчування та проживання за рахунок джерел не заборонених законодавством (спонсорські надходження, місцеві бюджети, батьківські кошти), заняття проводять вчителі навчальних закладів, студенти, волонтери.

Перш за все, учнів потрібно розподілити по групах, залежно від їхнього віку та рівня знання англійської мови. Із урахуванням цього навчання ведеться за різними адаптованими навчальними посібниками. Така система дозволяє дитині відчувати себе комфортно в групі однолітків, які відповідають її рівню. Відповідні навчальні посібники будуть надані партнерами та перебуватимуть у вільному доступі на веб-сайтах представництв та Міністерства освіти і науки. Міжнародні партнери допоможуть по можливості віднайти волонтерів (носіїв мови) для роботи в таборі.

Формат проведення табору залежить від вікової групи та можливостей учнів. Дуже важливо дібрати для кожної вікової групи відповідний напрям

діяльності. Завдання мовного табору – показати дітям інший, відмінний від шкільного стиль викладання, де акцент ставиться на практичній частині та знаннях, які можна застосувати пізніше і в інших областях. Це дуже відрізняється від звичного багатьом батькам теоретичного підходу до освіти. Саме через таку діяльність діти істотно розширюють свій кругозір і дізнаються багато нового.

Для того, щоб усі плюси перебування дитини в мовному таборі спрацювали, необхідно зробити правильний вибір місця проведення. Крім з'ясування особливостей школи, де розташований табір, програми навчання, запропонованої в ньому, необхідно звернути увагу на кілька важливих моментів, таких як:

- особливості інфраструктури табору (майданчики для масових заходів, комп'ютери, доступ в Інтернет та ін.);
- режим дня, передбачений у таборі (наявність вільного особистого часу);
- кількість дітей у загоні й кількість вожатих (традиційно для мовних таборів 1–2 вожатих на 12–15 дітей);
- особливості організації охорони території та забезпечення безпеки відпочинку, протипожежного забезпечення тощо;
- кількість занять на день, компетентність викладацького складу, присутність у таборі перевірених і надійних носіїв мови, які мають допуск і дозвіл на спілкування та роботу з дітьми.

На мою думку, літні мовні табори є хорошим засобом для розвитку мовленнєвих компетенцій учнів та закріплення попередньо вивченого матеріалу.

II. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

Я, Дудик Галина Володимирівна, працюю вчителем англійської мови у Бережанській ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2. Вчителі іноземних мов нашої школи надають важливого значення організації позаурочної діяльності учнів.

Перш за все у школі щорічно проходять тижні іноземної мови. В рамках тижня учні беруть участь у конкурсах читців поезії іноземною мовою, конкурсах

жартів, інсценізують діалоги та казки. Вчителі організують тематичні вікторини, проводять кінолекторії під час яких учні краще пізнають традиції англomовних країн, вивчають країнознавчий матеріал.

У школі відбуваються взаємовідвідування уроків «Дні відкритих дверей» де вчителі школи обмінюються досвідом своєї роботи.

У 2018 році в школі проходив семінар вчителів іноземних мов.

Щорічно проводяться олімпіади з іноземних мов. У 2018 році учні брали участь в олімпіаді, що проходила на сайті «На Урок». Також наші школярі випробовували свої сили у Всеукраїнських конкурсах з англійської мови «Гринвіч» та «Puzzle».

У 2018 році учні Бережанської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 стали переможцями у конкурсі створення відеороликів волонтерської програми GoCamp. (<https://www.youtube.com/watch?v=PNY69y5yGvk>)

Але, мабуть, один із найцікавіших видів позаурочної діяльності є організація літніх мовних таборів, де учні можуть поглиблювати свої знання з іноземних мов у невимушеній обстановці і цікавій ігровій формі.

На базі Бережанської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2 з 28.05 по 08.06 2018 року працював пришкільний табір з денним перебуванням «Соняшник» (Sunflower).

Для роботи табору було оформлено всю необхідну документацію.

У таборі відпочивали 30 вихованців, що становить 9% від загальної кількості учнів, які навчається у школі.

Серед дітей, які таборували, одна вихованка належить до категорії дітей з особливими освітніми потребами, дві дитини з багатодітних сімей, три дитини батьки яких є учасниками АТО.

Під час роботи табору з дітьми перебувала медичний працівник. Табір був забезпечений аптечкою з необхідними медикаментами. Були проведені різноманітні інструктажі, зокрема про надання першої медичної допомоги при різноманітних травмах та профілактику харчових отруєнь та інші.

У таборі працювало 2 загони: «Шалені фрукти» та «Дружні овочі». Назви яких були пов'язані з головною його темою «Їжа». Кожен загін мав свою власну

речівку та девіз.

Діти з великим бажанням працювали над іміджем свого загону. Ця робота сприяла мобілізації та згуртуванню учнівського колективу, усвідомленню розуміння однієї команди.

Начальником табору призначена Якимець О. І., заступником Дудик Г. В.

Вихователем працювала вчителька англійської мови: Осуховська М. І.

А також до роботи у таборі були залучені інші вчителі-предметники.

Вдосконалення знань учнів з іноземної мови поєднувались з кращими виховними методиками, процес пізнання – з відпочинком. Виховний процес у таборі організовувався *за тематичними днями*:

Їжа. Заклади харчування.

Кухні різних народів світу

Традиційна українська кухня

Традиції харчування у моїй сім'ї

Шкідливі та корисні продукти

Обслуговування в закладах харчування. Замоклення їжі

Створення власного ресторану

Складання меню для ресторану

Виготовлення вівіски та рекламних буклетів ресторану

Організація вечірок

Учні мали змогу брати участь в ігрових програмах, подорожах, вікторинах, інтелектуальних іграх, марафонах, мовознавчих калейдоскопах, конкурсах міні-проектів, тощо.

Вихователями проведені години спілкування: «Кухні різних народів світу», «Корисна та шкідлива їжа», «Традиційна українська кухня», «Права та обов'язки дітей», «Правила етикету та поведінки за столом», «Правила поведінки у громадських місцях», «Друзі пізнаються в біді».

Проводились ігри, диспути, змагання, конкурси, вікторини. Діти розучували пісні, римівки, скоромовки, склали діалоги та інсценізували їх. Учні переглядали відеофільми, мультфільми з подальшим їх обговоренням.

Проводився конкурс талантів вихованців табору. Проведений тренінг на формування навичок роботи в команді та тупах, екскурсія у ресторан та в парк. Була організована зустріч учнів з носієм мови (Scott Cho) з Канади.

Працюючи в таборі, учні збагатили свій словниковий запас, формували комунікативні навички та навички діалогічного мовлення. Проводилися спортивні розминки та рухливі ігри. У роботі педагогів використано різні інтерактивні методики, відео та аудіо-матеріали, елементи арттерапії (малювання, колажі з використанням природних матеріалів). Найактивніші учасники табору були нагороджені грамотами та призами.. Детально показано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Перспективний план роботи мовного пришкольного табору
«Соняшник» («Sunflower») при Бережанській ЗОШ І–ІІІ ступенів № 2**

№	Зміст роботи	Дата проведення	Відповідальні
	Відкриття табору. Організаційний день. Прийом дітей. День знайомств. (The Day of Acquaintance) Урочиста лінійка Інструктажі з техніки безпеки Бесіда з учнями медичного працівника про надання першої допомоги	28.05.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І. Мотурняк І. І. Васенко Ю. П. Шинклярська І. М.
	Їжа. Заклади харчування. Створюємо власний ресторан (виготовлення вівіски) Food. Food establishments. Зустріч з іноземцем. Meeting with the native speakers (Scott Cho)	29.05.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І. Головко О.В. Манзій Н.І.

	Кухні різних народів. Вибір кухні для власного ресторану. (The Cuisine of Different Countries)	30.05.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І. Мотурняк І. І. Качурівська Л. В.
	День сім'ї. День захисту дітей. Family Day. The Day of Children`s Protection. Традиції харчування у моїй сім'ї. Сніданки та вечері.	31.05.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І. Кульчицька-Ручка Н. Р.
	Традиційна українська кухня. Traditional Ukrainian Cuisine. Приготування страв власноруч. Сервірування столу та екскурсія в ресторан. Preparing Food.	01.06.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І.
	Обслуговування. Замовляєм їжу в ресторані. Розважальні програми у ресторані. Конкурс талантів. The Day of Talented Children. Serving at a Restaurant. Ordering Food.	05.06.2016	Дудик Г. В. Якимець О. І. Мотурняк І. І. Качурівська Л. В.
	Виготовлення рекламних буклетів для ресторану. Запрошуємо друзів на вечірку. Making the Invitations and the Advertisements.	06.06.2016	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І.
	Шкідливі та корисні продукти. Складання меню для ресторану. Useful	07.06.2016	Дудик Г. В. Осуховська М. І.

	and Junk Food. Making the menu.		Якимець О. І.
	Закриття табору. День друзів Готуємось до бенкету. Святковий стіл. The Friend`s Day. The Conversation «A Friend in NEED is a Friend Indeed» The Party.	08.06.2017	Дудик Г. В. Осуховська М. І. Якимець О. І.

Використовуючи медіа-файли літніх мовних таборів вчителі школи створили відеоролики, які розміщені за даними гіперпосиланнями:

<https://www.youtube.com/watch?v=agIY-iqyx3c>

<https://www.youtube.com/watch?v=PNY69y5yGvk>

Отже, я вважаю, що у Бережанській ЗОШ І-ІІІ ступенів № 2 позаурочна діяльність учнів проводиться вчителями іноземних мов на належному рівні.

Висновки

Позакласна робота сприяє розкриттю індивідуальних здібностей, творчого особистісного потенціалу дитини, його вмінь і навичок, які не завжди можна розглянути на уроці.

Проведення позакласної роботи в першу чергу спрямована на задоволення інтересів школярів, розвиток здібностей у різних сферах спілкування та діяльності. Крім того, позакласна робота – це ефективний засіб згуртування дітей у колектив, створення мажорного тону в спілкуванні і навчанні, розвиток соціальних якостей, таких як комунікативність, вміння керувати чи підпорядковуватись, вміння і прагнення жити в мирі один із одним.

Отже, позаурочна робота повинна бути не лише своєрідним продовженням і доповненням класних занять, а й сприяти формуванню таких загальнолюдських ціннісних орієнтацій як добродійність, чесність, справедливість, толерантність, соціальна відповідальність, цінність іншої людини, бережливість до оточуючого світу та інформаційної культури учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук Я. Б. Особливості організації позакласної роботи з іноземної мови в школі. Острів: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. 72 с.
2. Єрмоленко Л. П. Комунікативна компетенція засобами позакласної роботи з англійської мови. Харків: Основа, 2011. 80 с.
3. Кравченко Т. І. *The European Camp*. Гімназія № 191 ім. П. Г. Тичини. URL: <http://gymnasia191.com.ua>
4. Кузьменюк О. В. *Summer Language Camps*. Бланки та форми. URL: <http://blanki-ua.com.ua>
5. Нікітенко В. А. Сучасні технології проведення позакласної роботи з англійської мови. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/>
6. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
7. Онищук В. О. Типи, структура і методика уроку в школі: посібник для вчителя. Київ, 1973. 158 с.
8. Павлова Н. Г. Скарби англійської літератури: літературний турнір. Київ: Антросвіт, 2010. С. 58 – 60.
9. Ромашкіна О. М. Позакласна робота засобами англійської мови. Навчально-методичний кабінет. URL: <http://ped-kopilka.com.ua>
10. Рекомендація МОН України щодо вивчення іноземних мов у 2015–2016 навчальних роках (Організація літніх мовних таборів). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/>
11. Стах С. А. Проектна діяльність у класній та позакласній роботі з англійської мови як один із засобів виховання особистості. Київ: Деміур, 2005. С. 18 – 20.

Крижанівська Оксана Михайлівна,
вчитель української мови та
літератури, зарубіжної літератури
Острівцецької загальноосвітньої
школи I–III ступенів

ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

Перед сучасною освітою стоїть завдання не тільки надання якісних знань учням, а й формування компетентної особистості, здатної до об'єктивної оцінки подій, спроможної критично оцінювати сьогодення.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти визначає пріоритетним «формування мовленнєвої і читацької культури, творчих здібностей, культури ведення діалогу, розвиток критичного мислення та естетичних смаків учня», а метою літературної освіти (за концепцією літературної освіти) є «виховання творчого читача з самостійним критичним

мисленням».

Ці документи є програмними для літературної освіти. Література все більше стає носієм народної моралі, загальнолюдських і національних цінностей, засобом розвитку історичної пам'яті, формування творчої, критично мислячої особистості. Вона розкриває бачення світу і формує власні погляди відносно почутого, побаченого, прочитаного.

Викладач зарубіжної літератури, на мій погляд, має особливе завдання – допомогти учням стати особистістю з чіткими моральними переконаннями, яка має власне бачення подій та вчинків і вміє критично їх оцінювати.

Завдання вчителя – створити умови для розвитку активного мислення учнів, спонукати учнів досліджувати, творити, шукати істину, відстоювати свою власну точку зору, вільно демонструвати свої погляди, переконання.

Це завдання вчитель може реалізувати шляхом використання в своїй роботі методів та прийомів технології критичного мислення.

Саме тому предметом свого дослідження обрала технології формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури. Обрання предмету дослідження пов'язане з інноваційними змінами у змісті освіти.

Проблема формування критичного мислення вивчалася багатьма вітчизняними і зарубіжними педагогами, серед яких М. Ліпман, О. Пометун, Л. Пироженко, М. Бахтін (читацька відповідальність за прочитане), О. Пронкевич (викладання літератури у світлі семіотики), Ю. Ковбасенко (підвищення ефективності викладання зарубіжної літератури), В. Шуляр (методологія викладання літератури та роль вчителя у формуванні літературної компетентності учня), С. Рубінштейн (сутність критичного мислення) та інші.

На мою думку, використання технологій критичного мислення надає можливість вчителю привести методи навчання у відповідність до вимог сьогодення.

У сучасній педагогіці відокремлюють **шість ключових елементів критичного мислення:**

- уміння мислити;

- відповідальність;
- формування самостійних суджень;
- критерії оцінки ідей у процесі їх аналізу чи критики;
- самокорекція;
- увага та апелювання до контексту.

За методикою технології критичного мислення урок будується як цілісна структура, що складається з трьох компонентів (фаз).

I фаза – актуалізації (виклику);

II фаза – побудови знань (осмислення);

III фаза – консолідації (рефлексії).

Фаза актуалізації збуджує інтерес до теми, формулюється проблема та визначаються цілі і шляхи вивчення матеріалу.

Фаза побудови знань, осмислення передбачає основну змістовну роботу над текстом.

Фаза консолідації, міркування або рефлексії має за мету формування учнями своєї особистої думки, ставлення до прочитаного.

Кожна із цих фаз має відповідні **методи та прийоми реалізації**, а саме:

- під час фази актуалізації застосовую такі форми роботи на уроці, як мозкова атака, групування, інтелектуальна розминка, висування пропозиції, постановка проблемного питання тощо;

- під час проведення фази побудови знань акцентую увагу на ідейно-художньому аналізі тексту, літературному дослідженні, складанні психологічного портрету, обговоренні проблеми у загальному колі тощо;

- під час фази консолідації використовую такі форми, як творча п'ятихвилинка, вільне письмо, незакінчене речення тощо.

Критичне мислення має такі **характеристики**:

- самостійність (мислення носить індивідуальний характер);
- постановка проблеми (розв'язання проблеми стимулює людину мислити критично);

- прийняття рішення (відповідальність);
- чітка аргументованість (контекст);
- соціальна і власна позиція повинна обстоюватись в результаті спілкування, диспуту, дискусії.

Критичне мислення – це процес, який починається з постановки проблеми, продовжується пошуком і осмисленням інформації, а закінчується прийняттям рішень, що розв’язує поставлену проблему.

Провідним аспектом, що характеризує критичне мислення, є творчість, а основним аспектом творчості є протиріччя, їхнє вирішення – зміст творчості.

Творче мислення спрямоване на творіння нових ідей, а критичне виявляє їхні недоліки і дефекти. Результатом розвитку критичного мислення є творча особистість.

У наш час кардинальних соціальних змін дуже важливо навчити молоду людину мислити критично, бути компетентною у ситуаціях і питаннях, що її оточують.

Урок літератури – це той предмет, який дає великий простір для формування життєвої та соціально компетентної особистості, розвитку критичного мислення.

Вчитель літератури, на мій погляд, має навчати учнів сміливо відстоювати власні думки, вміти самостійно працювати зі джерелами інформації, бачити проблему, мати особисту точку зору і вміти її аргументувати, бути здатними застосовувати свої знання для розв’язання життєвих проблем тощо.

Критичне мислення формується поступово, воно є результатом щоденної кропіткої роботи вчителя і учня. Немає чіткого алгоритму дій вчителя з формування критичного мислення. Але існують певні умови, які стимулюють учнів до критичного мислення, а саме:

- час: необхідно достатньо часу для збору інформації за даною проблемою;
- очікування ідеї;
- спілкування;

- цінування думок інших;
- віра в сили учнів;
- активна позиція.

Процес формування критичного мислення починається з постановки проблеми, яку мають розглянути і вирішити учні. Саме тому на початку вивчення тієї чи іншої теми використовую прийом постановки проблемних питань. Так, наприклад, вивчаючи повість Ф. Кафки «Перевтілення», пропоную учням з'ясувати: «Які, на вашу думку, проблеми піднімає автор в творі?», «Хто перетворився на потвору: Грегор Замза чи члени його родини?». Аналізуючи роман Ф. Достоевського «Злочин і кара», ставлю перед учнями наступне питання: «Чи мав, на вашу думку, Раскольніков право на скоєння злочину?». Розмірковуючи над повістю Е. Хемінгуея «Старий і море», запитую учнів: «Як ви вважаєте, старий Сантьяго – переможець чи переможений?» Вивчаючи роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», націлюю учнів на роздуми над питанням: «Чи справджується теорія гедонізму О. Уайльда в романі «Портрет Доріана Грея?»».

Проблемний виклад знань стимулює пізнавальну активність учнів, тому що він поєднаний з догадкою, дивом, спонукає учнів до роздумів і пошуку рішень, формує вміння бачити проблему і знаходити шляхи її реалізації. Процес розв'язання проблеми вчить учнів мислити критично.

Основою викладання літератури, одним із найважливіших шляхів формування критичного мислення вважаю навчання учнів працювати з текстом художнього твору.

Реалії сьогодення засвідчують загальне падіння читацької активності, пріоритет аудіовізуальних засобів отримання інформації. Завдання вчителя – побудувати роботу над текстом твору так, щоб зацікавити учня, допомогти йому зрозуміти зміст твору, позицію автора, навчити порівнювати власне бачення твору з авторським, аргументувати свою думку, посилаючись на текст твору.

У своїй практиці на початку роботи над текстом твору задаю учням питання, які допоможуть їм у пошуковій роботі, зорієнтують в інформаційному

просторі. Так, при вивченні повісті О. де Бальзака «Гобсек» пропоную учням питання, на які необхідно звернути увагу під час знайомства з твором: «Прочитайте портрет Гобсека. Яке враження справляє на вас портрет головного героя? Чому автор саме так змальовує Гобсека? Знайдіть опис помешкання головного героя. Про які риси характеру Гобсека розповідає його помешкання? Що ми дізнаємося про минуле героя? Про що свідчить життєва філософія Гобсека? Під впливом яких подій вона склалась? Яке місце в суспільстві займає Гобсек? Який спосіб життя веде герой? Чи прийнятний для вас такий спосіб життя? Чому? Чи зустрічали ви в сучасному житті людей, подібних до Гобсека? Для чого, на вашу думку, людині потрібні гроші?»

Обговорюючи запропоновані питання, учні замислюються над характером героя, висловлюють власну позицію, дають оцінку. Це сприяє усвідомленню порушених в творі проблем з обов'язковою проекцією на власні.

При вивченні тексту твору особливу увагу звертаю на точку зору автора. Пропоную учням звіряти своє бачення з авторським, вчу у власних аргументах посилатися на текст художнього твору. Для цього пропоную учням питання, наприклад: «Чи виправдовує автор Родіона Раскольнікова? (за романом Ф. Достоевського «Злочин і кара»), «Як би мав закінчитися роман О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», якщо б теорія гедонізму справджувалась?».

Для формування критичного мислення велике значення має розвиток комунікативних навичок. Завдання вчителя – створити на уроці атмосферу співпраці, спонукати учнів досліджувати, творити, запитувати, дебатувати. Саме тому у своїй практиці впроваджую роботу в групах. Так, вивчаючи повість Е. Хемінгуея «Старий і море», пропоную учням дослідити лейтмотиви «Старий і риба» (I група), «Старий і навколишній світ» (II група), «Старий Сантьяго і хлопчик Моноліно» (III група). Аналізуючи творчість О. Бальзака, об'єдную учнів в групи (історики, літературознавці, літературні пліткарі) і даю випереджаючі завдання. Історики збирають інформацію про епоху, в яку жив письменник, історичні події, що вплинули на формування поглядів письменника та його творчість. Літературознавці аналізують етапи становлення Бальзака як

письменника. Пліткарі розповідають про цікаві, а іноді і курйозні випадки з життя письменника. Ще одна група готує повідомлення на тему: «Оноре де Бальзак і Житомирщина».

Широко впроваджую в свою роботу нестандартні уроки: урок-засідання літературного клубу, урок-пошук, урок-дослідження, урок-презентація проектів тощо. Такі уроки стимулюють пізнавальну активність учнів, вміння діяти в незвичайних ситуаціях, використовувати власний досвід, адаптуватися до змін.

Переконана, що використання технології формування критичного мислення допомагає створити на уроці дух співробітництва. Вчитель перестає бути єдиним джерелом інформації. З'являється можливість виявити творчі здібності учнів, формувати навички самостійного осмислення навчального матеріалу, навчати вмінню інтерпретувати літературними фактами і виховувати здатність самостійно робити вибір і приймати рішення. Такий підхід у роботі з учнями розвиває інтелектуальну і духовну сфери особистості, сприяє створенню на уроці комфортного освітнього середовища, підвищує мотивацію до навчання, посилює активність учня на уроці, дає йому можливість самореалізуватись та самоствердитись, сприяє набуттю вмінь і навичок, які ефективно можуть бути застосовані в подальшому житті. На мій погляд, здатність до співпраці – найважливіша умова критичного мислення, адже вона підтримує діалог, надає можливість учням вільно демонструвати свої погляди, переконання, мати власну оцінку події.

Процес формування критичного мислення

Розвиток комунікативних навичок:

- спонукання до діалогу шляхом постановки проблеми;
- створення атмосфери творчості;
- формування поваги до думок інших;
- Робота з текстом:
- з'ясування точки зору автора;
- формулювання власної точки зору;
- порівняння власної точки зору з позицією автора;

- аргументація власних висновків з посиланням на текст художньої літератури;
- самореалізація, самоствердження, вміння відстоювати власну позицію;
- застосування отриманих знань для розв'язання життєвих проблем.

Вважаю, що метою роботи сучасного вчителя має бути формування успішної людини, здатної до критичного мислення, яка може самостійно вчитися і працювати з джерелами інформації, здатна бачити проблему, має особисту точку зору і вміє її аргументувати, застосовує свої знання для розв'язання життєвих проблем.

Людина, яка вміє мислити критично, здатна критично сприймати думки інших, компетентна, прагне аргументувати прийняте нею рішення на основі життєвого досвіду, небайдужа у сприйнятті подій, допитлива, готова до діалогу і дискусії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко М. Г. Розвиток критичного мислення на уроках літератури. Х.: Вид. група «Основа», 2009.
2. Волконська Т. Технологія розвитку критичного мислення. *Завуч.* травень 2009. С. 14–15.
3. Ісаєва О. Сучасний урок літератури: яким він є, яким він має бути. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.* 2008. № 5. С. 3–6.
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Х.: Вид. група «Основа», 2011. С. 5–17.
5. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. За ред. О. І. Пометун. К.: Видавництво. А.С.К., 2004. 192 с.
6. Секіріна В. Формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури. *Зарубіжна література.* 2006. № 43. С. 7–12.
7. Тягло О. В. Критичне мислення. Харків.: Вид. група «Основа», 2008. 189 с.

Додаток 1.

КОНСПЕКТ УРОКУ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

ГАРМОНІЯ ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ, ДУШЕВНА ЧИСТОТА ТЕТЯНИ

Мета: поглиблювати вміння аналізу образу-персонажу, психологічного спостереження над вчинками, порівняння героїв; розвивати навички виразного

читання, переказу, зв'язного мовлення, логічного мислення, творчих здібностей; сприяти морально-етичному вихованню школярів.

Обладнання: текст роману «Євгеній Онегін» у перекладі; ілюстрації до роману; фрагменти з опери П. Чайковського «Євгеній Онегін».

«Євгеній Онегін» – «енциклопедія російського життя», оскільки в ньому як у дзеркалі відбилосся все життя російського дворянства тієї епохи.

В.Г. Белінський

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань учнів

Картка № 1

1. Чому Онегін приїхав у маєток?
2. Чого, як не бився, не міг відрізнити Онегіна?

Картка № 2

1. Які нововведення запровадив у своєму маєтку Онегін?
2. Яку пораду дав Онегін Тетяні?

Картка № 3

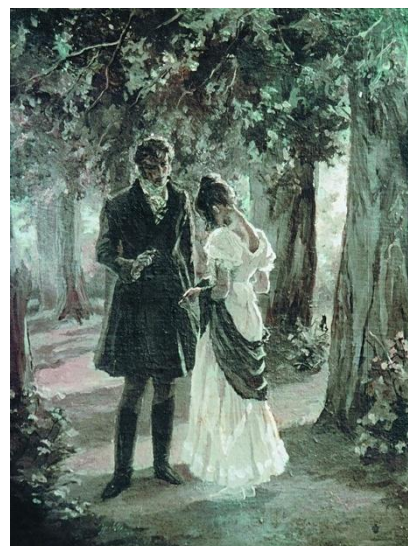
1. Назвіть гостей, що були на іменинах Тетяни.
2. Скільки років було головному герою роману?

II. Оголошення теми, мети та епіграфа уроку

III. Сприйняття і засвоєння учнями навчального матеріалу

1. Слово вчителя.

Головну героїню свого роману О. Пушкін назвав іменем Тетяна. У передмові до цієї строфи сам автор писав: «Солодкозвучні грецькі імена такі як, наприклад: Агафон, Філат, Федір, Фекла та ін., вживаються у нас тільки між простими людьми». Ім'я Тетяна теж зустрічалося лише між селянками. Можливо, таким чином Пушкін хотів показати різницю між петербурзьким дворянством, що тяжіло до французьких імен, і провінційним, що зберігало

патріархальні традиції. Саме до них відносилось й сімейство Ларіних. До Пушкіна ім'я Тетяна не мало літературної традиції.

І навпаки, ім'я її сестри Ольги зустрічалося в літературних творах і мало давньоруський колорит (наприклад, у творах М. Карамзіна, О. Бестужева).

2. Бесіда з учнями.

Чим Тетяна відрізнялася від Ольги? (Ольга була красивою, але легковажною, не мала внутрішньої глибини).

Що найбільше любила героїня? (Читати романтичні романи, під впливом яких і сформувалося її романтичне світовідчуття. А ще – сидіти самотньо біля вікна).

Подумайте, яку роль відіграє епіграф до третьої глави для розуміння образу Тетяни? (Слова другорядного французького поета Мальфілатра «Вона була дівчина, вона була закохана» налаштовують читача на те, що героїня незабаром закохається в Онегіна).

Як Тетяна ставилася до пересудів сусідів? (Після появи у Ларіних Онегіна сусіди ладили Тетяні жениха. Пересуди сусідів «гнівили молоду Тетяну»).

Яка мрія зародилася в її серці? (Вона мріяла про Онегіна. «Прийшла пора – любов явилась»).

Як поводить героїня? (Вона ще більше прагне усамітнення, журливо блукає садом, схиляє додолу очі, не спить уночі).

Як ви думаєте, чому дівчина написала лист Онегіну? (їй не сила було тримати у собі це почуття, а розповісти про нього їй було нікому. Адже вона була самотньою у своїй сім'ї).

3. Виразне читання «Листа Тетяни до Онегіна».

(Можна інсценізувати уривок).

4. Бесіда за прочитаним.

Якою постає у листі Тетяна? (Палкою, пристрасною дівчиною, з відкритою душею, романтичною, сором'язливою).

Як вона поводитись, очікуючи відповіді на лист? (Вона хвилювалася весь час, плакала, душа її тужила.)

Як реагує Тетяна на появу Онегіна в їхньому домі? (Вона злякалася і втекла в сад).

Де відбулася зустріч Тетяни з Онегіним? (Зустріч відбулася у парку, ввечері. Але вона була не такою, про яку мріяла Тетяна).

Як реагувала героїня на відповідь Онегіна? (Мовчазна, вона слухала Онегіна, плакала, «не звівши томного чола», подала йому руку і пішла у будинок).

Яку слушну пораду дав Онегін Тетяні? («Учіться володіть собою»).

Чи перестала Тетяна кохати Онегіна? (Ні, навпаки, почуття спалахнуло ще з більшого силою).

5. Коментар учителя.

Лист Тетяни вразив Онегіна не тільки своїм змістом. Тетяна, першою звертаючись до чоловіка із зізнаннями у кохані, чинила досить сміливо й необачно з точки зору життєвих правил. Але дівчина вихована на романтичних романах й живе у цьому світі, не знаючи звичайних норм. Вона пише листа французькою мовою, використовуючи цитати з прочитаних книг.

6. Коментар учителя.

Сон Тетяни відіграє важливу роль у композиції роману. Він зв'язує зміст попередніх розділів із трагічними подіями, що відбудуться у шостій главі. По-перше, сон мотивується психологічно: він пояснює напружений стан Тетяни після дивної поведінки Онегіна у саду і специфічної атмосфери різдвяних свят, коли дівчата, намагаючись дізнатися про свою долю, починають ворожити.

По-друге, сон характеризує й інший бік свідомості героїні – її зв'язок із народним життям. Саме народними віруваннями можна пояснити сон Тетяни. Вона бачить ведмедя, а це означає заміжжя. Його також вважають господарем лісу, силою, ворожою людям, тобто лісовиком. Сюжет про героя-розбійника має на увазі сцену вбивства. Уві сні дівчини жених-розбійник убиває брата своєї нареченої. Як відомо, у сьомій главі Тетяна прямо називає Ленського своїм братом. Отже, «віщій» сон Тетяни є пророчим: він готує читача до подій, пов'язаних із дуеллю Онегіна з Ленським.

7. Бесіда з учнями.

Як ви думаєте, хто з сестер важче переніс смерть Ленського? (Звичайно, Тетяна. Ольга дуже швидко його забула, вийшла заміж і залишила батьківську домівку).

Як Тетяна пережила розлуку з Ольгою? (Проводжаючи сестру, вона не могла плакати, хоча й дивилася на все крізь пелену туману).

Чи змінилося її ставлення до Онегіна після смерті Ленського? (Ні. Тетяна продовжує кохати Онегіна, хоча й розуміє його вину).

У п'ятій главі, де розповідається про відвідування Тетяною будинку Онегіна, є такі рядки: «Дається Тані зрозуміть усе ясніше – слава богу, – кого судилося любить». Як ви їх розумієте? (Тетяна, відвідуючи будинок Онегіна, читаючи його книги, починає краще розуміти Євгенія. Він постає перед нею уже не романтичною вигадкою, а реальною людиною).

Як ви думаєте, чому Тетяна відмовляла всім женихам? Вона сподівалася на повернення Онегіна? (Ні, але вона продовжувала його кохати).

— Чому Ларіні їдуть до Москви? (Мати везе Тетяну на «ринок відданок». Відомо, що у Москві, в Благородному зібранні влаштовувалися бали, де молоді люди знайомилися, одружувалися. Туди привозили дівчат, які довго не виходили заміж).

— Які були результати поїздки? (Тетяну видали заміж за генерала).

III. Закріплення вивченого матеріалу

Підсумкова бесіда

Чи можна суди про авторське ставлення до героїні? Яким воно було?

Чи є у Тетяни риси, які цінуються завжди?

Як ви думаєте, чи могли бути щасливими Онегін і Тетяна?

IV. Домашнє завдання

Творча робота: визначити риси епосу і лірики, романтизму та реалізму в романі «Євгеній Онегін»

Підготувати письмову відповідь на запитання «Чому В. Белінський називає роман «Євгеній Онегін» енциклопедією російського життя?».

Вивчити на пам'ять поезію.

Додаток 2.

ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНА КОМПОЗИЦІЯ «І НЕМА ДИВНІШОЇ КРАСИ, І НЕМА СВЯТІШОЇ СВЯТИНИ»

Мета: Формувати в учнів переконання, що любов до Матері – одна з основних ідей народної педагогіки, утверджувати високі норми народної моралі, національної свідомості.

Обладнання. Зал святково прибраний. На задньому плані – картина Рафаеля Санті «Сікстинська мадонна». Збоку на горизонтальному полотнищі заповідь Господня: «Шануй батька свого й матір свою, щоб довгими дні твої були на землі».

На стінах висять плакати, газети, малюнки до Дня Матері. Картина Рафаеля Санті Сікстинська мадонна. Збірки поезій Шевченка, Гейне, Франка, Гете, Байрона, Заруди, Тельнюка, Межелайтиса.

Хід проведення заходу

*У нашій раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати...*

Т.Г. Шевченко

Жінка... Скільки про неї сказано, скільки написано... У всі часи їй поклонялися художники, поети, музиканти... Вона була мрією, усмішкою, сумом, загадкою, вселенською радістю і безмежною печаллю. Її звали Лаура, Беатрічче, Ізольда, Джоконда, Джульєтта, Евеліна, Венера, Марія. Пречиста Діва Марія, яка благословила у хресну путь свого Єдиного сина – Спасителя людства. До Матері Божої звертаються християни, просячи заступництва і допомоги.

Коли природа-мати виряджає свою доню Землю в пишному уборі весняних квітів у дорогу життя, праці й радості, люди висловлюють подяку материнській самопожертві.

Ведучий. Мама. Це прекрасне слово на землі, яке промовляє дитина. Воно звучить на всіх мовах однаково, ніжно. Скільки спогадів і тепла таїть це магічне слово, бо називає людину, яка завжди для нас найближча, найдобріша, найкраща.

Ведуча. «Із букви-краплинки та звуку-сльозинки народиться одного дня на світ святе слово «М-А-М-О», мовлене устами янголятка. І осяє хатину, як дар Божий, тільки не дано нам запам'ятати цю мить, як не згадати того дня, коли над нашою колискою вперше нахилилася мати. Це – мить, і це – вічність, бо мама завжди з нами, вона живе в нас і в наших дітях та онуках, в усьому нашому роді і береже нас та благословляє на добро» (*Ярема Гоян*).

Ведучий. Тому не дивно, що так багато митців зверталися у своїй творчості до образу жінки-матері. Часто у своїх творах вони вшановували й прославляли свою матір. Як, наприклад, німецький поет Генріх Гейне. Мати поета Бетті Гейне, дочка відомого лікаря, була освіченою жінкою, вона прагнула, щоб її діти стали розумними, культурними людьми. Своє життя Бетті Гейне присвятила вихованню дітей. Минули роки... її старший син Генріх Гейне написав сонет «Моїй матері Б. Гейне».

На фоні музики.

Читець.

Я звик високо голову держати,
Бо маю честь і мужність без догани;
Хай сам король мені у вічі гляне, –
Не упущу я їх, кохана мати.
Але тобі наважуся сказати:
Хоч дух у мене гордий, нездоланий,
Та біля тебе непокора тане.
Бо звик тебе, святу, я шанувати.
Моя душа подолана твоєю
Високою прекрасною душею,
І в небеса я лину разом з нею.

І каюсь я за вчинки, що смутили
Твоє високе серце, серце миле.
Що так мене усе життя любило!

Переклад М. Рильського

Багато жінок у світі стали символами: Пенелопа – вірності, Афродіта – краси і мужності, Лаура і Беатріче – натхнення і поваги, Ольга і Роксолана – мудрості і державного розуму, Цвітана і Надія – відданості.

То хто ж вона – жінка? Жінка – це основний притулок істини, вона хитрість і вигадка, цілителька і чаклунка, заперечення чоловіка і сенс його життя.

Красо, чи з неба
Чи з темної безодні –
В твоєму погляді її діяння благородні.
Захмелює серця подібно до вина
В твоєму погляді – і присмерк і світання,
Як вечір грозивий приносиш аромат
Нічим стає герой з твого причару
І сміливішає дитина.

Ш. Бодлер

Дитинство, материнська колискова пісня. Давайте поринемо подумки у найкращі хвилини нашого життя – дитинство.

Пісня «Про дитинство»

Ведуча. Мати – символ усього найкращого, найдобрішого, найсвятішого. В одному арабському прислів'ї говориться, що Бог створив на світі Матерів, щоб заступали Бога там, де його немає.

Ведучий. Мама! Чи є на світі слово більш світле й ніжне? У матері добрі і ласкаві руки, найвірніше й найчутливіше серце – в ньому ніколи не згасає любов, воно ніколи не залишається байдужим. І очі супроводжують дітей у далеких життєвих мандрах.

Читець. Декламує вірш Іванни Блажкевич. «Чи є в світі що світліше?»

Чи є в світі що світліше
За мамині очі,
Що всезорять над дітками,
Як вдень, так і вночі?
Чи є в світі що щиріше.
Як серденько мами,
Яке б'ється для дитини
Днями і ночами?
Чи є в світі що дорожче,
Як мама кохана.
Що трудиться для дитини
До ночі від ранку?

Пісня «Про матір»

Ведучий. Мабуть усім знайома репродукція картини Рафаеля «Сікстинська мадонна», що знаходиться зараз у Дрезденській картинній галереї. Надзвичайна цнота, чистота молодої матері з дитячим і разом з тим самовідданим поглядом, не по-дитячому прозорливий погляд малюка, що вже пізнав потаємний сенс життя та смерті, дивовижна натхненність обох – все це робить «Сікстинську мадонну» одним з найвеличніших творів європейського живопису.

На фоні музики читець натхненно промовляє вірш І. Франка

«Сікстинська мадонна»

Хто смів сказати, що не богиня ти?
Де той безбожник, що без серця дрожі
В твоє лице небесне глянуть може.
Не ткуний твоєї красоти?
Так, ти богиня!
Мати, райська роже.
Поглянь на мене з твої висоти!
Бач, я, що в небесах не міг найти
Богів, перед тобою клонюсь тоже.

О бозі, духах можуся сумнівати
І небо й пекло казкою вважати,
Га ти й краса твоя – не казка, ні.
І час прийде, коли весь світ покине,
Богів і духів, лиш тебе богине.
Чтить буде вічно – тут, на полотні.

Ведуча. Давайте ж і ми будемо прославляти жінку, що подарувала
Кожному з нас найцінніше – кохання.
Благословенний день, місяць, літо, година
І мить, коли мій погляд ті очі зустрів!
Благословенний той край, і діл той світлий,
Де бранцем я став прекрасних очей!

Ф. Петрарки

Прекрасна жінка стала музою, мрією поета у вічності.

Вони зустрічалися на вулицях Авіньйона, в церквах, на службах, і закоханий Франческо, не сміючи відвести від своєї музи очей, дивився на неї, поки та не йшла під руку з чоловіком. За всі роки зустрічей вони не обмовилися жодним словом. Але всякий раз, помітивши звернений до нього ніжний теплий погляд Лаури, щасливий поет повертався додому і до ранку писав присвячені їй сонети. Чи знала Лаура про його почуття? Чи могла знати вона, що навіки пов'язана з одним із самих великих поетів світу? Що через століття нащадки будуть називати її ім'я як символ безроздільної любові чоловіка до жінки?

Я припадав до її стопах у віршах,
Сердечним жаром наповнюючи звуки,
І сам з собою перебував в розлуці:
Сам – на землі, а думи – в хмарах.

Ф. Петрарки

Він – великий поет, вона – одна з найкрасивіших жінок країни. Любов Наталії Гончарової та Олександра Пушкіна почалася несподівано і стала останньою в житті кожного. Вона пройшла не одне випробування на міцність: їм

не вірили, як оточення, так і родичі, провокували на зраду і називали відносини фальшивими, але справжні почуття пройдуть через всі перешкоди.

Історія кохання Олександра Пушкіна і Наталії Гончарової.

«Вона сильно турбувала його серце і стимулювала на створення нових творів. Честь і хвала такому коханню, такої Наталії та такому Пушкіну. Побільше б таких любовей, які всерйоз будуть рухати творчу суть нашої нації».

Кохання Наталії та Олександра закінчилася трагічно, проте, як не парадоксально, від цього вона не стала менш щасливою. Стосунки пари – це символ почуттів, де на перший план завжди ставало повагу. Гончарова і Пушкін вірили один одному до останнього вдишу. І хто знає, може, завдяки такій поглинаючою любові світ знає ім'я Олександра Сергійовича Пушкіна.

Романс «Я пам'ятаю мить чудову»

Романс... У нього є тільки одна тема – кохання. Якщо запитати когонебудь, який романс один із найбільш відомих, то безперечно той, що звучить. Написав його композитор М. Глінка на слова А.С. Пушкіна. Всім відомо, що свій вірш О.С. Пушкін присвятив Анні Керн, але не так відомо, що музика романсу відображає історію кохання композитора Глінки до дочки Анни Керн – Катерини. *(Учень веде розмову під музику романсу...)*

Одного разу Глінка зайшов до родичів і зустрів там Катерину Керн. Вона була розумна, красива, знала і відчувала музику. Незабаром молоді люди стали дихати «солодким повітрям» кохання. Але щастю їхньому не судилося жити. Дівчина захворіла, і вони розійшлися назавжди. Катя відійшла у вічність. Та залишився прекрасний романс як пам'ятник «чудової миті» у житті цих людей (Музика грає голосніше).

Учитель. Кожен закоханий відкриває в єдиному щось особливе, неповторне, що відповідає потребам саме його душі. І немає значення ні вік, ні рід занять, ні національність. Серце кохає і все. Що не любов – то нова істина. Але є щось абсолютне, що об'єднує їх. Петрарка назвав це відблиском «божественної країни». Мовою нашої доби це означає, що людина зі стану «для себе» повинна перейти до стану «для тебе», перенести центр особистого буття з

«я» на «ти».

Поезія

Я люблю тебе, друже, за те.
Що в очах твоїх море синіє,
Що в очах твоїх сонце цвіте,
Мою душу голубить і гріє.
За волосся твоє золоте,
За чоло молоде і відкрите.
Я люблю тебе, друже, за те,
Що не можу тебе не любити!

Ведуча. Жінки ... Мудрі, красиві, талановиті. Вони палали самі і осяювали шлях іншим: поезією, коханням, красою. Усе в житті починається з кохання. У ній народжується гармонія, краса, лад, єдність. Кохання – радість джерело, натхнення.

Ведучий. Згадуються рядки поезії Р. Бернса:

Ура жіноцтву! Гук такий
Крізь вихор танців святковий
Кругом лунає дзвінко;
Хто нам гамує всі жалі?
Ти, втіхо втіх, рай на землі.
Відрадо серця, жінко!
Танець «Кадриль»
Сценка «За двома зайцями»
Пісня «А ми бажаєм Вам добра».

Куцкір Світлана Владиславівна,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
ТНВК «Школа-колегіум Патріарха
Йосифа Сліпого»

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ОСОБИСТОСТІ НА ОСНОВІ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ**

Обґрунтування проблеми. Людина XXI століття гордиться своїми досягненнями і своєю владою на Землі. Але чим більше вона підкорює Всесвіт, тим більше втрачає владу над своїм внутрішнім світом. Вона розгадує таємниці малих і великих світів, але водночас загубилась у власній таємниці. У блискучому на вигляд житті нема спокою і гармонії. Картина сьогодення дійсно неприваблива: поширення злочинства, шахрайства, злочинності і розпусти. Природно постає питання: як жити посеред усього цього?

Очевидно, треба здобути життєву мудрість, щоб зрозуміти себе, світ, у якому проводимо роки життя, та своє призначення на Землі. Тому зараз, як ніколи, життєвою необхідністю для добра кожної людини та для блага цілих народів є християнська віра, у якій сконцентровані найвищі духовні цінності – абсолютно вічні вартості. Саме від змісту цих моральних цінностей, що закладаються у серця людей, і залежить майбутнє нашої держави. Християнство як релігія витримало випробування двох тисяч років і піднялось до світового рівня. Основою християнської моралі є ідея любові й поваги до іншої людини як до образу Божого.

Розбудову країни треба розпочинати не з економіки чи політики, а з духовності. Вона має стати пріоритетом для усіх. Адже без духовності не може бути справжнього патріотизму, справжньої демократії та соціальної справедливості. Тільки духовність породжує шляхетність, допомагає кожній людині стати Людиною, нації – нацією.

Мета освітнього процесу: виховання українського молодого покоління всебічно зрілим і духовно розвиненим; створення сприятливих умов для самореалізації учнів, формування у вихованців системи ідеалів і пріоритетів на основі християнських цінностей. Для реалізації даної мети вирішуються такі **завдання:**

- вивчення досвіду педагогів щодо формування в учнів загальнолюдських цінностей;
- удосконалення основних напрямів виховної роботи шляхом впровадження інноваційних методів;

- реалізація нових напрямів роботи з духовного виховання шляхом створення науково-методичного підґрунтя для розвитку ефективних систем виховної роботи в класах;
- підвищення рівня науково-методичного та інформаційного забезпечення педагогічних працівників, які проводять виховну роботу;
- формування у школярів системи цінностей, ідеалів і пріоритетів, що сприяють вихованню життєлюбної і творчої, критично мислячої і толерантної, національно свідомої і суспільно-активної молоді;
- об'єднання зусилля закладу, позашкільних установ, різних соціальних і громадських організацій у створенні оптимальних умов для розвитку та творчої реалізації дітей;
- сприяння реалізації індивідуальних прагнень вихованців, морально-естетичному становленню особистості.

1. Теоретичне обґрунтування актуальності і важливості завдань, які вирішуються в даній роботі

Духовний розвиток особистості є одним із основних завдань, які поставило українське суспільство перед сучасною школою. Стратегія сучасної освіти в Україні виходить з положень Конвенції ООН про права дитини, де зазначається, що дитині «має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості і сприятливі умови, які б надавали змогу розвиватися фізично, морально, духовно...» (принцип 2, а також 7; 10).

Школа не має права ігнорувати поради А. Макаренка про те, що «справжня суть виховної роботи полягає зовсім не в наших розмовах з дитиною, а в організації життя дитини». Це ставить перед школою нові завдання, в тому числі – формування духовного світу дітей та молоді. Проблема формування людяності, духовних цінностей широко досліджувалася і розроблялася класиками педагогіки. Зокрема, В. Сухомлинський вважав, що основним завданням учителя є примножувати безцінні моральні багатства людства. «Життя не жде, воно нас кличе до роботи, і доля, і щастя нашого народу залежить від того, як ми виховуємо дитину» – підкреслювала С. Ф. Русова. І починати потрібно з

перебудови самих себе, проаналізувати свої почуття, конкретні дії в спілкуванні з дітьми, їхніми батьками. Вихователю, як нікому іншому, треба йти в ногу з часом, бо він виховує якісно нове покоління. Сучасні педагоги (І. Бех, О. Вишневський та ін.) також наголошують на великій відповідальності вчителів за рівень людського в людині, за її духовність, адже в тому й полягає сенс гуманізації освіти.

У «Національній доктрині розвитку освіти», у «Проекті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», Концепції національно-патріотичного виховання реформування системи виховання у сучасному освітньому просторі пов'язується з ідеєю повернення до головного принципу педагогіки – пріоритету цінностей духовно-морального виховання над матеріально-економічними.

У Законі України «Про освіту», прийнятому 5 вересня 2017 року, зберігається важливість духовної складової, яка разом з іншими визначає розвиток особистості: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави». Стаття 31 Закону унормовує особливості відносин між закладами освіти та політичними партіями і релігійними організаціями.

2. Практична частина

Основна місія освітнього процесу полягає не стільки в тому, щоб навчити основних засад християнської віри, а в тому, щоб дитина в них повірила і прийняла до свого серця як життєву необхідність, щоб відчула потребу ними жити. Знання, закладені в контексті віри, стають мудрістю і баченням життя. При створенні виховного простору закладу наслідуються слова Папи Франциска: «Ми не змінимо світ, якщо не змінимо освіту». Адже «освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі, не має ніякої цінності» (Роберт Кейосакі).

Використання християнських цінностей у закладі освіти не суперечить світському характеру навчання. Дотримуючись державного стандарту освіти та

застосовуючи ідеї прогресивної освіти, принципи християнської моралі, організовуються для дітей навчальні і практичні заняття, які забезпечують їх психічне і фізичне здоров'я, всебічний розвиток.

Принципи організації виховної роботи:

- ідентичності;
- цілісного виховання;
- формації.

Потрібно реагувати на нові виклики часу, культури, соціального контексту. Впроваджуємо *принцип ідентичності*. Для прикладу, виховання любові до Батьківщини починається з формування гордості за навчальний заклад, розуміння його неповторності та особливості. Цьому сприяють такі заходи як Посвята в першокласники в с. Заздрість, батьківщині Йосифа Сліпого (30 вересня, в день висвячення Патріарха); участь у Всеукраїнській прощі католицьких шкіл тощо. Досвідом роботи педагогічний колектив та учнівське самоврядування діляться в соціальних мережах та на офіційному сайті школи-колегіуму.

Дбаємо про *цілісне виховання* особистості. Переконані, що досвід повинен супроводжуватися багатством можливостей, доступних для молоді, щоб зростати та розвивати свої навички і таланти; пропонуємо ретельно збалансовані можливості для розвитку розумових, емоційних, соціальних, професійних, етичних, духовних здібностей; заохочуємо кожного учня розвивати свої таланти в атмосфері співробітництва та солідарності.

В основу виховної роботи покладений базовий компонент повної загальної середньої освіти. Але заклад має своє особливе спрямування, яке визначено його місією: *«Через спільне особисте зростання і цілеспрямовану взаємодію адміністрації, вчителів і батьків створювати умови для виховання і розвитку кожного учня як особистості, що має особливе призначення в житті»*. Щоб виховати здорову, культурну спільноту людей, опираємося на цілющу силу християнської моралі. Адже християнство – це виховний процес, що спрямовує людину до досконалості, формує духовно багаті особистості і сильні характери,

які є носіями високих моральних чеснот, що можуть зробити вільний і моральний вибір.

Науковці американського університету досліджували, що потрібно дитині для гармонійного розвитку, та дійшли висновку: дві речі – стосунки та цінності.

Діяльність закладу спрямована на реалізацію Візії розвитку школи-колегіуму через проект «Відродження духовності – відродження нації» та Концепції діяльності школи-колегіуму, цілісної системи навчання, розвитку та виховання школярів на християнських чеснотах, гармонійне поєднання суспільно-гуманітарного і християнського напрямів.

Працюючи над реалізацією Концепції національно-патріотичного виховання, виконанням Духовного Статуту закладу, педагогічний колектив спрямовує свою діяльність на виховання свідомого громадянина, християнина й патріота України. Напрями позакласної та позашкільної роботи умовно можна розподілити на чотири блоки (див.рис.1)

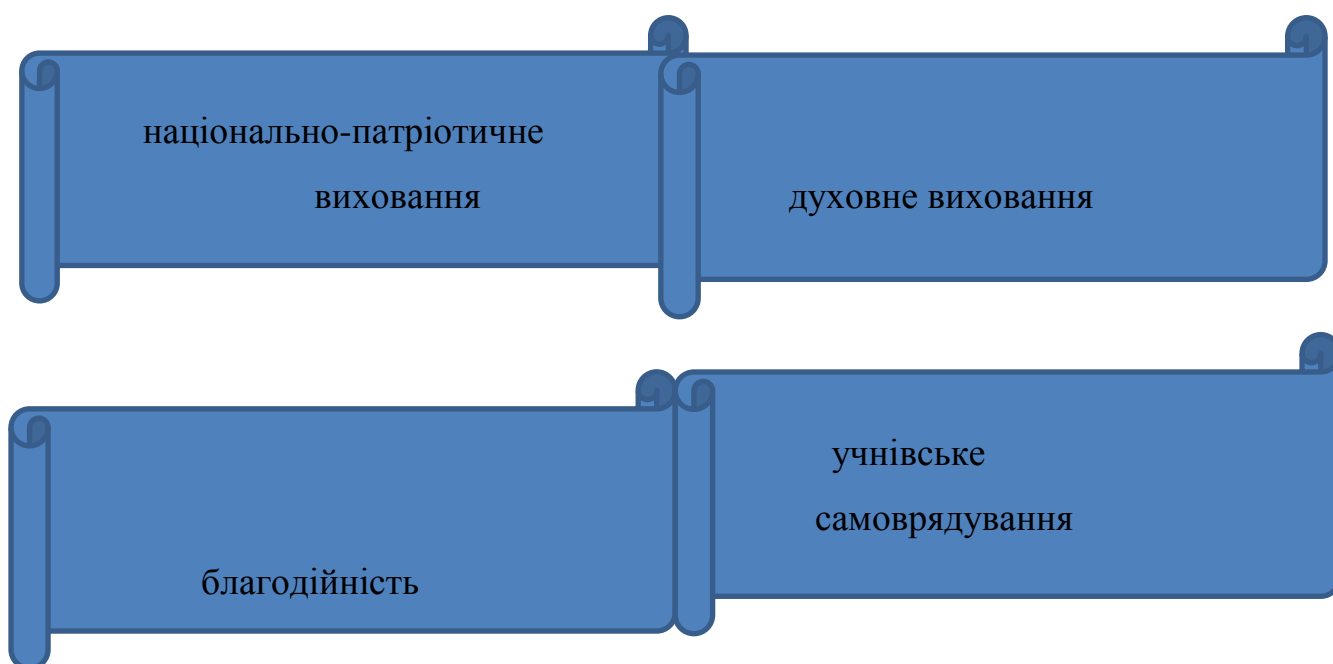

Рисунок 1. Напрями позакласної та позашкільної роботи

Метою даної роботи є виховання у молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, успадкування молодим поколінням духовних надбань

українського народу, забезпечення духовної єдності поколінь.

Патріотизм найкраще виховувати, звертаючись до найбільш глибинних почуттів особистості. Прикладом українського християнського патріотизму є життя митрополита Андрея Шептицького. Ось як він охарактеризував християнський патріотизм: «Наш християнський патріотизм у тому одному, що свій нарід, нарід український, любимо християнською любов'ю більше від інших народів, та готові для нього віддати працю цілого життя й саме життя» (Додаток 1).

У школі діє духовна світлиця, в якій проходять духовні зустрічі з учнями, вчителями, «Біблійне коло». В часі Великого посту проводиться Обряд перепошення, Хресна дорога. Учні відвідують святині Тернопільщини та України. Щорічно в школі-колегіумі проходить Тиждень духовності та Тиждень католицького шкільництва.

Особлива увага надається формуванню в учнів ціннісного ставлення до людей, виховання толерантності, милосердя, здатності до співчуття та реальної допомоги. Цьому сприяють найрізноманітніші *благодійні акції*:

- щорічна традиційна акція «З рук в руки» для учнів та батьків школи-колегіуму, в рамках якої було зібрано та рознесено продуктові пакети для самотніх людей похилого віку. Адреси надано Товариством Червоного Хреста;
- грудневі акції «Миколай про тебе не забуде» (збір іграшок, канцтоварів, засобів гігієни, солодощів тощо) та «Іскра милосердя» (збір одягу для потребуєчих дітей);
- акції «Нарру мяу» для Мурчика» (збір і передача корму для тварин);
- акція «Великодній кошик на передову», яка включала в себе збір не лише продуктів харчування, а й засобів особистої гігієни. Дякуємо батькам і учням за таку гідну адресну допомогу нашим випускникам, які зараз знаходяться в зоні АТО.
- організація благодійних вистав, наприклад, «Вино з троянд», яка проходила в Українському домі «Перемога», виручені кошти з якої були передані на лікування Сашка Сюрпіти, що страждає на хворобу ЮРА.

Процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх років, сприяють утвердженню суверенної, правової, демократичної, соціально орієнтованої держави і водночас пов'язані зі становленням нового громадянського суспільства, що вимагає суттєвих змін у підходах до формування нового покоління громадян нашої держави. Громадянська компетентність – це здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки, з метою розвитку демократичного громадянського суспільства. Педагогічна технологія, яка сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних відносин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самоорганізації та самодостатності особистості – це учнівське самоврядування. Основна мета – виховувати в учнів активну життєву позицію, підготувати їх до активної участі в демократичному управлінні суспільством. *Основні напрями діяльності органів дитячого самоврядування:*

- якнайширше залучення дітей та молоді до активної участі в житті колективу, громади;
- розкриття, самовдосконалення та самореалізація особистості; її моральний та духовний ріст;
- захист прав та інтересів членів свого колективу;
- організація просвітницької роботи серед своїх однолітків;
- організація життя та діяльності свого колективу;
- підготовка до майбутнього дорослого життя, орієнтовний вибір майбутньої професії.

Шкільний парламент – не тільки дієвий помічник педагогічного колективу, але й ініціатор цілого ряду заходів.

Принцип формації – це те, що робить школу духовного спрямування особливою. Це важлива робота щодо формації вчителів та працівників закладу, оскільки якість освітнього процесу залежить від всієї спільноти, яка розділяє ті ж самі цінності. Для цього потрібно дбати про стосунки та ставлення один до одного, опираючись на євангельську цінність служіння.

Недостатньо бути вчителями того предмету, якого навчають, довіривши успіх тільки ефективності методів, прийомів і технологій, намагаємося бути достовірними свідками істини і добра, через відповідність свого життя, стараємося поєднувати професіоналізм і індивідуальність, так що професія стає місією.

Вчитель – інтегративна особистість, в якій органічно поєднані високий рівень професійної компетентності й духовний внутрішній світ. Педагоги закладу залучаються до участі *в заходах*:

- духовно-формаційних курсах: «Ідентичність католицького вчителя», «Розвиток творчого мислення», «Виклик вчителю від сучасного суспільства: школа в полікультурному світі»;
- освітніх форумах «Християнські цінності в освіті»;
- семінарах, організованих Українським католицьким університетом (м. Львів);
- Міжнародних курсах для директорів шкіл та їх заступників, організованих центром освіти лідерів та виховання ім. Педро Аррупе (м. Варшава).

Заклад співпрацює зі школами духовного спрямування України, зокрема колегіумом-інтернатом «Знамення» з поглибленим вивченням предметів духовно-просвітницького спрямування, загальноосвітньою школою I–III ступенів Пресвятої родини с. Озерна, Буцацьким колегіумом ім. Св. Йосафата, НВК школа-гімназія Святої Софії, НВК «Школа-гімназія Шептицьких», Івано-Франківським приватним НВК «Католицька загальноосвітня школа II–III ст.-гімназія св. Василя Великого», Благодійним греко-католицьким дитячим садочком «Ангелятко». Школа-колегіум є базовим закладом при проведенні зустрічей і семінарів, організованих Комісією шкільництва при УГКЦ.

При організації виховного простору для учасників навчально-виховного процесу створюються ситуації вибору щодо їхньої участі в різних видах діяльності, заперечується одноманітність заходів, поєднуються раціональний, емоційний і діяльнісний компоненти розвитку особистості. Така система роботи

дозволяє охопити велике коло інтересів вихованців, сприяє особистому становленню, творчому, морально-етичному і духовному розвитку, соціальній адаптації і національному вихованню школярів, що підтверджують результати анкетування (додаток 2).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Верченко Н. Учніське самоврядування в умовах виховуючого середовища. *Шлях освіти*. 2008. № 3. С. 31–32.
2. Виховання особистості: сходження до духовності. *Позакласний час*. 2009. № 19–20. С. 51–60.
3. Вчимося демократії в школі: учнівське самоврядування в школі. *Шкільний світ*. 2007. № 40. С. 22–24.
4. Декрет Архиепархіального собору «Визнання вселенської віри» та правила до декрету. Львів, 1940.
5. Дорофеев О. С. Технологія ранньої соціалізації особистості: учнівське самоврядування. *Позакласний час*. 2008. № 1. С. 95–99.
6. Духовно-моральне виховання молодших школярів: Методично-практичний посібник з етики віри та релігієзнавства / Упор. Г. А. Каліберда, Л. А. Лисяк. Полтава: ПОППО, 2005. 40 с.
7. Горбунова В. Виховання без травмування або Навіщо дітям дорослі? Київ: Шкільний світ, 2016. 209 с.
8. Закон про освіту (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 38–39, ст. 380) URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
9. Зламанюк Л. Особливості формування особистості учня в процесі входження освіти в Болонський процес. *Шлях освіти*. 2010. № 1. С. 25.
10. Івах С. М. Принципи та методи християнського виховання. URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-186736.html>
11. Конституція України: станом на 28 червня 2015 року: відповідає офіц. текстові. Харків: Право, 2015. 68 с.
12. Концепція національно-патріотичного виховання, затверджена наказом № 3754/981/538/49.
13. Корчак Я. Як любити дитину. Київ: Шкільний світ, 2016. 136 с.
14. Костюченко О. Духовні цінності в системі виховання. *Історія в школі*. 2003. № 5–6. С. 6.
15. Лахман Н. М. Духовно-моральне виховання старших підлітків на принципах християнської моралі в позаурочній роботі загальноосвітньої школи. URL: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-186736.html>
16. Лотоцька О. В. Будуємо разом спільний дім. *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2010. № 8. С. 51.
17. Маркова Л. І. «Храми нашої душі»: виховання моральної, духовної культури учнів. *Історія та правознавство [науково-методичний журнал]*. Харків: Основа, 2003 – 2008. № 25. С. 22–23.
18. Назаренко Л. М. Система формування громадянських цінностей учнівської молоді / *Виховна робота в школі*. 2010. № 4. С. 16–33.
19. Про позашкільну освіту: Закон України від 9 січня 2014 року: офіц. вид. Київ: Парламент. вид-во, 2014. 26 с. (Закони України).
20. Рип'як Г. І. Лиш для любові варто жити!: Досвід релігійного виховання. *Позакласний час*. 2007. № 2. С. 62

21. Стандарти громадсько-активної школи: лідерство: навчально-методичний посібник / Ткаченко Л. М., Ковальчук В. І. Під заг. ред. Даниленко Л. І. К.; ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 56 с.

22. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики (виступ на загальних зборах АПН України 07.12.05). URL: <http://www.apsu.org.ua/doc/vystup-01272006.doc>

23. Християнський погляд на профілактику негативних явищ. URL: archivorthodoxy.in/page-2280.html

24. Шимановский М. Реформувати світ – означає реформувати виховання. Самоврядування у педагогічній спадщині Я. Корчака. *Шкільний світ*. 2008. № 36. С. 12–14.

Додаток 1

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ – СВЯТІСТЬ І ДОБРО

Презентація «Митрополит Андрей Шептицький»

Виконання вірша «Андрей Шептицький – святість і добро»

Андрей Шептицький – святість і добро,

Що менше притаманне вже сучасності.

Він вірив у життя, любив його

Усім світам воно світилось ясністю.

Чому ж тепер так зачерствіли ми?

Чому душа боїться бути щирою?

Знайди в собі той вірний шлях туди,

Хай буде відповідь твоя правдивою.

Народе! Вслухайся в життя святого

І зрозумій мету його одну:

Любить своє, не потурать чужому,

Добро творити і не за ціну.

Коли б послухались його поради

То може, було б все не так тепер

Не панувало б царство злиднів, зради

І дух народу би отак не вмер?

Шануй його і пам'ятай завжди

Оті святі діла, те милосердя.

Свічу скорботи в церкві запали,
Приборкай в серці люте пересердя,
І за Україну Господа моли.

З'являється Ангел

Ангел: Український Мойсей, Пастир неустрашимий, Праведник світу, Пастор України, Апостол миротворення, Будівничий рідної хати, Реформатор Церкви, Український меценат, Митрополит УГКЦ, турботливий наставник, Будівничий української державності, Духовний символ для сьогодення, Князь української церкви, Апостол правди і науки, Праведник праведників, Велетень святості, духовності, науки і культури, Світильник істини, Джерело толерантності, Взірець порозуміння, символ гідности, примирення та єдності, Строгий аскет, Христовий пастир душ – так називають цього чоловіка. Сьогодні я хочу, щоб ви зрозуміли велич особи Митрополита Андрея. Вчимося жити тою любов'ю, якою керувався він ціле своє життя.

Запрошую всіх у цікаву подорож. Хочу вас познайомити із життєвою дорогою Божого слуги Андрея.

Виходять четверо ведучих.

(Відповідно до виступу ведучих міняються світлини на слайдах)

Ведучий 1. В маленькому селі Прилбичі, що на Яворівщині, на північному сході від старовинного міста Львова, 29 липня 1865 року народився Роман Шептицький у родині графа Івана та графині Софії Шептицьких.

Ведуча 2. Роман був третьою дитиною у сім'ї Шептицьких. Він був веселим, завжди усміхненим і щасливим, зацікавлений усім. Здавалося, ніби він схопив сонячне проміння того дня, коли народився, і носив його в собі.

Ведучий 3: П'ятирічного Романа мати почала вчити катехизму. У домі Шептицьких панувала атмосфера правдивої християнської побожності. Вся сім'я щодня спільно відмовляла щоденні молитви і часто всі приступали до Святого Причастя. Це виробило у малого Романа вже змалку побожність і вразливу душу.

Ведучий 4: Коли Романові було 6 років – згадувала графиня Софія, – він хотів розділити з Ісусом страждання. Роман був дуже серйозний у своїх

стосунках з Ісусом. Часто мати знаходила його нотатки із зразками молитов, які він записував.

Ведучий 1: Його обличчя світилося, як в ангела, коли він прислужував на Святій Літургії. Він відчував, що це особлива ласка служити біля Божого престолу.

Ведуча: Роман був тихою, милою, спокійною, але наполегливою дитиною. Інколи його було важко зрозуміти навіть своїй матері.

Сценка

Дійові особи: 3 дітей, малий Роман, графиня Софія.

(Діти бігають, бавляться, збоку стоїть Роман і щось записує)

Графиня Софія: (входить з вазою цукерок). Діти, підходьте сюди, беріть ласощі *(всі підходять, крім Романа)*.

Графиня Софія: Романе, чому ти не береш цукерки? Адже ти їх дуже любиш?

Роман: Я відчуваю, що вчинив погано,

І совість мучить, що себе б убив:

Подумав зле, а інколи тебе не слухав, мамо,

А значить перед Богом завинив.

Відмова від солодкого, матусю,

Це лиш покута за мої гріхи.

Бо маю я чимось Богу заплатити,

А що ще зараз можу кращого зробити?

Мої цукерки дай тим дітям, що не мають,

І в матерів їх просять і благають.

Графиня Софія: Добре, Романе, піду віддам їх бідним дітям *(іде, зупиняється, задумавшись)*. Яким добрим росте наш син, любить Бога і ближніх.

Ведучий 3. Він називав себе Ама, що по-латинськи означало любов. Любов пронизувала усе життя Романа. Який чудовий був би світ, коли б більшість з нас жила б такою ж любов'ю, знаючи, що все, що ми маємо, є даром нашого милосердного люблячого Бога. Роман захоплювався чарівністю кожного дня,

подіями і особами.

Ведучий 4. Ще змалку Роман відчував потяг до Бога, дуже багато молився. Його мати свідчила, що вервиця – це було перше апостолювання в родині.

Ведучий 1. Роман навчався в гімназіях Львова і Кракова, студіював право в університетах Львова і Мюнхена, а філософію – у Відні. Упродовж усіх студентських років просив батьків дозволити вступити до монастиря, але вони вперто відмовляли йому. Волею батьків служив в кавалерійському полку. Під час служби захворів на скарлатину, згодом на зараження крові, запалення суглобів. Він був майже при смерті. Та завдяки Божій милості все-таки переміг хворобу і ступив на дорогу служіння Богові.

Ведуча 2. Незважаючи на те, що під час Романової хвороби батько обіцяв сприяти його Божим планам, після одужання сина граф Іван таки не дав згоди на вступ Романа в монастир. Це стало причиною тяжких страждань Романа, який не міг не підкоритися волі свого батька.

Тепер вже добре розумію,
Куди спішу і що я вмію,
В осмуті в'янути не смію,
В стражданнях – не один.
В Христі знаходжу я підмогу,
Без Нього – навіть до порогу!
Сягаю до небес чертогу,
Бо я – християнин !

о. Василь Мендрунь

Ведучий 3. Нарешті граф дозволив Романові поступити в монастир при умові, що той закінчить своє навчання в університеті й одержить ступінь доктора права. Він також хотів, щоб Роман більше спілкувався з молодими людьми і почекав ще 4 роки. Чекання було важким для Романа, але він знав, що врешті-решт зможе відповісти на заклик Бога.

Ведуча 4. В університеті Роману було дозволено жити набожним достойним життям. Нерелігійна атмосфера серед студентів дуже його турбувала.

Він почав запрошувати друзів у свою кімнату на щотижневі дискусійні засідання на релігійні теми. Студенти говорили про християнські принципи і звичаї. Роман був впевнений, що вибрав достойних друзів. Він ніколи не належав до поганої компанії і намагався врятувати інших від неї. Він добре усвідомлював небезпеку впасти в гріх під впливом поганого товариства.

А гріх липкий, і все кусає,
І трудно вирватись від нього ...
І часто пахощі розмаю
Його пронизують усього.
Тоді лиш з Господом єднайся.
І пригадай Христове Слово,
У всіх гріхах своїх покайся –
І повне прощення готове.
Покаятись найтяжче діло,
Бо я к в собі гріха признати?
А ти покайся в усьому сміло,
Так, ніби Бог – це твоя мати.
На серці легко тоді стане,
І гріх давити вже не буде,
І сонце радісне й кохане
Тобі світитиме повсюди.

Ведучий 1. Невдовзі батько Романа запропонував йому відправитись у подорож, у Рим. Роман з радістю погодився. Молодий благородний хлопець був задоволений зі своєї подорожі у Вічне Місто. Вершиною його перебування там була приватна зустріч з Папою Римським Левом 13. Саме Папа Лев закликав до відновлення старовинного Чину Св. Василя Великого. На завершення їх зустрічі Святий Отець, натхненний Святим Духом, обняв Романа і сказав: «Сину, ти вибрав найкращу долю».

Ведуча 2. 29 червня 1888 року Роман вступив у монастир в Добромилі. Нарешті Роман почав життя, до якого прагнув так багато років.

Ведучий 3. Після року послушництва Роман 13 вересня 1889 року склав перші обіти. За цей рік він навчився жити релігійним життям – життям убогості, чистоти і послуху. В цей час Роман отримав нове ім'я – Андрей, на честь св.Андрея, Апостола, який приніс Добру Новину про Ісуса слов'янському народові.

Ведуча 4. Брат Андрей мав величезний талант до вивчення мов. Він володів десятима мовами: грецькою, латинською, старослов'янською, польською, німецькою, французькою, італійською, англійською, єврейською, українською. Цей особливий дар був плідно використаний для поширення Євангелія Ісуса серед багатьох людей.

Ведучий 1. 11 серпня 1892 року брат Андрей склав вічні обіти у Василіанському монастирі в Кристинополі. Через кілька тижнів, 3 вересня, він був висвячений на священика.

Ведуча 2. У 34 роки отець Андрей, ще молодий монах, був обраний єпископом. Це відбулося 19 вересня 1899 року. Молодий єпископ зразу ж виявив свою відданість іншим. Він відвідував покинутих і ув'язнених. Почав будівництво духовної семінарії і був ініціатором реконструкції собору у Станіславові.

Ведучий 3. 12 січня 1901 року Єпископ Андрей став Архиєпископом Львова і Митрополитом Галичини.

Ведуча 4. Андрей Шептицький був Главою Греко-Католицької Церкви майже півстоліття. Це були важкі і відповідальні часи для українського народу. Митрополит завжди допомагав, захищав і оберігав свою паству.

Ведучий 1. Через три місяці після початку Першої Світової війни російські царські війська окупували Західну Україну. Почалося переслідування Греко-Католицької Церкви. Митрополита Шептицького звинуватили в антиросійській політичній діяльності і 18 вересня 1914 року арештували. Через три роки Митрополита було звільнено з ув'язнення. У вересні 1923 року його знову арештували, але тепер вже польський уряд. У січні 1924 року йому дозволили повернутися до Львова.

Ведуча 2. Прикутий до крісла-візка, через перенесені хвороби, виснажливу роботу, ув'язнення, Митрополит продовжував покращувати добробут своєї Церкви і вірних. З роками ентузіазм не згас, особливо він сконцентрував свої зусилля на виданні релігійної літератури.

(Презентація «Ти кажеш, не було Голодомору»)

Ведучий 3. Коли у Східній Україні шалів сталінський терор зі штучно викликаним голодом, що поглинув мільйони українських жертв, Митрополит видав разом з іншими єпископами пастирське послання, в якому протестував проти варварського нищення українського народу.

Ведуча 4. Митрополит Андрей відправив вагон з продуктами харчування на схід для потребуючих у час голодомору, але їх повернули, мотивуючи тим, що ніякого голоду немає.

Учень.

Догорає каганець у злиденній хаті.

А на шибках морозець звірів малює кудлатих.

Сяде чорна, мов та ніч, мати край віконця.

І на сина погляд шле, хрест стиска в долоньці.

А маленькеє дитя на печі дрімає,

Бідна мати молода сльози проливає.

Вони падають з повік, омивають хрест.

Скоро буде Новий рік і думки воскресли,

Що приходить Миколай.

Вже немає сили... Їм продукти відіслав Андрей –

Не впустили. В чорних куртках, в шапках гавкали, як вовки.

Говорили: «Нету у нас совсем голодовки».

Воно, біднеє дитя, до неньки схилилось.

Вже немає вороття – уже не збудилось.

Ведучий 1. Під час німецької окупації в часі II світової війни Митрополит Андрей пише листа до Гітлера під назвою «Не убий», спрямований проти винищення німцями євреїв.

Не злякав його в люту годину
Навіть велет тевтонський грізний –
За жидів, християн, за людину
Кинув виклик катам «НЕ УБИЙ!».
Скільки крилося у підземеллі
Чоловіків, жінок і малят
Помагав безборонним, де треба
Кожний був Йому в Господі брат.

Ангел.

І нації ти інші поважай,
Святому Господу ти серце принеси в офіру
І за Христом іти не забувай.
Роби приємне навіть людям незнайомим.
Усім, без винятку, спіши добро творить,
Даруй любов і милосердя кожну мить.

Ведуча. Останні роки життя Митрополита Андрея були для нього тяжким хрестом. Майже 80-літній старець, паралізований і на інвалідному візку, не лише керував нашою церквою, але також ніс на собі усі тягарі спричинені II світовою війною. Ціле життя Митрополит намагався скріплювати духовно, культурно та економічно свій народ.

Ведучий 1. З кожним днем Митрополит все слабшав. Вночі 31 жовтня 1944 року він оголосив свій духовний заповіт і останні слова. Він передбачив знищення Греко-Католицької Церкви, яке було здійснене після його смерті.

О 1.30 після обіду 1 листопада 1944 року Митрополит Андрей Шептицький помер. Його свята душа пішла зустрітися з його Творцем. Йому було 79 років і 56 з них він піклувався про Христових овець.

Ангел. Андрей Шептицький – один з тих, хто становить знак надії для наших і прийдешніх часів. Він показав, що любов є сильніша від смерті.

Вірш «Митрополит Андрей Шептицький»

(Діти розповідають по одному рядку поезії та виходять з намальованою

літерою. Якщо скласти всі літери і статі в один ряд, то вийде Андрей Шептицький)

Андрею Шептицький, молися за нас,

На тебе надію свою покладаю.

Добра і ласки навчи ти нас,

Робити все для рідного краю.

Его своє перед Богом схиляти.

Й серце і душу йому віддавати.

Шану велику творцеві складати,

Ехо слів Божих в душі відчувати.

Працю свою для добра віддавати,

Тисячі людей на шлях направляти.

Цькування терпляче переживати,

Кимось пишатись, когось навертати.

Й завжди про Бога свого пам'ятати.

Звучить сумна мелодія.

Хлопець читає віри Тетяни Домашенко «Апостол єдності»

Діво Чистая, Маріє,

Вдячну пісню Ти прийми –

За Шептицького Андрія

Богу дякуємо ми!

Ти бо вмовила Владику,

Щоб Україні дарував

Він пророка, і велику

Благодать йому подав.

І отримала Україна

Подарунок від Творця

Вірного святого сина,

Братства й єдності співця!

За батьків правдиву віру

Серцем він молив Христа,-
Щоби церква була щира,
І єдина , і свята...
Богородице Маріє,
Бога Сина Ти моли,
Щоби Слугу Свого Андрія
Він прославив між людьми!

Ведуча 2. У Митрополита завжди була одна ідея, яку він намагався втілити під час усього життя: об'єднання Східної і Західної Церков. Андрей Шептицький мріяв про єдність народу – саме про цю духовну, релігійну та політичну єдність, якої так бракує українцям.

Спільна молитва учасників заходу за мир та спокій в Україні.

Ведуча мол. Люби всіх ближніх, незважаючи на віру,
І нації ти інші поважай,
Святому Господу ти серце принеси в офірі
І за Христом іти не забувай.
Ведучий. Роби приємне навіть людям незнайомим.
Усім, без винятку, спіши добро творить,
Даруй любов і милосердя кожну мить.
«Молитва за Україну»

Луцишин Світлана Антонівна,
вчитель англійської мови
Козлівської загальноосвітньої
школи І–ІІІ ст.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Після закінчення Чернівецького державного університету в 1981 р. 37 років

працюю вчителем англійської мови у Козлівській ЗОШ I–III ступенів. Навчаю школярів, молодших і старших класів, працюю за підручниками та матеріалами навчально-методичного комплексу (НМК) Оксани Карп'юк .

Творчий підхід до навчання дітей англійської мови, пошук нового, вимогливість до себе і до учнів, системність і організованість у роботі, працелюбність завжди були і є пріоритетом у моїй діяльності. Постійно перебуваю у творчому пошуку. Це важливо і актуально в умовах сьогодення, коли інтеграція України у світову спільноту потребує досконалого володіння іноземними мовами, зокрема англійською.

Тому одним із пріоритетних напрямів реформування освіти визначено необхідність «досягнення якісно нового рівня у вивченні іноземних мов».

Сьогодні перед школою стоїть завдання – не просто дати учням певні знання й уміння, а й створити таку особистість, яка здатна творчо мислити, орієнтуватися в потоці різноманітної інформації, вільно виражати власну позицію, бути емоційно й естетично чутливою.

Вважаю, що для успішного втілення цього напрямку реформування у життя на сьогоднішній час, дуже важливим є використання інноваційних технологій та впровадження сучасних інтерактивних форм роботи на всіх етапах навчання школярів англійської мови.

Об'єктом мого дослідження є процес використання сучасних інтерактивних технологій навчання.

Предмет дослідження: види сучасних технологій у навчанні англійської мови.

Мета дослідження: підтвердити необхідність використання сучасних технологій навчання на уроці англійської мови.

Мета інтерактивного дослідження – створити комфортні умови навчання, за яких учень відчує свою індивідуальність, успішність, творчу самостійність, досконалість. Адже головна мета навчання англійської мови в сучасній школі є розвиток особистості школяра, його здатність використовувати іноземну мову як засіб спілкування в діалозі культур.

Тому я творчо працюю над реалізацією науково-методичної проблеми «Шляхи вдосконалення мовленнєвої діяльності через використання новітніх технологій на уроках англійської мови». І вже декілька років впроваджую на своїх уроках інтерактивні технології.

На практиці буває важко визначити чіткі межі між різними методами навчання: вони перетинаються, комбінуються, доповнюють один одного, складаються у комплексний «пакет», систему різних прийомів, за допомогою яких я реалізую поставлені цілі.

Не існує універсальних рекомендацій щодо складу і застосування методів навчання. Учитель самостійно приймає рішення про використання того чи іншого методу на основі власного досвіду та з урахуванням особливостей учнівського колективу.

Провідна ідея мого творчого підходу до праці – зацікавлення учнів навчальним матеріалом і процесом оволодіння ним, удосконалення уроків шляхом використання інтерактивних методів роботи як факторів підвищення пізнавальної активності учнів, створення оптимальних умов для розвитку творчого потенціалу дитини та створення атмосфери співробітництва, взаємодії вчителя і учня.

I. Теоретично-методична частина

У листі Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 року, зокрема в додатку до нього – «Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у 2017–2018 н. р.» – одним із пріоритетних напрямів реформування освіти визначено необхідність підвищення якості навчально-виховного процесу, «досягнення якісно нового рівня у вивченні іноземних мов», затверджено відповідні програми.

Значним вкладом в педагогічну і психологічну науку є дослідження В. В. Давидова, П. Я. Гальперіна, Д. Б. Ельконіна, що виявили можливості значного підвищення активності школярів у навчально-пізнавальній діяльності.

Теоретичні засади застосування сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі розкрито у працях І. Богданової, Е. Михайлової,

Ю. Ткаченко, О. Сидоренко, Я. Омеляченко.

Дидактичний аспект інтерактивних технологій досліджують такі відомі вчителі, як Г. М. Брос, М. В. Кларен, Л. В. Пироженко, О. І. Пометун, Н. Суворова та інші.

Вважаю, що через використання новітніх технологій, впровадження сучасних інтерактивних форм роботи можна ефективно та успішно втілити цей напрям реформування у життя.

Так Л. В. Пироженко і О. І. Пометун визначають умовну робочу класифікацію інтерактивних технологій за формами навчання (моделями). Їх розділяють на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні трійки, «карусель», робота в малих групах);
- технології колективного групового навчання (мікрофон, броунівський рух, ажурна пилка, навчаючи-учись, мозковий штурм);
- технології ситуативного моделювання або ігрові (рольові ігри, драматизація);
- опрацювання дискусійних питань (дискусія, метод «Press») [7, с. 7].

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури уроків, яка, за О. І. Пометун, складається з 5 елементів:

- мотивація;
- оголошення, представлення теми і очікуваних результатів;
- надання необхідної інформації;
- інтерактивна вправа;
- підбиття підсумків, оцінювання результатів

Коли навчання активне, учень постійно перебуває в стані пошуку, хоче отримати відповіді на запитання, потребує інформації, щоб вирішити проблему або розмірковує разом з іншими над способом виконання завдання [7. с. 23].

Тому, щоб бути ефективними сьогодні, вчителі мають використовувати як повсякденний інструментарій кооперативне навчання з усіма технологіями

робити в малих групах, проекти, дебати та інші види дискусії.

Одним із найбільш уживаних для середніх загальноосвітніх шкіл України є навчально-методичні комплекси (НМК) з англійської мови автора О. Д. Карп'юк, які є в достатній наявності шкільної бібліотеки. Ними користуюся і я.

Підручники О. Д. Карп'юк враховують вікові особливості учнів. Зміст і мова підручників доступні для розуміння та засвоєння учнями певних класів. Вони передбачають позитивне сприймання навчального матеріалу, викликають позитивну мотивацію до їх вивчення. Зміст підручників тісно пов'язаний з повсякденними життєвими ситуаціями школярів.

Однією з основних характеристик підручників для початкової школи є їхня комунікативна спрямованість. До переваг підручника можна віднести запропані ігрові форми тренування, подання мовленнєвих зразків з опорою на кумедні малюнки, застосування дитячих віршів і пісень.

У текстах підручників для молодших школярів використанні англійські імена та назви свят. Це дозволяє формувати соціокультурну компетенцію і вводити учнів у світ культури Англії.

Підручники відповідають принципам системності, наступності і логічної послідовності викладу матеріалу. Кожна тема може вивчатися як окремий модуль, незалежно один від одного. Це створює можливість сомовивчення навчального матеріалу відповідно до норм навчального часу та рекомендацій психологів відносно перевантаження учнів.

Ілюстративний матеріал та його доцільність, дизайн заслуговують уваги. Мені подобається яскраве художнє оформлення сторінок книжки.

Для наочного засвоєння матеріалу використовуються малюнки, фотографії, правила-інструкції, цікаві схеми, підстановчі таблиці, ілюстрації визначних місць. Все це викликає інтерес у дітей до навчання, тут врахованні вікові інтереси дітей. Адже підручники містять теми, які цікавлять дітей найбільше: спорт, музика, кіно, відпочинок тощо.

У підручниках передбачена серія текстових завдань поточного контролю і тематичний тестовий контроль на завершення роботи кожного навчального

циклу. Завдання для учнів по складності цілком посильні, враховано індивідуальні особливості школярів. Наприкінці підручників є додаткові тексти, граматичний довідник, словник і таблиця неправильних дієслів.

Але гарні результати можна отримати лише коли всі книги НМК працюють в комплексі, коли вони пов'язані між собою. На жаль, аудіозаписи до книг здебільшого відсутні, в текстах немає розмітки.

Вважаю, що підручники О. Д. Карп'юк цілком доступні для навчання дітей англійської мови. Вони не обмежують самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачають гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання.

Автором підручників передбачено використання в процесі навчання інноваційних педагогічних та комунікативних інформаційних технологій. Які ж основні переваги інтерактивного навчання перед традиційними? Вони такі:

- учні навчаються працювати у команді, так як у роботі задіяний весь клас;
- кожна дитина має можливість пропонувати свою думку чи ідею. Тим самим формуються навички толерантного спілкування, доброзичливого ставлення до опонента;
- за короткий час опановується велика кількість навчального матеріалу;
- учні вчать ся знаходити альтернативні рішення проблеми, вміти аргументувати свій погляд.

Отже, під час інтерактивного навчання учень стає не об'єктом, а суб'єктом навчання, він відчуває себе активним учасником подій. Це забезпечує внутрішню мотивацію навчання, що сприяє його ефективності.

До кожного заняття сумлінно готуюся. Моя *підготовка до уроку включає:*

- аналіз змісту матеріалу;
- визначення типу уроку;
- формування цілей уроку;
- поетапний розподіл навчального матеріалу;
- визначення часу на його опрацювання;
- розробка вправ;

- складання плану-конспекту уроку;
- підготовка матеріалів до уроку.

У плані уроку цілі – це не тільки намір, мета вчителя чогось навчити на уроці, але й прогнозовані, очікувані результати, тобто досягнення учнів.

Вправи підбираю різноманітні, бо одноманітні спричиняють швидку втомленість дітей. Урок не перевантажую інтерактивною роботою теж. З практики - не більше 2 методи за урок. Створюю природний перехід від одного виду вправ до іншого, свого роду «місточків». Це може бути невеличкий діалог, дотепне оповіданнячко чи жарт, загадка, ребус, гра(невеличка) чи кросворд. Це такий собі «організаційний момент» – орієнтування на наступну роботу, мотивація їхньої діяльності.

І, (це важливо!) постійно націлюю учнів на кінцевий результат уроку, що вони повинні досягти.

Важливим чинником для розвитку ключових компетентностей школярів є інтегрованість змісту уроку, яка має на увазі:

- а) проблемність змісту висловлювань на уроках;
- б) його пов'язаність з реальним світом;
- в) практичну цінність інформації.

У роботі намагаюся залучати всіх учнів, постійно «втягую» слабших замкнутих дітей, створюю ситуації успіху з ними.

Інтерактивні методи навчання впроваджуються за схемою «від простого до складного». На уроках англійської мови використовую спочатку роботу в парах, малих групах з використанням дидактичних і рольових ігор, мозковий штурм, потім моделюємо життєві проблемні ситуації. Ефективними в старших класах є уроки-дебати, «займи позицію», де учні вчаться формулювати свої думки, робити висновки, вносити пропозиції.

Для початкового етапу навчання часто використовують комунікативно-ігровий метод, який є найбільш ефективним для молодших школярів. Діти краще запам'ятовують ігрові емоційні уроки, з нетерпінням чекають на наступні цікаві заняття.

Гра виконує декілька функцій одночасно. Це і навчання, і виховна, і розважальна, і розвиваюча, і, навіть релаксаційна, бо через невимушений ігровий характер спілкування знімається емоційна напруга на уроці.

У ході застосування ігор на уроці я визначаю тему і той навчальний матеріал, який планується вивчити чи закріпити з учнями, продумую хід гри, її місце в структурі уроку і кількість відведеного на це часу. Невимушений ігровий характер спілкування об'єднує весь клас, чи окремі групи (команди), бо як правило, у грі задіяні усі учні класу. Ось приклади ігор, які я впроваджую і використовую при навчанні дітей англійської мови «Snowball», «My Family», «Missing Vowels», «Memory Game», «World-search grid», «Guess» і багато інших. Ігри активізують словниковий запас учня, добре тренують пам'ять, сприяють розвитку уваги.

При застосуванні інтерактивного навчання поглиблюється мотивація, якісно міняється рівень сприйняття учнями англійської мови, замість «вивчити», «запам'ятати», стало «обдумати», «застосовувати». Часто використовують метод «Прес» в середніх та старших класах. Так, у 6 класі при вивченні теми «Подорожування» пропоную зробити свої власні висновки щодо переваг та недоліків різних видів подорожей на основі:

я вважаю, що – In my opinion;

тому що – because;

наприклад – for example;

отже – that's why.

Під час роботи з текстами застосовую різні види читання, запроваджую їх у навчальний процес. Це і деталізоване читання, і пошукове, і орієнтуюче, і вибіркоче. При цьому заохочую як окремо кожного учня, так і групи учнів для колективної роботи. Це дає змогу навіть слабшим школярам підняти свій рівень знання англійської мови.

Самостійні завдання на уроці та вдома пропоную в такий спосіб, щоб учні працювали з радістю і бажанням.

Одним із видів комунікативної діяльності, якому приділяю значну увагу є

розвиток умінь сприймання мови на слух. Цей вид діяльності дозволяє накопичувати в пам'яті учнів інформацію, яка сприяє розвитку говоріння.

Види аудіювання, які я продовжую, найрізноманітніші:

- правильні і неправильні твердження;
- закінчити речення;
- вставити пропущені слова з прослуханого тексту;
- виписати тільки всі почутті цифри, географічні назви, слова прямої мови;
- відповісти на запитання;
- написати короткий твір.

Поряд зі стандартними уроками, як от урок засвоєння нових знань, урок формування умінь, урок узагальнення і систематизації знань, урок контролю знань та вмінь, проводжу і нестандартні уроки: урок-змагання, урок-аукціон, урок-подорож, урок-диспут, урок-фантазія, урок-ролева гра.

При вивченні нового матеріалу в середніх і старших класах застосовую такі уроки, як урок-лекція (семінари, конференції, репортаж, свято, подорож, екскурсія).

На уроках поглиблення та розширення знань, на уроках повторення цілком доречний урок-усний журнал, урок-інтерв'ю, урок-цікавих повідомлень.

Нестандартні уроки глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу, збуджують творчі сили, розвивають творче мислення. Вони стимулюють пізнавальну самостійність, активність та ініціативу школярів.

Головне в педагогічній діяльності – навчити дитину вчитися й переконати її в тому, що вона сама визначає свою долю.

Нестандартні завдання на уроках англійської мови (кресворди, ребуси, сенкан, вікторини, лінгвістичні казки, пісні, віртуальні подорожі, інтерв'ю) – ефективний засіб поживлення уроку, підвищення активності, уваги учнів.

Приділяю багато уваги індивідуальній роботі як з обдарованими учнями, так із відстаючими, планую її та підбираю відповідні завдання, справи, цікаві матеріали.

Для мене як філолога неабияку роль відіграє позакласна робота. Разом з учнями та колегою по роботі проводжу кожного року традиційний тиждень англійської мови, який завжди проходить на «ура». Тематика кожного року інша, багато пісень, конкурсів, вікторин, різних ігор, віртуальних подорожей, драматургії.

Позакласна робота дозволяє стимулювати школярів до вивчення англійської мови, допомагає мені розкрити здібності вихованців, їхні нахили та інтереси . Один – чудовий актор, другий – організатор, третій – сценарист... Скільки дітей – стільки й талантів. Важливо помітити, підтримати, допомогти у становленні особистості – непересічної, неповторної, яскравої. А винагородою за все для вчителя є результат роботи.

II. Практична частина

Class: 6

Topic: Travelling

Objectives: pupils will learn to use new vocabulary (advantage, disadvantage) in oral speech, reading and writing. By the end of the lesson pupils will be able to tell about advantages and disadvantages of different ways of travelling; to express their own opinions about that using correctly new vocabulary in oral speech, reading and writing by the help of active grammar.

Materials: *pictures, a text, a poster, handouts.*

Procedure

I. Introduction

1. Greeting.

Good morning, children! I'm glad to see you!

Who is on duty today? (the pupils' on duty report).

Thank you, our cooperation will be successful. Speak and express your opinion.

So, let's start our lesson.

2. Introducing of the topic. Aim.

The topic of our today's lesson is Travelling. Many words concern to this theme.

We know different ways of travelling.

Today we'll do many different tasks. By the end of the lesson you will be able to speak about advantages and disadvantages of different ways of travelling, make your own conclusions.

3. Warm up.

a) *To begin our lesson, let's practice some sounds [t], [g], [w] in a short rhyme.*

We go by car,	We go by land
And we go by train	And sea and air
We go by boat	We go, go, go
And we go by plane	From here to there

b) *Let's practice our vocabulary in a song, which we have composed by ourselves*

«*We like to travel*» (a song)

1. I like to travel very much } 3 t

And want to make a trip.

You are welcome!

Let's make a funny trip

2. We go by bus, by plane, by ship

And by car, and by ship

We go by bus, by train, by ship

It's exiting

To have a lovely trip!

3. By land, by air and by sea

Like we fly, like we go

And all about travelling

We know, we know, we know!

To the journey we go } 3t

How it's funny we know! } 3t

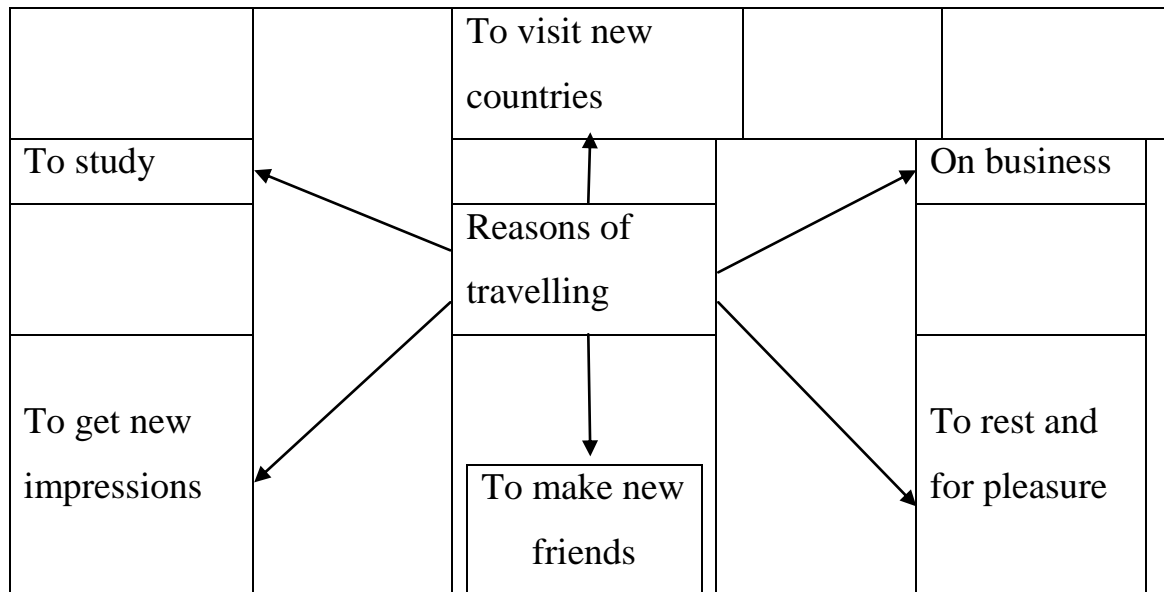
c) *Brain storming/ мовленнєва зарядка*

As we know, modern life is impossible without travelling.

Why do people travel?

What makes them travel?

Let's discuss

- ✓ People travel because they want to visit new countries.
- ✓ We travel to get new impressions etc.

Can you tell some more reasons for travelling?

- ✓ People travel to work and earn money.
- ✓ I think the best way to study geography is to travel.
- ✓ Some people travel to visit relatives.
- ✓ While travelling people learn foreign languages.

II. The main part of the lesson.

Group work (*class divided into 3 groups*)

1. Motto

Look at your papers. You are to make up a correct sentence.

1. *Every journey gives you its own favour.*
2. *Own, journey, favour, you, every, its, gives.*
3. *Ev..ry jo..rney gi..es y.. u ..ts ow.. f..vou.. .*

Every journey gives you its own favour.

It's the motto of our lesson and we'll speak about advantages and disadvantages of different kinds of travelling.

2. Presentation of new material.

But firstly, let's learn what these two words advantages and disadvantages

means. To explain it I'll use the method of synonyms and antonyms. Look at the blackboard, please.

<i>Advantage</i>	<i>Disadvantage</i>
• Comfortable	• tiring
• interesting	• boring
• enjoyable	• troublesome
• cheap	• expensive
• good	• bad
• fast	• slow

When we say: *that it is comfortable to travel by train,*

it is interesting to travel by car,

that hiking is enjoyable and cheap,

it is good to travel by plane on business, because it's fast,

we speak about positive sides and moments of travelling that is about *advantages*.

On the other side, when we mention some negative sides and moments of travelling – boring, tiring, expensive, troublesome, dangerous, slow. We mean *disadvantages of travelling*. Do you understand the meaning and difference of these two words? Ok, let's continue...

3. Practice activities.

a) Practice vocabulary.

To check your knowledge about the kinds of transport, let's guess my riddles. (group work).

Take a riddle, read it, try to guess and take a picture to illustrate your answer.

This is a house on wheels, is running a race. Taking people from place to place. (a bus).

What is it? That has no wheels and leaves no tracks on the water behind it? (a ship)

Though not a bird, not a butterfly I can fly high up in the sky (a plane).

Great! You are smart, you've guessed everything.

b) Practice Reading (group work)

Each group get a small text. Read it attentively and find out one false sentence. That is – find such information you don't agree with it.

✓ **Travelling by train** is rather fast and not so expensive. When you are going by train you can sit comfortably in your carriage. You can stop wherever you like. You can read and sleep. For this way of travelling you need tickets. It is good for your health. You can see the country you are travelling through and not only the clouds as you are flying.

✓ **Travelling by plane** is the fastest. You can get to many cities only in a few hours. You can stop wherever you like. During the trip you can sit comfortably in the arm-chair and read, eat or sleep. During the trip you need tickets. They are usually expensive. People can visit many countries by plane. When the weather is rainy or foggy, you cannot travel by it.

✓ **Hiking is** interesting and it is also good for health. This way of travelling is the fastest. You can visit many interesting places. It helps to learn many interesting things and enjoy beautiful places. You don't need to think about the tickets and timetable. Hiking helps physical training, but sometimes it is tiring and trouble-some. *(Pupils in turn read the text, and then they read one false statement from each text).*

c) Speaking Practice (group work)

And now we'll speak about advantages and disadvantages of different ways of travelling. Look through the text once again find all necessary information and write down this information in your tables.

Advantages

Disadvantages

Travelling by plane

fast, comfortable arm chairs,
can read, eat, sleep

expensive tickets, cannot
stop, wherever we like,
can't travel in rainy or
foggy days

Travelling by train

rather fast and not so

you need tickets, can't stop

expensive, comfortable seats
in carriage, can read and
sleep

wherever we like

Travelling on foot

interesting, good for health,
can stop wherever we like,
we like, you don't need
tickets

Tiring
troublesome

(Pupils in turn read advantages and disadvantages).

Are you ready? Ok, let's speak now, looking at this poster and using the "Press" method.

1. In my opinion... (present your point of view)
2. ...because... (give the arguments to prove your point of view)
3. for example (show the examples to confirm your arguments)
4. that's why... (summarize your point of view and make a conclusion)

Think it over, use the table and the posture and try to speak about different ways of travelling... Are you ready? Let's start.

✓ In my opinion, the best way of travelling is hiking. We like to travel on foot, because it is not expensive. Travelling on foot has many advantages. For example, you need no tickets and you don't miss the train. Schoolchildren have long summer holidays. That's why it is the best way of travelling with your friends.

✓ In my opinion, travelling by train is not expensive. It is not a tiring trip because you can sit in the comfortable seat in your carriage. You can spend the time with pleasure. For example, you can read, sleep and listen to music. That's why a lot of people travel by train.

✓ In my opinion, travelling by plane is the most fantastic. People often travel on business by plane because it is the fastest way of travelling. During the voyage you can do many things. For example, you can sit in a comfortable seat, read the book or eat tasty food. You can get many cities only in a few hours. That's why people like to travel on plane.

4. Application of new material.

a) Agree or disagree (group work)

Open your books on p. 149 and do Exercise 3

Travelling is very popular nowadays. – I agree.

It is really true. Modern life is impossible without travelling.

b) Complete the sentences.

➤ Each kind of transport has its ... and... (advantages, disadvantages)

➤ Travelling is ... (very popular nowadays)

➤ People have many ways of travelling, such as ... (by train, by plain, by car, by bus, by ship)

➤ Travelling by plane is ... (the fastest way of travelling).

c) Let's listen to the rhyme and then recite it.

Over the mountains

Over the plains

Over the rivers

Here come trains ... etc

III. Summary

1. Summing up activities

Now, we'll sum up our lesson and do it in the form, which is called "cinquain".

Let's think of the rules.

Structure of the «cinquain».

1 line – theme (the main word)

2 line – two adjectives

3 line – three verbs (actions of the main word)

4 line – a sentence (quotation on the topic)

5 line – synonym (antonym of the main word)

Our main words today are:

Travelling, Journey, interesting, exiting, to go, to visit, to learn.

Travelling is very popular in modern life.

Thank you for your hard work at the lesson. You worked well and were very

active. Good for you. So, what is your favourite way of travelling?

2. Homework

Your home task is to describe your favourite way of travelling.

Висновки

Працюючи над проблемою вдосконалення мовленнєвої діяльності через використання новітніх технологій на уроках англійської мови, вчитель повинен добирати ті методи і прийоми, які є дієвими і ефективними для її вивчення.

В даній роботі було розглянуто і вивчено види сучасних технологій у навчанні іноземної мови, підтверджено необхідність їх використання на уроці англійської мови.

Впровадження інтерактивних технологій дозволяє підвищити інтерес до предмету, і разом з тим, підвищити рівень навчальних досягнень учнів з англійської мови, практичне володіння мовою. Це один із найбільш ефективних шляхів об'єднання учнів різного рівня мовленнєвої підготовки, що сприяє взаємонавчанню всіх учнів.

Учитель для учнів – помічник і порадник, старший товариш. Він повинен працювати спільно з учнями, вести їх шляхом відкриття, залучати до процесу самопізнання, самовдосконалення.

Вироблена система роботи дає позитивні результати. За результатами моніторингу навчальних досягнень зріс показник якості знань моїх школярів.

Мої учні кожного року беруть участь в районній олімпіаді, виборюють призові місця. Багато моїх учнів навчалися на факультеті іноземних мов, стали вчителями англійської мови або ж працюють в інших сферах, де успішно і ефективно використовують знання мови.

Головним завданням, вважаю, не просто дати знання учням, а сформувати в них вміння критично мислити в будь-якій ситуації, висловлювати аргументовано свої думки, пропозиції, свою точку зору, толерантно відстоювати її.

Саме це й сприяє формуванню високого рівня ключових життєвих компетентностей школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Карп'юк О. Д. Англ. мова: Підручник для 6 класу. Тернопіль: Астон, 2014.
2. Кулик С. Й. Використання інтерактивних технологій на різних етапах уроку англійської мови. 2010.
3. Куріч М. В. Використання інтерактивних технологій на уроках іноземної мови. К. Перун, 2013.
4. Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у 2017–2018 н. р. (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 р. №1/9-436)
5. Моцок О. Г. Використання інтерактивних підходів при викладанні англійської мови за матеріалами науково-практичної інтернет-конференції. – Чернівці, 2009.
6. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. К, СПД Кулінічев Б. М., 2007.
7. Сучасний урок. Інтерактивної технології навчання: Науково-методичний посібник / О. Пометун, Я. Пироженко; за ред. О. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.

Олійник Оксана Романівна,

вчитель української мови та літератури, зарубіжної літератури загальноосвітньої школи І–ІІ ступенів с. Глібів

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ІГРИ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

Література, як один із видів мистецтва, покликана збуджувати естетичні почуття. Головне – не залишити дитину байдужою, будити її думки і почуття, намагатися створювати такі умови, коли кожен захоче висловитись, а ще краще, коли блищатимуть очі, червонітимуть щоки від захоплення чи то думками і вчинками героїв, чи то власними думками.

У ході позакласних та позашкільних годин спілкування доречно зацікавлювати дітей не лише програмовим матеріалом, але й надавати їм додаткову інформацію, сприяти формуванню в учнів уявлень про єдність світового літературного, культурного й цивілізаційного процесу. Під час проведення тижня зарубіжної літератури можна поєднувати різні види творчої та пошукової діяльності, розвиваючи в такий спосіб художньо-естетичні смаки, дитячу винахідливість та кмітливість. Під час проведення заходу діти отримають змогу торкнутися найвизначніших перлин світового літературного мистецтва.

Тема «Книги – супутні вогні пам'яті людства»

Мета: розширювати уявлення учнів про предмет «Зарубіжна література»; розвивати читацькі смаки та інтереси; прищеплювати шанобливе ставлення та повагу до творчості зарубіжних письменників.

План

День 1-й

Літературний ранок «Твір, який читають, має теперішнє; твір, який перечитують, має майбутнє».

День 2-й

Літературний КВК «Сторінками улюблених книг». (5–6 кл.)

День 3-й

Літературна вікторина «Сила книги» (7–9 кл.)

День 4-й

Усний журнал «З Україною в серці» (7–9 кл.)

Виставка творчих робіт «Я не казкар, я тільки учусь...» (5 кл.)

День 5-й

1. Кросворди з зарубіжної літератури.

2. Виставка-конкурс малюнків «Мій улюблений герой зарубіжної казки» (5–8 кл.)

Літературний ранок

Твір, який читають, має теперішнє; твір, який перечитують, має майбутнє

Учитель. Книга, яку читають, має теперішнє. а книга, яку перечитують, має майбутнє» – так колись висловився відомий письменник А. Дюма.

У нашу школу, як і в тисячі шкіл України, разом з незалежністю прийшов і міцно вкоренився новий шкільний предмет – зарубіжна література. Важкий, незнайомий, та все ж цікавий, безграничний. Ознайомлюючись із шедеврами світової літератури, ми то поринаємо в світ далеких пригод, то переносимось у майбутнє, то сміємось і бешкетуємо, то сумуємо й співчуваємо персонажам.

1-й учень.

Література – вічне джерело,
І те б, куди б мене не завело,
Не занесло у справах чи турботі,
Я п'ять хвилин знайду і на роботі,
Щоб доторкнутися до ясної зорі,
Щоб побувати в череві морів.
Почути пісню, співану вночі,
Га відшукати від душі ключі.

Учитель.

Хай поведуть мене у дивовижний світ
Ясон чи діти капітана Гранта.
І хай з далекої планети шле привіт
Маленький принц чи сивий дід наш Санта,
Хай мрії справджує мале дівча Ассоль,
Бажання здійснює лиш посох, а не палка,
І щоб ніколи духи злі чи троль
Не розбивали наше дзеркало на скалки.

2-й учень

Цікава, весела, багата.
Для нас ти приходиш, як свято.
У барвах зими, а чи літа
Даруєш бажуючим квіти,
Гепло, насолоду, читання.
Ти здійснюєш мрії й бажання.
Близька і далека, цікава натура
Учні (разом). Моя зарубіжна література.

Гра «Інтерв'ю з читачами»

Репортер. Я завітала до вас на відкриття тижня зарубіжної літератури. Сьогодні ви прийшли на свято зі своїми улюбленими книгами. Мені цікаво дізнатись, чому вони ваші найулюбленіші? (Бере інтерв'ю у дітей, вчителів.)

Учитель. Ми розпочали тиждень зарубіжної літератури. Всіх учасників я прошу підійти й отримати візитні картки у вигляді книги. По завершенні тижня ви зможете на цій візитці висловити побажання, описати свої враження, настрої та інше.

Літературна вікторина «Сила книги»

1. Що означає назва книги новел Джованні Боккаччо «Декамерон»?
2. Як звали коня Дон Кіхота?
3. Хто придумав слово «робот»?
4. Як називається казка, в якій розповідається про лампу, що виконує бажання?
5. Літературний псевдонім якого письменника збігається з назвою великого міста?
6. Хто сам себе витяг за волосся з болота?
7. Герой якої книги воює з повітряними млинами?
8. Як звали слугу Робінзона Крузо?
9. Хто автор казки «Лускунчик, або Мишачий король»?
10. Де жили грецькі боги?
11. Як називається твір, у якому моряк після корабельної аварії потрапив на безлюдний острів і прожив там 28 років?
12. Як звали даму серця Дон Кіхота?
13. Хто написав казку «Нова сукня короля»?
14. Назвіть царство, де найчастіше відбуваються події казки.
15. Богиня кохання і вроди в грецькій міфології.
16. Як називається твір Джеральда Даррелла, в якому квіти говорять?
17. Хто автор твору «Пеппі Довгапанчоха»?
18. Країна, де народився автор твору «Пеппі Довгапанчоха».
19. Частина байки, в якій міститься повчання.
20. Автор твору «Діти підземелля».
21. Автор балади «Світязь».
22. Двоюрідний брат Тома Сойєра.
23. Тварина, що змінює свій колір залежно від обставини.

Літературний КВК «Сторінками улюблених книг»

Мета: розвивати читацькі смаки та інтереси, зв'язне мовлення, мислення, пам'ять, увагу та кмітливість, інтерес до художнього слова, зарубіжної літератури.

Ведучий. За стародавніх часів на землі не було книжок, бо люди ще не вміли їх робити. Але потреба записувати, передавати іншим якісь відомості, досвід, знання виникла у людей дуже давно. Тож «сторінками» найдавніших книжок ставали камені, стіни печер, сокири, щити воїнів.

Перші люди навчилися робити зручні та легкі книжки з тонкої козячої або телячої шкіри. Першу таку книжку виготовили в Малій Азії, у стародавньому місті Пергамі у II ст. до н. е. Через це папір зі шкіри й називали пергаментом.

На нашій батьківщині ще за часів Київської Русі книга була у великій пошані. Київський князь Володимир Святославович, який жив 1000 років тому, відкрив школи, спеціальні майстерні, де переписували, розмножували книги. А за доби князювання Ярослава Мудрого в Києві при Софіївському соборі заснували першу бібліотеку. Там працювали переписувачі, перекладачі з інших мов. Так поступово читачеві відкривалася світова література. Ось як про це сказав Дмитро Павличко, відомий український поет:

Благословенна та ясна година,

Коли читає «Кобзаря» юнак...

Коли говорять Гете, Шекспір,

Міцкевич, Лермонтов, Бальзак.

Свою любов до книги в Клубі Веселих і Кмітливих сьогодні будуть доводити наші учасники – команди «Шукачі пригод» та «Шибеники».

Просимо команд вийти для привітання:

1. Представлення членів журі

2. Привітання команд

1-й капітан

Веселі «Шукачі пригод»

Сьогодні будуть з вами разом.

Позбавлять вас усіх клопот,
Ми сміємось не за наказом.
Команда Веселі «Шукачі пригод»
У КВК прийшли пограти.
Веселі «Шукачі пригод»
Готові вас перемагати.

2-й капітан

«Шибеники» невгамовні
І до того ж ще й невтомні.
Ми не гаєм часу марно
І прийшли сюди не дарма.

Команда

Друзі щирі КВНу,
Ми виходимо на сцену
І несемо радість людям –
Глядачі нас не забудуть.

3. Розминка

1. Де пройшло дитинство Мауглі?
2. Що вирощували Кай і Герда в ящиках?
3. Чому казка має назву «Дюймовочка»?
4. Який герой казки «Снігова Королева» придумав чарівне дзеркало?
5. В якій казці описані всі пори року, що змінювали одна одну дуже швидко?
6. Яке слово намагався скласти з криги Кай?

4. Конкурс капітанів «Чий це портрет?»

1. ...була цариця:
і висока, і струнка,
і розумна, і метка.
Тільки дуже вередлива,
Гордовита і злослива.

(Цариця, казка О. С. Пушкіна)

2. Очі її сяяли, наче зірки, але не було в них ні тепла, ні миру. (Снігова Королева)
3. Яке малесеньке! Воно зовсім голе... І яке сміливе... (Мауглі)
4. Незвичайна вигадниця, фантазерка та мрійниця, чудовий, надійний друг, кмітливе розбишакувате руде дівчисько. (Пеппі Довгапанчоха)

5. Конкурс «Найкращий художник»

Змагаються по одному представнику від команди.

Завдання: намалювати ілюстрацію до літературного твору, підписати її, пояснити, що зображено.

6. Домашнє завдання. Конкурс казкарів.

Кожній команді було запропоновано початок казки, необхідно було дофантазувати її.

1. Жив-був веселий хлопчик Петрик. На уроках бешкетував, ловив гав. Та ось одного разу за рогом вулиці зустрів він сірого Мохнатка. Чудернацька істота повела Петрика...
2. Жила-була в самісінській хащі лісу Зміючка Оленка. Мала вона бути злою, але нема кому було чинити шкоду. Ось і вирішила Зміючка податись до міста. Одного разу вийшла вона на дорогу і...

7. Літературне лото

Кожна команда одержує набір слів та словосполучень. Завдання: дібрати літературні пари.

Наприклад: Кай – скалка.

8. Конкурс «Відгадай»

Члени команди відповідають на запитання.

Якщо відповідь неправильна, інша команда може дати свою відповідь.

Запитання команді «Шибеники»

1. Назвіть титул героїні, покладений в основу казки Андерсена. (Королева)
2. Ім'я друга Герди. (Кай)
3. Найстрашніший ворог Мауглі. (Шер - Хан)
4. Що означає слово «Мауглі»? (Жабеня)
5. Титул героя-вигадника Распе. (Барон)

б. Батьківщина оленя з казки Андерсена, (Лапландія)

Запитання команди «Шукачі пригод»

1. Місце, де стояв трон Снігової Королеви? (Озеро)
2. Дівчинка, яка перемогла Снігову Королеву? (Герда)
3. Як мешканці джунглів називали вогонь? (Червона квітка)
4. Крісло Снігової Королеви? (Трон)
5. Ім'я вожака вовчої зграї? (Акела)
6. Як називається збірка арабських казок? («Тисяча і одна ніч»)

Поки журі підбиває підсумки, ведучий пропонує цікаву інформацію:

- найбільша у світі книга побачила світ у 1832 році у Лондоні, вона називається «Пантеон англійських героїв». Її довжина – 5, 7 м, а ширина – 3,7 м, розмір літер цієї книжки – 15 см;
- найменшу книгу – «Мурашки» – було надруковано у 1980 році в Японії. Її розміри 1,4 x 1,4 см.

9. Підбиття підсумків.

Оголошення та нагородження переможців

Усний журнал «З Україною в серці»

Предмет «Зарубіжна література» надає можливість формувати в учнів уявлення про діалектичну єдність світового літературного процесу, про взаємозв'язки між національними літературами. Використання на уроках зарубіжної літератури матеріалів про зв'язки зарубіжних митців з Україною викликає у школярів більший інтерес до предмета та почуття гордості за наш рідний край, сприяє інтеграції українського учня в сучасному світовому суспільстві, допомагаючи йому зрозуміти роль України в історії розвитку світової спільноти.

Літературна карта України багата на пам'ятні місця, де в різні часи перебували видатні митці слова, які цікавилися самобутньою культурою та героїчною історією українського народу. Генії ходили вулицями Києва, Одеси, Харкова, Полтави, Львова, милувались краєвидами Криму, які надихали їх на неповторну творчість.

Відомості про перебування зарубіжних письменників в Україні завжди цікавлять учнів, пробуджують їхні пізнавальні здібності, спонукають розшукувати додатковий матеріал. Літературна творчість геніїв допоможе їм побачити у звичних обрисах контури неповторної української ментальності. З непідробним інтересом вивчають учні теми стосовно ролі України в житті М. Гоголя, А. Міцкевича, О. де Бальзака, Р.-М. Рільке, О. Купріна, О. Пушкіна, М. Булгакова, Дж. Байрона, А. Ахматової, В. Короленка та інших.

Українознавство на уроках зарубіжної літератури – невичерпний матеріал як для вчителя, так і для учнів, який відкриває вікно у світ, сприяє формуванню гуманістичного світогляду школярів, виховує шанобливе ставлення до загальнолюдських цінностей, національну гідність та повагу до інших народів.

Україну в долі письменників можна представити у вигляді усного журналу на тему: «З Україною в серці».

Адам Міцкевич

Починаючи з 20-х років XIX ст., твори Міцкевича широко відомі в Україні. Ними захоплювалися Т. Шевченко і Леся Українка, М. Коцюбинський та І. Франко. Українською мовою його твори перекладали П. Гулак-Артемовський, Л. Боровиковський, пізніше П. Тичина, М. Бажан і найбільше – М. Рильський.

Київ, Стеблів, потім Одеса, Крим, Харків... Тут пролягали шляхи, хоч і вимушеної, але ж якої захоплюючої й корисної для Міцкевича мандрівки українською землею. Спомин про це залишився на сторінках поеми «Пан Тадеуш».

За допомогою російських друзів Міцкевич одержує призначення на роботу в Одесу, звідки виїжджає в Крим. В результаті цієї подорожі з'явилася збірка «Кримські сонети», куди увійшло 18 поезій.

Міцкевича причарувала й волинська природа, яку він оспівав у своїй творчості. Балада «Світязь» – один із найпрекрасніших творів поета, побудований на матеріалі слов'янської історії.

Володимир Маяковський

13 січня 1924 року в газеті «Пролетарська правда», що виходила у Києві,

було надруковано оголошення: «Товаришу Маяковський! Робітничі кореспонденти чекають на вас у СВОЄМУ клубі 13 січня о 1 годині дня».

Після відвідин клубу молоді київські поети запропонували зарахувати Маяковського кореспондентом газети «Пролетарська правда», російський поет дякував й обіцяв писати. Обіцянку він виконав: 2 березня газета опублікувала його вірш «Київ». У вірші Маяковський говорить про історію давнього міста.

А у 1926 році В. Маяковський написав чудовий вірш «Долг Україне», в якому він звинувачує російських обивателів в обмеженості знань про Україну і радить їм усім вивчити українську мову та краще пізнати українську культуру:

А что мы знаем
о лице Украины?...
...Кроме двух
прославленных Тарасов –
Бульбы
и известного Шевченка, –
ничего не выжмешь,
сколько
ни старайся...

Афанасій Фет

Життя багатьох російських поетів пов'язане з Україною. Ця земля справила велике враження і на російського поета Афанасія Афанасійовича Фета. 21 квітня 1845 року він пішов на військову службу. Його полк розташовувався в Україні на межі Київської та Херсонської губерній. Військова служба – не найкраще місце для поетичної творчості, тому за 1845 рік Фет написав лише п'ять віршів, у яких відбилися враження про Україну.

Теплый ветер тихо веет,
Жизнью свежей дышит степь,
И курганов зеленеет
Убегающая цепь.

А про Дніпро Фет згадував у багатьох віршах, коли вже покинув Україну.
Светало. Ветер гнул упругое

стекло

Днепра, еще в волнах

не пробуждая звука...

А закінчується цей вірш справжнім освідченням Україні у коханні:
«Остался б здесь дышать, смотреть и слушать век...»

В Україні розквітло й кохання поета до Марії Лазич, яке закінчилося трагічно, але назавжди залишилося в душі Фета.

Володимир Короленко

Життя і творчість Володимира Галактіоновича тісно пов'язані з Україною: надився він у Житомирі, у Рівному навчався у місцевій гімназії, останні 20 років провів у Полтаві. Історія та культура України, талановитість і душевна щедрість українського народу відобразилися у багатьох його творах на українську тематику. Досить згадати «Сліпого музиканта», «Судний день», «У поганому товаристві», «Історія мого сучасника», «Ліс шумить».

Проте Короленко не обмежувався лише написанням творів на українську тематику. Він брав найактивнішу участь у суспільному житті України, допомагав голодуючим, захищав невинно засуджених, боровся проти національної ворожнечі, в роки реакції сміливо виступав проти смертних вироків.

В жовтні 1905 року над Полтавою нависла небезпека єврейського погрому. І живим, і друкованим словом письменник прагнув утримати співгромадян від звірства, і домігся свого – погрому не було.

Райнер Марія Рільке

Поет любив мандрувати. У 1907 році Рільке познайомився з Лу Андре Саломе, дочкою генерала російської армії французького походження. Разом з нею він у 1910 році подорожував Росією та Україною. Поет із зацікавленістю знайомився з Києвом, Дніпром, доїхав до Кременчука, Полтави, Харкова. Рільке був вражений красою української природи, народними піснями. Україна

змальована ним як чудовий край безмежних просторів із героїчним минулим, багатою історією:

Земля без меж, вітри, рівнини,
Лісів там тіні старовинні
Й незмірна неба височінь.
Пливуть тобі назустріч села...

Рільке закохався в Київ, вважав його «близьким до Бога». Особливо багато вражень отримав від Софіївського собору Києво-Печерської лаври. Враження вилилися у збірки «Часослов» і «Розповіді про Господа Бога». Рільке вражають кургани, що височіють над степом. Кургани – могили минулих поколінь. Він захоплюється староукраїнською літературою та Гоголем.

Пошуки духовного провідника приводять Рільке до Канева, на могилу Т. Г. Шевченка.

Анна Ахматова

«Я народилася 11(23) червня 1889 року під Одесою. Мій батько був інженер-механік флоту», – так починаються спогади російської поетеси Анни Ахматової. Із Україною пов'язано багато її спогадів та віршів. У Києві вона закінчила гімназію, одружилася, почала писати вірші. Київські святині – Софійський Собор, Лавра – згадувала вона неодноразово.

Гулом полны алтари и склепы,
И за Днепр широкий звон лежит.
Так тяжелый колокол Мазепы
Над Софийской площадью гудит.

(1921)

У спогадах Ахматової згадується й Севастополь: «Кажде лето я проводила под Севастополем, на берегу Стрелецкой бухты, и там подружилась с морем. Самое сильное впечатление этих лет – древний Херсонес, около которого мы жили».

Тричі бувала Анна Андріївна на Поділлі – у Слобідці Шелеховській. Тут жили її мати й тітка, тут вони й поховані. Анна Ахматова якось зізналась

українському поетові Миколі Бажану: «А ви знаєте, в мене ж є українська кров. Мій батько – родом з козацької старшини. Народилася в Одесі, в Києві закінчила гімназію. Там зустрілася з українською мовою, але зустріч була поверхова».

Сергій Єсенін

З малих років знав С. Єсенін «Кобзаря» Т. Шевченка, який допоміг йому зрости духовно, глибше пізнати самого себе, історію свого краю, плекати любов до матері. «Шевченко відкрив мені очі, збагатив душевно, примусив уважніше ставитись до поетичного слова», – говорив С. Єсенін. Сестра поета згадувала, що Сергій майстерно читав вірші, особливо добре виходили в нього «Гайдамаки» Шевченка.

Відомо, що 18-річний молодий поет не тільки читав і знав напам'ять уривок з поеми Т. Шевченка «Княжна», а й опублікував його переклад у журналі «Село» 1914 року.

Село! В душе моей покой.
Село в Украине дорогой.
И, полный сказок и чудес,
Кругом села зеленый лес.
Цветут сады, белеют хаты,
А на горе стоят палаты...

Сергій Олександрович Єсенін бував у Києві в 1919 році, а наступного року виступав у Харкові. Поезія російського лірика завжди користувалася увагою читачів.

Кросворд з зарубіжної літератури

Кросворд «Міфологія»

1. Мати Прометея, богиня справедливості.
2. Син Дедала.
3. Донька Деметри.
4. Подарунок Прометея людям.
5. Бог Сонця.
6. Ім'я учня Дедала.

7. Дев'ятиголова змія.
8. Цар острова Крит.
9. Мати Зевса.

Давньогрецькі міфи троянського циклу

1. Місто, в якому жив Паріс.
2. Викрадач Олени.
3. Інша назва Трої.
4. Хто дав пораду Тіндарееві?
5. Батько Паріса.
6. Бог, який відіслав трьох богинь до Паріса.
7. Чоловік Феміди.
8. Причина розбрату трьох богинь.

Кросворд «Скарби»

Завдання мають складатися з тих предметів і назв, які пов'язані з печерою за твором «Пригоди Тома Соєра».

1. Як називаються затверділі маси вапна, які звисають зі стелі печер, наче великі бурульки.
2. Крилаті мешканці печер, від яких утекли діти.
3. Назва непорушної кам'яної заслони, блискучої й прозорої, наче мереживо.
4. Утворення в землі, наповнене водою, яке знайшов Том після того, як діти втекли від кажанів.
5. Одне із див печери, що має пишну назву.
6. Розгалуження в печері, в яких легко заблукати.

Кросворд «Байка»

1. Відомий український байкар.
2. Відображення одного предмета через інший.
3. Героїня байки, яка любить виноград..
4. Автор байки «Квартет».
5. Частина байки, яка містить повчання

Який ти казковий персонаж

1. Ти любиш допомагати людям?
 - А) Я люблю, якщо на це не треба витратити багато часу та зусиль.
 - Б) Я краще вмю керувати, ніж допомагати.
 - В) Я дуже люблю допомагати іншим, часто це роблю, навіть якщо у мене власні проблеми.
 - Г) Можу допомогти хорошою порадою.
2. Чи мрійлива ти натура:
 - А) Більше люблю здійснювати мрії інших.
 - Б) Ну, можливо, трішки. Але головне – гроші на втілення мрії!
 - В) Так, дуже!
 - Г) Я за те, щоб мрії здійснювалися!
3. Який персонаж тобі подобався в дитинстві:
 - А) Коник-Горбоконики.
 - Б) Царівна-Лебідь.
 - В) Гидке Каченя.
 - Г) Колобок.
4. Якби ти охарактеризував(-ла) себе одним словом, то це було б:
 - А) Доброта.
 - Б) Владність.
 - В) Покірність.
 - Г) Безтурботність.
5. Від життя ти чекаєш:
 - А) Нічого не чекаю: все, що потрібно беру сам(-а).
 - Б) Несподіваного спадку від далекого родича.
 - В) Принца на білому коні (принцесу-красуню).
 - Г) Приємних і радісних сюрпризів.
6. Чи любиш ти гучні заходи та вечірки?
 - А) Так, обожнюю
 - Б) Ні, але часто доводиться бувати.
 - В) Люблю, але незручно себе там почуваю.

Г) Я люблю їх влаштовувати.

7. Чи можеш ти бути жорстким(-ою)?

А) Залежить від ситуації.

Б) Авжеж.

В) Іноді хотілось би, та не вмію.

Г) Ні, це не про мене.

8. Як ти ставишся до розкоші?

А) Не думаю про це. Я сам(-а) – розкішний(-а,) і це головне.

Б) Мрію жити в палаці.

В) Розкіш – це щастя рідних і близьких.

Г) Розкіш – це можливість розважатися без меж.

9. Де би ти хотів(-ла) працювати:

А) Свій бізнес.

Б) Керівна посада.

В) Сфера послуг.

Г) У сфері розваг.

10. Як ти відносишся до навчання?

А) Подобається тільки тоді, коли розповідають щось цікаве.

Б) Не люблю навчатись, але мушу, бо це мій обов'язок.

В) Дуже люблю навчатись, бо це можливість пізнати світ.

Г) А навіщо взагалі потрібне навчання?

Перевір результат!

Більшість відповідей «А»: Ти – «Фея» («Чарівник»). Оптиміст і непоправний людинолюб, ти підеш на багато чого, щоб допомогти людям. Ти обожнюєш робити подарунки, підтримувати та приносити маленьку радість своїм рідним і близьким за першої ж нагоди. Що особливо добре – ти здатний(-а) допомагати і сам(-а) собі в тому числі. Нові знайомі автоматично потрапляють під твою опіку. Однак пам'ятай: якщо дуже викладатися, то можна марно розтратити себе. Переконайся, що не розсипаєш бісер перед свинями.

Більшість відповідей «Б»: Ти – «Королева» («Король»). Уже з визначення

видно, що ти – владна та сильна натура. Досягати і розпоряджатися – ось що підготувала тобі доля! Ти – господар(-иня) свого життя і завжди досягаєш мети. У тебе обране коло спілкування. І ти завжди чітко знаєш, чого хочеш. Часом твоєї твердості навіть заздрять та залюбки підкоряються тобі. Але будь обережний(-а): надмірна жорсткість вбиває дружбу.

Більшість відповідей «В»: Ти – «Попелюшка» («Іванко-Дурник»). Ти завжди готовий(-а) прислужити. Роботящий(-а), добрий(-а), спокійний(-а), але не ганчірка, звісно ж.

Ти не схильний(-а) конфліктувати, йдеш на компроміс. Саме завдяки вмінню підкоритися та не втягуватися в палкі суперечки, ти часто одержуєш бажане і досягаєш своєю лагідністю результатів там, де «обламалися» найкрутіші. Згадай, адже за терпіння Попелюшка та Іванко-Дурник отримали винагороди. Однак трохи більше впевненості тобі не завадило б.

Більшість відповідей «Г»: Ти – «Пеппі-Довгапанчоха» («Карлсон»). Ти – душа компанії. Там, де ти – сміх, радість і немає місця смутку. Ти легко знаходиш вихід із найскладніших ситуацій. За кількістю друзів тобі немає рівних. Невиправний оптиміст і людинолюб, віриш, що життя саме таке, яким його сама собі робить людина. Проте маєш пам'ятати: іноді трапляються такі ситуації, які вимагають серйозного підходу. І не кожен, хто називається твоїм другом, насправді ним є.

Ризинкевич Володимир Богданович,
викладач історії та
суспільних дисциплін
ТВПУ № 4 ім. М. Парашука

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

На сучасному етапі свого стремління до європейського курсу розвитку Україна багато потерпає від недружніх кроків та вчинків урядів країн-сусідів:

Росії, Угорщини, Румунії, а також п'ятої колони в самій Україні, які намагаються загострити проблеми проживання різних етносів в нашій державі через політичні заяви, провокаційні вчинки, пропагандистські канали, пропагуючи свідомо неправдиві дані, фальшиві звинувачення, про цьому доволі часто порушуючи законодавство у сфері національних меншин у власній державі.

Метою даної роботи є розкриття процесу становлення молодшої Української держави та ролі національних меншин в її житті; становища українського населення у складі УРСР, Польщі, Румунії та ставлення правлячих кіл до них; ознайомитися з сучасним становищем національних меншин в Україні.

У даній статті піддано аналізу законодавчу діяльність молодшої української демократії періоду становлення державності 1917–1920 рр. стосовно національних меншин України. Розглядаються політико-правові умови перебування українського населення на територіях, що опинилися у складі інших держав після Української революції, а також становище національних меншин в Україні на сучасному етапі.

Матеріал призначено для використання на уроках історії України у 10 класі при вивченні тем «Початок Української революції», «Боротьба за відновлення державності»; в 11 класі при вивченні теми «Західноукраїнські землі в 1921–1939 роках», а також при вивченні історії рідного краю.

Проблеми державного будівництва та національної політики були актуальними протягом всієї української історії, вони тісно пов'язувались із соціально-становим і етнічним чинниками, що існували в той чи інший історичний період. Найбільш яскравим і цікавим в плані накопиченого і втіленого в життя історичного досвіду є залучення до національно-державного будівництва національних меншин в роки Української революції (1917–1920 рр.).

6–8 квітня 1917 р. Всеукраїнський національний з'їзд (конгрес) прийняв резолюцію, згідно якої єдиною відповідною формою державного устрою є федеративна й демократична Республіка Російська, а основою української автономії є повне забезпечення прав національних меншостей, які живуть на

Україні [10, с. 181].

Одним із головних принципів автономії проголошувалась повна гарантія прав національних меншин, які проживали на території України і мали свій адміністративний устрій.

Ідея демократичного устрою країни знайшла також відображення у III Універсалі 7 листопада 1917 р., який проголошував для росіян, євреїв, поляків національно-персональну автономію. Але не всі національні меншини та їх політичні партії підтримали III Універсал. Росіяни, які до революції являли собою панівну націю й мали можливості вільного духовного розвитку, взагалі не вважали себе національною меншиною, бо Україна, на їх погляд, була складовою частиною Росії [10, с. 182].

Сепаратистські сили з числа росіян в керівництві КПУ(б)У навіть намагалися відокремити від України національну територію Донецько-Криворізького басейну. В кінці січня 1918 р. вони штучно утворили Донецько-Криворізьку радянську республіку у складі Російської Федерації, яка не мала виразного національно-державного характеру .

М. Грушевський вважав, що зреалізувати свої права національні меншини мають шляхом використання своїх мов у відносинах з урядом й органами самоуправління в тих округах, де ці етноси становлять певний національний мінімум, надання змоги навчатися рідною мовою за наявності відповідної кількості учнів у класах, створення культурних і релігійних товариств та установ з наданням їм фінансової допомоги тощо. Кількість цих прав дедалі збільшувалася.

Інакше до проблеми ставився гетьман Скоропадський, котрий мав на меті будівництво української держави, керуючись територіальним, а не вузько етнічним принципом. В основі державного суверенітету лежала територія, а не національність.

Уряд скасував національно-персональну автономію і міністерства національних меншин, вважаючи, що вони можуть породити ворожнечу між націями, які проживають в Україні, при цьому державою гарантовано

рівноправ'я усіх громадян, незалежно від їхньої національності й віри [4, с. 95].

Демократичні традиції стосовно національних меншин проводила Директорія. У «Зверненні до російської, єврейської і польської демократії в Україні» в листопаді 1918 року Директорія підтверджувала відновлення дії національно-персональної автономії. У січні 1919 року було припинено дію закону Гетьманату про скасування національно-персональної автономії (незважаючи на ці кроки, влада отримала опозицію з боку російського та польського населення) [2, с. 208].

У січні 1919 року був затверджений закон «Про державну мову в УНР», за яким державною мовою було визначено українську, а представникам різних національностей дозволено використовувати мову своєї меншини.

Прийняття подібних правових актів засвідчує досить толерантну етнонаціональну політику доби Директорії, навіть незважаючи на надскладний останній період свого існування [2, с. 208].

Із втратою незалежності у 20-тих роках українці самі стають національною меншиною в нових державах – Польщі, Чехословаччині, Румунії, та й власне у самій УРСР, у цій «квазідержаві», основна політика якої зводилася до створення нового «радянського народу», але на основі «руського язика».

У перші роки становлення УРСР проводилася політика «коренізації», українського національного відродження, але вона швидко закінчилася «розстріляним Відродженням», голодомором 1932–1933 років, Сталінськими репресіями.

Важкого удару українській мові завдала також Хрущовська освітня реформа. З часом склалася цікава ситуація: в Канаді було більше українських шкіл, ніж в УРСР у Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській, Одеській, Кримській, Миколаївській, Херсонській та Запорізькій областях разом взятих.

Не кращою була ситуація і на Західній Україні. У березні 1923 року рада послів Антанти визнає офіційно приналежність Східної Галичини і Західної Волині до Польщі. Прагнучи здійснювати національно-культурну асиміляцію

українців, у 1924 році Сейм ухвалив закон, який заборонив вживання української мови в урядових установах.

Також була проведена шкільна реформа, що перетворила більшість українських шкіл на двомовні з переважанням польської мови. У Львівському університеті було скасовано українські кафедри, українці не мали вступати до нього. Забороненими стали слова «українець», «український»; замість них реанімувався термін «русин», «русинський». У березні 1920 року Галичину стали іменувати «Східною Малополющею», а Волинь і Полісся – «східними кресами» [6, с. 392].

У 1921–1922 роках у 10 з 12 шкіл Тернополя навчання вже велося польською мовою, обмежувалося створення українських шкіл. Так звані «утраквістичні» школи насправді не були двомовними. Три із чотирьох тернопільських гімназій були польськими, а в 1930 році єдину українську гімназію польська влада закрила [1, с. 67].

Окремою, важкою сторінкою в житті Галичини, була політика польської влади восени 1930 року під назвою «пацифікація» («умиротворення») – масові репресії проти українців, які здійснювалися за допомогою військових та поліції. Під час цієї акції проводилися фізичні розправи над українцями, нищилося і грабувалося майно жителів, господарських організацій, культурних організацій.

Цією політикою поляки порушили всі норми міжнародного права, а також зобов'язання, які взяв на себе польський уряд щодо українців. У червні 1934 р. в Березі-Картузкій (тепер м. Береза в Білорусі) був створений спеціальний концентраційний табір для репресованих українців.

Ще гіршою була ситуація в Буковині. Людей переслідували за вживання української мови. Були румунізовані всі назви населених пунктів. У 1936 році особливим циркуляром було заборонено вживати історичні назви перейменованих сіл і міст в офіційних документах, пресі. Румунізувалися також прізвища. Українців стали називали «румунами, що забули рідну мову».

Розпад Радянського Союзу дав поштовх до відновлення суверенної Української держави. Розбудова справді незалежної і демократичної України

можлива лише за умови поваги до українського народу, його історії, а також націй і етносів, які населяють Україну. Міжетнічний спокій – один з небагатьох здобутків незалежної України. Збереження міжетнічної злагоди стало важливим завданням Української держави [5, с. 77–83].

З погляду історичної ретроспективи варто зауважити, що статус державної нації, якого український народ набув 1991 року, зумовив необхідність освоєння титульною нацією нової ролі, а саме – забезпечення умов реалізації прав нацменшин в Україні. У складі СРСР українці, де факто і, по суті, самі були етнічною меншиною, і їхній рух за незалежність мав кілька складових, зокрема його можна розглядати як націоналізм майбутньої державної нації, а також і звичайний етнонаціоналізм етнічної групи.

Історично короткий термін переходу українців від «нації» до «нації-держави» породив низку проблем їхньої етносоціальної еволюції. Процес відродження мусив відбуватися прискореними темпами, шляхом апелювання переважно до славетних сторінок минулого, до етнічних коренів, до спільної мови, здобутих традицій тощо. Однак частиною суспільства, а саме зденаціоналізованим середовищем це сприймалося подекуди як примусове накидання мало знаних цінностей [5, с. 77–83].

З огляду на це варто зважити на думку і висловлювання Юрія Римаренка щодо Постанови Кабінету міністрів України від 1 серпня 1995 року № 636 «Про заходи щодо розв'язання політико-правових, соціально-економічних, та етнічних проблем в Автономній Республіці Крим», яка залишилася майже не поміченою, принаймні для широкого загалу, хоча мала не лише організаційну спрямованість, але й набула важливого політико-правового навантаження та викликала серйозні наслідки, зокрема у сфері міжнаціональних (міжетнічних) відносин [9, с. 8–9].

Уперше в такого ґатунку службових документах з'явилося поняття «міжнаціональні (міжетнічні) відносини», яке до цього часу лишалося поза межами урядового врегулювання і перед відповідними відомствами було поставлено відповідальне завдання – розробити «Концепцію державної політики України в міжнаціональних відносинах» [9, с. 8–9].

Минуло небагато часу, а в Україні сформувалися нові наукові напрями, зокрема етнополітологія, етнопсихологія, етнополітика, етносоціологія. Пожвавилися етноісторичні дослідження (Я. Ісаєвич, І. Курас, М. Панчук, А. Слюсаренко, В. Солдатенко), вивчаються політико-правові аспекти національного (О. Мироненко, А. Рогожин, О. Скакун, І. Усенко); здійснюється дослідження рис характерології українського народу (А. Бичко, І. Бичко, В. Храмцов), звідси й нові імена і свіже бачення етносоціальної проблематики (Г. Калініченко, В. Кириченко, Н. Хамітов, І. Біла, М. Томенко, В. Швед та інші) [9, с. 8–9].

Здебільшого автори зверталися до аналізу сучасних проблем. Менше піддавалися аналізу витоки нагромаджених століттями питань, що потребували уважного вивчення і мали би враховуватися при формуванні концептуальних рішень на перспективу. Адже важливо не лише констатувати факт поліетнічності в Україні, але й зважено оцінивши ступінь і якість міжетнічних відносин в минулому, визначити статус проблем і черговість їх розв'язання.

Формування населення України являло собою складний і тривалий у часі процес. Можна пригадати, як у часи Київської Русі на порубіжних землях з Руссю оселялися тюркомовні, фіноугорські, балтські та інші племена. Звичайно, на той час процеси асиміляції одних груп населення з іншими визначалися військовою, економічною та культурною міццю кожного з учасників цих процесів. Подальші міграційні процеси відбувалися за часів Галицько-Волинського князівства, татарської навали, литовського та польського панування, турецької агресії, російського та австро-угорського панування. У кожен з цих періодів змінювалася палітра національного складу населення. Проте, тоді це не мало визначального впливу на формування поліетнічності на українських землях [8, с. 89].

До того ж, традиція українського націотворення залишалася і тривала у всі історичні періоди, підтримувалася, насамперед, культурною та державотворчою традиціями.

У 1992 році Верховна Рада України прийняла закон «Про національні

меншини в Україні», у преамбулі якого зазначено: виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, Верховна Рада приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток. Ось деякі статті цього закону:

Стаття 1. Україна гарантує громадянам республіки, незалежно від їх національного походження, рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення.

Усі громадяни України користуються захистом держави на рівних підставах. При забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить з того, що вони є невід'ємною частиною загально визнаних прав людини.

Стаття 6. Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Пам'ятки історії і культури національних меншин на території України охороняються законом.

Стаття 9. Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Стаття 13. Громадяни, які належать до національних меншин, вільні у

виборі обсягу і форм здійснення прав, що надаються їм чинним законодавством, і реалізують їх особисто, а також через відповідні державні органи та створювані громадські об'єднання. Участь або неучасть громадянина України, який належить до національної меншини, у громадському об'єднанні національної меншини не може служити підставою для обмеження його прав.

Стаття 18. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав і свобод громадян за національною ознакою забороняється й карається законом.

Але і національні меншини, згідно Закону, мають неухильно дотримуватися Конституції та законів України, саме на цьому наголошує і друга стаття цього закону.

Стаття 2. Громадяни України всіх національностей зобов'язані дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати мови, культури, традиції, звичаї, релігійну самобутність українського народу та всіх національних меншин.

Відповідно до цього закону в Україні почали швидко створюватися національно-культурні товариства різних національних меншин, які почали відроджувати власну мову, культуру, традиції. Адже, культурні надбання України охоплюють не лише культурну спадщину титульної нації, але і досягнення інших національних культурно-етнічних меншин України, які з різною мірою активності беруть участь у сучасному культурному процесі.

Зокрема, у західному регіоні України, де представлені росіяни, євреї, німці, вірмени, угорці та інші етнічні меншини. У межах адміністративних територій Львівської Тернопільської, Івано-Франківської областей вони представлені національними культурними товариствами. Так, наприклад, у Тернопільській області представлено 50 національностей, хоча область є мононаціональною, адже 97,7% населення складають українці, а решту 3,3% – представники 50 національностей. Вони проживають переважно в містах: Тернополі, Кременці, Чорткові, Борщові Скалі-Подільській, Підволочиську [7, с. 102].

Права національних меншин не порушуються. Навпаки, місцева влада

підтримує діяльність організацій національних меншин, яких в області є 7. Це, зокрема, «Польське культурно-освітнє товариство» (обласний статус), «Товариство відродження польської культури імені Ю. Словацького» та «Польсько-українське товариство» (які мають місцевий статус); Товариство німців «Відегебурт» (обласний статус); Єврейська община (обласний статус); Відділення Всеукраїнської громадської організації «Русский рух України» (статус відділення Всеукраїнського об'єднання); «Тернопільська регіональна організація Конгресу азербайджанців» (статус відділення Всеукраїнського об'єднання).

Головною метою цих товариств є розвиток культури та підтримання національних традицій. Своє право вони реалізують згідно законодавства України, отримують організаційну, практичну допомогу від органів державної влади та місцевого самоврядування. Національно-культурні товариства створюють недільні школи, гуртки, танцювальні та хорові колективи, ансамблі, тощо; організують зустрічі, фестивалі, зібрання, конференції, мітинги, на які запрошують представників влади, громадських організацій, інших національних меншин, студентську молодь.

Так, єврейська община заснувала іудейські релігійні осередки у Тернополі, Чорткові, Збаражі, Бучачі, Підволочиську, а також благодійний фонд і молодіжний клуб «Езер». При товаристві функціонує клас по вивченню Тори та ідишу. Члени общини піклуються про могили предків, доглядають старі єврейські кладовища, зокрема, в Тернополі, Скалі-Подільській, а в Чорткові – могилу всесвітньо відомого засновника хасидизму Давида Мойше Фрідмана. Ця могила є місцем паломництва євреїв зі всього світу.

За час діяльності польського товариства в області відроджено 70 римокатолицьких громад, яким передано в користування 60 костьолів, 3 монастирі, в яких перебувало 16 монахів і 27 ксьондзів, у тому числі 19 громадян Польщі. Крім цього, в області будується нові костьоли, реставруються існуючі. При товаристві діє хоровий і вокальний ансамблі, функціонує суботня школа, польську мову як предмет вивчають учні ЗОШ № 5 м. Тернополя. Товариство

проводить творчі вечори, присвячені видатним діячам польської культури: композитору і скрипалю Каролу-Юзефу Ліпінському, поетам Ю. Словацькому, А. Міцкевичу. Для задоволення мовних потреб з серпня 2002 року ТРК «ТВ-4» транслює дві години на день програми польської ТРК «Полонія» [7, с. 103].

Помітну роль у культурному житті національних меншин відіграє німецьке товариство «Відергебург». Саме з ініціативи товариства наприкінці 1996 року у Києві відбувся перший з'їзд німецької меншини в Україні. В області діє дві театральні студії німців, вокальний ансамбль, танцювальний ансамбль «Ді блюме» («Квітка»), засновником якого є маестро Леонід Олександрович Міллер. У 2002 році з ініціативи товариства «Відергебург», Тернопільської Крайової ради (Ландсрат) та кафедри німецької мови філологічного факультету ТДПУ ім. В.Гнатюка у Тернополі відбулася перша науково-практична конференція «Німецькі переселенці Галичини». При товаристві створено осередок німецької молоді як філіал Всеукраїнського об'єднання. Товариство проводить вечори, присвячені життю і діяльності відомих людей – композитора Баха, політичного діяча К. Аденауера [7, с. 103].

Наймолодшим серед організацій національних меншин на Тернопіллі є «Руський рух України». Товариство дбає про вивчення російської мови, яку як навчальний предмет в школах області вивчають понад дві тисячі дітей.

На жаль, під впливом шовіністично налаштованих організацій, центри яких знаходяться на території Російської Федерації, ці тенденції почали набувати гіпертрофованих форм, що відгукнулося в 2014 році. Так званий «Русский мир» претендує на лідерство серед усіх слов'янських народів і заперечує право українців на розбудову власної державності та суверенітету.

Таким чином, культурне життя є частиною життя національних меншин, яка виявляється в якості діяльності національно-культурних товариств, в роботі недільних шкіл, гуртків, діяльності хорових, танцювальних колективів тощо. Ці заходи дають можливість представникам національних меншин зберігати, вивчати та популяризувати свою національну культуру.

Отже, як бачимо, у часи формування своєї державності у 20 столітті

українці велику увагу приділяли проблемам національних меншин. Навіть ще не маючи власної держави (доба Центральної Ради), українська влада дбала про гармонійне співжиття з представниками національних меншин на території України, їх інтегруванню в політичні процеси України, при цьому дуже потерпаючи від сусідів. У сучасному часі, як бачимо, Україна теж дбає про національні меншини, свідченням чого є законотворча діяльність держави у даному векторі внутрішньої політики в їх підтримку. Звичайно, хотілося б аналогічних заходів і від країн-сусідів, в яких проживають подекуди дуже численні українські діаспори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Букавин І. Історія Тернопілля. Наш край з найдавніших часів до наших днів. Тернопіль: Астон, 2008. С. 67–73.
2. Грищенко Ю. Національне питання в Україні у 1917–1921 роках. *Український історичний збірник*. Вип. № 18. 2015. С. 208.
3. Закон України «Про національні меншини в Україні». *Відомості Верховної Ради України*. ВВР. 1992. № 36. С. 529.
4. Лазарович М. Політика Української Центральної Ради та другого гетьманату щодо національних меншин: компаративний аналіз. *Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія*. Випуск 17. 2012. С. 95.
5. Майборода О. Етнонаціональна політика і перспективи розвитку в Україні. *Сучасність*. 1995. № 12. С. 77–83.
6. Петровський В. В. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі / В. В. Петровський, Л. О. Радченко, В. І. Семененко. Х.: ВД «Школа», 2007. С. 392.
7. Ризинкевич В. Національно-культурні товариства в контексті культурного процесу в Україні (1989–2004) (на матеріалах Тернопільської області). *Культурологічні засади технічного та промислового дизайну в системі суспільних відносин*. Київ, 2004. С. 102–104.
8. Ризинкевич В. Поліетнічність в Україні: історичний аспект. *Наукові записки. Серія: Історія*. Випуск 4. Тернопіль, 2003. С. 89–94
9. Римаренко Ю. Етнонаціональна політика української держави: концептуальні підходи. *Освіта*. 1996. 8 травня. С. 8–9.
10. Шабельніков В. Українська революція 1917–1920 рр. і національні меншини. *Історичні і політологічні дослідження*. № 3 (53). 2013. С. 180

Штеркун Марія Ярославівна,
вчитель історії та правознавства
ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 м. Зборова

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Сучасне інформаційне суспільство – це час високих технологій, що потребує від освіти формування компетентної та активної особистості, яка не лише володіє певною сумою знань, а й уміє застосувати набуті знання на практиці, бере на себе відповідальність за свою осмислено-перетворювальну діяльність.

Моє завдання як учителя історії впроваджувати компетентнісний підхід у навчальний процес, розвивати історичну свідомість учнів та історичне мислення, спираючись на інноваційні методи та технології навчання.

Мій педагогічний досвід – 37 років. Історію і суспільствознавчі дисципліни викладаю у школі 24 роки. У даний час працюю *за такими підручниками:*

✓ Власов В. С. Історія України (Вступ до історії): підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2013. 256 с.;

✓ Пометун О. І. Всесвітня історія. Історія України: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. І. Пометун, П. В. Мороз, Ю. Б. Малієнко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2014. 256 с.;

✓ Гупан Н. М. Історія України: підручн. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закладів / Н. М. Гупан, І. І. Смагін, О. І. Пометун. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2015. 224 с.;

✓ Пометун О. І. Всесвітня історія: підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О. І. Пометун, Ю. Б. Малієнко. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2015. 224 с.;

✓ Гісем О. В. Історія України: підручн. для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків: Видавництво «Ранок», 2016. 272 с.;

✓ Гісем О. В. Всесвітня історія: підручн. для 8 класу загальноосвіт. навч. закладів / О. В. Гісем, О. О. Мартинюк. Харків: Видавництво «Ранок», 2016. 256 с.

У Законі України «Про освіту», який набув чинності 28 вересня 2017 року, наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та

найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для самореалізації компетентностей, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення, сталого розвитку України та її європейського вибору. Виходячи із поставленої перед освітою мети, усвідомлюємо, що проблема компетентнісного підходу, формування предметних компетенцій була і залишається актуальною на сучасному етапі розвитку освіти, тому що для розбудови Української суверенної держави потрібні люди, озброєнні знаннями, зокрема історичними, щоб у майбутньому не повторювати помилок, допущених нашими попередниками і брати із минулого нашої країни і держав світу лише цінні здобутки, які б сприяли сталому розвитку України та її європейського вибору.

Новизна проблеми у тому, що формування предметних компетентностей розглядається через призму впровадження новітніх технологій навчання.

Мета роботи: висловити свої міркування щодо важливості формування історичних компетентностей, розглянути їх теоретико-методичні аспекти та показати практичну їх реалізацію на уроках історії.

З мети роботи випливають такі **завдання:**

1. Виявити особистий рівень професійної компетентності з даного питання.
2. Проаналізувати стан розробленості проблеми в науково-методичній літературі та нормативних документах.
3. Поділитися досвідом використання форм, прийомів, методів для формування предметних компетентностей учнів.
4. Довести, що історичні предметні компетентності формують творчу, розвинену особистість, яка здатна використовувати набуті знання у різних життєвих ситуаціях.

Розділ 1. Компетентнісний підхід – основа нової української школи

1.1. Теоретичні аспекти компетентнісного підходу в освіті

Державний стандарт базової і повної загальної освіти визначає компетентнісний підхід як спрямованість навчально-виховного процесу на

досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузеві) компетентності [2].

Рівні системи компетентностей:

1) ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв’язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми;

2) загальногалузеві компетентності, що формуються упродовж засвоєння змісту певної освітньої галузі в усіх класах середньої школи і які визначають «спосіб існування» відповідної галузі – тобто того місця, яке ця галузь посідає в суспільстві, а також уміння застосовувати їх на практиці в рамках культурно доцільної діяльності для розв’язання індивідуальних та соціальних проблем;

3) предметні компетентності – складова загальногалузевих компетентностей, яка стосується конкретного предмета.

Компетентнісний підхід до навчання активно досліджували вітчизняні і зарубіжні вчені, педагоги.

Провідні держави світу приділяють суттєву увагу питанню розвитку компетентної особистості. Ще у 1967 р. на Міжнародній конференції Дж. Перкінс говорив про невідповідність системи навчання сподіванням і вимогам конкретної особистості як одну із головних причин світової кризи освіти. Цю ж тезу повторив у 1970 році директор міжнародного інституту планування освіти Ф. Кумбс. «Нація у небезпеці: необхідність реформи школи» – так називалася доповідь американського уряду, в якій аналізувалися проблеми освітньої галузі.

Актуальними для розуміння компетентнісного підходу, особистісно орієнтованого навчання, які повинні поєднуватися на сучасних уроках історії, є погляди В. О. Сухомлинського, який вважав, що педагог повинен не ламати дитячу індивідуальність, а виправляти і спрямовувати її розвиток.

Впродовж останнього десятиліття в українській школі відбувалося утвердження компетентнісного підходу, особистісно зорієнтованого навчання як нової парадигми освіти.

Питання впровадження компетентнісного підходу активно розглядається у педагогічній науці. Першоосновою у розв'язанні окресленої проблеми стали праці О. І. Пометун, О. В. Овчарук, А. Хуторського.

Осмислення методологічних засад компетентнісного підходу, досвід його впровадження в освіті представлено в дослідженнях І. Ващенко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Н.Бібік, А. В. Хуторського та ін.

Питання змісту та організації шкільної історичної науки на основі компетентнісного підходу, формування предметно-історичних компетентностей учнів досліджували К. Баханов, П. Ладиченко, О. Турянська, О. Удод, О. Мокрогуз, О. Желіба, О. Фідря та інші.

На сторінках колективної монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» проаналізовано надбання українських освітян щодо визначення переліку ключових компетентностей для української школи. Вчені надали рекомендації щодо їх впровадження в навчально-виховний процес.

Провідні українські методисти подають кілька визначень компетентності та компетентнісного підходу. За твердженням О. Пометун, компетентнісний підхід – «це спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [20, с. 3].

К. Баханов дає визначення компетентності як якості особистості, що вкладає в себе складні уміння, які базуються на знаннях та досвіді, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію [4, с. 112].

На думку О. Фідрі, компетентність забезпечує перетворення учня в суб'єкт навчання, коли учень сам планує результат своєї діяльності не тільки як засвоєння знань і набуття певного досвіду, але й як удосконалення самого себе [22, с. 4].

О. Овчарук у статті «Компетентності як ключ для оновлення змісту освіти» вважає, що будь яка навчальна компетентність передбачає, що учень вміє застосовувати різноманітні стратегії навчання, мислить критично, вміє

аналізувати й оцінювати хід своїх думок і дій, критично приймає рішення, здатний аргументовано дискутувати, може проводити та презентувати дослідницьку роботу чи проект [17, с. 18].

У статті «Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті» О. Пометун визначає предметну компетентність як комплекс вмінь і відносить до предмету «Історія» такі компетентності:

- хронологічну – передбачає вміння орієнтуватися в історичному часі;
- просторову – передбачає вміння учнів орієнтуватися в історичному просторі;
- інформаційну – передбачає вміння працювати з джерелами історичної інформації;
- мовленєву – передбачає вміння будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, історичних постатей та історичних теорій;
- логічну – передбачає вміння визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення, концепції для аналізу й пояснення історичних фактів, явищ, процесів;
- аксіологічну – передбачає вміння формулювати оцінки та версії історичного духу і розвитку.

Формування предметних історичних компетенцій пов'язане із здатністю відтворювати різні аспекти історичної діяльності. В історії такою комплексною здатністю відтворювати минулу і сучасну дійсність є історична свідомість, завдяки якій можна орієнтуватися у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти.

У 2017–2018 н. р. викладання історії регламентують такі державні документи: Державний стандарт повної загальної середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392; лист МОН України від 17.08.2016 р. № 1/3-437 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»; наказ Міністерства освіти і науки України № 1222 від 21.08.2013 р. «Про

затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Вивчення історії у 5–9 класах здійснюється за такою програмою: Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи, затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804.

1.2. Методичні аспекти формування предметних компетентностей

В умовах компетентнісного підходу до навчання, важливе значення для формування предметних компетентностей має підручник з історії, який покликаний формувати не лише інтелектуальну сферу учнів, а й емоційну та вольову, розвиваючи інтерес до навчання та навчального предмета. Спробую проаналізувати підручник «Історія України» для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів авторів О. В. Гісема та О. О. Мартинюка. Підручник укладено відповідно до нової програми з історії. Навчальний матеріал спрямований на розвиток інтересу школярів до предмета, навичок самоосвіти, творчих здібностей і є доступним для учнів 8 класу. Розподіл матеріалу по параграфах і розділах рівномірний. Надійними помічниками у здобутті знань є опорні схеми, історичні документи, карти, ілюстрації, плани-схеми для самостійної роботи з підручником, додатковою літературою, історичним документом, електронний освітній ресурс, таблиці. Завдання, подані у підручнику, розміщені від простіших до складніших з урахуванням індивідуальних особливостей і поділяються на такі групи: завдання для самоперевірки, для осмислення прочитаного, розвивальні і творчі, актуалізуючі і для тематичного контролю.

Підручник «Всесвітня історія» для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів авторів О. В. Гісема та О. О. Мартинюка відповідає чинній програмі. Виклад у ньому – доступний і послідовний. Підручник характеризується рівномірністю матеріалу по розділах. У ньому наявна допоміжна інформація у формі схем та таблиць, які є дієвими. Вони систематизують матеріал, вчать виділяти головне, сприяють запам'ятовуванню. Кращому засвоєнню матеріалу допомагають історичні джерела, цікаві історичні факти, інформація про

видатних діячів. Завдання у підручнику розміщені у порядку зростання складності та враховують індивідуальні особливості школярів. Є серед них завдання для роботи з картою, що формують просторові предметні компетентності, та творчі завдання, що сприяють розвитку історичного мислення, запитання для самоперевірки, осмислення прочитаного, завдання для допитливих, для учнів, які прагнуть поглибити свої знання, використовуючи додаткову літературу та ресурси Інтернету, запитання на початку параграфа, що сприяють актуалізації опорних знань, тобто підготовляють до сприйняття нового.

Способи використання підручників різні. Він може застосовуватися для індивідуальної, групової, фронтальної роботи. Форми роботи з підручником такі:

- виписування головних історичних подій;
- вибір назв, імен, дат;
- складання плану тексту;
- опис картин;
- робота з картами, таблицями підручника;
- робота з поняттями і термінами;
- складання хронологічних таблиць;
- аналіз історичних документів підручника.

Атлас використовується для визначення місцезнаходження об'єкта, про який іде мова, для уявлення історичних подій (напрямок походів, місць битв, районів повстань), економічного розвитку, культурного поступу тієї чи іншої епохи.

Зошит використовується для запису історичних понять, цитат, тез лекції вчителя, таблиць та схем, історичних диктантів, тестових завдань, кросвордів, цифрового матеріалу, тощо.

Типи уроків залежать від мети уроку. Вони можуть бути найрізноманітніші: вивчення нового навчального матеріалу, комбіновані, узагальнення й систематизації знань, формування і вдосконалення умінь та навичок, закріплення і застосування знань, умінь та навичок.

У своїй роботі застосовую різні методи навчальної діяльності: словесний, наочний, ігровий, практичний. Відповідно до методів визначаю форму уроку. У 5–7 класах використовую прийоми, які викликають інтерес до історії, сприяють позитивному емоційному мікроклімату, підтримують інтенсивний робочий темп, і надаю перевагу ігровим, словесно-ігровим, наочно-ігровим формам уроку. У старших класах переважають словесні, наочні, словесно-наочні форми уроків, а саме: лекції, семінари, конференції, прес-конференції, уроки з вирішенням проблемних завдань, уроки-диспути, уроки пам'яті.

У національній доктрині розвитку освіти в Україні ХХІ ст. наголошено, що система загальної середньої освіти повинна забезпечувати підтримку обдарованих дітей і молоді, розвиток у них творчих здібностей, формування навичок самоосвіти і самореалізації особистості.

Здібні діти не люблять одноманітності і тому на уроках історії використовую елементи особистісно зорієнтованого навчання, які вчать послідовно викладати думки, не боятися їх висловлювати, доводити свою думку, з повагою ставитися до думки інших. Джерелом нових форм є інтерактивні методи навчання: робота в парах, робота в групах, «Мікрофон», «Мозковий штурм» та ін. Важливе місце у системі розвитку здібностей займає самостійна робота учнів.

Намагаюся підтримати дітей, які мають стійкий інтерес до історії, пробуджувати у них бажання новизни, розвивати їхні здібності, вміння мислити нестандартно. Важливе значення має використання проблемного методу навчання. Коли ставлю проблему, намагаюся залишити «нерозв'язане питання», а учні мають знайти відповідь самостійно з інших джерел.

Вагоме місце у роботі з обдарованими дітьми займає підготовка учнів до олімпіад. При підготовці до них використовую додаткову літературу, документальні матеріали, олімпіадні завдання минулих років, різноманітні тестові завдання, атласи, завдання підвищеної складності – тобто завдання, які сприяють розвитку аксіологічних, логічних компетенцій.

Застосовую і дослідницькі методи. Це написання рефератів, що привчає до

самостійності у здобутті знань, самоосвіти. При їх написанні потрібно не тільки використати літературу, виділити проблему, але й застосувати вміння виділяти головне, конспектувати, складати план, аналізувати документи [9, с. 20].

Також залучаю учнів до написання проєктів, що сприяє їх саморозвитку та самоосвіті.

Вивчення видатних особистостей теж не обходиться без додаткової літератури. Щоб краще запам'ятати їхню діяльність, пропоную учням вибрати цікаві факти в житті цих людей. І тут на допомогу приходять інформаційні ресурси Інтернету.

Загалом, робота з обдарованими дітьми спрямована на формування просторових, хронологічних, логічних, мовленнєвих, інформаційних, аксіологічних предметних компетентностей.

Отже, проаналізувавши теоретико-методичні аспекти компетентнісного підходу у навчанні історії, вважаю, що він є концептуальним орієнтиром у розвитку освіти, одним із шляхів оновлення її змісту і спрямований на особистісну реалізацію школярів.

Розділ 2. Практична реалізація компетентнісного підходу на уроках історії

2.1. Технології формування предметно-історичних компетентностей

Основною педагогічною ідеєю мого досвіду є вироблення певної сукупності технологій начання історії, що сприяють формуванню інформаційних, хронологічних, просторових, логічних, мовленнєвих та аксіологічних історичних компетентностей, бажанню учнів вчитися, активізації їх діяльності, навчанню самостійно здобувати знання, сприянню розвитку інтелектуальних здібностей.

У своїй практиці, поряд із традиційними методами, використовую сучасні технології навчання: індивідуальне навчання, ігрову технологію, інтерактивну технологію, комп'ютерні (інформаційні) технології, технологію розвитку критичного мислення.

Індивідуальне навчання дозволяє знайти підхід до роботи з кожним

учасником навчального процесу. Я не прагну зробити все сама. Учні – мої найкращі помічники і співавтори уроку. Вони часто готують повідомлення про ту чи іншу подію чи історичного діяча, використовуючи додаткові джерела, складають кросворди за змістом параграфа підручника, які розглядають на уроках їх однокласники, що сприяє активізації навчального процесу, розвиває історичне мислення, сприяє формуванню інформаційної та логічної компетентностей.

Ігрова технологія дозволяє мені створити доброзичливу атмосферу на уроці. Впроваджуючи у початковий процес дидактичні та інтелектуальні ігри, розвиваю їхню пам'ять, увагу, просторову, логічну, хронологічну компетентності. Дуже подобається учням гра «Історичний поєдинок». Її проводжу з учнями 6, 7, 8 класів після вивчення параграфу або певної теми. Клас об'єднується у дві команди, які обирають собі назву, пов'язану з відповідною темою, і ставлять одна одній запитання. Перемагає команда, яка відповість на більшу кількість запитань.

Гру «Вгадай ім'я історичного діяча» проводжу після вивчення певної теми. Так, у 7 класі після вивчення теми «Виникнення та встановлення Русі – України» учнями характеризую київських князів 1-2 реченнями, а вони повинні назвати їх імена. Перемагає той, хто назвав більше імен історичних діячів.

За допомогою ігор формую різні історичні компетентності:

- хронологічну компетентність формую за допомогою гри: «Дати вікопомні»;
- інформаційну – «Вгадай ім'я історичного діяча»;
- логічну – розв'язування кросвордів «Правда – неправда»;
- мовленнєву – «Історичний ланцюжок»;
- просторову – «Знайди сучасників»;
- аксіологічну – «Знахідка».

Ігри сприяють кращому засвоєнню програмного матеріалу, формують необхідні уміння і навички.

Працюючи над темою, застосовую інтерактивні технології, які

зорієнтовані на придбання навичок і вмінь. Під час виконання практичних робіт, самостійного опрацювання матеріалу застосовую роботу в парах, малих групах. Інтерактивну вправу «Мікрофон» використовую найчастіше на етапі мотивації навчальної діяльності та на підсумковому етапі уроку. Учні мають висловити думку про те, чого очікують від уроку, що дізнаються, чого навчаться, виходячи з теми, або чому навчилися, що було найцікавіше на уроці.

Коли потрібно відшукати рішення у певних ситуаціях, використовую прийом «Мозковий штурм». Метод «Займи позицію» – коли учням пропонується проблемне питання. Так, під час вивчення теми «Французька революція кінця XVIII ст.» пропонується проблемне питання: Чи могла Франція уникнути революції? Важливим є те, що застосування елементів інтерактивного навчання спонукає учнів бути демократичними, критично мислити, співпрацювати, приймати рішення.

Розвиток сучасних інформаційних технологій та зростання доступу школярів до інформаційних ресурсів створюють нові умови для процесу навчання. Учитель, яким би він не був ерудитом, у висвітленні історичних фактів не може конкурувати ні кількісно, ні якісно з можливостями ресурсів мережі Інтернет [11, с. 16].

Використання комп'ютерних технологій дозволяє мені розширити педагогічні можливості формування предметних компетенцій на уроках історії. Використання комп'ютерів не тільки збільшує швидкість передачі інформації, але й сприяє розвитку таких процесів, як пам'ять, увага. Використовую ІКТ для індивідуальної чи парної роботи і формую інформаційну, просторову, хронологічну компетентності.

Технологію розвитку критичного мислення використовую для формування аксіологічних компетентностей. Наприклад, у 7 класі, вивчаючи тему «Русь-Україна за князювання Ольги і Святослава» пропоную учням дати відповідь на питання: Є. Голубинський вважає, що Святослав «не думав анітрохи про державу і, абсолютно покинувши її на призволяще, він мріяв тільки про те, щоб зрівнятися у славі зі своїми норманськими предками». Чи погоджуєтесь ви з його

думкою? Наведіть аргументи на користь історичного діяча.

Для формування історичних компетентностей застосовую різні типи завдань. Для формування інформаційних компетентностей пропоную завдання на заповнення таблиці, складання паспорта, історичної розповіді про історичних діячів, завдання на знаходження інформації в мережі Інтернет та інші.

Розвитку хронологічних компетентностей сприяють завдання на позначення дат на «стрічці» часу, розв'язування хронологічних задач, розташування подій у хронологічній послідовності, співвідношення року зі століттям і тисячоліттям.

Такі завдання, як підготовка доповіді, складання оповідання за картиною, переказ тексту за поданим планом, опис вражень від події, участь в дискусії, формують мовленнєві компетенції.

Завдання на розташування речень у логічній послідовності, складання таблиці за матеріалом підручника, власна оцінка події чи діяльності історичного діяча, доведення того чи іншого твердження, кросворди, завдання-прогнози, проблемні завдання формують логічні компетентності.

Просторові компетентності розвиваю за допомогою завдань пошукового характеру, на локалізацію історичних фактів, завдань, на аналіз історичної карти із застосуванням джерел.

Прикладами завдань, які формують аксіологічні компетентності, є такі, як порівняння діяльності історичних осіб, наведення аргументів на користь історичного діяча, визначення спільного і відмінного у діяльності осіб, складання історичного портрету за планом.

2.2. Урок – ефективний спосіб здобуття знань та самореалізації учня

Урок був і залишається основним елементом навчального процесу. «Не надто важливо, – зазначає І. Підласий, – що його тепер називають десятками нових слів – спілкування, колективне навчання, гуртова взаємодія, модуль, справа, ланка, тощо. Урок, як визначений відрізок часу, на якому виконується заданий обсяг роботи, велике досягнення педагогічної думки, ... тому приймемо його як даність, адже нічого кращого поки що не придумано [18, с. 185].

На сучасному етапі урок підпорядковано не тільки повідомленню та перевірці рівня знань, а й виявленню досвіду учнів за ставленням до змісту матеріалу, який викладає вчитель. Пропоную розробку уроку з історії України у 7 класі.

Тема: Узагальнення з розділу «Виникнення та встановлення Русі-України»

Мета уроку:

- повторити, узагальнити й систематизувати навчальний матеріал з теми;
- формувати історичні компетентності;
- удосконалити вміння і навички, набуті протягом вивчення теми, закріпити здатність використовувати набуті знання, уміння і навички на практиці;
- розвивати мислення;
- виховувати інтерес до вивчення історії.

Тип уроку: узагальнення і систематизація знань, умінь і навичок.

Форма уроку: урок-гра.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Клас ділиться на три команди, кожна з яких підбирає собі назву, відповідну до теми розділу. Кожна команда обирає капітана, який розподіляє між учнями завдання, на які вони будуть відповідати чи виконувати, та організовує спільну роботу.

II. Хід гри

1. Конкурс «Мандрівник»

Групи по черзі виконують завдання. За кожну правильну відповідь отримують один бал.

Завдання: показати на карті територію Русі-України

- 1 команда: за князювання Олега
- 2 команда: за князювання Ігоря
- 3 команда: за князювання Святослава

2. Конкурс «Літописці».

Кожна команда отримує конверт, у який поміщені картки у вигляді літопису, кінці якого припалені. На кожній картці записані події. Завдання команди: закінчити складання літопису. Його повинні скласти усі члени команди. Хто не знає відповіді – передає наступному учаснику команди, поки повністю не буде заповнено всі дати. Перемагає команда, яка найшвидше складе літопис.

Зміст літопису:

- Аскольд княжив у Києві у ... рр. ... ст.
- У морський похід на Візантію Аскольд вирушив у ... році
- Олег почав князувати у Києві з ... року
- Перший похід на Візантію Олег здійснив у ... році
- Другий похід на Візантію Олег здійснив у ... році
- Древляни вбили Ігоря у ... році
- Ольга князувала з ... по ... рік
- Святослав князував з ... по ... рік

3. Конкурс «Юні інформатори»

Кожна команда ставить запитання для іншої команди. Питання стосується змісту теми. 1 команда формулює запитання для 2 команди, 2 – для 3; 3 – для 1. Кожна правильна відповідь оцінюється в 2 бали (1 бал – за зміст питання і 1 бал за точну відповідь).

4. Конкурс «Кому належать слова?»

«Хочу на вас іти»

«Якщо не вб'ємо його, то він усіх нас погубить»

«Лише малого прошу: дайте мені от двора по три голуби і по три горобці»

Конкурс «Оратор».

Скласти похвалу княгині Ользі.

За зміст – 4 бали, за ораторське мистецтво – 5 балів.

Конкурс «Оцінювач».

Завдання командам: оцінити діяльність.

1 команда – князя Святослава

2 команда – князя Олега

3 команда – князя Ігоря

Учитель підсумовує результати відповідей, заносить їх в табло на дошці. Перемагає команда, яка отримала найбільшу кількість балів.

III. Підсумок уроку.

Учитель підводить підсумки конкурсу, найбільш активні учні отримують оцінки.

Висновки

Реалізація компетентнісного підходу є одним із шляхів оновлення змісту освіти, узгодження його із сучасними потребами інтеграції до європейського та світового освітнього простору. При компетентнісному підході навчальна діяльність набуває практичного та дослідницького характеру.

Теоретико-методологічною основою компетентнісного підходу у навчанні історії є праці провідних науковців, методистів, вчителів історії.

Уроки історії з використанням новітніх технологій сприяють розвиткові критичного, аналітичного, творчого історичного мислення.

Результатами впровадження новітніх технологій на уроках історії є:

- активізація пізнавальної діяльності;
- оволодіння історичними компетентностями;
- посилення внутрішньої мотивації навчання;
- уроки стають цікавішими, захоплюючими;
- зростання в учнів прагнення до самоосвіти і самовдосконалення;
- участь учнів у шкільних і районних олімпіадах, які поглиблюють здобуті на уроках знання, дають можливість застосувати їх на практиці;
- проведення відкритих уроків на педагогічних семінарах вчителів історії;
- публікація в інтернет-ресурсах.

Досвід формування предметних історичних компетентностей слід розповсюджувати через підготовку публікацій у фахових виданнях, виступах на

методичних та педагогічних семінарах, на методоб'єднанні.

Перспективи досліджень вбачаю у вивченні можливостей формування предметних компетентностей через використання інформаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. URL: <http://zakon/laws/show2145-VIII> (дата звернення: 29.11.2018).
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p> (дата звернення: 29.11.2018).
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 160 с.
4. Баханов К. О. Сучасна шкільна освіта: інноваційні аспекти. Харків: Основа, 2005. 384 с.
5. Баханов К. Професійний довідник вчителя історії Харків: Основа, 2011. 239 с.
6. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ: К.І.С., 2004. с. 47–53.
7. Богдановська Л. Розвиток творчого потенціалу учнів засобами інформаційно-комунікативних технологій навчання. *Історія в рідній школі*. 2017. № 12. с. 15–19.
8. Гінетова Т. А. Інтелектуальні змагання з історії як засіб формування компетентної особистості. *Історія та правознавство*. 2017. № 1–2. с. 13–17.
9. Давня М. Обдаровані діти – сфера особливої уваги педагога. *Історія України*. 2013. № 12. с. 19–21.
10. Желіба О. В. Оновлені програми та формування компетентностей на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2017. № 28–29. с. 3–7.
11. Желіба О. Урок історії: спроба відповіді на виклики сьогодення. *Історія в рідній школі*. 2015. № 4. с. 15–18.
12. Коваль О. Від А до Я. Ігри на уроках історії. *Історія України/всесвітня історія*. 2012. № 47. с. 20–23.
13. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с. (Бібліотека з освітньої політики)
14. Кульбаба Л. Ігрові креативні технології на уроках історії. *Історія України*. 2009. № 43. с. 3–45.
15. Мисан В. Сучасний урок історії: традиція і новаторство: навчально-методичний посібник. Рівне: МЕРУ ім. С. Дем'янука, 2008. 118 с.
16. Мокрогуз О. Компетентності чи навчальні досягнення у навчанні історії. *Історія України/всесвітня історія*. 2012. № 15. с. 9–13.
17. Овчарук О. Компетентності як ключ для оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні*. Київ: К.І.С., 2003. с. 13–41, 296.
18. Підласий І. П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Харків: Основа, 2009. 360 с.
19. Пометун О. Методика навчання історії в школі / І. О. Пометун, Г. О. Фрейман. Київ: Генеза, 2005. 326 с.
20. Пометун О. Компетентний підхід у сучасній історичній освіті. *Історія в школах України*. 2007. № 6. с. 3–12.
21. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О. Пометун, А. Пироженко. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
22. Фідря О. Чи можливо зрозуміти історію? (Методологія історії та формування

Ярошук Ірина Дмитрівна,
вчитель Тернопільської спеціалізованої
школи I–III ступенів № 7
із поглибленим вивченням іноземних
мов

ПІДГОТОВКА СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ

Актуальність теми дослідження. Згідно з вимогами Болонської конвенції і Загальноєвропейських рекомендацій з гуманітарної освіти науково-педагогічний колектив спеціалізованої школи з поглибленим вивченням іноземних мов повинен розробити та вдосконалити інтегровані навчальні плани та програми таким чином, щоб підготувати учня, здатного підтримувати спілкування в типових ситуаціях різноманітних сфер майбутньої професійної життєдіяльності, декларувати та обґрунтовувати власну позицію, висловлювати свої судження щодо об'єктів спілкування, робити узагальнення і формулювати висновки тощо. Проте часто на практиці виявляється, що випускники шкіл не готові творчо та результативно реалізовувати комунікативну функцію. Наявність такої проблемної ситуації спричинюється низкою суперечностей між тенденціями розвитку української школи та слабкою готовністю випускників відповідати запитам ринку праці; між соціальним замовленням держави на фахівців, які повинні володіти вмінням ведення професійного діалогу, та недостатнім орієнтуванням освітніх структур на формування комунікативної компетентності учнів; між стереотипністю організації навчального процесу загальноосвітньої школи та недооціненим значенням елективних курсів з іноземних мов для учнів старшої школи, які можна розглядати як своєрідну підсистему всієї системи загальної шкільної іншомовної освіти, яка демонструє

наступність і взаємодію із загальноосвітнім іншомовним середовищем та є важливою складовою змісту підготовки особистості сучасного учня.

Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» і положень Концепції загальної середньої освіти (11-річна школа) старша школа (10–11-ті класи) функціонує як профільна. Профілізація є одним із важливих напрямів модернізації сучасної вітчизняної загальної освіти в цілому та її старшого ступеня зокрема. Старша школа – це етап усвідомленого переосмислення учнями свого місця та життєвого самовизначення в сучасному світі, де профільне оволодіння іноземною мовою, ураховуючи індивідуальні особливості, інтереси, здібності, мотиви і наміри школярів, поглиблює і професійно спрямовує зміст навчання, цілеспрямовано готує старшокласників до подальшої навчальної і професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови як об'єкта майбутньої спеціальності або як засобу професійного спілкування. У зв'язку з цим профільне навчання – це не просто поглиблене вивчення предмета, а, насамперед, спеціальна система заходів, яка спрямовує учнів старших класів на усвідомлене практичне застосування свого іншомовного досвіду, засобами іноземної мови орієнтує на майбутню професію.

Підготовка старшокласників до ефективного виконання професійних комунікативних завдань набуває особливого значення з огляду на те, що ділове спілкування реалізовує не лише комунікативні, але й специфічні функції, які пов'язані з особливостями діяльності суб'єктів господарювання.

Мета та завдання дослідження. *Метою* дослідження роботи є обґрунтування педагогічних умов підготовки старшокласника до ділового спілкування у процесі вивчення елективних курсів.

Реалізація мети дослідження зумовлює об'єктивну необхідність розв'язання таких *завдань*:

- на основі аналізу наукової літератури з'ясувати сутність ділового спілкування старшокласника;
- визначити форми ділового випускника школи;
- визначити основні компоненти готовності старшокласника до ділового

спілкування;

– визначити педагогічні умови підготовки учнів старших класів до ділового у процесі вивчення елективних курсів.

Об'єктом дослідження є комунікативна підготовка учнів старшої школи.

Предметом дослідження є педагогічні умови підготовки старшокласників до ділового спілкування в загальноосвітньому процесі.

Методи дослідження. Під час дослідження теоретичних аспектів процесу підготовки старшокласників до ділового спілкування та виявлення факторів, що впливають на його ефективність, використано такі *методи* наукового дослідження:

– теоретичні (для визначення теоретико-методологічних аспектів дослідження, побудови моделі): аналіз наукових, документальних джерел із використанням інтерпретації, систематизації, узагальнення зібраної інформації, синтез, абстрагування, аналогія, індукція та дедукція, групування, класифікація, моделювання;

– емпіричні (для виявлення рівня сформованості готовності учнів старших класів до ділового спілкування): педагогічне спостереження, бесіда, тестування, анкетування, метод експертних оцінок, системний та функціональний аналіз.

Результати дослідження можуть бути використані для змістового наповнення елективних курсів з іноземних мов, логіки їх побудови, написання рекомендацій щодо організації навчального процесу тощо.

I. Підготовка старшокласників до ділового спілкування як педагогічна проблема

Дослідження процесу підготовки майбутніх випускників школи до ділового спілкування зумовлює необхідність з'ясування сутності та змісту ділового спілкування, його видів, засобів, рівнів, прийомів, законів тощо, для організації подальшої ефективної і результативної комунікативної взаємодії.

Складність визначення структурних компонентів спілкування зумовлюється наявністю багатьох підходів щодо формування основи

класифікації, якою може бути перелік його функцій, аналіз структурних елементів, виокремлення рівнів аналізу спілкування тощо. Серед основних компонентів структури спілкування Р. Немов виділяє його мету («зادля чого людина вступає в акт спілкування»), зміст (інформація, що передається від однієї особи до іншої) та засоби (засоби кодування, передачі, переробки та розшифрування інформації, що передається у процесі спілкування) [14]. М. Бахтін, визначаючи основні компоненти спілкування, серед яких: установка на спілкування та комунікативна ситуація; повідомлення предметної думки та свого ставлення до неї; породження стосунків між співрозмовниками та реакція слухача у відповідь наполягає на необхідності вивчення та уточнення поняття «комунікативна ситуація» як важливої структурної складової спілкування [2, с. 89–95]. Наявність різноманітних підходів щодо виявлення структурних компонентів спілкування пояснюється багатовимірністю цього поняття. Проте будь-яке спілкування неможливе без двох його основних компонентів: предмета спілкування (основа, на якій базується процес спілкування) та його цілей (напрямок, в якому розвивається процес спілкування).

Результати аналізу наукової психолого-педагогічної літератури свідчать про відсутність праць, присвячених дослідженню проблеми ділового спілкування учнів старших класів. Тому актуальною є проблема визначення змісту, структури та особливостей цього поняття.

Ділове спілкування, формуючись в умовах певної діяльності і, відображаючи, таким чином, особливості, привертало увагу багатьох учених (Г. Андрєєва [1], Г. Бороздіна [5], С. Шатілов [15] та ін.). Проблему ролі професійного спілкування у становленні особистості фахівця вивчали О. Бодальов [4], М. Каган [9], О. Леонтєв [11]. Їх праці присвячені потребі розвитку визначальних знань у подальшій професійно спрямованій праці. Проте в умовах пошуку шляхів оптимізації навчального процесу виникає об'єктивна необхідність створення ефективної підготовки майбутніх випускників загальноосвітньої школи до ділового спілкування, пов'язаної із реалізацією низки педагогічних умов, серед яких, на основі аналізу наукової літератури,

доцільно виділити: необхідність формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу; забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів; організацію навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру, оволодіння змістом елективного курсу на основі ідей контекстного навчання.

Наявність умінь ділового спілкування, які є набутою на основі раніше засвоєних знань і навичок властивістю особистості, що виявляється у здатності здійснювати комунікативну діяльність в різноманітних умовах, є ще однією важливою передумовою забезпечення ефективності процесу спілкування. Кожен старшокласник повинен уміти орієнтуватися та реалізовувати комунікативні вміння у таких ситуаціях спілкування, як:

- навчальна сфера (урок, екзамен, бібліотека);
- навчально-наукова та професійна сфери (засідання наукового шкільного товариства; обговорення проекту).

Професійне ділове спілкування – це система прийомів і навичок соціально-психологічної взаємодії суб'єктів діяльності. Змістом даного поняття є обмін інформацією, пізнання особистості, виявлення впливу, організація взаємодій за допомогою різноманітних комунікативних засобів [8]. Необхідно зазначити, що у понятті «професійне ділове спілкування» зазвичай визначають два підходи: у ширшому розуміння – це сукупність комунікативних навичок та якостей, властивих професіоналу, тобто людині, яка має значний досвід і високі професійні стандарти, у вузькому – спілкування, якому властиві особливості окремо взятої професії [12, с. 23].

Комунікативна ситуація – це певні умови спілкування за участі комунікантів, що спонукають їх до міжособистісної інтеракції. Вона «визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо)» [3, с. 337]. Тобто комунікативна ситуація є системою об'єктивних та суб'єктивних взаємодіючих факторів, що спонукають людину до

спілкування. На основі результатів аналізу теоретичних джерел визначено фактори, що впливають на ефективність моделювання комунікативної ситуації, серед яких:

- умови та обставини реалізації спілкування;
- особистісні якості співрозмовників;
- комунікабельність та переконливість співрозмовників;
- достовірність та аргументованість інформації;
- мовне спонукання та мотивація.

Уміння та навички ділового спілкування передбачають наявність умінь та навичок спілкування й знання людської психології, що дає можливість будувати взаємини з діловими партнерами чи замовниками тієї чи іншої установи та впливати певним чином на прийняття рішень, остаточний результат переговорів, нарад, ділових бесід тощо. Отже, під *діловим спілкуванням старшокласника* необхідно розуміти як мовленнєву взаємодію, в якій запрограмовані певні цілі спілкування, його мотиви та способи встановлення контактів. Статус кожного зі співрозмовників у цій взаємодії є чітко визначеним, а сам процес спілкування – вирішення певних питань засобами впливу на погляди, емоції чи поведінку комунікантів і здійснюється відповідно до функцій і поставлених цілей.

Ділове спілкування, як, власне, і будь-яке інше спілкування, поділяється на мовне та немовне. В контексті дослідження особлива увага приділяється мовному спілкуванню та його формам за способом взаємодії між комунікантами, серед яких Ф. Бацевич виділяє:

- монологічну (говорить один учасник спілкування);
- діалогічну (розмовляють, як правило, двоє осіб);
- полілогічну (розмовляють троє і більше учасників) [3, с. 69].

Зазначимо, що «полілог» є діалогом, у якому беруть участь троє і більше учасників, тому вважатимемо його підвидом діалогу.

На основі результатів аналізу наукової літератури виділено форми професійного монологу (доповідь, усний звіт, публічний виступ) та професійного діалогу старшокласника (ділова бесіда, ділова дискусія,

конференція).

Метою і завданням будь-якої з форм ділового спілкування старшокласника є обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання комунікативних проблем та готовність до ефективної комунікативної взаємодії.

Результати аналізу психолого-педагогічної літератури свідчать про наявність значного інтересу науковців до формування готовності особистості до комунікативної взаємодії (М. Дяченко та Л. Кандибович [7], С. Максименко та О. Пелех [13], Ю. Кулюткін та Г. Сухобська [10]). Ю.Кулюткін та Г. Сухобська трактують готовність як здатність особистості свідомо ставити цілі, будувати плани та обирати способи їх досягнення [10]. М. Дяченко та Л. Кандибович визначають готовність як активно діючий стан особистості, установку на визначену поведінку, змобілізованість сил з метою виконання певного завдання [7]. С. Максименко та О. Пелех характеризують готовність до того чи іншого виду діяльності як «цілеспрямоване вираження особистості, що містить її переконання, погляди, відношення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки» [13, с. 70].

Щодо визначення та структурних компонентів готовності до певного виду діяльності, то С. Воробйова, зокрема, пропонує визначати структурні елементи готовності особистості до творчого рішення дидактичних завдань у єдності чотирьох компонентів:

- мотиваційного (переконання, погляди, мотиви, установки на визначену поведінку);
- особистісного (почуття, вольові й інтелектуальні якості);
- змістового (знання);
- професійного (уміння і навички) [6, с. 43].

Готовність майбутнього випускника школи до професійного спілкування передбачає наявність трьох основних компонентів, а саме: мотиваційного, змістового й операційно-процесуального.

Підготовка старшокласників до ділового спілкування є складним багатоаспектним процесом, який зумовлений особливостями розвитку

суспільних відносин і залежить від низки педагогічних умов, що забезпечують реалізацію усіх її компонентів. У дослідженні, зокрема, запропоновані такі педагогічні умови підготовки майбутніх випускників школи до феномена, що досліджується:

- формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу (сприяє підвищенню пізнавальної активності, гармонізації емоційної сфери учня, актуалізації потреби в оволодінні вміннями та навичками міжособистісної комунікативної взаємодії);

- забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів (сприяє послідовності відбору тем і ситуацій, текстів та мовного інвентарю, знань, умінь і навичок як передумови ефективного формування комунікативної компетентності);

- організація навчального комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру (сприяє інтенсифікації навчального процесу, активізації комунікативного потенціалу учня, формуванню пізнавально-комунікативного досвіду);

- оволодіння змістом елективного курсу на основі ідей контекстного навчання (сприяє забезпеченню послідовності, етапності зв'язку гуманітарних дисциплін та спецкурсів, його результативності й ефективності).

Сфера комунікативної діяльності сучасного старшокласника безпосередньо пов'язана з морально-психологічними, естетичними, інтелектуально-етичними інтересами та переживаннями окремої особистості і колективу в цілому. Тому вміння спілкуватись і налагоджувати контакт із людьми, професійний підхід до вирішення поставлених комунікативних завдань, вибір доцільного варіанту мовленнєвої поведінки є важливими об'єктивними чинниками визначення рівня його комунікативного професіоналізму та свідчать про важливу роль елективних курсів у загальноосвітньому процесі.

II. Практична частина

Існуюча тенденція до інтеграції освітніх та економічних систем зумовила

оновлення підходів до формування мовної особистості випускника школи як майбутнього активного учасника внутрішньодержавних та міжнародних проектів у бізнес-середовищі. Зважаючи на те, що сучасний фахівець зі шкільних років бере активну участь як у національних, так і в міжнародних конференціях, форумах, проектах та стажуваннях, то навчання старшокласників професійно спрямованого спілкування рідною та іноземною мовами повинно стати одним із стратегічних завдань його підготовки в загальноосвітньому просторі. Ще під час навчання у школі старшокласник повинен оволодіти такими вміннями як уміння знаходити, відбирати та аналізувати необхідну інформацію, уміння інформувати про ті чи інші події та робити власні висновки, уміння вести ділову бесіду та налагоджувати ділові стосунки тощо, які свідчитимуть про його професіоналізм та високий фаховий рівень.

Конспект уроку для учнів 10 класу з ділової англійської мови на тему «A new job»

Тема уроку: A New Job.

Цілі уроку:

- *Практичні:* удосконалити навички монологічного та діалогічного мовлення, вживання вже вивчених лексичних одиниць.
- *Загальноосвітні:* ознайомити учнів з правилами поведінки під час співбесіди при прийомі на роботу.
- *Розвивальні:* розвинути світогляд, навички аудіювання (прослуховування монологів), вміння відстоювати власну позицію, активізувати навички ведення діалогу з роботодавцями.
- *Виховні:* виховувати інтерес учня до майбутньої професійної діяльності, виховувати вміння працювати в колективі.

Засоби навчання: підручник, відеозапис співбесіди, записи на дошці, ілюстрації.

Тип уроку: узагальнюючий.

Хід уроку:

I. Початок уроку

Організаційний момент:

T.: Good morning, children! I am glad to see you. Sit down, please. Who is absent today? How are you, friends? Hope that all of you are fine. The theme of our lesson is “A new job”. During your first three months on any job can lay the groundwork for the major achievements. Successful people know this when they start a new job. When it comes to your first few months in a new workplace, it is important to set goals, prove the worth you sold in your interviews, and make social ties outside of your own team. Here is what else successful people do in their first 90 days on the job:

1. They say «yes» to exciting opportunities, even if they're not quite sure how to execute them (even if you're not sure how exactly to complete the task or what its benefit to you might be, if you're offered with an exciting opportunity, go ahead and say «yes»; say «yes» even though you have no idea what lies ahead and maybe this is the right decision or maybe it's not but who knows and who cares).

2. Make sure that you have achievable goals established (it is important to have goals that you can use to measure your success. Otherwise, you might not know what you are working towards every day. Hopefully, your boss developed goals for you to accomplish during your first six months or year of work — whether that is a sales goal, a number of projects to complete, or something else. Those goals should be clearly linked to your job description and the overall goals of the company).

3. Find a way to solve the problems (When you have just joined a new organization, faults in their structure or business model might be instantly clear to you. However, do not just tell your boss what you think is wrong with your team, or leave the issues for more seasoned employees. Discuss what you have noticed, and present a solution).

T.: Do you agree with the previous statements?

Мотивація діяльності:

T: I will divide you into 2 teams. The first one will have to agree with these three statements and another will disagree. Try to find as many arguments as possible.

1 team: We think that fist days on a new job are very hectic and busy. The first weeks on any job, you settle in and get on with your boss and colleagues. First, you have to arrive on time and do not leave early. You have to be visible but do not try too hard to make a good impression. Watch how others behave. Listen more than speak. If you

keep to all these rules, you will succeed in any job.

2 team: We agree with all the rules your team has proposed. However, everyone knows that new recruits expect to have important tasks. The reality is different: whatever your experience and qualification, expect to begin with basic jobs. What is the way out in this case?

1 team: Stay busy, do every job well and keep smiling. Those are the keys to success.

T.: Thanks to both teams. You were brilliant at the discussion. Your arguments were meaningful.

II. Основна частина уроку

Перевірка домашнього завдання:

T.: Your homework for today was to find some interesting information about the dream jobs of British people. Some pupils will present it here; the rest of the class will give me your reports after the lesson. So now, we are going to listen to different information. Listen to it attentively, because I will ask some questions after each speaker. Marta, please.

Marta: British people dream of careers where they can care for other people, says Learndirect Research. If they do not need to think about money, then the top dream job for UK men and women is charity work. There is a saying, ‘Never work with children or animals’, but working with animals is the second favourite dream job for women. They also chose nursing and teaching in the top ten. But British men, too, chose working with animals in their top ten. They also included being an artist. The research also shows that TV affects people’s dreams. As gardening is very popular on British TV, it is in the top ten for both men and women. It is perhaps because of the children’s TV character, Bob the Builder that being a builder is the third most popular job for men.

T.: OK. The information is very interesting. Therefore, I will ask the rest of the class to complete the table about the top jobs for UK men and woman.

Pupils: (they are completing the table).

T.: Let us check your tables. (Teacher and pupils are checking the tables).

T.: Is anyone else is ready with the useful information? Taras, you are welcome.

Taras: 65% say they are prepared to learn a completely new field of work. But many people do not want to change their lifestyle to achieve their dreams. Only 42% are happy to work longer hours, 33% say they could move area, and 29% say they are happy to spend more time commuting. Twice as many men (4%) as women (2%) would end their relationship to achieve their work ambitions.

T.: Now, let us sum it up. Tell me the number of people who are ready to spend more time going to and from work.

Yulia: 29% say they are happy to spend more time commuting.

T.: Right! Now tell me the number of people who are ready to live in another part of the country.

Sophia: 33% say that they could move area.

T.: Great! Now tell me the number of people who are ready to work more.

Andriy: 42% say that are happy to work longer hours.

T.: Well-done! Tell me the number of people who are ready to change directions completely.

Olena: 65% say that are prepared to learn a completely new field of work.

T.: A-Work! All of you did a great job! Thank you!

T.: Now I would like you to think about your future career. Think how good your career prospects can be. We will watch the video and then you will try to make your own dialogues on the topic (they are watching the video).

T.: Is everything clear? Then I will ask you to make up your own dialogues. Are there any volunteers?

Max and Lika:

Max: Do you think that some people are born leaders?

Lika: Well, yes, there are natural salespeople - and in a similar way there are people who are natural leaders. However, I think people can also develop into leaders if they have a long-term goal they really believe in.

Max: So in your view, do managers and leaders do the same thing?

Lika: No, I would say the roles of managers and leaders are quite different. A

manager's job is to make things work well and achieve short-term goals. So management is more the 'small picture': you know, running their department and the motivation of the team members. Leaders on the other hand, are 'big picture' people who think about the direction the organization is going and its long-term goals. However, do not forget good managers, just like good leaders, may have leadership qualities.

T.: I can see another pair of volunteers. Start please.

Nastia and Diana:

stia: So can you give me some examples of these qualities?

ina: Well, let's see, for example, you need to be able to read situations, understand what others are thinking, and have a clear idea of where the company is going ... to have a clear business vision. You need to communicate your ideas - employees think you care about them. Sometimes though, you have to take hard decisions.

stia: And can leadership be learnt?

ina: No, I don't think you can learn it from books. It comes from experience and knowing your own strengths and weaknesses. I would say you can improve on weak areas though.

stia: For instance?

Diana: Your knowledge about your field of work, say. Or your communication skills - you can train yourself to be a better communicator, listener, or presenter.

stia: And what about copying from another leader?

ina: Oh no! Never do that. Just be yourself.

T.: Well-done! All dialogues were interesting and useful.

III. Заключна частина уроку

T.: Thanks for your thoughts and opinions today. It was interesting for me to hear them. For the next lesson, you must write a short composition. The theme of this composition is «My first day at a new job». Imagine that you have a chance to choose any company and any position in this company. Which one will you choose? Explain your points of view, please. Your marks for today are: . . . Good-bye. Have a nice day! See you next time.

Отже, професіоналізмом майбутнього випускника школи у спілкуванні – це система уявлень особистості як про самого себе так і про співбесідника, яка визначає спосіб комунікативної взаємодії та лінію поведінки з іншими людьми. З-поміж умов, що забезпечать професіоналізм та ефективність спілкування старшокласника, виділимо:

- організацію простору спілкування (зручне та відповідно оснащене приміщення, що передбачає наявність проектора, моніторів, мікрофонів та інших технічних засобів для проведення презентацій та налагодження чіткої комунікативної взаємодії; раціональне розташування співрозмовників тощо);

- професійний підхід до вирішення поставлених комунікативних завдань (знання предмету переговорів, обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання проблеми, доцільність поставлених запитань), що сприятиме обміну досвідом та досягнення бажаних результатів;

- використання чіткого алгоритму роботи групи (визначити послідовність виступів, регламентувати час виділений на обговорення, запитання та відповіді тощо);

- рівень володіння професійною термінологічною лексикою та вибір доцільного варіанту поведінки, зокрема, і мовленнєвої.

Наявність специфічних комунікативних умінь, які є набутою на основі раніше засвоєних знань і навичок властивістю особистості, що виявляється у здатності здійснювати комунікативну діяльність в різноманітних умовах, є важливою передумовою забезпечення ефективності процесу спілкування. Отже, старшокласник ще під час навчання у школі повинен усвідомити, що організація міжособистісної комунікативної взаємодії з партнерами, клієнтами, співробітника і, навіть, конкурентами підприємства чи установи з метою налагодження результативних професійних контактів входить до кола його безпосередніх обов'язків.

Висновки

Ґрунтуючись на дослідженнях філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури й емпіричних матеріалів здійснено теоретичне

узагальнення і запропоновано новий підхід до вирішення наукової проблеми – вдосконалення підготовки майбутніх випускників школи до ділового спілкування у процесі вивчення елективних курсів.

Сформовано низку висновків концептуально-теоретичного, методичного та науково-практичного характеру, в яких відображено вирішення основних завдань відповідно до поставленої мети.

1. Результати аналізу сучасних психолого-педагогічних досліджень дають можливість дійти висновку про те, що під *діловим спілкуванням старшокласника* необхідно розуміти як мовленнєву взаємодію, в якій запрограмовані певні цілі спілкування, його мотиви та способи встановлення контактів.

2. Метою і завданням будь-якої з форм ділового спілкування старшокласника є обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання комунікативних проблем та готовність до ефективної комунікативної взаємодії.

На основі результатів аналізу наукової літератури виділено форми ділового спілкування старшокласника, з-поміж яких професійний монолог (доповідь, усний звіт, публічний виступ) та професійний діалог (ділова бесіда, ділова дискусія, конференція).

3. Визначено основні компоненти готовності майбутнього випускника школи до професійного спілкування, з-поміж яких мотиваційний, змістовий та операційно-процесуальний.

4. Запропоновано такі педагогічні умови підготовки майбутніх випускників школи до ділового спілкування, з-поміж яких формування позитивної мотивації через реалізацію особистісно орієнтованого підходу (сприяє підвищенню пізнавальної активності, гармонізації емоційної сфери учня, актуалізації потреби в оволодінні уміннями та навичками міжособистісної комунікативної взаємодії); забезпечення логіки побудови змісту навчання у послідовності комунікативного, лінгвістичного, процесуального, психофізіологічного елементів (сприяє послідовності відбору тем і ситуацій, текстів та мовного інвентарю, знань, умінь і навичок як передумови ефективного формування комунікативної компетентності); організація навчального

комунікативного простору та моделювання комунікативних ситуацій професійного характеру (сприяє інтенсифікації навчального процесу, активізації комунікативного потенціалу учня, формуванню пізнавально-комунікативного досвіду); оволодіння змістом елективного курсу на основі ідей контекстного навчання (сприяє забезпеченню послідовності, етапності зв'язку гуманітарних дисциплін та спецкурсів, його результативності й ефективності).

Отже, компетентнісна парадигма організації та розвитку іншомовної освіти у старшій школі може бути успішно реалізована за умови переосмислення й оновлення методів, форм і засобів навчання. Вона спрямовується на комунікативно-діяльнісну технологію оволодінням змістом елективних курсів як одного із засобів профільно-зорієнтованого навчання іншомовного спілкування старшокласників.

Відповідно до комунікативного підходу і з урахуванням навчального та життєвого досвіду учнів, їхніх інтересів і схильностей зростає пріоритетність методів і форм навчальної діяльності, що забезпечують активну соціальну взаємодію школярів у процесі комунікації. Ці методи і форми мають сприяти формуванню в учнів іншомовних умінь і навичок підтримувати спілкування в типових ситуаціях різноманітних сфер майбутньої професійної життєдіяльності, зокрема, декларувати та обґрунтовувати власну точку зору, висловлювати свої судження щодо об'єктів спілкування, робити узагальнення і формулювати висновки тощо. Причому, соціокультурна поведінка в таких ситуаціях, яка адекватна носіям мови, може бути вироблена в особливих навчальних умовах і з допомогою особливих методів.

Компетентнісний підхід до навчання іншомовного спілкування зумовлює особливу організацію різних аспектів освітнього процесу, з яких пріоритетними є такі:

- дидактично доцільний добір мовного і мовленнєвого профільно зорієнтованого навчального матеріалу відповідно до комунікативних потреб та його раціональне структурування у змісті навчальних посібників;
- визначення комплексу навчальних дій, якими повинні оволодіти школярі

під час набуття досвіду комунікативної взаємодії відповідно до змісту елективного курсу;

- методично доцільний добір вправ і завдань як засобів оволодіння мовними операціями та мовленнєвими діями, що забезпечують виконання іншомовних комунікативних намірів учнів у межах певних тем спілкування відповідно до змісту елективного курсу;

- визначення переліку навчальних стратегій, якими повинні вміти самостійно керуватись учні для досягнення ефективної організації своєї навчальної діяльності та її раціоналізації у процесі оволодіння іншомовним спілкуванням;

- добір видів і форм навчальної діяльності, що характерні процесу реальної комунікації в різних соціальних умовах мовленнєвої взаємодії відповідно до змісту елективного курсу;

- вибір навчально-мовленнєвих ситуацій як засобів навчання, що орієнтують учнів на дотримання відповідної комунікативної поведінки під час спілкування в різних соціально-комунікативних умовах;

- визначення оптимального обсягу і доступного змісту профільно-зорієнтованої інформації та ефективних видів і форм діяльності для навчання учнів спілкування у формі діалогу культур.

Компетентнісна парадигма сприяє усвідомленому засвоєнню лінгвістичних профільно-зорієнтованих знань і умінь доцільно їх використовувати в мовленнєвій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г. М. Общение и межличностные отношения. Москва: Аспект Пресс, 2003. С. 75–109.
2. Бахтин М. М. Человек в мире слова. Москва: Изд-во Рос. открытого ун-та, 1995. 140 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
4. Бодалёв А. А. Личность и общение: избранные труды. Москва: Педагогика, 1983. 272 с.
5. Бороздина Г. В. Психология делового общения. Москва: Инфра-М, 2008. 294 с.
6. Воробйова С. Структура, критерії і рівні готовності студентів до творчого рішення дидактичних задач. *Рідна школа*. 2002. № 4. С. 42–45.
7. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к

деятельности. Минск : БГУ, 1976. 173 с.

8. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 1999. 384 с.

9. Каган М. С. Мир общения. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1998. 216 с.

10. Кулюткин Ю. Н., Сухобская Г. С. Моделирование педагогических ситуаций. *Вопросы психологии*. 1984. № 5. С. 41–44.

11. Леонтьев А. А. Психология общения: пособие для дополнительного образования. Москва: Смысл, 1997. 365 с.

12. Лівенцова В. А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери. Вінниця, 2002. 211 с.

13. Максименко С. Д., Пелех О. М. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності). *Рідна школа*. 1994. № 3/4. С. 68–72.

14. Немов Р. С. Психология: учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 2 кн. Кн. 1: Общие основы психологии. Москва: Просвещение: Владос, 1994. 576 с.

15. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе. Москва: Просвещение, 1986. 223 с.

16. Ярошук І. Д. Про необхідність розвитку навичок мовленнєвої діяльності у випускників економічного вищого навчального закладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ, 2008. № 4. С. 120–124.

17. Ярошук І. Д. Професійна підготовка майбутніх економістів: проблема формування основ професійного спілкування. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету, 2008. Випуск XXI. Частина 1. С. 379–385.

18. Ярошук І. Д. Професійне спілкування як компонент гуманітарної підготовки майбутнього фахівця економічного профілю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2008. Випуск 15. С. 170–172.

19. Ярошук І. Д. Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти дослідження проблеми формування мовленнєвої поведінки майбутніх економістів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця: Едельвейс і К, 2008. Випуск 22. С. 269–274.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ

Грушицький Василь Іванович,
вчитель фізики і астрономії
загальноосвітньої школи
I–III ступенів с. Лисівці
Заліщицького району

ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ УКРАЇНСЬКОГО ФІЗИКА-ТЕОРЕТИКА ЗЕНОНА ХРАПЛИВОГО

15 березня 2019 року виповнюється 115 років від дня народження нашого земляка, визначного українського вченого фізика-теоретика, педагога Зенона Храпливого. Нам більше відомо про його брата Євгена Храпливого – вченого, біолога, агронома, багаторічного керівника товариства «Сільський господар» у Західній Україні. Його ім'ям названо Заліщицький аграрний коледж, на будинку Лисівської загальноосвітньої школи I–III ступенів йому встановлено меморіальну дошку.

Проте не меншої шани заслуговує і Зенон Храпливий. Оскільки друга половина його життя пройшла за океаном, у радянські часи його ім'я замовчувалось. Перша офіційна згадка про вченого прозвучала у Львові на загальних зборах відродженого НТШ у 1990 році. У 1994 році заходами фізичної комісії НТШ та фізичного факультету ЛДУ ім. І. Франка відбувся науковий семінар на тему: «Проблеми релятивістської квантової механіки системи часинок» – з нагоди 90-річчя від дня народження професора. Доцільно зазначити, що до сторіччя від дня народження Зенона Храпливого у Тернопільському державному технічному університеті ім. І. Пулюя відбулась наукова конференція «Сучасні проблеми квантової теорії», на яку прибули науковці з Києва, Львова, Харкова, Луцька, Тернополя, Сімферополя, Кам'янця-Подільського. Про цього вченого писала газета «Урядовий кур'єр», вело передачі національне радіо. Столичний науковець Василь Шендеровський

випустив книгу «Нехай не гасне світ науки». Її автор популярно розповідає про багатьох видатних науковців України. З поміж таких світил згадується більше двадцяти уродженців Тернопілля. Серед них уродженець с. Лисівці фізик-теоретик Зенон Храпливий. Про З. Храпливого написано ряд наукових праць іншими венними України.

Він народився 15 вересня 1904 року в Лисівцях. Його батько Василь Храпливий був учителем і директором народної школи у рідному селі. У 42-річному віці помер і похований у Збаражі, що на Тернопіллі. Його дружина Стефанія залишилась із чотирма синами – Іваном, Романом, Євгеном і Зеноном, котрі в майбутньому стали визначними представниками української інтелігенції. Роки життя у Лисівцях сім'я згадувала пізніше як добрі часи. Та згодом будні ставали сірими через хворобу батька, котрий у 1980 році змушений був залишити роботу. Водночас необхідно було покинути Лисівці і переїхати в місто, щоб сини мали можливість навчатися в гімназії. Родина вибрала Тернопіль, куди влітку 1908 року і переїхала.

Спочатку жили на приватній квартирі, мали намір придбати власний будинок. Але сталося непередбачене: цього ж року помер глава сім'ї. І все ж таки після смерті батька сини залишились вірними його заповіту – здобувати освіту за будь-яких умов. З того часу в житті Зенона розпочався новий період: він закінчив народну школу, а у Відні продовжував навчання у гімназії, куди мати емігрувала на початку першої світової війни. Причиною виїзду до Відня було те, що сім'я жила з пенсій, виплачуваних австрійським урядом. Старших братів мобілізували в австрійську армію.

У 1918 році мати з Зеноном повертається до родини у Збараж. На батьківщині, в Галичині, Зенон працює і вчиться самостійно. А в 1923 році заочно здає екзамени в українській гімназії в Тернополі. У цьому ж році записується на математику і фізику у Віденському, а згодом – у Краківському університетах. Але надалі вчитися не було змоги, бо треба було заробляти на прожиття. Тільки в 1926 році Зенон продовжує регулярне навчання у Львівському університеті, де через три роки складає екзамен на вчителя фізики і

математики.

Педагогічна діяльність Зенона Храпливого розпочалась у старовинному місті Перемишлі, де він спочатку працює у приватній, а пізніше у державній українській гімназії. У 1936 році повертається до Львова на посаду вчителя фізики у Академічну гімназію. Крім педагогічного хисту, молодий вчитель мав велике бажання до наукової роботи. Працюючи у Перемишлі і доїжджаючи до Львова, він бере активну участь у роботі наукового семінару інституту теоретичної фізики при Львівському університеті, Зенон Храпливий швидко виходить на передній край фізичної науки, яка у цей час бурхливо розвивалась.

Педагогічну та наукову працю доктора Зенона Храпливого належно оцінила українська громадськість, а праці у свій час були надруковані в авторитетних журналах Парижу та «Збірнику математично-природописно-лікарської секції».

У 1939–1941 рр. Зенон Храпливий – професор кафедри теоретичної фізики, проректор з навчальної роботи Львівського університету імені І. Франка, дійсний член наукового товариства ім. Т. Шевченка. Побоюючись репресій, він був змушений емігрувати в Мюнхен, де з 1945 по 1947 роки працював надзвичайним керівником кафедри фізики в університеті, професором фармацевтики у Мюнхені (1947–1948 роки). У 1948 році його запрошують в університет м. Ст. Люїс (штат Міссурі, США), куди він переїжджає, одружившись зі своєю колишньою ученицею Марією Курилець. На американській землі професор опублікував багато наукових праць у найпрестижніших наукових журналах, брав участь у численних наукових конференціях, був дійсним членом американського НТШ, членом Нью-Йоркської Академії наук та американського фізичного товариства. Він добре знав англійську, німецьку, французьку мови, був автором перекладів та словників, підписуючи їх псевдонімом Лисівецький.

З. Храпливий розглянув у своїх працях релятивістську динаміку електрона у зовнішньому електричному полі із врахуванням зовнішнього потенціалу і одночасно показав, що наявні спроби різних авторів не спроможні пояснити

явище рівнів від'ємної енергії. Ця праця була предметом його докторату (1932 р.) Зенон Храпливий у 1936 році видав підручник з фізики для гімназій. Він написаний українською мовою, на високому науковому та методичному рівні. Це був один з таких підручників, яких так бракувало в українській школі. Плідне життя прожив Зенон Храпливий. 1 жовтня 1983 року він відійшов у вічність. Похований на цвинтарі св. Андрея у Бавидбурку (США), де спочивають видатні українці діаспори.

Запропонований матеріал можна використати при відзначенні 115-річчя з дня народження З. Храпливого 15 березня 2019 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Головач Ю. В. Фізика – дійсні члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Аксиоми для нащадків: Українські імена в світовій науці: Зб. нарисів. Львів, 1992. 544 с. Про Храпливого З.: С. 69, 71
2. Грушицький В. У світовій науці – постать земляка: [З. Храпливий – фізик-теоретик, дійсний член амер. НТШ, член Нью-Йоркської Академії наук]. Колос. 2002.
3. Жила В. Зіновій Володимир Храпливий. *Збаражчина*: Зб. статей, матеріалів і споминів. Нью-Йорк, 1980. Т. 1. С. 591–593.
4. Зенон Храпливий. Нарис фізики, підручник для IV класу гімназії. Львів: Państwowe Wydawnictwo Książek Szkolnych, 1938. 288 с
5. Зенон Храпливий: [Біогр. довідка]. *Ювілейна книга Української гімназії в Тернополі 1898-1998: До сторіччя заснування* / За ред. С. Яреми. Тернопіль; Львів, 1998. С. 597.
6. Тацуняк П. До 90-ліття професора Зенона Храпливого. *Вісник НТШ*. Інф. вид. НТШ у Львові. 1994. № 8–9. С. 16–17.
7. Тацуняк П. Науковий семінар, присвячений пам'яті професора Зенона Храпливого. *Вісник НТШ*. Інф. вид. НТШ у Львові. 1994. № 10–11. С. 26.
8. Храпливий Зіновій (15.03.1904–1.10.1983). *Українська державна чоловіча гімназія у Перемишлі 1895–1995*. Дрогобич, 1995. С. 95.

Пелішко Світлана Іванівна,
вчитель інформатики Тернопільської
ЗОШ I–III ступенів № 28

ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСИ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ

Інтернет-технології вже настільки міцно стали застосовуватися в освітній

практиці, що під впливом використання інформаційних технологій змінюються форми і методи організації освітнього процесу.

Учень розглядає Інтернет не як інформаційне джерело, а, скоріше, як простір проживання; вчитель активно освоює Інтернет-простір, використовуючи численні інформаційні ресурси у своїй повсякденній практиці. Безпосередньо залежать один від одного рівень володіння сервісами і технологіями та активність їх використання в педагогічній діяльності.

Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги цих технологій, котрі зумовили необхідність їх застосування на уроках. Використання Інтернет-сервісів сприяє підвищенню ефективності уроків, якості освіти, а також удосконаленню організації освітнього процесу на уроках інформатики.

Актуальним та дуже важливим в наш час є пошук та розгляд нових засобів та способів викладання інформатики.

Особливо важливим є дослідження різноманітних сервісів, які надає мережа Інтернет. Відбір найбільш ефективних саме для навчального процесу, їх вивчення та впровадження у освітній процес як засобу підвищення ефективності навчання.

Які технології обрати для ефективної роботи? Як поєднати сучасні інформаційні технології у своїй діяльності?

Метою і завданням курсової роботи є підвищення професійної компетентності задля ефективного застосування прийомів і методів, сервісів, технологій та інструментів, які допоможуть спроектувати успішну самореалізацію учнів з різними здібностями, формування інтересу учнів до навчання загалом та до вивчення інформатики, активізацію розумової діяльності учнів, отримання ґрунтовних знань з предмету.

I. Теоретична частина

На сьогоднішній день помітно зросла кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. Цій темі в Україні присвячені дослідження таких

науковців, як В. Ю. Бикова, М. І. Жалдака, Ю. В. Триуса. Питання інформатизації освіти в цілому широко описуються в роботах Б. С. Гершунського, В. І. Гриценка, О. І. Іваницького, Я. В. Булахова, О. М. Бондаренко, В. Ф. Заболотного, Г. О. Козлакова, О. А. Міщенко, О. П. Пінчук, О. В. Шестопап ...

Науковці вважають, що нові Інтернет-сервіси позитивно впливають на всі компоненти системи навчання: мету, зміст, методи навчання, засоби навчання, та забезпечують ефективність роботи всього класу під час проведення моніторингу навчальних досягнень учнів.

Дослідження та застосування різних сервісів, які підвищують ефективність освітнього процесу, є досить актуальним. У досвіді роботи розглянуто Інтернет-сервіси, які застосовуються під час навчання на уроках інформатики, є досить зручними та простими для користування та для безпосередньої роботи вчителя.

Нові інформаційні технології (хмарні сервіси, LearningApps, Plickers, Kahoot, Quizizz, Quizlet, Padlet, Lino і т. п.) відкривають учням доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, дають нові можливості для творчості, знаходження і закріплення будь-яких навичок, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання, забезпечують дієвість, оперативність та ефективність роботи всього класу.

Метою використання Інтернет-сервісів на уроках є розробка окремих компонентів комп'ютерно-орієнтованої методичної системи навчання інформатики учнів, спрямованої на розвиток пізнавальної активності школярів, самостійності у навчанні, надання навчальній діяльності якомога повнішого задоволення пізнавальних потреб дітей у відповідності до їхніх нахилів, запитів, здібностей, розвитку критичного мислення, формування інформаційної культури.

В жовтні 2017 р. наша школа отримала офіційне підтвердження, що має право вважатися навчальним закладом, кваліфікованим корпорацією Microsoft. Нам надано доступ до пакету Office 365 A1 на необмежений термін і кількість

користувачів.

У 2018 році я успішно пройшла дистанційний курс підвищення кваліфікації від Microsoft «Використання хмарних сервісів Microsoft в освітньому процесі», отримавши сертифікат. Повністю безкоштовна онлайн-версія Office з електронною поштою, відеоконференціями, спеціальним центром Microsoft Teams для співпраці в класі, інструментами для спілкування, передавання та обміну інформацією. Це надзвичайно потужний і багатокомпонентний продукт, доступ до якого мають далеко не всі українські школи та університети. Ми успішно розгорнули єдиний інформаційний простір освітнього закладу. У своїй практиці я разом з учнями застосовую можливості даного пакету, використовуючи програми Office 365 – такі як Outlook, OneNote, Forms, PowerPoint, Excel, Word, Sway, ClassNotebook, Teams та інші для навчання, в тому числі дистанційного.

Участь у тренінгу «Розвиток в учнів навичок XXI століття за допомогою Microsoft Office 365 і мобільних пристроїв», який провів у нашій школі Іван Іванов (керівник Центру нової освіти, учитель-експерт «Майкрософт»), активна участь у постійно діючих семінарах вчителів інформатики міста надають можливість вивчати, досліджувати, а як результат – використовувати сучасні Інтернет-сервіси на власних уроках.

У своїй роботі я активно використовую Інтернет-сервіси LearningApps, Plickers, Kahoot, Quizizz, Quizlet, Padlet, Lino і т. п.

II. Методична частина

В основу викладення навчального матеріалу в підручниках «Інформатика» авторського складу під керівництвом Ривкінда Й. Я. покладено об'єктний і алгоритмічний підходи.

Об'єктний підхід полягає в тому, що у кожній темі визначені основні об'єкти, вивчення яких передбачає: наведення означення або опису об'єкта; перелік його властивостей і їх стисла характеристика; опис множини можливих значень властивостей об'єкта; розгляд операцій над об'єктами, які потрібно виконати, щоб змінити значення властивостей; наведення класифікацій

об'єктів, вивчення яких передбачено програмою, з визначенням ознак їх класифікації.

Алгоритмічний підхід передбачає представлення способів виконання операцій над об'єктами у вигляді алгоритмів, що сприятиме розвитку в учнів алгоритмічного мислення, яке виражатиметься в умінні поділяти задачі на підзадачі, чітко формулювати правила виконання окремих операцій, враховуючи можливості їх виконавців. Опис цих послідовностей дій у змістовій частині пунктів і подальше їх застосування у системі вправ дає можливість учням самостійно опанувати і закріпити діяльнісну складову навчального матеріалу. Названі підходи роблять можливим використання підручника у навчальних закладах з різними типами апаратних і програмних засобів. Огляд об'єктів і їхніх властивостей формує цілісне уявлення про предмет вивчення. Структура алгоритмів діяльності залишається схожою для різних версій програмного забезпечення, відрізняється лише у незначних деталях, і це дає можливість сформулювати певну логіку у підходах до опанування різними версіями програмних засобів. Підручники мають модульну будову і складаються з окремих розділів.

Поряд з підручником для підвищення ефективності навчання я використовую можливості Office 365, надаючи додаткові матеріали для опрацювання у ClassNotebook.

Одним із засобів вирішення проблеми організації ефективної взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу в ході вивчення учнями інформатики та забезпечення дистанційного доступу до необхідного навчального матеріалу, в тому числі і того, що необхідний для виконання домашніх завдань з предмету, є також Office 365.

Формувати стійкий інтерес до навчання, підтримувати дослідницько-пошукові прагнення учня допомагають різноманітні конкурси, проекти, технології перевернутого навчання, квест-технології, в яких активно беруть участь мої вихованці.

Одним із способів підвищення активності учнів на уроці та їх

зацікавленості є організація атмосфери змагання.

За допомогою сервісів Kahoot, Plickers, Quizizz, LearningApps і т. д. є можливість організувати як на уроках, так і в позаурочний час, інтелектуальні вікторини. Саме вони і будують атмосферу змагання. Ідея цих вікторин полягає в тому, що учні одночасно відповідають на одні і ті ж запитання, змагаючись один з одним. Підсумком є рейтинг найкращих результатів.

II. Практична частина

На уроках інформатики я використовую засоби хмарного сервісу Office365 для зберігання файлів, необхідних для виконання домашніх завдань, тренувальних вправ, практичних робіт, тестових завдань

(Додаток 1)

Завдяки сервісу ClassNotebook маю можливість вчасно перевірити виконане домашнє завдання, дистанційно надати консультації учням і оцінити їхню роботу (Додаток 2). Це дозволяє на уроці швидко провести аналіз результатів домашнього завдання.

Створений заздалегідь і відкритий для доступу тест Forms дозволяє ще до початку уроку отримати від учнів відповіді на усні завдання, що були задані додому. Це забезпечує економію часу на самому уроці, оскільки ще до його початку я уже маю узагальнені відомості про рівень підготовки учня до уроку. Сервіс Forms дозволяє організувати онлайн-тестування учнів з певної теми та налаштувати автоматичну обробку його результатів з виставленням оцінок.

Наприклад: учні, будучи учасниками єдиного інформаційного простору, мають можливість створювати текстові документи, електронні таблиці та презентації, що вирішує проблему відсутності на домашніх комп'ютерах пакету MS Office та її легального використання.

У своїй роботі я активно використовую Інтернет-сервіси:

Quizizz – цікавий сервіс для створення вікторин та флеш-карток. Учні можуть проходити вікторину як в класі, так і вдома; як на комп'ютері, так і на власному смартфоні; як окремо, так і разом з іншими учнями. Сервіс містить аватари для кожного учасника, меми, як результат відповіді на питання,

турнірну таблицю, що надає навчання елемента гейміфікації. Вчитель може скористатись вікториною, яку створили інші вчителі або, звичайно, створити власну. Ось, наприклад, кілька моїх вікторин:

- ✓ Комп'ютерні презентації/повторення (9 клас)
- ✓ Програмне забезпечення (8 клас)
- ✓ Поняття масиву (11 клас)

Kahoot – сервіс, який дає змогу створювати інтерактивні навчальні ігри, вікторини, обговорення, опитування, що складаються з низки запитань із кількома варіантами відповідей. Участь в іграх, створених за допомогою сервісу, сприяє спілкуванню та співпраці у колективі, підвищує рівень обізнаності в інформаційно-комунікаційних технологіях, стимулює критичне мислення. Наприклад:

- ✓ Умовний оператор (8 клас)
- ✓ Циклічні алгоритми (11 клас)

Plickers – це сервіс, що дозволяє миттєво оцінити відповіді всього класу. Основу складають мобільний додаток, сайт і роздруковані картки з QR-кодами. Учитель за допомогою мобільного додатку сканує відповіді дітей в режимі реального часу (Додаток 3). Результати зберігаються в базу даних і доступні як безпосередньо в мобільному додатку, так і на сайті для миттєвого або відкладеного аналізу.

LearningApps – сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розробки різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час, і для малечі, і для старшокласників.

При розробці вправ у LearningApps для уроку інформатики я використовую такі шаблони, як «Знайди пару», «Поділ на групи», «Вгадай слово», «Дошка оголошень», «Вікторина», «Заповнити пропуски», «Класифікація», «Пазл». У зазначених іграх є можливість вставки зображення, відео, що є важливим для уроків. Для прикладу кілька вправ:

- ✓ Величини. Їх типи та властивості.

- ✓ Дії із зображеннями в текстовому процесорі.
- ✓ Безпека в Інтернеті
- ✓ Комп'ютерна презентація

Padlet, Lino – сервіси для створення електронної стіни. Дає можливість працювати дистанційно як із учнями, так і з колегами, впроваджувати елементи дистанційного та «перевернутого навчання». Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час. Зручно використовувати для проведення рефлексії уроку (Додаток 4).

Висновки

Отже, використання хмарних сервісів знімає проблему забезпечення учнів підручниками, файлами і програмами та інструкціями до практичних робіт, дозволяє організувати дистанційне навчання з предмету, спільну роботу над проектами та створює умови для своєчасної перевірки учителем виконаних школярами завдань.

Використання хмарних технологій, спираючись на інтерес школярів до всесвітньої мережі Інтернет, забезпечує їм доступ до усіх матеріалів, необхідних для вивчення предмета як у школі, так і вдома, створює умови для їх саморозвитку й міжособистісної взаємодії учнів з учителем та учнів один з одним, залучає до використання новітніх досягнень інформаційних технологій, підвищенню інформаційної компетентності та умінню доцільно використовувати комп'ютер як засіб для отримання нових знань.

Використання Інтернет-сервісів на уроках інформатики значно підвищує якість знань учнів і дозволяє вирішити наступні завдання: можливість створення власної системи електронного автоматизованого моніторингу навчальних досягнень учнів з інформатики; оперативне інформування всіх учасників навчального процесу про завдання на уроці; скорочення часу на перевірку робіт учнів; підвищення мотивації учнів до активного навчання і, що важливо для сучасного учня та вчителя, можливість перетворити смартфон на ефективний інструмент для навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В. Ю. Підвищення значущості інформаційно-комунікаційних технологій в освіті Україні. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2009. № 1. С. 28–34.
2. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посібник для вчителів / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут. *Інформатика. Шкільний світ*. 2004. № 42. С. 1–7.
3. Комарницька О. М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми: матеріали науково-методичної конференції, 30 листопада 2016 р.* Тернопіль: ТОКІППО, 2016. С. 3–8.
4. Полякова Л. М. Хмарні технології як інструмент створення інформаційного середовища в Інтернеті: [урок інформатики]. *Інформатика в школі*. 2017. № 4. С. 41–43.
5. Сервіси інтерактивної комунікації URL: <https://sites.google.com/site/itkompetentnosti/servisi/stvorennia-interaktivnih-vprav>.
6. Використання інформаційно-комунікативних технологій URL: <http://book.net/index.php?bid=9340&chapter=1&p=achapter>
7. Використання інтернет-сервісів у навчальному процесі URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/60532/.
8. Методичні основи використання ресурсів Інтернету на уроках інформатики URL: http://www.ii.npu.edu.ua/files/Zbirnik_KOSN/18/29.pdf.

Підфігурна Тетяна Андріївна,
слухач групи курсів
підвищення кваліфікації

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСВОЄННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЗДО: МНЕМОТЕХНІКА

Програмовий зміст:

- Вчити називати цифрообрази, дивлячись на числа і навпаки.
- Формувати за допомогою мнемотренажерів рефлексорне відтворення складу числа.
 - Вчити виконувати нескладні математичні вправи. Вправлятись у вмінні за допомогою жестів показувати відповідний цифрообраз.
 - Вчити в алгоритмі вивчення складу числа, шляхом використання методів та прийомів мнемотехніки.
 - Розвивати у дітей інтерес до пізнавально– пошукової діяльності,

експериментування.

- Сприяти формуванню навичок самонавчання; розвивати зв'язне мовлення в процесі складання розповідей за мнемотренажерами, формулювати змістовні відповіді, збагачувати словниковий запас.

- Формувати логіко– математичні уявлення, з метою активізації всіх видів чуттєвого сприймання матеріалу математичного змісту.

- Виховувати активний інтерес до занять з математики, наполегливість.

Підготовка вихователя до заняття

Виготовлено:

- дидактичні посібники (цифрообрази, мнемотренажери, будиночки);
- цифри для дидактичних ігор;
- емблеми;
- галявинку.

II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

Вихователь: Сьогодні в душі моїй

Так світло, веселенько

Всім добрий день, рідненькі!

Діти: Доброго ранку!

Доброго дня!

Бажаєм усім здоров'я й добра!

Діти, сьогодні ми з вами будемо подорожувати у країну Математики, і для цього не потрібно далеко йти чи їхати.

Головна умова – всі присутні повинні бути уважними, добре відповідати, охоче гратись.

І сувора й солов'їна

Математики країна.

Праця тут іде завзято

Вмій лиш спритно рахувати,

Додавати, віднімати

Вмій збагнути все кмітливо,

Дати відповідь сміливо.

Ледарів у нас немає.

У нас всі гарно відповідають.

Вирушаємо у путь – нас цікаві речі ждуть.

Щоб потрапити у цю казкову місцину, потрібно знайти правильну стежину. Лише хто цифри в порядку зростання з'єднає, той правильний шлях відшукає.

Дидактична гра «Знайди правильну стежину»

Які чудові казкові хатинки! Живуть у них цифрообрази.

Ой, хто так на галявинці гомонить. Це ж наші цифрообрази! Забули, хто в якому будиночку живе!

Діти, допоможемо відшукати будиночки цифрообразам.

Дидактична гра «Хто у якому будиночку живе»

Запрошую вас на килимок, пограємо гру «Покажи цифрообраз»

(Під музику діти виконують різні рухи)

1 – солдатик,

2 – пташечка,

Всі присіли.

3– лисичка,

4 – хатка,

Нахилились! Із струмочка гарно вмились.

5 – яблучко,

6 – чайник.

І ми – усі веселі! Летимо на каруселі!

Сідайте, будь ласка на лавочки.

Ми пограємо в гру, яка називається «Шнурівочка».

Погляньте на шнурівочці розміщені цифрообрази. Вони хочуть з вами погратися. Який цифрообраз не на своєму місці?

– Максимко, полічи цифрообрази в зростаючому порядку від двох до семи.

– Оксанко, назви числа в спадаючому порядку від дев'яти до двох.

– Іринко, полічи від п'яти до восьми.

Діти запрошують вас у коло. Пограємо гру «Числа сусіди» (з м'ячем).

Іти, перед заняттям ми з вами розділились на команди. Уважно розгляньте свої емблеми. Відповідно волошки сідають за синій стіл, маки сідають за червоний стіл, соняшники сідають за жовтий стіл.

Я вам пропоную повторити склад числа за допомогою мнемотренажерів. Розгляньте запропоновані вам мнемотренажери.

– Склад якого числа буде пояснювати команда «Волошки».

Кожен склад числа має таємницю. Це вірш і розповідь. Хто бажає розказати вірш на склад числа 2.

(Діти розповідають вірш і розповідь).

Вихователь говорить: «За кожен вірш та розповідь ви отримуєте сонечко. Усі команди чудово попрацювали. А зараз Ліза, Христинка, Максимко підрахують скільки сонечок отримала кожна команда».

Отже, виграла дружба.

А зараз пригадаємо цифрообрази (ноутбук).

Діти, давайте розіміємо наші пальчики (*пальчикові вправи*).

Діти, а тепер пропоную замалювати цифрообрази.

Висновки

– Діти, куди ми з вами подорожували? (*Ми подорожували в країну Математики*)

– Кому ви допомогли знайти свої будиночки? (*Ми допомогли знайти свої будиночки цифрообразам*)

– Які ігри вам сподобались найбільше? (*Найбільше нам сподобалась гра ...*)

– Таємниці яких чисел ми з вами повторили? (2, 3, 4, 5, 6, 7).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ванжа С. «Вивчаємо вірші за допомогою мнемотехніки» (молодший, середній, старший вік). «Ранок», 2017. 64 с.
2. Комарніцька І. «Мнемотехніка: розучуємо скоромовки з радістю». *Дошкільне*

виховання. № 11. 2016.

3. Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина».

4. Чепурний Г. Мнемотехніка – технологія ефективного засвоєння інформації. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2014. № 4.

5. Черешнюк О. Робота з літературним твором з використанням прийомів мнемотехніки. *Методична скарбничка вихователя*. 2014. № 2.

Ремез Г. А.,

вчитель-методист Тернопільської
Української гімназії ім. І. Франка

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВОЇ ЛАБОРАТОРІЇ «АРХІМЕД» НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Обґрунтування проблеми. Тенденції ХХІ ст. спричинили до переходу навчального експерименту на уроках фізики на якісно новий рівень. Інформатизація системи освіти вказує шляхи до широкого впровадження і використання ІКТ в освітньому середовищі. Це надає можливість використовувати та виконувати досліди, які є більш наочні та змістовніші за обсягом, підвищують інтерес до фізики і є захоплюючими для учнів. Сучасні дидактичні засоби передбачають можливість опрацювання даних експерименту, побудови графіків залежностей і їх аналіз.

У школах Москви, Санкт-Петербурга і деяких регіонах Росії вже близько п'яти років ефективно застосовуються цифрові лабораторії – обладнання і програмне забезпечення для проведення демонстраційного і лабораторного експерименту на заняттях природничого циклу. За ці роки цифрові лабораторії в школах стали звичними і необхідними. Це комплекти обладнання та програмного забезпечення для збору й аналізу даних. Широкий спектр цифрових датчиків використовують учителі та учні на уроках фізики, хімії та біології. Це датчики відстані і сили, температури і тиску, струму, напруги, освітленості, звуку, магнітного поля, а також кисню, кислотності, частоти серцевих скорочень, дихання, вологості та інші.

В Україні є окремі елементи таких лабораторій: у ФМГ № 17 м. Вінниці та

на кафедрі фізики, методики навчання фізики, інформатики, астрономії ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

Цифрова лабораторія Архімед, заснована на базі портативного комп'ютера нового покоління NOVA-5000, легкому (1,1 кг.), працюючому на ОС Windows CE 5.0 із вбудованим вимірювальним інтерфейсом для підключення датчиків, апаратний комплекс для проведення широкого спектру досліджень, демонстрацій і лабораторних робіт з фізики, біології та хімії на базі мобільного кишенькового персонального комп'ютера (КПК) Palm і датчиків, які можуть бути підключені до створеної викладачем чи учнями експериментальної установки. Збір даних та їх первинна обробка можливі при спільному використанні вимірювального інтерфейсу і КПК з установленою програмою Image Probe, що забезпечує збір і зберігання результатів експерименту в пам'яті КПК та передачу їх на персональний комп'ютер. Програма MultiLab забезпечує обробку експериментальних даних на персональному комп'ютері.

Користувач може створювати на ньому за допомогою стандартних офісних програм (Word, Excel, Power Point) творчі роботи та звіти про свою діяльність, зберігати фотографії, дані експериментів. За допомогою мультимедійного проектора демонструвати свої роботи класу на великому екрані, виходити в Інтернет, використовуючи бездротовий зв'язок WiFi. У лабораторії це істотно розширює спектр видів індивідуальної, групової та колективної діяльності учнів.

3. **Мета** проекту. Дослідження можливостей цифрової лабораторії «Архімед» для застосування її на уроках з фізики.

4. **Завдання** проекту.

- Узагальнити і систематизувати матеріали з питання використання цифрової лабораторії при викладанні фізики;
- Оволодіти практичними навичками роботи з портативним комп'ютером NOVA – 5000, програмою MultiLab;
- Виконати досліди, запропоновані у довідковому посібнику творців цифрової лабораторії «Архімед», і проаналізувати отримані результати;
- Використовувати запропоновані у посібнику і самостійно розроблені

експерименти під час уроків фізики;

- Скласти інструкції лабораторних і практичних робіт, які би відповідали навчальній програмі з фізики, із використанням цифрової лабораторії «Архімед»;
- Використовувати цифрову лабораторію «Архімед» під час виконання лабораторних і практичних робіт;
- Провести анкетування групи учнів, які використовували у роботі цифрову лабораторію «Архімед», для дослідження ефективності її застосування для процесу навчання.

5. Характеристика проекту:

- За кінцевим результатом: практико-орієнтований;
- За змістом: монопредметний;
- За кількістю учасників: індивідуальний;
- За тривалістю: довготривалий;
- за ступенем самостійності: частково-пошуковий;
- за характером контактів: зовнішній.

6. Визначення учасників.

ТОКШПО, методист МУО, адміністрація Тернопільської Української гімназії ім. І.Франка, лаборант, учні.

7. Визначення бази реалізації проекту.

Тернопільська Українська гімназія ім. І.Франка.

8. Термін реалізації проекту: від 3 березня 2017 р. до 2019 р.

9. Прогнозований результат.

Систематизація матеріалів з питання використання цифрової лабораторії при викладанні фізики;

Сформовані вміння та навички роботи з портативним комп'ютером NOVA - 5000, програмою MultiLab;

Аналіз результатів дослідів, запропонованих у довідковому посібнику творців цифрової лабораторії «Архімед»;

Використання цифрової лабораторії «Архімед» під час уроків фізики;

Розробка інструкцій лабораторних і практичних робіт, які би відповідали

навчальній програмі з фізики, із використанням цифрової лабораторії «Архімед»;
Використання цифрової лабораторії «Архімед» під час виконання лабораторних і практичних робіт;

Систематизація зібраних матеріалів, створення портфоліо.

10. Ресурси:

Людські:

- консультації науковців ВНЗ;
- консультації методистів ТОКІППО;
- методично-консультативний супровід заступником директора;
- вчителі фізики;
- лаборант.

Матеріально-технологічні:

- обладнання цифрової лабораторії «Архімед»;
- портативний комп'ютер NOVA-5000;
- комп'ютер, принтер, ксерокс, сканер, папір, програмне забезпечення,

мультимедійний проектор та інтерактивна дошка.

Фінансові:

- місцевий бюджет;
- спонсорські кошти;
- власні кошти.

Інформаційні:

- методичні рекомендації ТОКІППО;
- довідкові посібники;
- фахова періодика (газети, журнали);
- Інтернет, телебачення, відео, аудіоінформація.

12. Етапи та завдання реалізації проекту:

№	Етапи роботи над проектом	Зміст діяльності	Термін
1.	Діагностико-	1. Вивчення власних потреб, можливостей.	

	прогностичний етап	<p>2. Діагностика прогалин у фаховій підготовці.</p> <p>3. Оцінка дидактичних можливостей предмета.</p> <p>4. Визначення мети і завдань.</p> <p>5. Опис проекту.</p> <p>6. Експертиза проекту.</p> <p>7. Захист проекту.</p>	(03.03.2017 – 15.05.2017)
2.	Організаційний етап	<p>1. Конкретизація завдань.</p> <p>2. Формування програми діяльності щодо реалізації проекту, узгодження з методистом РМК, адміністрацією навчального закладу.</p> <p>3. Вибір способів збору інформації, форм і методів.</p> <p>4. Формування уявлень про результати (форма звіту).</p> <p>5. Розробка критеріїв оцінки процесу і результату.</p>	(2017–2019 н. р.)
3.	Діяльнісний етап	<p>1. Збір інформації щодо обраної теми.</p> <p>2. Аналіз, вибір стратегії і тактики.</p> <p>3. Робота з фаховою літературою.</p> <p>4. Проведення експерименту щодо практичних видів діяльності: використання цифрової лабораторії «Архімед» на уроках.</p>	(2017–2019 н. р.)
4.	Узагальнюючо-підсумковий	1. Оцінка роботи над проектом, кінцевого результату, формулювання висновків.	(2018–2019 н. р.)

	етап.	2. Демонстрація результатів у формі звіту з показом матеріалів, письмового звіту. 3. Самооцінка результатів за встановленими критеріями. 4. Систематизація зібраних матеріалів, формування портфоліо.	Наступні курси підвищення кваліфікації.
--	-------	---	---

12. Технологія опису використання цифрової лабораторії «Архімед» у шкільному фізичному експерименті

№ з/п	Зміст	Термін	Форма узагальнення	Науково-методичний супровід
1.	Вивчення законодавчих, нормативно-правових документів з питань освіти.	серпень кожного року	Конспект, ксерокопії	Методист МУО, Адміністрація ТУГ
2.	Вивчення навчально-методичного забезпечення з фізики.	серпень кожного року	Результати аналізу, ксерокопії	Методист МУО, голова метод-об'єднання
3.	Опрацювання навчальних програм з фізики.	серпень кожного року	Результати аналізу, ксерокопії	Методист МУО, голова метод-об'єднання
4.	Опрацювання інструкцій, методичних	постійно	Результати аналізу,	Методист МУО,

	рекомендацій щодо викладання фізики.		ксерокопії	голова метод-об'єднання
5.	Вивчення передового педагогічного досвіду вчителів.	постійно	Тези, виписки	Вчителі, методисти
6.	Вивчення, узагальнення і систематизація матеріалів з питання використання цифрової лабораторії при викладанні фізики.	З 03.03.2017 р . до 15.05.2017р.	Конспект, тези, зібрання картотеки	Вчителі-колеги
7.	Оволодіння практичними навичками роботи з портативним комп'ютером NOVA-5000, програмою MultiLab.(Продовження)	З 05.05.2017 р .	Аналіз роботи	Вчителі-колеги, методист МУО
8.	Виконання дослідів, запропонованих у довідковому посібнику творців цифрової лабораторії «Архімед», і аналіз отриманих результатів. (Продовження)	З 01.08.2017 р .	Аналіз результатів роботи	Вчителі-колеги, методист МУО
9.	Використання	З	Плани-	Методист

	запропонованих у посібнику і самостійно розроблених експериментів під час уроків фізики	01.09.2017 р .	конспекти уроків	МУО
10.	Складання інструкцій лабораторних і практичних робіт, які би відповідали навчальній програмі з фізики, із використанням цифрової лабораторії «Архімед»	З 01.12.2017 р . до 13.12.2018 р .	Інструкції лабораторних і практичних робіт	Вчителі-колеги, методист МУО
11.	Використання цифрової лабораторії «Архімед» під час виконання лабораторних і практичних робіт	З 01.09.2017 р .	Плани-конспекти уроків	Вчителі-колеги, методист МУО
12.	Проведення анкетування групи учнів, які використовували у роботі цифрову лабораторію «Архімед», для дослідження ефективності її застосування для процесу навчання.	З 01.09.2017 р . до 01.01.2018 р .	Результати анкетування, аналіз	Вчителі-колеги, методист МУО
13.	■ Самооцінка роботи	З	Аналіз	Вчителі-

	над педагогічним проектом; <ul style="list-style-type: none"> ▪ аналіз результатів; ▪ формулювання висновків, методичних рекомендацій; ▪ написання курсового проекту; ▪ створення презентації проекту; ▪ створення особистого ППД. 	01.09.2017 р. до 01.01.2019 р.	роботи; папка з матеріалами, курсовий проект, презентація курсового проекту, портфоліо.	колеги, методист МУО, адміністрація ТУГ
14.	Захист курсового проекту	2019 р.	курсний проект, презентація курсового проекту	Вчителі-колеги, методист МУО, адміністрація ТУГ, Методисти ТОКІППО.

Різник Наталія Степанівна,
вчитель математики, інформатики
ЗОШ І–ІІІ ступенів села Олієва
Зборівського району
Тернопільської області

**ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ
ТА ІНФОРМАТИКИ**

Згідно із Законом «Про освіту», Державною національною доктриною освіти України у XXI столітті, Концепцією загальної середньої освіти на сучасному етапі повинен бути здійснений кардинальний перехід від традиційно-пояснювального навчання, орієнтованого на передачу готових знань, до особистісного, що передбачає не стільки засвоєння учнями знань, скільки формування у них навичок навчальної діяльності, їх творчий розвиток. Стратегічні завдання сучасної Європейської освіти: Навчити жити разом; Навчити вчитися; Навчити діяти; Навчити жити (відповідати за власні вчинки та своє життя.)

Конкурентоспроможність на сучасному ринку праці багато в чому залежить від здатності працівника (випускника школи) набувати і розвивати вміння, навички, що можуть застосовуватись в багатьох життєвих ситуаціях. Успішна професійна і соціальна кар'єра неможлива без готовності до освоєння нових технологій. У зв'язку з цим виникає необхідність формування в учнів ключових компетентностей, які дозволять їм ефективно організувати свої внутрішні і зовнішні ресурси для прийняття правильних рішень та досягнення поставленої мети.

Сучасна математика має бути важливим джерелом знань про навколишній світ, основою науково-технічного прогресу, економічного прогресу, разом з тим – одним із найважливіших компонентів людської культури. Математика, як предмет навчання природничого циклу, призначена формувати світогляд і компетентності, яких потребує сучасне життя.

За С. Раковим, під поняттям «математична компетентність» розуміють спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і методи математичного моделювання, будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень. Урок у новому розумінні – це і засіб розвитку особистісних якостей учня та збагачення його суб'єктивного досвіду, і середовище для повноцінної реалізації навчальних цілей учнів. Урок

слід розглядати як засіб розвитку особистісних якостей учня, зокрема таких як:

- ініціативність;
- відповідальність (готовність і здатність обґрунтувати підстави власного рішення, прогнозувати наслідки дій, нести відповідальність за наслідки);
- старанність і акуратність в роботі;
- продуктивність;
- мобільність;
- готовність до збільшених навантажень;
- досвід групового вирішення проблем;
- уміння планувати та прогнозувати;
- уміння працювати з інформацією для себе і для групи;
- уміння ефективно презентувати результати роботи;
- здатність до раціональних, аргументованих, рефлексивних рішень.

I. Теоретична частина

Переді мною, як вчителем математики, постала проблема: як, маючи в класі до 30 учнів з різними можливостями, рівнем знань, бажанням, враховуючи потреби кожного учня, допомогти йому не тільки отримати відповідні математичні знання, але й стати компетентною особистістю?

Шляхи розв'язання цієї проблеми я шукала спираючись на власний досвід та вивчаючи методичні доробки сучасної педагогіки. Сучасні вимоги забезпечити фундаменталізацію освіти на основі єдності її природничо-наукової та гуманітарної складових, озброєння учнів цілісними знаннями і формування в їх свідомості цілісної картини світу, на думку науковців та методистів пов'язані із завданнями диференціації навчання з усіх базових предметів і математики зокрема. У всьому світі спеціалісти дійшли висновку, що не можливо навчати і навчити усіх учнів на однаковому рівні вимог і обсягу знань.

В проекції на шкільну математичну освіту вимога «знати небагато про все» має забезпечуватись державними стандартами, а тим, хто навчається на підвищеному і поглибленому рівнях, має надаватись можливість знати більше. Саме стандарт виділяє мінімум змісту математичної освіти і мінімальні вимоги

до цього змісту та стає основою диференціації навчання. Рівнева диференціація зобов'язує на основі безумовного досягнення всіма учнями мінімального необхідного обсягу знань і умінь створити умови для підвищеного і поглибленого рівня навчання тих учнів, які мають до цього бажання і можливості.

Враховуючи все, що сказано вище, я вирішила застосовувати у своїй роботі рівневу диференціацію. Я передбачала, що диференціація допоможе:

- формувати математичні компетенції учнів;
- забезпечить виконання державного стандарту;
- забезпечить особистісно-орієнтоване навчання учнів;
- підвищить зацікавленість учнів до математики;
- допоможе створювати ситуацію успіху на уроках;

Методична література пропонує розбивати клас на чотири групи:

- учні з високим темпом руху у навчанні;
- учні з середнім темпом руху у навчанні;
- учні з низьким темпом руху у навчанні, ті, що мають труднощі при вивченні математики;
- невстигаючі учні, які значно відстають в розумовому розвитку від ровесників і мають суттєві прогалини в знаннях.

Власний досвід переконав, що результати диференційного навчання можуть бути більш плідними і кращими, якщо роботу в групах починати з 5 класу.

Тому у 5 класі на початку навчального року, визначивши рівень знань учнів, я створюю дві групи: А та Б. До групи А входять учні 3-ї та 4-ї методичних груп. До групи Б потрапляють учні 1-ї та 2-ї методичних груп. Створюю саме дві групи, бо в умовах уроку керування двома групами більш ефективно, ніж чотирма. Створення двох, а не чотирьох груп обумовлено ще й тим, що сучасні підручники враховують наявність двох аналогічних груп, що забезпечує більш якісне використання сучасних підручників та дидактичної літератури при застосуванні різнорівневого навчання на уроках.

Прийшовши у 5 клас, учні спочатку діляться на групи за власним бажанням

і вибором. Я інформую дітей, що завдання групи А простіші, а групи Б складніші, отже в групі Б працювати важче, але і результати (досягнення) в роботі (навчанні) будуть кращі. Той, хто виконує завдання групи Б, зможе самостійно виконати складні завдання на перевірочних роботах. А, отже, і отримати високу оцінку.

Тим самим закладаються основи для визначення мети роботи (навчання) самим учнем, вибору методів досягнення цієї мети та позитивної самооцінки досягнутих результатів. Тобто закладаються наріжні камені компетентнісного підходу до навчання. На початку навчання весь клас на уроках працює над завданнями обох груп спільно. Важчі завдання розв'язуються колективно, з повним поясненням розв'язування. Учні групи А при такій методиці самостійно розв'язують деякі елементи важчих завдань, можуть в цілому розібратись в розв'язуванні достатньо складних задач. Це, загалом, сприяє підвищенню самооцінки (часто несправедливо заниженої), викликає зацікавленість предметом і позитивно впливає на результати навчання.

Домашнє завдання з самого початку задаю кожній групі окремо. У більшості випадків воно складається з чотирьох завдань: перші два нескладні, аналогічні тим, що розв'язувались у класі (як правило це завдання середнього рівня). Два інші – складніші, виконуючи їх учні повинні подумати, здогадатися, співставити раніше вивчене з новим матеріалом. Четверте завдання, як правило, підвищеної складності.

Учні знають, що якщо вчитель перевіряє домашню роботу, повністю оцінюючи її (ставить окрему оцінку за домашнє завдання), то за вірно виконані перші два завдання вони отримують 6; за три – 9, а за чотири – 12. При цьому прагну всіляко заохочувати «слабких» учнів, які розв'язують завдання групи Б.

Із принципами диференційного навчання знайомлю також батьків, що сприяє залученню батьків до допомоги дітям, більш моральної та контролюючої, але в певній мірі і навчальної.

У подальшій навчальній роботі учні виявляють різну швидкість і самостійність у навчанні, їх досягнення різних, а також при проведенні

перевірочних робіт вони показують різний рівень досягнень, що відповідає різним рівням сучасного оцінювання: низькому, середньому, достатньому чи високому. Але на уроках дуже складно практично врахувати всі чотири групи, а тому і надалі робота спрямована на працю з двома групами. До групи А входять учні з низьким та середнім рівнями знань, до групи Б – з достатнім та високим. Ці групи не є стабільними чи раз і на завжди сформованими. Учні мають право і можливість переходити з однієї групи в іншу. Основний критерій, за яким учень належить до однієї з груп – це рівень його досягнень, його власне прагнення до праці (знань) та результати цієї праці, які залежать виключно від самого учня. Так, при вивченні окремих (відносно простіших) тем, учень, що має середній рівень, може показати знання достатнього рівня і перейти до групи Б. Якщо ж учень з якихось причин не зумів опанувати тему на достатньому рівні, отримав низькі оцінки – він перейде до групи А. Не існує жорстких рамок – тільки група А чи група Б. Учень на певних типах уроків, за своїми можливостями та бажанням може працювати над завданнями різних груп. Цілковито у волі учня спрямувати зусилля, використати допомогу вчителя чи батьків на покращення своїх досягнень. Позитивним вважаю і те, що учень може сам вирішувати та обирати рівень навчання. Це привчає до самостійності, вчить об'єктивно оцінювати свої можливості та досягнення, формує і виховує такі риси, як силу волі, цілеспрямованість, вчить ставити перед собою мету та досягати її, а, загалом, формує особистість як таку.

Думаю, що диференційний підхід в такому сенсі відповідає і основним сучасним напрямкам освіти – гуманізації та особистісному підходу до процесу навчання. Адже працюючи в своїй групі, учень має можливість виконати посильне завдання і отримати певне задоволення, він самостверджується – я це можу! Як наслідок – в нього не виникає відрази до математики як до чогось важкого і непосильного, незрозумілого.

II. Методична частина

Надалі на уроках різного типу чи на різних етапах одного уроку роботу в диференційних групах організовую по різному. На уроках засвоєння нових

знань, якщо клас на групи не поділяється, пояснення матеріалу, доведення теорем чи формул викладається всім учням на однаковому рівні. При первинному закріпленні більш складні завдання розв'язують учні групи Б, простіші – А. Домашнє завдання кожна група отримує різне:

- група А – знати формули, формулювати теорему, вміти застосовувати при розв'язуванні задач;
- група Б – окрім завдання групи А повинна вміти виводити формули та доводити теореми.

Є уроки засвоєння нових знань, на яких клас ділю на групи, до яких входять учні різні за здібностями та досягненнями. Завдання такого уроку:

- створити умови для розвитку здібностей учнів (як групи Б так і А);
- залучити до продуктивної роботи на уроці всіх учнів;
- розвивати комунікативну компетентність учнів;
- підвищити зацікавленість учнів до вивчення як певного матеріалу, так і математики взагалі.

На уроках формування навичок та вмінь, як правило, групи отримують різні завдання. Роботу організую так:

Група Б. Отримує завдання відповідної складності. Кожен учень групи розв'язує ці завдання самостійно на своєму робочому місці. Одночасно два учні цієї групи виконують завдання біля дошки з метою подальшої перевірки. Періодично (по мірі розв'язання завдань) учні звіряються з виконаними завданнями, виправляють помилки, за необхідності отримують консультацію вчителя;

Група А. Учні групи під керівництвом вчителя колективно розв'язують опорні вправи та задачі теми на дошці з повним поясненням. В кінці такої роботи вони отримують завдання для самостійної навчальної роботи. По закінченню роботи в диференційних групах підводяться підсумки, оцінюється робота тих учнів, що досягли хороших результатів. Проілюструю вище наведену методику на фрагменті уроку.

Тема уроку: Розв'язування квадратних рівнянь (8 клас, алгебра)

Мета уроку: формувати навички та вміння розв'язувати квадратні рівняння

На попередньому уроці були виведенні дві формули для знаходження коренів квадратних рівнянь у випадку парного та непарного коефіцієнта та були розглянуті приклади застосування цих формул.

Клас працює у диференційних групах.

Група Б Кожний учень отримує картку із завданням. Два учні працюють біля дошки, розв'язуючи перше рівняння. Після того, як рівняння розв'язане, воно перевіряється вчителем та учнями групи Б і біля дошки працює інша пара учнів групи Б.

Розв'язавши всі рівняння, учні групі Б можуть набрати 12 балів, а значить отримати за урок 12. При оцінюванні враховується також робота біля дошки, доповнення, виправлення помилок, допущених іншим учнями.

Поки група Б працює самостійно, група А під керівництвом вчителя розв'язує рівняння за такою схемою:

Біля дошки 1 учень розв'язує рівняння з повним поясненням.

Інше рівняння розв'язують два учні біля дошки, коментуючи почергово. Перше рівняння розв'язують одночасно: перший коментує, а другий розв'язує самостійно, допомагаючи першому при потребі з коментуванням. Потім за такою ж схемою розв'язують друге рівняння, при цьому другий коментує, а перший допомагає в разі потреби.

Після цього група А отримує завдання для самостійної навчальної роботи, яке виконують на листках.

Під час виконання цього завдання два учні групи А розв'язують по одному рівнянню біля дошки, які перевіряються (обговорюються), коли вчитель збере листки. Позитивні оцінки після перевірки самостійної роботи виставляються в журнал. На уроках контролю та корекції організовую роботу учнів таким чином: Самостійні роботи контролюючого типу. Оскільки на виконання більшості таких робіт відводиться частина уроку (10–15 хв.), то учні отримують диференційні завдання: група А – завдання середнього рівня; група Б – достатнього; В – високого. Якщо учень добре засвоїв тему та швидко справився з завданнями

своєї групи, він приступає до розв'язування більш складних вправ. При правильному виконанні його оцінка буде вищою.

Контрольні роботи.

Всі учні отримують завдання трьох рівнів, на їх розв'язування витрачають різну кількість часу: учень групи А повільно розв'язує посильні завдання; учень групи Б швидко розв'язує прості завдання та переходить до більш складних. Таким чином, кожний може в повній мірі реалізувати свої можливості та продемонструвати свої досягнення з даної теми.

Науковці стверджують: природа компетенцій така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистої зацікавленості в даному виді діяльності.

На своїх уроках формую мотиваційний компонент через забезпечення позитивного ставлення учнів до математичної діяльності. Для цього до різних етапів уроку підбираю різноманітні цікаві завдання. Так, при вивченні у 7 класі теми «Формули скороченого множення» на початкових уроках пропоную завдання «вставити пропущений вираз» чи «заповнити пусту клітинку», на наступних «встановити співвідношення», «виправити помилку».

Подобаються учням також і різноманітні усні вправи. Підбираю вправи за принципом «від простого до складного», тому більшість завдань посильні для всіх учнів. Учні ведуть облік правильних відповідей, самому активному оцінка виставляється одразу після усного рахунку, а іншим враховується при виставленні оцінки за урок. Особливу увагу приділяю усному рахунку в 5 – 6 класах, коли формуються обчислювальні вміння. На уроках пропоную вправи на виконання дій зручним способом над натуральними числами; знайомлю дітей з особливими способами множення, а саме: множення на 2; на 5; на 11; $25 \cdot 25$; $75 \cdot 75$ тощо... Потім ці правила переносяться на десяткові дроби, використовуються при піднесенні чисел до квадрата та при добуванні квадратних коренів. Учні активні та із задоволенням виконують такі вправи.

Також для усного рахунку використовую картки-завдання, що використовуються багато раз:

- при вивченні нової теми;
- для усної фронтальної роботи з усім класом;
- для індивідуального опитування учнів;
- як додаткове завдання при опитуванні;
- як завдання для самостійної роботи по варіантам (по рядках чи стовпчиках);
- при повторенні цієї теми.

Внутрішня мотивація в багатьох учнів ще нестійка і залежить від ситуації. Для її формування також застосовую нестандартні уроки; дидактичні ігри; ігрові ситуації. Так на уроці узагальнення знань з теми «Розміщення прямих на площині» (геометрія 7 клас) підсумок уроку я провела у вигляді гри «ВІРЮ – НЕ ВІРЮ», з використанням комп'ютерних слайдів.

Учням були запропоновані питання:

Паралельні прямі на площині – це прямі, які не перетинаються.

Якщо мені потрібно довести, що 2 прямі паралельні, я використовую властивості кутів при паралельних прямих.

Через точку, яка не лежить на прямій, можна провести безліч прямих паралельних даній.

Якщо у результаті перетину паралельних прямих січною утворилось 2 кути по 80° , то вони можуть бути:

відповідні;

внутрішні односторонні;

внутрішні різносторонні.

Якщо мені потрібно довести, що 2 прямі паралельні, то я згадую ознаки паралельності прямих.

Якщо один із відповідних кутів гострий, то другий – тупий.

Якщо один із внутрішніх односторонніх кутів гострий, то другий – тупий.

Висновки

У кожному класі звичайної школи є учні, у яких виникають труднощі в оволодінні певними предметами. Імена видатних людей, які не могли засвоїти

письмо чи математику, знає весь світ. Це Альберт Ейнштейн, Вінстон Черчіль, Нільс Бор, Олександр Пушкін та інші. Причини цього різні, а переді мною, як перед вчителем математики, стоїть завдання створити умови для навчання таких учнів. У таких випадках допомагає диференційний підхід. Таким учням пропоную спеціальні картки-підказки. Це дає можливість не допускати відставання дітей, запобігає труднощам, підтримує невстигаючих, поступово переводить їх від колективних форм роботи до самостійних.

Застосування диференціації сприяє створенню ситуації успіху. Зміцнює віру у власні сили, викликає бажання братися до роботи і реалізовувати свої наміри.

Проте воно не може вирішити всіх проблем, що виникають при навчанні математики та формуванні математичних компетенцій. Математика, як наука, складна, і наявність учнів, які навчаються на середньому рівні (яким математика «не дається») – це об'єктивна реальність.

Однак переваги диференційного навчання дають змогу стверджувати: їх застосування допомагає формувати математичні компетенції, підвищує рівень ефективності навчання математики і тому має значні перспективи застосування.

Використання диференціації в навчальному процесі дає можливість пробудити в учнів інтерес до знань, прагнення самостійно попрацювати, заохочує їх до пошуку, надає можливість робити маленькі відкриття, бо кожен учень отримує завдання, що відповідає його здібностям і забезпечує перспективу розвитку, формує соціальну, комунікативну та творчу компетенцію учнів.

Свою роботу спрямовую на розкриття сил і можливостей кожної дитини, допомагаю відчувати їй радість від розумової праці, повірити у свої можливості. Внаслідок такої клопіткої роботи з учнями реалізується суттєве призначення педагога: дати кожній дитині знання, що відповідають її розумовому потенціалу, вселити віру у свої сили, свій розум, талант, які зроблять її успішною людиною. Вона зможе швидко адаптуватися у сучасному суспільстві, переорієнтуватися, перекваліфікуватися, сумлінно ставитися до роботи, показуючи високий рівень своєї компетентності. Багато моїх вихованців добре складають ЗНО з математики, стають студентами вузів, де здобуті знання застосовують для

подальшого здобуття освіти, адже мислити послідовно, судити переконливо, спростовувати неправильні висновки повинен уміти кожен: фізик і поет, тракторист і хімік.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Інтелектуальна гра

Позакласний захід з інформатики та математики для учнів 9 класу

Мета гри. **Дидактична:** систематизувати вивчене з інформатики та математики.

Розвиваюча: розвивати логічне, самостійне, творче мислення учнів, вміння аналізувати, робити висновки, сприяти розвитку системних знань.

Виховна: виховувати увагу, спостережливість, швидкість реакції, вміння вболівати за команду, активність, винахідливість, кмітливість, доброзичливість, виховувати

науковий світогляд учнів; у процесі підготовки до гри формувати навички самостійної роботи з літературою; привчати учнів до виступів перед численною аудиторією.

Навчально-матеріальне забезпечення Інтерактивна дошка, діaproектор, гонг, секундомір, план-схема морського бою (на дошці й у кожній команді заготовка), конверти з питаннями.
гри.

Хід заходу

Добрий день! Усі ви добре знаєте гру «Морський бій» і вмієте грати в неї. Ось сьогодні ми з вами зіграємо в неї разом.

Але це не звичайний *Морський бій*. Ви будете не просто стріляти по квадратах і намагатися потопити кораблі суперників, а будете відповідати на запитання з інформатики та математики і за правильну відповідь отримувати бали.

Ви бачите поле бою, розміром 7×7 , в якому по вертикалі написані цифри від 1 до 7, а по горизонталі написано ім'я вченого – **Паскаль**.

А чому саме Паскаль?

Тому, що Він не тільки видатний французький фізик та математик.

Блез Паскаль народився в Клермон-феррані у сім'ї математика Етьєна **Паскаля**, під керівництвом якого і здобув домашню освіту.

У 19 років Блез Паскаль задумав створити механічну рахівницю, щоб полегшити працю свого батька, збирача податків. Батько з сином вклали в цей винахід великі гроші, вірячи, що це принесе щастя.

Але проти обчислювального пристрою Паскаля виступили клерки: вони побоювалися втратити через нього роботу. А також роботодавці, які вважали, що краще взяти на роботу дешевих обчислювачів, ніж купувати дорогу машину.

Протягом 10 років Паскаль створив 50 різних варіантів машини. «Паскаліна» являла собою пристрій – коробку з багатьма шестернями. Під час роботи числа, які додавали, вводились поворотом коліщат. Кожне коліщатко з нанесеними на нього поділками від 0 до 9 відповідало одному розряду – одиницям, десяткам, сотням і т. д. Принцип «паскаліни» ще три століття залишався незмінним. На

честь вченого названо одну з сучасних мов програмування.

Гепер зрозуміло, чому на полі бою написано саме ім'я Паскаль. Так почнемо ж наш морський бій з інформатики та математики між командами.

Бажаємо вам успіхів!

Правила ведення морського бою

У грі беруть участь дві команди: _____,
_____.

Команди по черзі роблять постріли. Право першого пострілу вирішує жеребкування. (зашифроване слово

5	1	4	6	6	7
---	---	---	---	---	---

 Серія команд (комбінація клавіш), що згруповані разом для спрощення повсякденної роботи.

Відповідь: макрос)

Поле бою розміром 7×7 містить завдання, які оцінюються кількістю 5, 4, 3, 2, 1.

На полі розміщені: 2 – чотирипалубні кораблі, 2 – трипалубні, 2 – двопалубні, 4 – однопалубні кораблі, 2 – буйки, 2 – човни, 2 – міни, 2 – приз, 2 – острови.

По горизонталі над полем бою написано слово «ПАСКАЛЬ», а по вертикалі стоять цифри від 1 до 7, тому, щоб зробити хід, команді потрібно чітко назвати номер квадрата поля бою (наприклад: А 5; К 7; Б 3 і т. д.).

Зробивши постріл, команда повинна відповісти на запитання з відповідного предмета, що криється в цьому квадраті.

У разі правильної відповіді команда отримує максимально можливу кількість балів, що відповідає квадрату (*див. таблицю*).

Якщо команда не дала правильної відповіді, то суперники мають право відповісти на поставлене запитання. У разі правильної відповіді вони отримують відповідну кількість балів. Незалежно від того, якою є відповідь (правильною чи не правильною) команда робить наступний постріл.

Якщо під час пострілу команда влучила в **буйок** () , то вона має право вибору предмета, з якої буде поставлене запитання (математика чи інформатика).

Якщо під час пострілу команда влучила в **міну** (), то без будь-якої відповіді на запитання, право пострілу переходить до суперників.

Якщо під час пострілу команда влучила у квадрат, під яким ховається **приз** (), то вона отримує 2 бали і робить наступний постріл.

Якщо під час пострілу команда влучила в острів () (один за всіх), то відповідати на запитання буде не вся команда, а її один представник.

Зробивши постріл мимо корабля, команда відповідає на запитання з відповідного предмета, що криється в цьому квадраті та, за правильну відповідь, отримує 1 бал.

Гра закінчується тоді, коли відкриті всі квадрати бою.

Перемагає та команда, яка отримує більшу кількість балів.

Підбиває підсумки гри журі.

Морський бій

Жеребкування

Командам пропонується розшифрувати слово

5	1	4	6	6	7
---	---	---	---	---	---

.

Завдання: *Серія команд (комбінація клавіш), що згруповані разом для спрощення повсякденної роботи.*

Відповідь: *макрос*

Морський бій

Команди мають на столах заготовки поля бою. За допомогою мультимедійної презентації відтворюється поле бою. Після того, як команда зробила постріл, ведучий відкриває відповідний квадратик, оголошує результат пострілу і максимально можливу кількість балів за правильну відповідь і зачитує запитання команді. Журі ведуть підрахунок балів кожної команди.

Зібачите, що поле бою вже зовсім порожнє і гра закінчується. Дякуємо за цікаву гру.

просимо журі оголосити результати.

(Журі оголошує про результати гри)

Вітання переможців.

(Підсумкове слово вчителя.)

1-й ведучий До побачення.

2-й ведучий До нових зустрічей.

Таблиця

Позначка	Кількість позначок	Максимальна кількість балів (за одне питання)	Математика	Інформатика	Час на обдумання (сек.)	Примітка
 чотирипалубний	2	5	1 корабель 4 запитання	1 корабель 4 запитання	30	
 трьохпалубний	2	5	1 корабель 3 запитання	1 корабель 3 запитання	25	
 двопалубний	2	4	1 корабель 2 запитання	1 корабель 2 запитання	15	
 однопалубний	4	2	2 корабля 2 запитання	2 корабля 2 запитання	10	
 буйок	2	2	1 буйок 1 запитання	1 буйок 1 запитання	10	Питання з предмета

<i>буйок</i>			запитання	запитання		на вибір команди
 <i>човен</i>	2	1	1 човен 1 запитання	1 човен 1 запитання	10	Загальні питання
 <i>міна</i>	2					Перехід ходу
 <i>приз</i>	2	2				Бали без запитання Право ходу зберігається
 <i>острів</i>	2	3			15	Один за всіх

План – схема бою

	П	А	С	К	А	Л	Ь
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							

	П	А	С	К	А	Л	Ь
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							

	<i>чотирпалубний</i>
	<i>трьохпалубний</i>
	<i>двопалубний</i>
	<i>однопалубний</i>

	буйок
	човен
	міна
	приз
	острів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiS6OzRxu3rAhXp-yoKNazPA8YQFjAAegQIBBAB&url=https%3A%2F%2Fzakon.rada.gov.ua%2Fgo%2F2145-19&usg=AOvVaw3mzR9yKnqJ6VS987poXil8>
2. Слєпкань З. Ще раз про диференційоване навчання математики та роль в ньому освітнього стандарту. *Математика в школі*. 2004. № 4.
3. Голозюк А. С. Рівнева диференціація на уроках геометрії. К.: Видавнича група «Основа», 2004.
4. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. К.: Видавнича група «Основа», 2006.
5. Сидоренкова Л. Організація самостійної та усної роботи при диференційованому навчанні. *Математика*. 2005. № 8.
6. Биков В. Ю. Підвищення значущості інформаційно-комунікаційних технологій в освіті України. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. 2009. № 1. С. 28–34.
7. Жалдак М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики: посібник для вчителів / М. І. Жалдак, В. В. Лапінський, М. І. Шут. *Інформатика. Шкільний світ*. 2004. № 42. С. 1–7.
8. Комарницька О. М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми: матеріали науково-методичної конференції*, 30 листопада 2016 р. Тернопіль: ТОКІППО, 2016. С. 3–8.
9. Ярошик З. А. Самостійні роботи на уроках математики. *Математика в школах України*. 2011. № 16–18.
10. Гринцевич М. П. Використання інтерактивних методів навчання на уроках математики як засіб формування комунікативної компетенції учнів. *Математика в школах України*. 01.2010. № 1.

Татарин Леся Ярославівна,
вчитель інформатики
Білівської ЗОШ І–ІІІ ст.
Чортківського району

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ РОЗДІЛУ «ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЇ» У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІНФОРМАТИКИ

Невід’ємним компонентом культури сучасної людини є інформаційна культура, вирішальну роль у формуванні якої сьогодні належить вивченню інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах. Без вивчення інформатики неможливе формування сучасного світогляду, розуміння ролі інформаційних процесів у природі, суспільстві, техніці. Від рівня і якості опанування шкільного курсу інформатики залежить успішність подальшого продовження освіти та самоосвіти випускників.

Особливість методики навчання інформатики виявляється в тому, що інформатика, як наука і як навчальний предмет, дуже бурхливо розвивається. У зв’язку з цим існує потреба постійно узгоджувати зміст навчання з інноваційними досягненнями у розвитку науки і техніки.

Комп’ютерні комунікації сьогодні формують нове поле інформаційної культури, в якому реалізується діяльність сучасного суспільства. Перед освітою стоять завдання формування особистості, конкурентоспроможної, компетентної та успішної в електронному інформаційному середовищі. Однією з основних тенденцій розвитку освіти є використання соціальних сервісів Веб 2.0. у своїй практичній діяльності.

Курс інформаційні технології вивчається згідно навчальної програми з інформатики для учнів 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) в 11 класі в кількості 8 год. (6+2 год. резерву).

У даному курсі пропонується для вивчення такі теми:

1. *Автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів (4 год.),* що

включає в себе поняття:

- Структури веб-сайтів, різновиди веб-сайтів; різновиди веб-сторінок; етапи створення веб-сайтів.
- Поняття про засоби автоматизованої розробки веб-сайтів, редактор веб-сайтів з графічним інтерфейсом.
- Поняття про систему керування вмістом сайту.
- Поняття хостингу. Автоматизоване створення статичної веб-сторінки, вибір її типу й оформлення.
- Наповнення веб-сторінки текстом та графічними даними, створення гіперпосилань, завантаження файлів та автоматизоване створення й публікація веб-ресурсів.
- Основи веб-дизайну.
- Огляд сервісів Веб 2.0. Веб-спільноти. Вікі-технології.
- Поняття блогу, різновиди блогів. Створення й оформлення блогу, публікація повідомлень та настроювання його параметрів.

Для набуття та закріплення практичних навиків учням пропонується дві практичних роботи.

Практична робота № 10. «Автоматизоване створення веб-сайту».

Практична робота № 11. «Створення й ведення власного блогу».

При вивченні даних тем учень має **вміти, пояснити, описати:**

- поняття та особливості сайтів різних типів: статичних веб-сайтів, веб-спільнот, інтернет-магазинів, порталів, блогів та процес їх створення;
- відмінності між веб-сторінками типу домашньої, веб-каталогу, форуму, чату, сторінкою розділу веб-сайту;
- поняття блогу; дизайн та правила оформлення веб-сторінок; поняття хостингу; призначення та типи сервісів Веб 2.0., особливості функціонування веб-спільнот;
- засобами безкоштовного веб-сервера створювати вміст веб-сайту й оновлювати його; розміщувати на веб-сторінках зображення й текст, створювати

гіперпосилання на основі текстових фрагментів і зображень.

2. На вивчення розділу *«Інтегроване використання засобів опрацювання електронних документів»* передбачається 2 год. і включає в себе поняття обміну даними між графічним редактором, текстовим і табличним процесором, системою керування базами даних; імпорт та експорт файлів, документів, вбудовування та зв'язування файлів та веб-публікація документів.

Для закріплення знань та практичних навичок пропонується:

Практична робота № 12. «Виконання завдань з опрацювання даних у кількох програмних середовищах».

При вивченні даного матеріалу *учень має вміти, пояснити та навести приклади* завдань, що розв'язуються за допомогою кількох програм; вбудовувати та зв'язувати документи; зберігати електронні документи в різних форматах; імпортувати зображення в текстові документи, презентації та електронні таблиці; здійснювати обмін фрагментами документів і цілими документами між текстовим процесором, табличним процесором та програмою створення комп'ютерних презентацій.

3. *Спільна робота з документами. Розробка колективного проекту (2 год.)* Вивчається: середовище для спільної роботи з документами. Колективне виконання завдань з опрацювання даних; служби онлайнового документообігу. Спільна робота з онлайн-документами. Пропонується виконати практичне завдання «Розробка колективного проекту»

I. Загальні призначення та типи сервісів Веб 2.0.

1.1. Правила та принципи роботи у Wiki середовищі

Сервіси Веб 2.0 дозволяють обмінюватися інформацією, зберігати її на сайтах, спільно опрацьовувати та активно її поповнювати. Завдяки сервісам Веб 2.0:

- користувач не залежить від комп'ютера та встановленого на ньому програмного забезпечення,
- доступ до збереженої інформації можливий з будь-якого комп'ютера,

підключеного до мережі Інтернет,

- не потрібно встановлювати додаткове програмне забезпечення, а достатньо лише авторизуватися на сайті, після чого буде надано доступ в браузері до інформації.

Ключовими факторами зростаючого успіху технологій Веб 2.0 є відкритість інформаційного наповнення; оперативність доступу й розміщення, незалежність від індивідуального графіка включення учасників в процес комунікацій під час спільної роботи; можливість зберігати посилання та мультимедійні документи, створювати та редагувати публікації, тобто відбувається налагодження соціальної взаємодії. Тому технології Веб 2.0. ще називають соціальними сервісами Інтернету.

У даній роботі розглянуто основні перспективні веб сервіси, за допомогою яких можна змістовно спілкуватись у веб-просторі, обговорювати значимі проблеми, обмінюватись досвідом та використовувати різноманітні освітні веб-ресурси. Це:

- Сервіси Google – надають можливість **спільно** використовувати та редагувати документи.

- Flickr (Флікр) – фотосайт для спільного розміщення фотографій, їх обговорення та архівування.

- Колективні колекції гіперпосилань дозволяють створювати закладки на сервісах Делішесу, Бобрдобр для потрібних сайтів та надавати доступ на їх використання певному колу користувачів.

- Карти знань – спосіб зображення процесу загального мислення за допомогою схем.

- Youtube (Ютьюб) соціальні відео сервіси, які дозволяють безкоштовно зберігати, коментувати, редагувати, демонструвати відеофрагменти, потокові презентації.

- Блоги (мережеві щоденники) використовуються, як площадки для дискусій, обговорень; для створення педагогічних «віртуальних мереж», для консультування та отримання додаткових знань; забезпечують високий рівень

інтерактивності користувачів.

- Геосервіси (Wikimapia, Панораміо) викликають високий рівень зацікавленості. Вони можуть виявитися корисними для роботи в телекомунікаційних проєктах учнів, сервіс призначений для нанесення на карту світу назв і фотографій локальних об'єктів.

- Проєкти, розроблені на основі Вікі технологій.

Використовуючи вікі-технологію, можна швидко, без будь-яких зусиль розміщувати різноманітні освітні веб-ресурси, обмінюватись думками, повторно використовувати розміщені веб-ресурси, створити потужне джерело освітніх веб-ресурсів на основі вкладу багатьох учасників. Прикладом такого довідкового сайту є всім відома Вікіпедія (англ. Wikipedia) – відкрита онлайн-енциклопедія, де будь-який користувач може редагувати існуючі статті і додавати власні, дотримуючись певних правил та принципів, а саме: *анонімність статей, персоніфікованість, учасників обговорення, внесення правок, послідовність викладення, активна позиція, інтернет-посилання, об'єктивність, достовірність та вичерпність матеріалів, відсутність жорсткої регламентації.*

Робота в проєкті регламентується лише загальними принципами функціонування. Тому сміливо можна правити, перейменовувати, змінювати статті – у цьому полягає сенс та задоволення від колективної роботи над створенням зібрання освітніх матеріалів. Але слід пам'ятати: усе, що робиться в проєкті, не повинно ображати інших людей.

*Реєстрація та облаштування сторінки здійснюється один раз, на початку роботи в середовищі. Після успішної реєстрації з'являється **Сторінка користувача** (головна сторінка Власного міні сайту). З метою спрощення оформлення власної сторінки розроблено Шаблони. А щоб швидше знаходити потрібні сторінки, потрібно переглянути розділ «Категорії». Відновити втрачену сторінку, чи допис, можна за допомогою меню «Історія».*

1.2. Спільна робота з документами. Сервіси Google

Створення акаунта та документів в режимі on-line. Надання доступу

За допомогою документів **Google** можна створити, редагувати та розмістити в мережі Інтернет текстову інформацію, електронні таблиці, презентації, бази даних. Крім того можна проводити спільну діяльність з користувачами, яких можна обирати як співавторів.

Щоб користуватись всіма можливостями даного сервісу, потрібно створити акаунт. Адреса створеної поштової скриньки на www.gmail.com є автоматично акаунтом **Google**.

Для надання спільного доступу та запрошення до співпраці необхідно вибрати вкладку Обмін → Спільний доступ → Запросити користувача, або Отримати посилання для спільного доступу.

1.3. Системи персонального пошуку, календарі та використання записників Google

Для створення *системи персонального пошуку* у рядку адреси вікна www.google.com.ua введіть адресу www.google.com.ua/cse. У вікні, що з'явилося, виберіть вкладку «*Створити пошукову систему*», де зможете запросити до співпраці користувачів.

Для створення власного записника у рядку адреси вікна www.google.com.ua потрібно ввести адресу www.google.com/notebook. У створених записниках можна зберігати будь-яку інформацію, зокрема ту, яка знайдена в мережі Інтернет.

Серед сервісів Google, обравши вкладку «Календар», можна задати дату проведення певної події, години та опис подій, задати нагадування про подію.

II. Методика викладання web-сервісів

2.1. Метод проектів під час вивчення web-сервісів

У чинній державній програмі курсу «Інформатика 10-11 клас» в розділі «**Інформаційні технології персональної та колективної комунікації**» реалізовано теоретичні і практичні заняття, які разом складають 8 годин. Наведену методику можна розглядати на основі проектного завдання, вміст якого слід повідомити учням ще на першому занятті з теми «*Інформаційні*

технології». При цьому необхідно чітко сформулювати завдання і показати варіанти можливого кінцевого результату.

Важливо ще від самого початку вивчення теми намагатися створювати необхідні умови для активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів. Метою даної розробки є формування в учнів практичних знань та навичок роботи з окремими пунктами даної теми. Також вона навчає використовувати системний підхід за допомогою формування завдань таким чином, щоб кінцевий результат можна було отримати, послідовно розв'язуючи завдання з пунктів окремих практичних робіт, саме у цьому й полягає зміст *проектного завдання*.

На останньому занятті учні мають надати свій проект в завершеному і досконалому вигляді. Це може бути створення шкільного чи власного блогу, сайту, тематичної енциклопедії, чи словничка термінів з інформатики на основі wiki- технологій.

Зразки таких проектів слід продемонструвати учням для того, щоб вони мали чітке уявлення про результат, якого необхідно прагнути. Але слід зазначити, що в кожного з учнів буде свій погляд на однакове завдання, певний рівень творчості, знань та працездатності. Під час реалізації запропонованої методики відбувається мимовільне запам'ятовування учнями цікавого фактичного матеріалу. Таким чином, поряд із головними завданнями (набуття учнями практичних навичок роботи з веб-ресурсами) формуються ще й додаткові: формування в учнів національної самосвідомості, виховання інформаційної культури, толерантне ставлення до оточуючих та до користувачів в мережі Інтернет.

Як правило, перше заняття є теоретичним за змістом. На ньому пропонується розглянути сайти за їх призначенням та загальні принципи функціонування, переглянути структуру та різновиди сайтів, продемонструвати та проаналізувати з учнями відмінності між веб-сторінками типу домашньої, веб-каталогу, форуму, чату, сторінкою розділу веб-сайту.

Проектне завдання можна розпочати виконувати вже на першому уроці, запропонувавши учням переглянути приклади сайтів, їх стильове і змістовне

оформлення, розробити на папері орієнтовну структуру веб-сайту.

Потрібно роздати дітям додому інструкційні картки для виготовлення автоматизованого веб сайту, котрий учні почнуть створювати на практичній роботі №10 (додаток 1), познайомившись із прийомами роботи в даному середовищі. Створення блогу пропонується виконати на практичній роботі №11 (додаток 2).

На основі даної інформації учням необхідно самостійно підготувати інформацію про етапи створення веб сайтів наповнення веб-сторінки текстом і графічними даними, створення гіперпосилань і завантаження файлів.

Структура сайту відобразатиме принципи впорядкування даних за спільними критеріями. Потрібно попередньо зауважити, що назви розділів повинні містити загальні та спільні характеристики об'єктів про які писатимуть учні. Важливим на цьому етапі формування проектного завдання є те, що учням не пропонують працювати з уже готовим шаблоном сайту, а надають можливість *самостійно* визначити загальні важливі риси своєї веб-сторінки (розмітку, дизайн, кольорове оформлення, підбір потрібного матеріалу, статей). Таким чином, відбувається не репродуктивне відтворення навчального матеріалу, а навпаки: формується продуктивний, творчий підхід до розв'язання завдання.

Під час підготовки проектного завдання вчитель може надавати допомогу окремим учням, котрим це буде необхідно. *Пояснюючи домашнє завдання*, вчитель повинен звернути увагу учнів на те, що вся інформація, що є в мережі, має свого автора, тому, копіюючи з Інтернету фото, картинки чи статті, потрібно дотримуватись закону про авторське право, а зміст статей не повинен ображати інших користувачів.

Отже, використання проектного методу сприяє тому, що процес навчання стає цікавим та пізнавальним для учнів. Вони відчують значущість своєї роботи при розробці сайтів, мають змогу проявити свої практичні навички роботи. В ході роботи над проектом учні мають можливість застосовувати і упорядковувати отримані знання, побачити їх практичне втілення, а також поглибити свої знання з інформатики, які потребуються для роботи над проектом. Під час розробки

проекту, особливо його інтерфейсу, дитина виявляє, окрім логіки мислення, ще й свої художні здібності. Підбір кольорів, форм, розміщення об'єктів на екрані розвиває художній смак і творчу уяву учня, а також розвиває вміння працювати у великих групах, прислухатись до чужої думки та вміти відстоювати свою, вибирати найкращі варіанти. В результаті проведеної роботи учень бачить практичне застосування своїх знань відразу з кількох предметів. На уроці інформатики проектний метод дозволяє широко використовувати та застосовувати інформаційно-комукаційні технології, реалізувати проблемне навчання, активізуючи і поглиблюючи пізнання, дозволяє навчати самостійному мисленню і діяльності, системному підходу в самоорганізації.

2.2. Використання електронних підручників під час вивчення нового матеріалу

К. Д. Ушинський говорив: «Педагог... має подбати про те, щоб якомога більше органів чуття – око, вухо, голос, чуття мускульних рухів і навіть, якщо можливо, нюх і смак узяли участь в акті запам'ятовування... За такого дружнього сприяння всіх органів в акті засвоєння ви переможете навіть дуже ледачу пам'ять».

Як же вчителю краще пояснити й передати структуру та суть нового матеріалу? У цьому може допомогти вміння створювати електронні підручники.

Підручники-презентації можуть містити фотознімки, діаграми, малюнки, комп'ютерну анімацію процесів та явищ, звуковий супровід. Це урізноманітнює викладання навчального матеріалу і дає змогу учням за невеликий проміжок часу отримати більше інформації та краще її зрозуміти. Під час використання презентації на уроці учні роблять нотатки, через що краще запам'ятовують новий матеріал.

Використання системного підходу у проектуванні і створенні інтерфейсу засобів інформаційних технологій навчання суттєво підвищує продуктивність навчально-виховного процесу і дає змогу уникнути невиправданих втрат часу, створює для учнів атмосферу психологічного комфорту.

До того ж, використання презентації на уроці передбачає активну участь у

навчальному процесі як учителя, так і учнів, підвищує продуктивність уроку, допомагає враховувати індивідуальні особливості учнів. Вивчення теоретичної частини розділу «Інформаційні технології» за допомогою електронних підручників дає змогу зекономити час на уроці та можливість скористатися ними учням, котрі пропустили заняття, в школі або вдома через мережу Інтернет.

2.3. Інтерактивні ігри – одна з форм проведення уроків інформатики

Кожний вчитель мріє про те, щоб на його уроках панувала здорова атмосфера піднесення, зацікавленості, розумних думок та сподівань. Один з методів створення такої атмосфери – організація навчальної роботи із застосуванням ігрових форм.

Великий педагог В. Сухомлинський писав, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку, він порівнював гру з величезним вікном, через яке у духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишнє середовище, з іскрою, яка запалює вогник допитливості. Однак освітнє й виховне значення має не будь-яка гра, а лише та, що *передбачає пізнавальну діяльність учнів*.

Практика свідчить, що використання ігрових форм поглиблює знання й практичні вміння учнів, розвиває в них здібності та навички самостійної творчої пізнавальної діяльності, активізує думки школярів, сприяє розвитку їхнього мислення.

Залучаючи учнів до участі в іграх, конкурсах, вікторинах, учитель у нетрадиційній, цікавій для школярів формі може перевірити міцність та глибину засвоєння вивченого і виявити, які саме питання потребують роз'яснення та закріплення.

Дослідники-педагоги стверджують, що тільки у грі учень активно мислить, вільно себе почуває і творить. Саме гра є основою всієї людської культури. Для покращення якості навчання, більшої мотивації та кращого засвоєння теоретичних знань і навиків при вивченні теми «Веб-ресурси» можуть застосовуватись на уроках такі методи: мозкова атака, асоціації (може використовуватись дошка, або графічний чи текстовий редактор), «так-ні», бліц-

опитування по ланцюжку, знайди помилку, сніжна грудка, місткий кошик, ажурна пилка, тощо. Для вивчення нового матеріалу використовуються асоціативні схеми, понятійні диктанти, дискусії, робота в парах та групова робота термінологічна разминка, будуємо з учнями модель «майбутніх знань».

Для узагальнення та систематизації знань з історії створення веб-вузлів використовуються навчальні ігри:

- учні та їх відкриття (учні сидять по двоє за одним столом, один з них називає прізвище вченого, інший швидко називає його відкриття);
- інтелектуальне лото;
- аукціон (учні доповнюють один одного, отримуючи якомога більше знань про певний об'єкт. Той, хто назве ознаку останнім, а інші не зможуть доповнити, виграє та отримує найвищу оцінку);
- інтелектуальний тир (учні діляться на 4 команди і стараються влучити до внутрішнього кола, бо там – найдорожчі питання. В кінці рефері виставляє кожній команді кількість балів за правильні відповіді. Певна сума балів відповідає певній оцінці).
- лабіринт (учні можуть пройти весь шлях, давши правильні відповіді на всі запитання, найперші оцінюються найвищими балами).
- створення карти знань.
- есе-5–10 хвилинний вільний твір з метою підбиття підсумків та фіксування думок і висновків, що сформулювалися на уроці з теми

2.4. Контроль навчальних досягнень учнів

Складовою частиною навчального процесу є контроль за навчальною діяльністю учнів, призначений для визначення успішності навчання кожного школяра, аналізу отриманих результатів та корекції подальшого процесу навчання. Інструментом підвищення якості освіти разом із реформуванням її змісту виступає вдосконалення системи оцінювання, модернізація діагностики навчання учнів. Потрібно відповідально підходити до оцінювання навчальних досягнень учнів. Щоб повністю проконтролювати вивчений матеріал, наприкінці уроку можна застосовувати тестові контролюючі програми, за допомогою яких

учень має можливість перевірити засвоєні знання та звернутись за підказкою до програми, якщо виникає така потреба. Цікаво, що оцінка контролюючої програми сприймається менш болісно і вважається учнем більш об'єктивною порівняно із суб'єктивністю оцінювання його знань учителями.

У деяких випадках слід застосовувати альтернативні варіанти оцінювання учнів: процесуальну та рейтингову оцінку.

Серед переваг процесуального оцінювання виділяють такі:

- краща пристосованість до умов навчання (гнучкість оцінки), що змінюються;
- сприяє розвитку соціальних умінь та інтелектуальних здібностей учнів;
- більш «автентично» оцінює реальні здібності учнів у звичайних життєвих і навчальних ситуаціях.

До форм і методів процесуального оцінювання належить «портфоліо» (папка досягнень), оцінка освітніх продуктів (проектів), оцінка розвитку тих, хто навчається.

Щодо рейтингової (накопиченої) оцінки, то вона спонукає учнів до активної пізнавальної діяльності, вибору учнями індивідуальних стратегій навчання (заздалегідь знайомі з умовами навчальної діяльності та критеріями оцінювання) цієї діяльності. Найбільш доречно застосування рейтингового оцінювання є в старшій школі, бо старшокласники здебільшого усвідомлено підходять до процесу навчання і їм будуть цікаві альтернативні види контролю процесу навчання. Рейтингова оцінка, запропонована старшокласникам, безсумнівно, підвищує ефективність навчання й дозволяє учням переорієнтувати свої зусилля на якість власного навчання. А для вчителя відкриваються широкі можливості для активізації пізнавальної діяльності учнів та нові можливості у плані її оцінювання. Необхідність забезпечувати контроль і оцінювання не тільки результату, а й процесу навчання, сприяє пошуку оперативних та об'єктивних методів контролю знань.

2.5. Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з теми «Інформаційні технології»

Початковий рівень:

- учень має уявлення про веб-ресурси (1 бал);
- відрізняє вікно редактора веб-браузера від вікон інших програм, розпізнає деякі характерні завдання, які можна виконати за допомогою мережі Інтернет (2 бали);

- учень має уявлення про веб-сайт та різновиди веб-сторінок (3 бали).

Середній рівень:

- учень має початкові знання про особливості сайтів різних типів: статичних веб-сайтів, веб-спільнот, інтернет-магазинів, порталів, блогів; розрізняє відмінності між веб-сторінками (4 бали);

- учень вміє завантажувати потрібні веб-ресурси, за допомогою вчителя в автоматизованому режимі створює сайт, блог (5 балів);

- учень володіє основними навиками роботи при створенні сайтів, блогів, самостійно публікує зображення, відео- та аудіокліпи, на веб-сторінках засобами безкоштовного сервера створює статичні веб-сторінки різних типів, добирає їх оформлення (6 балів).

Достатній рівень:

- вміє самостійно засобами безкоштовного веб-сервера створювати вміст веб-сайту й оновлювати його; створювати й адмініструвати сайт та блог (7 балів);

- учень вміє використовувати, вбудовувати та зв'язувати документи; зберігати електронні документи в різних форматах; імпортувати зображення в текстові документи, презентації та електронні таблиці; експортувати таблиці бази даних у середовище табличного процесора та в текстові документи (8 балів);

- учень вільно володіє прийомами роботи з веб-ресурсами, здійснює обмін фрагментами документів і цілими документами між текстовим процесором, табличним процесором та програмою створення комп'ютерних презентацій; готує до публікації текстові документи та презентації у веб-ресурсах (9 балів).

Високий рівень:

- учень досконало (в межах навчальної програми) знає і використовує можливості Інтерактивних технологій, самостійно виконує навчальні завдання різної складності: вміє працювати в колективі над розв'язуванням спільної задачі з опрацювання даних (10 балів);
- учень користується комп'ютерними засоби інтерактивного спілкування й обміну даними для організації та виконання колективної роботи, знаходить та використовує додаткові джерела інформації, вміє практично застосовувати знання з даної теми проводить аналіз певних засобів, явищ, подій, надає практичну допомогу іншим учням (11 балів);
- учень має стійкі системні знання з теми «Інформаційні технології» та використовує їх. У процесі виконання завдань проявляє творчий підхід (12 балів).

Оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики є досить специфічним питанням з огляду на значну прикладну складову змісту навчання. Тому слід звернути особливу увагу на проведення і оцінювання практичних робіт, під час виконання яких учень розширює і поглиблює свої теоретичні знання, вчиться використовувати отриманні знання на практиці, застосовувати вміння і навички для розв'язування нетрадиційних завдань.

Висновки

На даний час веб-сервіси заповнили інформаційний простір нашого суспільства, саме тому, щоб крокувати в ногу з часом, актуально і необхідно в шкільному курсі інформатики вивчати новітні інформаційні технології – це мережеві сервіси, які дозволяють користувачам не тільки подорожувати по мережі Інтернет, але і спільно працювати і розміщувати текстову і медіаінформацію. У цьому визначенні головні слова – «спільно працювати». Вже не цікаво викладати різну інформацію в Інтернет, не знаючи, потрібна вона комусь чи ні, набагато цікавіше створювати колективний інформаційний простір, який підлягає обговоренню, критиці і видозміні, тобто навчання відбувається завдяки обміну знаннями і можливості подивитися на подію з іншої

точки зору. Таким чином, спільна робота починає формувати мережеві співтовариства людей за певними характеристиками. Інтернет став соціальним, тобто кожен користувач є учасником подій в Інтернеті, а не просто спостерігачем. Рейтинги, опитування, можливість висловити своє ставлення до отриманої інформації та ознайомитись з думкою інших людей, «живі» журнали, блоги, форуми – це нова Інтернет-культура, без якої неможливий успіх у сфері навчання інформаційним технологіям школярів.

На викладення теми «Інформаційні технології» відводиться лише 8 год. Тому потрібно намагатися дати учням на уроці якомога більше практичних завдань для формування практичних вмінь і навичок, адже Конфуцій казав: *«Розкажи мені – і я забуду. Покажи мені – і я зрозумію. Примусь мене зробити – і я навчусь!»*

Викладання матеріалу на тему «веб-сервіси» сприяє розв'язанню таких актуальних проблем у навчанні, як:

- ✓ активізація творчого мислення учнів;
- ✓ розвиток дослідницьких навичок;
- ✓ розширення світогляду учнів;

При проведенні занять з даної теми слід використовувати проблемні й дослідницькі завдання, а також ефективним є навчання «методом проектів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Верлань А. Ф., Апатова Н. В. Інформатика. К.: Форум, 2005.
2. Гаєвський О. Ю. Інформатика: 7–11 кл.: Навчальний посібник. К.: А.С.К., 2005. 512 с.
3. Глинський Я. М. Практикум з інформатики: Навч. посіб. Львів: «Деол», 2005. 296 с.
4. Дибкова Л. М. Інформатика та комп'ютерна техніка: Посібник. К.: «Академія», 2006. 320 с.
5. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Інформатика. Освітня галузь «Технології». К.: Освіта України, 2003.
6. Інформатика. Програми для профільного навчання та допрофільної підготовки. Київ: Видавнича група ВНУ, 2009. 400 с.
7. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. К. Січень 2002. № 2.
8. Книга вчителя інформатики: Нормативні документи Міністерства освіти і наук України / Упоряд. Н.С. Прокопенко. Харків: ПП «Торсінг плюс», 2007. 274 с.
9. Реєстр програмних засобів навчального призначення. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2006. № 1. С. 180–189.
10. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики. Ч. I Методика навчання. К.:

Навчальна книга, 2004. 129 с.

11. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики. Ч. III Методика навчання основних послуг глобальної мережі Інтернет. К.: Навчальна книга, 2003. 196 с.

12. Співаковський О. В. Про вплив інформаційних технологій на технології освіти. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. Вип. 4. Київ, 2001. С. 3–11.*

Швалюк Людмила Богданівна,
вчитель історії та правознавства
Білобожницької загальноосвітньої
школи I–III ступенів
Білобожницької ОТГ

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Сучасна епоха зумовлює необхідність пошуку принципово нових шляхів розвитку освіти і виховання. З цією метою в школах на уроках суспільних дисциплін та в позакласній роботі запроваджено ІКТ. Це забезпечить потрібні соціальні зміни у змісті й напрямках індивідуального розвитку особистості, сприятиме формуванню індивідуальності кожного учня.

Використання ІКТ допоможе вчителям суспільних дисциплін і класним керівникам відійти від старої традиційної виховної системи, застосувавши альтернативну, інноваційну систему організації виховного процесу.

Потрібно чітко усвідомлювати, що особистість активного громадянина формується лише за умови реальної участі в тій діяльності, в якій апробуються, перевіряються на практиці відповідні громадянські цінності. Педагог не навчає, виховує чи розвиває, а співпрацює з учнями, навчаючись і самовдосконалюючись разом з ними. Тільки таким чином можна досягти мети – сформувати особистість, готову до життя в суспільстві, що постійно змінюється, здатну до навчання та самовдосконалення, до прийняття ефективних рішень.

У контексті змісту освіти ми ставимо суто прагматичну мету – підготувати

сьогоднішніх учнів до науково-дослідницької діяльності у ВНЗ. Але існує більш серйозне завдання – сприяти розвитку особистості учня. Вміло організована наукова робота забезпечує посилений розвиток його інтелекту, особливо аналітичних та евристичних здібностей, виховує самодисципліну та волюві якості, народжує психічну рівновагу, віру у власні сили.

Використання інтерактивних методик – не самоціль. Це лиш засіб до досягнення тієї атмосфери в класі, що найкраще сприяє розумінню демократії, духу права і громадянського суспільства, атмосфері співробітництва, порозуміння і доброзичливості.

Провідником сучасного світу, нинішнього учня та вчителя є світ комп'ютерної техніки. Активно в процес навчання ввійшли інформаційно-комп'ютерні технології. Наші учні отримують безліч різноманітної інформації. Проте, вони сприймають світ по-своєму. Покликання сучасного вчителя суспільних дисциплін – допомогти дитині зрозуміти нинішній світ, адаптуватися в ньому, вирости правосвідомою, гармонійно розвинутою особистістю. Цей шлях важкий та тривалий. Але в тісній співпраці вчителя та учнів ми можемо добитися значних результатів. Застовуючи у системі правовиховної освіти комп'ютер, ми зможемо використати його для зацікавленості учня у правильному напрямку, а не як дорогу буденну іграшку для даремної трати часу.

Запровадження сучасних ІКТ у правовій освіті школярів – це шлях до вашого успіху, розуміння дітей, покращення ставлення до навчання, підвищення інтересу до знань, виховання нового покоління громадян України.

Посібник містить позакласні заходи, які розроблені та проведені вчителем історії та правознавства Білобожницької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Швалюк Людмилою Богданівною з учнями різних вікових груп. Вони допоможуть вчителям історії та правознавства урізноманітнити проведення уроків правознавства та заходи на правову тематику у школах.

При проведенні використовуйте матеріали Блогу

«Творча майстерня вчителя історії та правознавства Білобожницької ЗОШ І-ІІІ ступенів Швалюк Людмили Богданівни» (електронна адреса

shvalyuklb.blogspot.com) та «Блогу вчителів суспільних дисциплін Білобожницького освітнього округу» (електронна адреса bilobozokrug.blogspot.com)

Виховний захід. Правовий торт на тему:

«Захист прав споживача» (9 клас)

Мета: ознайомити учнів із правами споживача та їх порушеннями, навчити їх застосовувати законодавство на практиці, працювати з комп'ютерами, знаходити джерела в мережі Інтернет, вміти захистити свої права споживачів, бути мудрим покупцем.

Обладнання: комп'ютери, авторська комп'ютерна презентація, перелік законів, Інтернет-джерела, матеріали для роботи в групах, Цивільний кодекс (статті 63, 675, 714, 901, 906) матеріали блогу shvalyuklb.blogspot.com(сторінка «Матеріали до уроків правознавства»).

Хід заняття

I. Організація учнів

Ознайомлення з рецептом приготування торта

1. Приготувати масу для коржів.
2. Випекти коржі.
3. Приготувати крем.
4. Оформити торт.

Поділ учнів на групи.

Група 1 – «Т»

Група 2 – «О»

Група 3 – «Р»

Група 4 – «Т»

Працюємо в групах

Завдання для групи 1. Що потрібно зробити, щоб спекти торт?

Вибрати необхідні дії, поставити їх в порядку виконання.

Спекти торт.

Піти в магазин.

Оформити кредит.

Прийти додому.

Вибрати необхідні продукти.

Перевірити здачу.

Отримати касовий чек.

Заплатити гроші.

Завдання для групи 2. Чи не залишились ви обманутиим покупцем?

Виберіть необхідні, на вашу думку, дії

- Попросити сертифікат якості
- Вибрати необхідні продукти
- Не перевіряти здачу
- Купляти продукти тільки у знайомого продавця
- Купляти дешевші продукти у стихійних місцях
- Не оплатити комунальні послуги
- Вимагати чек у продавця
- Викинути продукти, якщо вони не якісні

Завдання для групи 3. Як ви ставитесь до касового чека?

Позитивно, негативно, тому що ...

Помістіть у дві колонки

Щоб перевірити наявність куплених продуктів

Ні для чого

Щоб обміняти продукти в разі необхідності

Щоб звернутися за захистом своїх прав споживача

Це обов'язок продавця

Я ніколи не беру чек у магазині

Завдання для групи 4. Хто захистить мої права споживача?

Виберіть та поставте по-порядку органи, куди можете звернутись з приводу порушення ваших прав споживача

Суд

Звернення до директора магазину з заявою-скаргою

Товариство із захисту прав споживача

Радіо-телепередачі «Споживач»

Звернення в пресу (колонка «Права споживача»)

Ніхто не захистить моїх прав споживача

Законодавча база:

1. Закон «Про захист прав споживачів»

Права споживачів:

1. Право на вільний вибір товару (роботи, послуги).
2. Право на гарантований рівень споживання.
3. Право на належну якість товарів.
4. Право на безпеку товарів (робіт, послуг).
5. Право на необхідну, доступну, достовірну інформацію про кількість, якість і асортимент товарів (робіт, послуг).
6. Право на відшкодування збитків, обмін товару неналежної якості.
7. Право на звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав.
8. Право на об'єднання в громадські організації споживачів.

Цивільний кодекс (статті 63, 675, 714, 901, 906) матеріали блогу shvalyuklb.bloqspot.com, сторінка «Матеріали до уроків правознавства».

Наші поради: Якщо ви придбали товар неналежної якості?

У разі придбання продуктів неналежної якості продавець зобов'язаний замінити їх на якісні товари або повернути вам гроші, якщо недоліки товарів виявлені в межах терміну придатності.

Робота в групах

Група 1

Складіть зразок скарги-претензії в ситуації.

Ви хочете приготувати тісто для торта, а продукти, які ви придбали в магазині – неякісні. Дивись Цивільний кодекс статті 63, 675, 714, 901, 906) .

Група 2

Складіть зразок скарги-претензії в ситуації.

Ви зібрались пекти торт, не можете ввімкнути міксеру, тому що вимкнули електрику. Дивись Цивільний кодекс (статті 63, 675, 714, 901, 906)

Група 3

Складіть зразок скарги-претензії в ситуації.

Для випічки торта вам необхідний чистий посуд. Ви не можете його помити, оскільки в крані немає води. Дивись Цивільний кодекс (статті 63, 675, 714, 901, 906) .

Група 4.

Складіть зразок скарги-претензії в ситуації.

Для оформлення торта вам необхідні витвори народних умільців, які проживають на окраїні міста. Ви не можете туди добратись через зняття з рейсу автобуса. Дивись Цивільний кодекс (статті 63, 675, 714, 901, 906) .

Групи презентують свою роботу.

Підсумок заняття.

Секрети успіху: Ми задоволені, а ви ?

Складіть формулу секрету успіху для захисту прав споживачів (виробник – постачальник – продавець – покупець)

Всі групи добре постарались,

Закони про споживачів вивчали,

На практиці їх застосували.

І кожен з нас запам'ятає,

Що покупець хай завжди пильним буває.

І чек нам касовий потрібно брати,

В надійному місці його зберігати.

Здачу звіряти ще біля каси,

Для перевірки ваги існують контрольні ваги.

Послуги вчасно потрібно платити,

Щоб зі світлом, водою і газом жити.

Права свої знати і їх захистити,

З законом і правилами в сіті дружити.

А торт правовий нам вийшов на славу,
Як добре, завзято взяли ми за справу.
Діла благородні творив кожен з вас,
А зараз цей торт скуштувати вже час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонов С. А. Римське право: Навч.-метод. посібник. К: Освіта, 2005.
2. Газімагомедова О. Інтерактивні технології навчання в роботі вчителя. *Школа*. 2013. № 3.
3. Година спілкування. 5 клас / Упорядник М .О. Володарська Х., 2007.
4. Кожна дитина має знати свої права: посібник / Огаркова О., Слігуашвілі М. Херсон: Херсонський обласний благодійний фонд «Захист», 2010.
5. Милль Дж. О свободі. *Наука и жизнь*. 1993. № 11, № 12.
6. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / За ред. Дзери. К.: Хрінком Інтер, 2006.
7. Правознавство: підручник для 10 класу загальноосвіт. навч. Закладів / О. В. Константи́й. К.: Юридична думка, 2010.
8. Сходинки до права (Використання елементів ІКТ для здійснення правової освіти школярів) / Швалюк Л. Б. 2016. 64 с.
9. Танцюра А. І. Інтерактивні технології на уроках правознавства. Х.: Основа, 2005.

Штангрет Зіновій Ярославович,
вчитель трудового навчання і фізики
Дубенківської ЗОШ І–ІІ ступенів

УРОК УЗАГАЛЬНЕННЯ І СИТЕМАТИЗАЦІЇ ЗНАНЬ З РОЗДІЛУ «ТЕПЛОВІ ЯВИЩА»

Тема уроку: «Як зберегти тепло в квартирі?!»

Формування предметних компетентностей:

- узагальнити й систематизувати знання учнів з розділу «Теплові явища»;
- розвивати вміння самостійно, в логічній послідовності робити

висновки,

- застосовувати на практиці здобуті знання;

Формування ключових компетентностей:

- виховувати економічне мислення, прагнення до поповнення знань;
- формувати розуміння життєвої необхідності дбайливого використання

енергії, вміння знаходити шляхи зменшення втрат теплоти в квартирі, класі, школі.

Мета досягається шляхом реалізації таких завдань:

1. Виявлення причин втрати енергії.
2. Визначення шляхів збереження енергії.
3. Формування потреби у дбайливому використанні енергії.

Тип уроку: урок узагальнення й систематизації знань.

Форма проведення: урок-гра

Обладнання: узагальнююча таблиця «Теплові явища», схема «Циркуляція енергії в будинку». Картки із завданням, комплекти матеріалів, залікові листки команд. Клас прикрашений плакатами «Бережіть тепло в квартирі!», «Споживаймо енергію розумно!», малюнками, доповідями на тему енергозбереження.

Орієнтовний план і методи проведення уроку

1. Організаційний етап (6-7 хв.)
 - 1.1. Актуалізація опорних знань учнів (*технології «Мікрофон»*).
 - 1.2. Мотивація навчальної діяльності.
2. Повідомлення теми і мети уроку, повідомлення умов гри.
3. Використання учнями набутих знань (28-30 хв.)
 - 3.1. Перевірка компетентності груп :
 - а) розв'язування якісних задач;
 - б) розв'язування розрахункових задач.

практичне завдання: визначення шляхів збереження енергії в квартирі. (*Робота в малих групах*)

4. Заключний етап. (10 хв.)
 - 4.1. Підсумок уроку.
 - 4.2. Домашнє завдання.

Економія обходиться зовсім не дешево – але це дешевше, ніж не економити!*

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Вітання.

Контроль присутності.

Урок проводиться у вигляді ділової гри, з використанням елементів телевізійної передачі «Квадратний метр». Клас ділиться на 5 бригад майстрів, склад яких 5–6 чоловік: бригадир, 4–5 членів бригади. Групи комплектуються з учнів, які мають різні навчальні досягнення. В залежності від здібностей учнів класу, темпу роботи учнів, план уроку можна змінити. Якщо учні працюють повільно, то під час перевірки компетентності груп, можна обмежитися лише розв'язуванням якісних задач, розрахункові задачі запропонувати на попередньому уроці в якості домашнього завдання.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Метод роботи: технологія «мікрофон».

Учитель: Вітаю Вас на нашому уроці!

До цього уроку ви готувались протягом усього часу, коли ми вивчали тему: «Теплові явища». Сьогодні підсумковий урок, на якому маємо повторити вивчений матеріал, а головне – показати, як ви можете застосовувати набуті знання у своєму житті.

Актуалізація опорних знань здійснюється за допомогою технології «Мікрофон»: кожен учень озвучує елемент узагальнюючої таблиці.

III. Мотивація навчальної діяльності

Учитель. Своїми відповідями ви мене переконали в тому, що кожен з вас має певний теоретичний багаж знань з теми. До цього слід ще додати ваш життєвий досвід. Як результат, ви вже готові спеціалісти для участі у телевізійній передачі «Квадратний метр». Але ще не кожен з вас відчуває себе впевнено. Я вірю у вас – і тому стану вашим першим замовником.

Я мешкаю в старому будинку, кутова кімната, старі рами на вікнах, дешеві шпалери, холодна підлога, тепленькі батареї. Ви не в змозі відремонтувати мою квартиру за урок, це зрозуміло, але ви можете:

- виявити причини втрати енергії;
- визначити шляхи збереження енергії;

- дати мені практичні поради для забезпечення теплом.

Я хочу мати теплу і затишну квартиру!

IV. Оголошення теми і мети уроку.

V. Використання учнями набутих знань.

Метод навчання:

- актуалізація опорних знань;
- робота в малих групах;
- постановка проблемних дослідів з подальшим їх аналізом;
- самостійне розв'язування задач;
- самостійна робота з роздатковим матеріалом.

Інтерактивна технологія. Робота в малих групах.

Учні об'єднуються за власним бажанням в «бригади»:

- отримують конкретне диференційоване завдання й інструкцію щодо організації групової роботи;
- отримують картку-завдання, набори матеріалів (*подано в Додатку*);
- виконують експериментальну роботу, роблять спільні висновки, готують поради спеціалістів.

Завдання для малих груп:

Користуючись роздатковим матеріалом, дослідними завданнями, які надаються для всіх, кожна бригада повинна надати свої практичні поради, рекомендації; спланувати шляхи зменшення витрат теплоти у квартирі.

Вчитель. Прошу сісти кожній бригаді за відповідний стіл. Кожен вид роботи буде оцінений балами, тому потрібно заробити якомога більше балів для себе та для своєї групи. Наприкінці уроку, за отриманими балами, ми визначимо найбільш кваліфіковану бригаду.

Перевірка компетентності груп:

а) Розв'язування якісних задач

Кожна будівельна, дизайнерська бригада, перш ніж почати роботу, надає своє резюме замовнику. У вас його немає, бо ви новачки. Тому я вимушений провести невеличку співбесіду з вами перед розподілом між вами роботи.

Замовник – вчитель задає питання всім учням, фіксуючи кількість вірних відповідей у кожній групі. Вчитель може скористатися допомогою асистентів, учнів старшокласників, які будуть слідкувати за роботою груп, фіксуючи бали в залікових листках.

<i>Питання:</i>	<i>Відповідь:</i>
1. Чому пилка нагрівається, якщо нею довго й інтенсивно працювати?	1. <i>Внутрішня енергія пилки збільшується внаслідок виконання механічної роботи .</i>
2. Чому за однакової температури граніту, мarmуру і цегли на дотик здається теплішою цегла?	2. <i>Теплопровідність цегли менша, вона пориста і в її порах є повітря.</i>
3. Чому в дерев'яному будинку взимку тепліше, ніж у кам'яному, хоча товщина стін їх однакова?	3. <i>Деревина – пориста речовина і погано проводить теплоту, а камінь має більшу теплопровідність і гірше «тримає» тепло.</i>
4. Чому водопровідні й каналізаційні труби закопують глибоко в землю ?	4. <i>Для того щоб у морози вони не замерзали, оскільки між грудками землі є багато повітря, яке погано проводить тепло.</i>
5. Чому кондиціонери (охолоджувальні пристрої) розташовують високо під стелею?	5. <i>Щоб повітря в приміщенні охолоджувалося рівномірно, оскільки холодне повітря від кондиціонера опускається вниз, а тепле піднімається вгору.</i>
6. Чому теплопровідність соснових дощок у 3,7 рази більша, ніж теплопровідність тирси з цих дощок?	6. <i>Молекули в дошках розташовані щільно, а між частинками тирси багато повітря, яке є поганим провідником тепла.</i>
7. Чому сирі дрова і горять гірше, і дають менше теплоти?	7. <i>Вода перешкоджає надходженню до дров кисню, без якого неможливе горіння, а теплота, отримана в</i>
8. Чому вологі кутки	

<p>приміщення частіше всього вкриваються грибок?</p>	<p><i>результаті горіння, йде на нагрівання і випаровування цієї води.</i></p> <p><i>8. Біля кутків приміщення спостерігаються підвищення втрати теплоти, оскільки зовнішня поверхня стін значно більша за внутрішню. Температура в кутках найнижча, тому тут і може початися конденсація.</i></p>
--	--

б) Розв'язування розрахункових задач практичного характеру

А чи вмієте ви розраховувати кількість теплоти, яку втрачає або отримує квартира?

Надаються задачі для всіх бригад.

Задача 1.

У залізний душовий бак, маса якого 65 кг, налили 200 л холодної колодязної води. В результаті нагрівання сонячними променями температура води підвищилася від 4°C до 29°C. Яку кількість теплоти дістає бак і вода? Якщо питома теплоємність заліза 450 Дж/кг°C, води 4200 Дж/кг°C. Густина води 1000 кг/м³.

Задача 2.

Скільки потрібно спалити кам'яного вугілля, щоб виділилось 150 МДж енергії? Скільки потрібно природного газу, щоб виділилась така сама кількість теплоти? Питома теплота згоряння кам'яного вугілля 25 кДж/кг, природного газу 44 кДж/кг.

Задача 3.

У радіаторі парового опалення сконденсувалось 5 кг водяної пари при температурі 100°C. Вода вийшла з радіатора, маючи температуру 70°C. Яку кількість теплоти було передано приміщенню? Питома теплота пароутворення

води 2260 кДж/кг. Питома теплоємність води 4200 Дж/кг °С.

Задача 4.

Температура повітря в кімнаті розмірами 5х4х3м знизилася за ніч від 20°С до 16°С. Визначте кількість теплоти, віддану повітрям.

Питома теплоємність повітря 1000 Дж/кг° С. Густина повітря 1,29 кг/м³.

Задача 5.

До зими заготували сухі соснові дрова об'ємом 2 м і кам'яне вугілля масою 1,5 т. Яка кількість теплоти виділиться в печі при повному згорянні в ній заготовленого палива? Густина дров 800 кг/м³, питома теплота згорання дров 10 МДж/кг, вугілля 25 МДж/кг.

Практичне завдання

Ви вже добре попрацювали, але залишилося головне!

Визначити шляхи збереження енергії в квартирі!

Вчитель. Проблема енергозбереження дуже актуальна для України, бо незважаючи на наявні запаси енергоносіїв, близько 50% із них в Україну постачається з інших країн. Збереження енергії є не лише проблемою вартості тепла, води, міжнародних кредитів тощо. В першу чергу – це є проблемою нашого майбутнього. Неefективне використання енергії є головною причиною існуючих на Землі екологічних проблем. Поліпшення способів енергоспоживання дозволить зробити важливий крок до кращого життя на нашій планеті.

Звернімося до схеми: «**Циркуляція енергії в будинку**». За її допомогою ми швидко виявимо шляхи втрати енергії.

Розглянемо більш детально структуру теплового балансу житлового будинку в холодний період.

Напрямки втрати тепла в будинку:

- 1 — повітряний обмін 45%;
- 2 — крізь зовнішні стіни 27%;
- 3 — крізь стіни 22%;
- 4 — крізь дах 4%;

5 — крізь підлогу 2%.

Учні виявляють, аналізують причини втрати енергії.

Кожна з груп отримує картку-завдання, набори матеріалів. За відведений час кожна бригада повинна надати свої практичні поради, рекомендації; спланувати шляхи зменшення втрат теплоти в квартирі.

Бригада №1

Теоретичний матеріал:

Теплоізоляція вікна

Вікно – це конструкція, що складається з двох рам, розділених повітряним проміжком, що збільшує тепловий опір за рахунок поганої теплопровідності повітря. Цей повітряний проміжок повинен бути максимально ізольований. Якщо ізоляція погана, то захисна функція прошарку різко знижується і, крім того, у помешкання проникає холодне повітря, температура якого значно нижче

кімнатної. Такий процес називається інфільтрацією. Вона є небажаною і поглинає багато тепла. За рахунок застосування прогресивних технологій, втрати тепла через вікна можна знизити на 30–60%. Спираючись на досягнення фізики, можна підвищити тепловий опір вікон шляхом нанесення тонкого прозорого покриття на повернуту до кімнати поверхню скла. Ця плівка відбиває в кімнату довгохвильове теплове випромінювання, підвищуючи тепловий опір. Наступний крок — виготовлення герметичних рам із заповненням проміжку аргоном, який гірше, ніж повітря, проводить тепло. У них коефіцієнт теплового опору вдвічі більший, ніж у звичайного вікна. Останні конструкції з вакуумним проміжком між склом мають опір як у стіни з посиленою теплоізоляцією. Багато тепла виходить з приміщення через зовнішні, балконні двері, щілини дверей. Більшість людей утеплює їх за допомогою теплоізоляційних матеріалів. Бажано, щоб балкон був вкритий скло-пакетом.

Але і старенькі дерев'яні рами можуть ще попрацювати, якщо їх утеплити.

Картка №1

Утеплення вікон і дверей

Матеріали:

Склянка води, мука, смужки газети, чистого паперу, тканини; парафін, паралон, вата, миючий засіб для вікон, мило, одноразовий шприц, зразки трубчатих профілів різного вигляду (D, P, E).

Завдання:

Запропонуйте декілька практичних порад по утепленню вікон: зі старих, звичайних матеріалів, які знайдуться в кожній родині; з нового – теплоізоляційного матеріалу.

Приклади порад, які надала бригада, запропоновано нижче.

Поради по утеплюванню вікон:

1. Не забудь вимити вікна.
2. Дідів метод:
 - а) Заштовхнути у всі щілини скручені смужки мокрої газети, а зверху

заклеїти папером. (Весною проблеми!)

б) Менш катастрофічний: забити всі щілини паралоном або ватою, зверху заклеїти смужками бавовняної тканини (4,5 см). Намочити, віджати, намити милом, приклеїти.

в) Парафін, з якого виготовляють свічки, розтопити на водяній бані при температурі 65°C – 70°C. Одноразовий шприц наповнюємо парафіном і вприскуємо його у щілини.

3. Утеплення вікон за допомогою трубчатих профілів.

Вони бувають у вигляді букв P, D, E.

D – для великих щілин.

E – для маленьких.

Вікна – це ще не все! Таким же чином можна утеплити й двері або поставити подвійні двері. Не забудь і про балкон, краще якщо він застелений. Ці поради використайте в класі, школі.

Бригада № 2

Теоретичний матеріал

Температурний режим

Зараз постає питання найкращого обігрівача. Багато людей вже мають автономні газові обігрівачі води або автономне газове опалення. Але найкраще економити з автоматичними обігрівачами. Вони миттєво вмикаються і вимикаються. На сьогоднішній день газові настінні обігрівачі – найбільш перспективний клас опалювального устаткування. Порівняно з підлоговими, настінні простіші в монтажі, для них не потрібно спеціальних приміщень. При придбанні обігрівача потрібно враховувати: площу опалення, потребу в гарячій воді, місце установки обігрівача, викид продуктів згорання, мінімальний тиск роботи обігрівача, ступінь автоматизації обігрівача, ККД обігрівача, розміри, термін гарантії, ціну. Щоб уникнути можливих пошкоджень та зекономити, треба: раз на рік перевіряти регулювання полум'я пальників, не користуватися духовкою і пальником для опалювання помешкання, замінити газовий котел з меншим ККД на котел з більшим, регулювати подання газу відповідно до

температури повітря.

Але більшість людей користується послугами міських тепломереж, що ж їм робити?

Картка №2

Радіатор, грій сильніше!

Матеріали:

Наждачний папір, різнокольоровий папір, зразки кольорових фарб, лист фанери, алюмінієва фольга.

Завдання:

Яким шляхом вимусити старі чавунні радіатори опалення працювати з більшою віддачею? Запропонуйте декілька практичних порад.

Приклад порад, що надала бригада:

Поради: радіатор, грій сильніше!

1. Бажано, до початку опалювального сезону прочистити батареї.

(Накип – пориста речовина і погано проводить теплоту.)

2. Зняти з них стару фарбу, ошкурити.

3. Пофарбувати в темний колір.

(Гладка і темна поверхня віддає на 5 – 10% тепла більше).

Слід взяти лист фанери, пофарбувати сріблястою фарбою (або оклеїти алюмінієвою фольгою) та поставити за батарею.

(Теплопровідний екран спрямує тепло в квартиру, батарея не буде марно нагрівати стіни.)

5. Не ставити перед радіатором великих предметів.

Бригада № 3

Теоретичний матеріал

Утеплення стін

Теплоізоляція дозволяє скоротити втрати тепла через стіни, підлогу, дах і вікна. Щоб забезпечити збереження тепла, використовують нові будівельні технології і матеріали з поганою теплопровідністю. До теплоізоляційних матеріалів, що застосовуються для теплового захисту будівель, повинні

виконуватися наступні вимоги: низька теплопровідність; стійкість до змін температури при експлуатації; однорідність властивостей; оптимальна густина; низький рівень вибухової небезпечності; міцність при транспортуванні та укладанні; стійкість до атмосферної дії; стійкість до впливу комах; хімічна стійкість.

В якості плитного утеплювача для стінових панелей найбільшого в Україні розповсюдження отримав пенополистерол ПСБ з великою густиною та малим коефіцієнтом теплопровідності. Недоліком цього матеріалу є легка займистість, що потребує додаткового вогнезахисту. Даного недоліку позбавлені мінераловатні та базальтові плити. Але цей матеріал екологічно небезпечний, тому його використання заборонене на території України. Зараз на підприємствах ведуться роботи із застосуванням мінераловатних та базальтових плит на екологічно чистій основі. В близькому майбутньому можливе застосування конструктивно-теплоізоляційних матеріалів типу зернистого бетону.

В якості засипного утеплювача горищних перекриттів використовують керамзитовий гравій, а для утеплення підвалів — поліуретановий пісок.

Додатковий прошарок утеплювача в залежності від конструкції може виконуватися двома способами: зсередини, ззовні.

Втрата теплоти зовнішніми стінами відбувається внаслідок теплообміну, а частина теплоти втрачається з повітрям, яке просочується крізь стіни.

Картка №3

Зробимо теплими підлогу і стіни!

Матеріали:

Колекція матеріалів з різною теплопровідністю, які можна використати для утеплення стін, підлоги; зразки різних шпалер, ліноліум.

Завдання:

Оберіть матеріали, які на вашу думку краще збережуть тепло в кімнаті.

Поясніть, на чому ґрунтується ваш вибір?

Утеплювач для стін?

Вид шпалер?

Бригада № 4

Картка №4

«Економна» кухня 1

Газова плитка.

Обладнання:

Малюнок кухні, де зображені газова піч, газовий водонагрівач.

Завдання:

Сформулюйте поради збереження енергії на кухні, яких слід дотримуватися під час експлуатації газової плити, під час приготування сніданку на комфорках, жаровій шафі.

Не забудь про газовий водонагрівач!

Приклад порад, що надала бригада:

«Економна» кухня 1.

Поради енергозбереження при користуванні газовою плиткою:

1. Не допускайте тривалої роботи газових конфорок, водонагрівачів.
Не використовуйте газові плити для опалення приміщення у холодні дні.
Це небезпечно для вашого життя – може призвести до отруєння газом чи продуктами його згоряння.
3. Економно використовуйте гарячу воду.
Не перегрівайте воду в проточних газових водонагрівачах.
4. Не нагрівайте і не кип'ятіть воду в кількості більшій, ніж необхідно.
5. Розташовуйте посуд над центром конфорки.
6. Закривайте посуд кришкою під час приготування їжі, це зекономить 15% газу.
7. Закривайте щільно дверцята працюючої жарової шафи.
8. Регулюйте газ до мінімального розміру факела полум'я після закипання води.
9. Велику конфорку використовуйте лише за необхідністю.

Не включайте без потреби опалювальні прилади. Необхідно підтримувати

температурний режим +18°C в житлових приміщеннях. Зниження температури в приміщенні на 1°C заощадить 5% енергії на опалення.

Бригада №5

Картка №5

«Економна» кухня 2

Домашній холодильник

Обладнання:

Малюнок кухні, де зображений холодильник, газова піч, радіатор, ...

Завдання:

Скласти поради користувачам холодильників, спрямовані на збереження енергії.

Скористайтеся питаннями – підказками:

1. Де слід розташовувати холодильник і чому?
2. Чому холодильник виконано із подвійними стінками?
3. Чому між дверцятами і корпусом обов'язково встановлюється гумова прокладка?
4. Чому сучасні холодильники роблять 2-х, 3-х камерними?
5. А колір? Який обираєте Ви?

Приклад порад, що надала бригада:

«Економна» кухня 2.

Поради користувачам

1. Постійно пам'ятайте, що температура у холодильнику значно нижча за кімнатну. Тому треба його берегти від тепла. Розташовувати його подалі від радіаторів опалення, від прямих сонячних променів.
2. Навколо холодильника має бути достатньо вільного місця, щоб конвекційні потоки рівномірно його охолоджували.
3. Двері мають бути щільно прикриті. Між дверцятами і корпусом не повинен вільно проходити аркуш паперу. Якщо це так, потрібно замінити гумову прокладку у дверці.
4. Намагайтеся не тримати довго дверці відкритими.

5. Якщо на кілька днів від'їжджаєте з дому, відключайте холодильник.

Група, яка перша виконала завдання, презентує результати своєї роботи. Після цього члени інших груп можуть доповнити їх відповідь, отримавши додаткові бали для своєї команди.

VII. Підсумок уроку

Учні роблять висновок уроку: «Як зберегти тепло в квартирі?!»

Утеплення квартир, сучасна система теплоізоляції, енергоощадні холодильники й пилососи, пральні машини й телевізори з таймером, тощо надають можливість знизити споживання енергії, тим самим оберігаючи довкілля та здоров'я людей. Також доцільно звернути увагу на вторинне використання відпрацьованого тепла комп'ютерів, ламп освітлення. Саме такі заходи допоможуть раціонально використовувати і зберігати енергію в побуті.

VIII. Оцінювання учнів

За кожний елемент роботи в заліковому листі виставляються бали, передбачені за цей вид роботи, додаткові бали. По закінченню роботи підраховується підсумковий бал кожного учня групи. Командно з'ясовується найбільший за сумою бал. Визначається бригада майстрів, яка найкраще справилася з поставленим завданням по утепленню житлового приміщення.

Вчитель. Ви сьогодні добре попрацювали! Я, як замовник, задоволений вашою роботою! Дякую!

IX. Домашнє завдання.

1. Зробіть «ревізію» власного дому на дотримання правил енергозбереження, які обговорювалися сьогодні на уроці.

2. Доповніть наші правила та запропонуйте свої правила енергозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бугайов О. І. Фізика 8 клас п.32
2. Журнал «Математика + Фізика» видавництва «Шкільний світ».
3. Журнал «Фізика в школах України» видавнича група «Основа».
4. Фізика. Методика викладання. О. І. Песін, видавництво «Ранок».
5. Фізика. 7 клас. Збірник задач / І. М. Гельфгат. Х.; Веста: видавництво «Ранок», 2008.

6. Фізика. 8 клас. Збірник задач / І. Ю. Ненашев. Х.; Веста: видавництво «Ранок», 2008.
7. Фізика. Довідник / Ю. А. Соколович, Г. С. Богданова. Видавництво «Ранок», 2008.
8. Фізичні диктанти для учнів 7–9 класів.
9. Фізика за редакцією В. Г. Бар'яхтара, С. О. Довгого. Видавництво «Ранок», 2016.
10. Короткотривалі самостійні роботи з фізики Гайда В. Я., Тернопіль, 2014
11. Фізика 8 клас: навчальний посібник / Татарчук Н. В. Харків, 2005.

ПРИРОДНИЧО-ОЗДОРОВЧИЙ НАПРЯМ

Білінський Леонід Володимирович,
вчитель основ здоров'я
Хмельівської ЗОШ І–ІІ ступенів

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Провідна наукова ідея досвіду: виховати у майбутніх громадян України почуття обов'язку і поняття честі, бути ввічливим, суворим, добрим і стійким – залежно від умов життя, удосконалення особистості не тільки як головної продуктивної сили, а й як активного громадянина України, духовно багатой, морально благородної особи.

Мета досвіду: створити дружній учнівський колектив, сприяти формуванню самостійної особистості, здатної розв'язувати складні життєві ситуації шляхом самовизнання, сприяти формуванню навичок здорового способу життя, особистості, людини, яка знайде в суспільстві своє місце; бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Наукова основа досвіду: використання технології виховання успішної особистості та інтегрованих ігрових технологій.

Актуальність досвіду: на сьогодні в суспільстві значна увага приділяється особистості, здатній розв'язувати складні життєві ситуації, бути конкурентоспроможною, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Найголовнішою проблемою сьогодення є формування ціннісних орієнтацій, ідеалів, розвиток особистості, яка усвідомлює мету, має життєві плани, накопичує, збагачує і передає наступному поколінню соціальний досвід і духовне багатство свого народу.

Складно переоцінити роль особистості й потенціалу педагога у створенні здоров'язберігального освітнього середовища, що сприяє формуванню і розвитку життєвих компетентностей учнів. Підготовка до сучасного уроку основ здоров'я з компетентнісним підходом потребує від учителя відповідного фахового рівня. Чітко усвідомлюючи мету особистісно орієнтованого навчання, планую уроки із використанням усього розмаїття форм і методів навчальної діяльності й, насамперед, різних видів самостійної роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів, пов'язую навчальний матеріал із повсякденним життям та інтересами учнів, оцінюю навчальні досягнення школярів, беручи до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а й передусім уміння застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях.

Найважливіша цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Оновлення суспільства, його сучасна радикальна зміна – суперечливий, складний і тривалий процес, пов'язаний із пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життя людей. Усе це зумовлює необхідність творчої участі у цьому процесі всіх членів суспільства. Країною сьогодні повинні керувати компетентні, натхненні, творчі люди. А для цього вони мають бути, в першу чергу, здоровими.

У наш час дитина повинна мати можливість пізнати себе, особливості людського організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя. Сьогодні дуже важливо навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформуванню в неї установку на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів.

В Україні спостерігається вкрай важка ситуація стосовно здоров'я сучасної молоді. Окрім багатьох чисельних захворювань учнів (захворювань органів дихання, органів зору, органів травлення, серцево-судинні захворювання, гіподинамія тощо), значно зросли показники погіршення психічного й духовного здоров'я школярів. У наш час нервово-психічні відхилення зафіксовано у 88% дітей. Вступаючи до школи, 85% дітей мають ті чи інші порушення соматичного

та психічного характеру, зростає кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання.

Культура здоров'я школяра – це інтегроване утворення особистості, що виявляється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я у всіх його аспектах (духовному, психічному й фізичному) та розумінні здоров'я як цінності.

Методичне підґрунтя досвіду роботи та його практична реалізація спирається на Національну доктрину розвитку освіти, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту»

Багато вчених приділяли увагу питанням формування культури здоров'я особистості взагалі (О. Ахвердова, Г. Кривошеєва, С. Лебедченко, В. Магіна, В. Скуміна та ін.) і школярів зокрема (В. Горашук, С. Кириленко, Ю. Мельник та ін.).

Головна причина хвороб, як уважав М. Амосов, полягає у відсутності цілеспрямованої діяльності зі зміцнення здоров'я. «Щоб стати здоровим, потрібні власні зусилля, постійні та значні. Замінити їх нічим не можна», – наголошував він.

На жаль, особисту роль молодих людей у підтримці та зміцненні свого здоров'я, по суті, зведено до мінімуму. Тому зрозуміло, як важливо, починаючи з молодшого віку, виховувати позитивне ставлення до власного здоров'я, сприймати його як найвищу цінність.

Діяльність педагогічних та учнівських колективів із формування позитивного ставлення до власного здоров'я передбачає ряд **основних завдань**:

1. *Прищеплення учням знань та вмінь щодо здорового способу життя*, що слугуватимуть підґрунтям для вироблення стійких поглядів і переконань, спонукатимуть до оздоровчо-профілактичних дій і вчинків. У процесі засвоєння учнями знань та набуття вмінь формується позитивне ставлення до власного здоров'я та своєї ролі в його збереженні.

Валеологічна освіта вихованців відбувається під час уроків «Основи здоров'я», просвітницької діяльності (лекції фахівців, бесіди вихователів,

лекторії тощо). Зважаючи на те, що серед шкідливих звичок вихованців шкіл найпоширенішим є куріння, слід приділити його профілактиці особливу увагу.

Формуванню свідомого ставлення до власного здоров'я присвячують зустрічі з людьми, які ведуть здоровий спосіб життя, лікарями, спортсменами тощо.

2. *Навчання учнів умінням і навичкам здорового способу життя*, що є виявом позитивного ставлення до власного здоров'я, відбувається під час виховної діяльності. Серед видів такої діяльності провідними є: фізкультурно-оздоровча, суспільно корисна, творча, ігрова.

3. *Привчання дітей до правил і норм здорового способу життя*: дотримання режиму дня, санітарно-гігієнічних правил; своєчасне медичне обстеження здоров'я вихованців із його корекцією; навчання дітей способам самоконтролю за станом здоров'я.

4. *Створення гуманного мікроклімату в учнівських колективах*. Формування в учнів культури спілкування і неконфліктності.

5. *Підвищення валеологічної грамотності педагогічного колективу* (вчителів, вихователів, лікарів, психологів, соціальних працівників).

Результатом навчання основ здоров'я є розвиток життєвих навичок, формування культури здоров'я учнів, що сприяють здоровому способу життя. У 5–9 класах було проведено моніторингове дослідження щодо формування в учнів культури здоров'я в процесі вивчення предмета основ здоров'я. Аналіз матеріалів анкетування, проведеного у 5–9 класах, дає можливість зробити висновки про те, що:

1. Школярі набувають базові знання про здоров'я та благополуччя.
2. Усвідомлюють, що здоров'я людини залежить від поєднання знань про здоров'я, ставлення і стиль поведінки.
3. Розуміють, як впливає на людський організм стиль поведінки щодо звичок у харчуванні, фізичної форми, особистої гігієни, шкідливих речовин, безпеки й стану навколишнього середовища.
4. Визначають причини, засоби запобігання та методи лікування

захворювань, розладів, травм і залежностей.

5. Розпізнають моделі зловживання, спрямовані на себе чи інших, та розуміють, як зламати ці моделі.

6. Застосовують знання та навички задля сприяння здоров'ю та благополуччю родини.

7. Застосовують знання та навички для збереження фізичної форми, вживання здорової їжі тощо.

8. Визначають фізичні риси та риси поведінки, притаманні статевому розвитку та статевій зрілості людини.

9. Приймають відповідальні рішення щодо ризиків шляхом їхньої диференціації та визначення різних наслідків.

10. Оцінюють вплив культури, культурної спадщини й традицій на власне здоров'я.

11. Оцінюють побачене, прочитане й почуте з точки зору впливу на здоров'я.

За допомогою всіх форм навчальної та позакласної роботи вчитель повинен закласти фундамент основ збереження життя та зміцнення здоров'я, навчити учнів життєвим вмінням і навичкам. Провідна роль у вирішенні цих завдань безперечно належить урокам із основ здоров'я. Особливої уваги при навчанні основ здоров'я заслуговує методика, побудована на основі життєвих навичок – це підхід до формування та підтримки здорового способу життя, його умов через розвиток знань, ставлення та особистих навичок із використанням різноманітного досвіду навчання, з акцентом на залучення учня. Це передбачає обов'язкове використання інтерактивних технологій навчання і є досить продуктивним.

У процесі формування культури здоров'я учнів активно використовую на уроках інтерактивні методи навчання: рольові ігри, дискусії, дебати, вікторини, ситуаційний аналіз тощо. Зокрема, на уроці по темі «Дорожньо-транспортні пригоди. Дії свідка ДТП» під час перевірки домашнього завдання проводжу групову роботу при розв'язанні ситуаційних задач. На всіх типах уроків широко

застосовую інтерактивні методи навчання, відпрацьовуються практичні дії під час вивчення кожної теми.

Використовую такі сучасні педагогічні технології: програми самоаналізу, які забезпечують осмислення своїх здібностей, формують потребу в самовихованні; тренінги або їх елементи, які активізують спілкування, в результаті чого формуються ціннісні орієнтації щодо здорового способу життя; творчі проекти, які розвивають комунікативні здібності та сприяють творчому самовираженню дітей; інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології на уроках основ здоров'я, краще можна подати матеріал, швидко та ефективно перевірити знання учнів, підвищити їх інтерес до навчання. Наприклад, при вивченні теми «Екологічні проблеми природного середовища», вони мають можливість одразу на екрані комп'ютера побачити вплив своєї діяльності на оточуюче середовище. Використання комп'ютерно-орієнтованих технологій формує в учнів комунікаційні навички, культуру спілкування, навички дослідницької діяльності, вміння моделювати роботу наукової лабораторії, а також різноманітні супутні навички, в тому числі й навички користування комп'ютерною технікою.

Учні беруть участь у дослідних проектах індивідуально або у складі невеликих груп. Дослідні проекти є дуже ефективними для розвитку творчих умінь і навичок. З досвіду вивчення основ здоров'я можна назвати деякі теми дослідних проектів, які популярні в учнів: «Вплив куріння на здоров'я учнів»; «Скажемо «Ні» наркотикам»; «Молодь і ВІЛ» тощо. При виконанні цих проектів учні виявляють винахідливість у доборі інформації. Саме цей метод стимулює високі навчальні досягнення учнів. Важливо у процесі навчання, щоб учні навчилися самостійно знаходити інформацію, яка стосується здоров'я.

Одним із важливих моментів виховання позитивного ставлення до власного здоров'я, сприйняття його як найвищої цінності, є і здоров'язберігальні хвилини на уроці як складова комплексу заходів щодо зміцнення і збереження здоров'я дітей. Вони допомагають формувати інтерес підлітків до власного здоров'я, а також виробляти стійку потребу і бажання дбати про нього.

Здоров'язберігальні хвилинки – обов'язковий компонент шкільного уроку. На думку учнів, вони допомагають подолати сонливість (35%), підвищують працездатність (30%), створюють хороши настрої (20%), сприяють спілкуванню (6%). Учням украй потрібні рухливі хвилинки на уроці, які дають змогу розім'яти тіло, перепочити і розслабитися. Систематичне використання оздоровчих хвилинки сприяє поліпшенню психоемоційного стану в учнів, зміні ставлення до себе і свого здоров'я.

Оздоровчі хвилинки на уроці сприяють збереженню не лише фізичного здоров'я учнів, а й психічного. Підлітки більше спілкуються один з одним. Допомагають і підтримують один одного, що підвищує їх комунікативну культуру.

Цілеспрямоване поєднання виховних зусиль сім'ї і школи є надзвичайно ефективним у прищепленні ключових життєвих навичок. З метою формування культури здоров'я учнів проводжу заходи з батьками: тренінг «Плекаймо здоров'я душі. Доля дітей у батьківських руках», бесіда «Навички, що допомагають створити себе», батьківські збори «Роль батьків у запобіганні шкідливих звичок дітей», семінар для батьків «Самооздоровлення з використанням нетрадиційних методик». Організую спортивні змагання, свята, диспути, обмін досвідом, бесіди за круглим столом. Головна мета зустрічі з батьками – дати систему теоретичних знань та практичних навичок, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я усіх членів родини. Підтримка батьків має велике значення, оскільки за здоров'я дитини відповідає передусім родина.

Результативність роботи по даній проблемі:

- зріс рівень знань;
- формуються навички особистої гігієни, свідомого ставлення до свого здоров'я;
- розширилась пізнавальна сфера;
- покращились стосунки дітей та батьків, відповідальнішим стало ставлення батьків до здоров'я;

- адаптаційний період у 1 і 5 класах проходить легко;
- у п'ятикласників рівень навчання та дотримання правил поведінки залишився на прогнозованому рівні;
- учні організовані, самостійні, активні, творчі, працьовиті, щирі, дружелюбні, милосердні, уміють знайти шлях виходу з конфлікту;
- зменшилась кількість пропусків уроків через хворобу; знизилась показники захворюваності дітей (застудного характеру, відсутні гельмінтозні та педикульозні проблеми, в одного учня знято діагноз «порушення постави»).

Результатом навчання основ здоров'я є розвиток життєвих навичок, формування культури здоров'я учнів, що сприяють здоровому способу життя. У 5–9 класах було проведено моніторингове дослідження щодо формування в учнів культури здоров'я в процесі вивчення предмета основ здоров'я. Аналіз матеріалів анкетування, проведеного у 5–9 класах, дає можливість зробити висновки про те, що:

1. Школярі набувають базові знання про здоров'я та благополуччя;
2. Усвідомлюють, що здоров'я людини залежить від поєднання знань про здоров'я, ставлення і стиль поведінки;
3. Розуміють, як впливає на людський організм стиль поведінки щодо звичок у харчуванні, фізичної форми, особистої гігієни, шкідливих речовин, безпеки й стану навколишнього середовища;
4. Визначають причини, засоби запобігання та методи лікування захворювань, розладів, травм і залежностей.
5. Розпізнають моделі зловживання, спрямовані на себе чи інших, та розуміють, як зламати ці моделі.
6. Застосовують знання та навички задля сприяння здоров'ю та благополуччю родини.
7. Застосовують знання та навички для збереження фізичної форми, вживання здорової їжі тощо.
8. Визначають фізичні риси та риси поведінки, притаманні статевому розвитку та статевій зрілості людини.

9. Приймають відповідальні рішення щодо ризиків шляхом їхньої диференціації та визначення різних наслідків.

10. Оцінюють вплив культури, культурної спадщини й традицій на власне здоров'я.

11. Оцінюють побачене, прочитане й почуте з точки зору впливу на здоров'я.

12. Формування культури здоров'я учнів за допомогою навчального курсу «Основи здоров'я» відбувається на засадах життєвих навичок, тому що педагогічна діяльність переконала в тому, що знання з формування, зміцнення та збереження здоров'я є необхідним, але недостатнім чинником у розвитку чи зміні поведінки. Для того щоб вплинути на поведінку, інформативні методи повинні поєднуватися з уміннями, відомими як «життєві навички».

Висновки

Отже, формування культури здоров'я учнів передбачає перш за все озброєння їх відповідними знаннями з питань здоров'я, за допомогою яких у дитини формується певне уявлення про значення здоров'я у житті кожної людини, відповідальне ставлення до його збереження, а також про знання певних оздоровчих технологій, їх застосування у практичній діяльності та ведення здорового способу життя.

Підвищення психічної напруги дитини достатньо сильно впливає на її здоров'я як у фізичному, так й у психічному та духовному планах. У зв'язку з цим дитина потребує особливої уваги з боку учителя. Педагог, враховуючи вищезазначене, повинен виявити ті проблеми, які виникли у дитини, можливі відхилення у здоров'ї і, враховуючи індивідуальні особливості учня, допомогти йому у підборі відповідних оздоровчих технологій, а також здійснювати контроль за їх правильним застосуванням. Проблема формування культури здоров'я дітей та учнівської молоді недостатньо розроблена з точки зору її багатоплановості. Удосконалення системи формування культури здоров'я школярів – комплексна наукова проблема тривалого характеру.

Таким чином, за допомогою якісного викладання навчального курсу

«Основи здоров'я», застосування під час позакласних заходів оздоровчих технологій, переважно спрямованих на всебічне оздоровлення школярів, сучасний учитель має можливість повною мірою сприяти вихованню повноцінної здорової молоді, формувати в неї високий рівень культури здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданова В. А. Формування інформаційно-функціональної компетентності школярів у процесі реалізації особистісно орієнтованої моделі педагогічного процесу. *Педсовет.org*. 2007. 31 серпня. URL: http://pedsovet.org/component/option,com_mtree/task,viewlink/link_id,3843/Itemid,118/, вільний.
2. Бочарникова М. А. Компетентнісний підхід: історія, зміст, проблеми реалізації. *Початкова школа*. 2009. № 3. С. 86–92.
3. Артющкіна Н. Б. Найголовніше – здоров'я дитини. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2005. № 5. С. 21–23.
4. Бойченко Т. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я та фізична культура*. 2008. № 11–12. С. 6–8.
5. Дударенко Л. В. Здоров'я нації через шкільну освіту / Л. В. Дударенко, О. В. Васильєва. *Основи здоров'я та фізична культура*. 2006. № 4. С. 21–22.
6. Артющкіна Н. Б. План організації робіт з охорони та збереження життя і здоров'я дітей. Формування здорового способу життя. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2005. № 8. С. 23–24.

Бригідир Любов Олегівна,
вчитель основ здоров'я
загальноосвітньої школи І–ІІ ступенів
села Увисла Гусятинського району
Тернопільської області

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ТА ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

«Школа – виноградник, де вчитель покликаний діяти плідно. Ці і подібні думки, які завжди близькі вчителеві і постійно витають перед його розумовим зором, підтримують у ньому веселість і бадьорість, зберігають йому мужність і спокій, якщо випали йому на долю невдячність і невизнання. Без таких думок, безсумнівно, не може бути постійно щасливого шкільного вчителя».

А. Дістервег

Чого чекає дитина, яка переступає поріг школи? Лише успіху. Ситуація успіху – необхідна умова для становлення позитивного ставлення школяра до навчання та переростання його в активний, творчий процес. Я переконалася, що успіх пов'язаний із відчуттям емоційного підйому, створює відчуття внутрішнього благополуччя. Один раз, переживши успіх, учень буде знов і знов прагнути до нього.

I. Опис педагогічного досвіду

Актуальність досвіду

У наш час дитина повинна мати можливість пізнати себе, особливості людського організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя. Сьогодні дуже важливо навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформувати в неї установку на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів.

В Україні спостерігається вкрай важка ситуація стосовно здоров'я сучасної молоді. Окрім багатьох чисельних захворювань учнів (захворювань органів дихання, органів зору, органів травлення, серцево-судинні захворювання, гіподинамія тощо), значно зросли показники погіршення психічного й духовного здоров'я школярів. У наш час нервово-психічні відхилення зафіксовано у 88 % дітей. Вступаючи до школи, 85% дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру, зростає кількість дітей, які мають психоневрологічні захворювання.

Одним із завдань сучасної освіти є створення середовища для розвитку всебічно здорової дитини, формування в неї свідомого ставлення до свого життя та здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками благополучного, безпечного життя. Саме таку мету реалізує шкільний предмет «Основи здоров'я».

Сьогодні стан здоров'я дітей, зумовлений несприятливим навколишнім середовищем, погіршенням санітарно-гігієнічних умов навчання та якості медичного обслуговування, викликає серйозне занепокоєння. Але найбільш

руйнівний вплив на стан здоров'я молоді має поширення шкідливих звичок. Сьогодні в країні спостерігається тенденція до збільшення проявів негативної поведінки серед дітей і молоді, залучення їх до нікотину, алкоголю, уживання наркотиків, ранніх сексуальних зв'язків, ранньої вагітності дівчат-підлітків. Усе це різко погіршує стан фізичного та психологічного здоров'я підлітків.

Вибір способу поведінки в молодій людині існував завжди, але сьогодні в умовах вільної пропаганди алкоголю, тютюну, поширення ВІЛ/СНІДу та наркоманії цей вибір зробити непросто, часто він робиться не на користь здоров'я.

Найбільш уразливими до впливу негативних суспільних явищ є учні підліткового віку. Вони живуть у середовищі, до якого не завжди вміють адаптуватись, на яке вони не можуть впливати. Це призводить до погіршення не лише фізичного, а й психічного здоров'я молодого покоління.

Формувати здоровий спосіб життя, допомагати будувати свої взаємостосунки з оточуючим середовищем, учити зберігати своє здоров'я – головне завдання шкільного предмета «Основи здоров'я».

Його мета – допомогти учням визначити ціннісні орієнтири, ставлення, знання, уміння і навички, необхідні для здорового та тривалого продуктивного життя. Це потребує нових підходів до організації пізнавальної діяльності, зокрема зміни методичних підходів.

Переконана, що кожна дитина вимагає особливих підходів до навчання та розвитку. Вивчаючи методичну літературу, я зацікавилась висловом В. Сорокіна-Росинського: «Менше вчителя – більше учня», що став для мене девізом на уроках. Саме тому намагаюсь ширше використовувати активні методи навчання.

У критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів до ключових компетентностей належать такі: уміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна (комунікативна), соціально-трудова, інформаційна. Проте не менш важливим є набуття школярами системи предметних компетентностей, які

полягають у здатності використовувати отримані під час вивчення окремих предметів знання та вміння з метою розв'язання актуальних проблем реального життя, обрання найбільш ефективного способу дій у різноманітних життєвих ситуаціях.

З цією метою здійснюю аналіз матеріалу уроку, зосереджуючись на його практичних аспектах, можливостях застосування цього матеріалу для розв'язання ситуацій і проблем реального життя. При цьому передбачені програмою знання та вміння розглядаються з позиції їх ролі в розв'язанні конкретних життєвих завдань. Подібний аналіз матеріалу уроку доцільно проводити з урахуванням основних аспектів прояву предметної компетентності: пояснювально-аналітичного, прогностичного, процесуального, дослідно-експериментального, практично-результативного, ціннісно-орієнтаційного. Для цього з'ясовуємо роль засвоєння школярами навчального матеріалу в поясненні, аналізі, прогнозуванні, оцінюванні фактів, явищ, процесів навколишньої дійсності, плануванні та здійсненні дослідної та практично-результативної діяльності. Саме на цих можливостях навчального матеріалу акцентується увага учнів у процесі визначення цілей уроку. Завдяки такому формулюванню цілей учні дізнаються не лише про те, що нового вони вивчать на уроці, але й про практичне значення засвоєного матеріалу, переваги, які він може дати в житті, проблеми, які допоможе розв'язати. Це позитивно впливає на прийняття та осмислення учнями мети уроку як особистісно значимої, корисної, що сприяє формуванню у них внутрішньої мотивації навчання.

Варто зазначити, що позитивний вплив компетентнісного підходу на мотивацію учнів до навчання відзначає переважна більшість учителів. Не секрет, що сучасніші учні більш прагматичні порівняно з їх ровесниками два десятиліття тому. І те, що учні часто не бачать для себе реальної користі засвоєваних знань і вмінь, негативно впливає на їх ставлення до освіти, знижує інтерес до навчання. Натомість, за умов компетентнісного підходу, увага учнів зосереджується на практичному значенні засвоєваного матеріалу, можливостях його використання

в реальному житті, що сприяє формуванню в них пізнавального інтересу, позитивного ставлення до навчання.

Компетентнісний підхід надає надзвичайно широкі можливості для створення змістової мотивації навчання, пов'язаної з усвідомленням школярами зв'язку навчального матеріалу та повсякденної життєвої практики, зі з'ясуванням можливостей його практичного використання, з розумінням суспільного й особистісного значення засвоєваних знань. З цією метою засвоєвані знання та вміння розглядаються в особистісно та соціально значимому контексті, встановлюється їх зв'язок з певними ситуаціями з життя людини, суспільства, природи.

Результативність досвіду

Результативність досвіду передбачає низку таких критеріїв, як: підвищення пізнавального інтересу школярів до предмета; підвищення якості знань; здатність використовувати набуті знання; осмислення ціннісних орієнтацій щодо формування навичок здорового способу життя. Результативність досвіду повинна особливо яскраво проявлятися під час набуття життєвих навичок, прийняття рішень і відпрацювання моделей поведінки. Навички набуваються в діяльності, через прийняття рішень і відпрацювання моделей поведінки. Тому на відміну від традиційних уроків, коли вчитель переважно говорить, а учні слухають, на заняттях із основ здоров'я варто використовувати інтерактивні методи навчання або уроки-тренінги, що базуються на активній участі самих учнів у процесі набуття знань. Для інтерактивного навчання характерне досягнення навчальних результатів шляхом упровадження інноваційних технологій, пошуку відповіді на питання «Як навчати? Як створити умови?», а не традиційне «Що вивчати?». Уроки повинні проходити за умови постійної активної взаємодії всіх учнів, а сам вчитель виступати в ролі організатора.

Висновки

Отже, застосування цих видів і форм навчальної діяльності сприяє зацікавленню предметом, розвитку творчих здібностей, активізує розумову діяльність дітей, розвиває критичне мислення, формує цінності, особисті якості,

життєві компетентності учнів, що необхідні для здоров'я, безпеки та особистого успіху. Учитель не повинен зупинятися ні у своєму навчанні, ні у своїй творчості, ні у оволодінні новими методами й прийомами. Свій авторитет серед дітей потрібно постійно доводити, удосконалюючи свою педагогічну майстерність і професіоналізм.

II. Педагогічний доробок учителя

Застосування інноваційних технологій висуває певні вимоги до структури уроків, що складається з п'яти елементів:

- мотивація;
- оголошення, представлення теми й очікуваних результатів;
- надання необхідної інформації для розв'язання завдань;
- інтерактивна вправа – центральна частина заняття;
- підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Учитель пропонує розглянути кожен з цих елементів інтерактивного уроку ґрунтовніше.

Приєм «Мікрофон»

Дає змогу кожному висловити свою думку з приводу чогось.

Правила проведення такі:

- *говорити має тільки той, у кого «символічний мікрофон»;*
- *висловлені думки не оцінюються і не коментуються,*
- *під час виступу ніхто не має права перебивати, перепитувати.*
- **Що може стати причиною хвороби?**

Або:

Є термін «конфліктна людина». Які риси характеру такої людини? Яку людину можна назвати конфліктною?

Висновок: конфліктній людині властиві бажання домінувати за будь-яких обставин, надмірні принциповість і прямолінійність у висловлюваннях і судженнях, поганий настрій, роздратованість, несправедлива оцінка вчинків і дій інших.

Приєм «Криголам»

На початку уроку пропонується учням серед карток знайти ті, що відповідають їх настрою або очікуванням (листівки з квітами, тваринами, пейзажами, різнокольорові фішки); за кольором або видом тварин чи рослин учні збираються в групи. У групах обговорюється вибір, що створює піднесений емоційний стан.

Приєм «Асоціація»

Цей прийом має високий рівень зацікавленості. Учитель записує на дошці слово (поняття), а учні називають його ознаки чи описують асоціації, що виникли.

- Я прошу вас задуматися на тим, які асоціації викликає слово «СНІД».

Або:

- Пригадайте, коли ви хворіли.

- Що найбільше дошкуляло під час хвороби?

(біль, слабкість...).

- Що вас найбільше втішало?

(турбота рідних, друзів...).

Приєм «Ситуаційна задача»

В іграшковому магазині трирічна дівчинка попросила матір купити ляльку, та вона їй відмовила. Дитина почала кричати, вимагати іграшку й голосно плакати.

Запитання:

- Як ви думаєте, така поведінка характерна тільки для маленьких дітей?

- Чому?

Приєм «Цікавий початок»

На початку уроку вчитель розповідає інтригуючу історію, що розкриває тему уроку.

Якось один професор на досить великому білому аркуші намалював малу чорну крапку та показав учням.

- Що ви бачите? – запитав він.

- Чорну крапку! – відповіли всі разом.

- Так, ви всі бачите маленьку чорну крапку, – сказав професор.
- Але ніхто не зауважив великого білого аркуша. Життя – це серія хвилин: правдивий успіх приходить лише тоді, коли ми живемо всіма тими хвилинами сповна. Не ризикуй, ідучи за маленькою чорною крапкою, пройти повз великий білий аркуш.

Прийом «Порушена послідовність»

Форма роботи спрямована на перевірку практичних знань із основ здоров'я.

Алгоритм роботи

Учням пропонується відтворити з пропонованих фрагментів алгоритм дій. Цей метод є доволі ефективним для перевірки домашнього завдання. Може застосовуватися на уроках перевірки рівня компетентності школярів.

У чому полягають дії свідка ДТП?

1. Позначити місце ДТП.
2. Нічого не чіпати на місці аварії.
3. Залишатися на місці ДТП до приїзду лікарів і міліції.
4. Надати необхідну допомогу потерпілим, якщо знаєте яку.
5. Викликати «швидку допомогу» і міліцію.
6. Розповісти співробітникам міліції все, що ви бачили.

Притча «Могло бути й гірше»

Існує така притча. Прийшов до мудреця чоловік, голова родини, зі скаргою: удома жити неможливо, тому що дуже тісно й усі один одному заважають. Мудрець порадив завести вдома козла. Людина здивувалася пораді мудреця, але послухалася. Через деякий час ця людина знову прийшла за порадою та зі слізьми скаржилася, що жити стало ще сутужніше. І так було мало місця, так ще козел заважає. Мудрець порадив продати козла. Наступного разу людина прийшла до мудреця щасливою, тому що після продажу тварини в будинку стало просторо.

Висновок: слід звикнути до проблем у житті.

Прийом «Відстрочена відповідь»

На початку уроку вчителька ставить питання, на яке учні дають відповідь у кінці уроку, ознайомившись спочатку з новим навчальним матеріалом.

Найчастіше буває, що людина, раз спробувавши викурити сигарету, назавжди залишається рабом нікотину: хотіла б кинути, та вже не може. Недаремно куріння з давніх-давен називають викрадачем розуму та здоров'я.

- Чому це так? Звідки до нас прийшла ця шкідлива звичка? На це запитання ви зможете дати відповідь самі в кінці уроку.

Або:

«Давньокитайські мудреці вважали, що хвороба – це дар, вона приносить людині користь. Спробуймо довести чи спростувати цю мудрість».

Оголошення, представлення теми й очікуваних навчальних результатів

Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці, чого від них чекає вчитель.

Приєм «Очікування»

Дає можливість урахувати реальні потреби учнів і проаналізувати їх.

Отже, результати можуть бути сформульовані за допомогою відповідних дієслів. Наприклад, знання: пояснювати, визначати, характеризувати, порівнювати, відрізняти, проаналізувати... тощо; ставлення: сформувати та висловлювати власне ставлення до..., пояснювати своє ставлення до... .

Це може бути сформульовано таким чином: «Після цього уроку я зможу...» або «На цьому уроці я хотів би ...»

Правильно сформульовані, а потім досягнуті результати становлять дев'яносто відсотків успіху.

Досягнення результатів у інтерактивній моделі навчання передбачається шляхом залучення учнів до комунікативно-пізнавальної діяльності.

Приступаючи до її виконання, вони повинні розуміти, із якою метою прийшли на урок, до чого їм треба прагнути, як будуть перевірятись їхні досягнення.

Надання необхідної інформації

Мета цього етапу уроку – дати учням достатньо інформації для того, щоб на її основі вони могли виконати практичні завдання за мінімально короткий час. На цьому етапі уроку проводжу міні-лекції, ознайомлюю з роздатковим матеріалом, учні опановують інформацію за допомогою ІКТ або інших видів наочності.

Для економії часу на уроці та для досягнення максимального ефекту уроку, учням даю інформацію заздалегідь для попереднього ознайомлення в домашніх умовах.

Інтерактивна вправа

Метою центральної частини заняття є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку.

До прийомів інтерактивного навчання належать такі:

Прийом «Робота в групах»

Завдання (6 клас)

Групи показують або розказують, які засоби комунікації існували в різні часи людства:

- 1 гр. – у давні часи;
- 2 гр. – коли були дітьми їхні дідусі та бабусі;
- 3 гр. – у дитинстві їхніх батьків;
- 4 гр. – сучасні засоби комунікації.

Завдання (8-9 класи)

Уявіть, що ви стали свідками надзвичайної ситуації, у якій постраждали люди.

Продемонструйте:

- група 1:* як визначати стан потерпілого;
- група 2:* як робити штучне дихання;
- група 3:* як робити непрямий масаж серця;
- група 4:* як уникнути ризику інфікування ВІЛ, надаючи невідкладну допомогу.

Завдання (7 клас)

- 1 гр. – захисні реакції організму;*
2.гр. – імунна реакція організму;
гр. – методи профілактики захворювань.

Обговорення:

Які заходи вживають санітарні служби для зупинення епідемії грипу?

Які заходи на особливому рівні допомагають запобігти захворюванню під час епідемії?

Що допоможе запобігти порушенням постави та іншим інфекційним захворюванням, характерним для вашого віку?

Переваги роботи в групах:

- ✓ *розвиток навичок спілкування;*
- ✓ *розвиток особистісних і соціальних навичок;*
- ✓ *обмін досвідом;*
- ✓ *активна участь.*

Прийом «Гронування»

Цей прийом учитель використовує для спонукання учнів вільно думати й відкрито висловлюватися на певну тему. Він спрямований на стимулювання мислення про зв'язки між окремими поняттями. Даний прийом застосовується на етапі актуалізації знань, перевірки домашнього завдання, подачі нового матеріалу, закріплення; уроках перевірки та контролю знань.

Алгоритм роботи

Для роботи вибирається опорне слово, поняття, словосполучення. Відповідно до нього добираються слова за певними зв'язками.

Прийом «Групове дослідження»

Групи досліджують певне питання з теми з метою підготовки доповіді або виступу. Питання розподіляються по групах так, щоб у результаті повідомлень був презентований увесь матеріал із теми. За підготовку доповіді вся група отримує оцінку.

Робота в групах

(5 клас)

Завдання: розробити проект на запропоновану тему:

III група:

«Детективи з охорони довкілля»;

III група: «Лікарські рослини рідного краю»;

III група: «Упаковки, безпечні для довкілля».

Гра «Чомучки»

(5 клас)

Учням ставляться питання, що починаються зі слова «Чому?»

- ✓ Чому не можна забивати цвяхи поблизу електричних розеток?
- ✓ Чому не слід користуватись електроприладами під час купання у ванні?
- ✓ Чому перед заміною перегорілої електролампи треба обов'язково вимкнути освітлювальний прилад із розетки або вимкнути електрику на щитку?
- ✓ Чому не треба вмикати електроприлади, йдучи з дому?

Гра «Так, іноді, ніколи»

(6 клас)

На столі стоїть кошик. У ньому цукерка, йогурт, лимон, яблуко, квасоля в банці, рідина для миття посуду, плавлений сирок, хліб, засіб для чищення, шпроти в банці, картопля, капуста, апельсин, булочка, цвітна капуста, ліки, цибуля, банан, груша, морква, горіхи тощо. Учні по черзі передають від групи до групи і беруть із кошика будь-який предмет і показують його іншим учням класу, які за допомогою жестів закінчують речення: «Цей продукт можна їсти...» (*Так – великий палець правої руки піднімають угору, іноді – відводять убік, ніколи – опускають униз*).

Ігрова вправа

«Розв'яжи ситуацію»(6 клас)

На столах у груп ситуаційні схеми. Потрібно пояснити ситуацію, причини ДТП, як можна було б їй запобігти.

Роль рольових ігор, вправ і ситуацій

- *Дія від імені умовного персонажа;*
- *«Примірювання» різних моделей поведінки;*

- *Критичне мислення, співпереживання.*

Отже, поведінка «під маскою»

- ✓ знімає напругу;
- ✓ закріплює певні навички поведінки;
- ✓ шукає нові навички;
- ✓ розкриває творчі здібності учнів.

Крім того, це чудова нагода відпрацювати навички.

Використання ІКТ на уроках основ здоров'я

Швидкий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) відкриває людству нові можливості в освіті, висуваючи натомість нові вимоги до навчання. Розвиток так званого «інформаційного простору» вимагає від сучасної школи модифікації окремих аспектів її діяльності, що вже не задовольняють усіх потреб інформаційного суспільства.

На мій погляд, комп'ютерні технології сприяють:

- ✓ засвоєнню і учнем, і учителем нових знань, умінь, навичок;
- ✓ самоосвіті й самовдосконаленню особистості учня й учителя;
- ✓ ідеально підходять для вивчення й викладання основ здоров'я;
- ✓ можуть використовуватися в усіх видах урочної та позаурочної діяльності.

Використання комп'ютерної техніки та комп'ютерних технологій розширює можливості навчально-виховного процесу, забезпечує нові шляхи подання інформації, дає можливість для випробування власних ідей і проектів.

З метою активізації пізнавальної діяльності та мислення учнів використовую прийом порівняння, аргументації та відстоювання своєї точки зору. В умовах засвоєння великої кількості інформації особливої ваги набуває прийом виділення головного у навчальному матеріалі, оскільки він допомагає знайти «ядро» нової інформації.

Знайти необхідні мультимедійні матеріали до уроків ОБЖ не дуже легко, тому я створила свій відеобанк, який сформувала з матеріалів освітніх програм, енциклопедій.

Крім того, використання комп'ютера на уроці дає змогу вчителю складати тести нового покоління, логічні ланцюжки, тренувальні вправи, головоломки, діаграми, графіки; супроводжувати лекційні заняття слайдами та презентаціями тощо.

Активно використовую метод проектів – педагогічну технологію, що спрямована на реалізацію пошукових, проблемних, творчих методів. Завдяки цьому методу в учнів з'являються потреби в спілкуванні, співпраці, у набутті нових знань і навичок, потреба в самопізнанні, самореалізації, самовдосконаленні.

Метод «Проектів»

Сприяє формуванню самостійної, творчої особистості і є одним із інноваційних методів навчання.

Не забуваю я і про вправи на зняття м'язового напруження, які ще називають енергейзерами або просто рухавками.

Переваги:

- *Активізація мислення;*
- *Зняття м'язового напруження;*
- *Емоційна розрядка.*

Рухавка «Танцюють усі!»

Увімкнути музику. За командою вчителя учні танцюють, неначе їм:

2 – 5 років;

13 років;

25 років;

60 років.

Рухавка «Зоопарк»

Кожен учень обирає собі хижу тварину та протягом 2-3-х хвилин зображує її (гарчить, гавкає, літає, шипить). За командою вчителя «Стоп» вправа закінчується.

Рухавка «Правовий струмок»

Учасники обирають собі пару та стають, піднявши руки вгору. Той, хто залишився без пари, проходить під руками, називає право, обирає собі пару, проходить у кінець ряду. І так далі протягом 2-3-х хвилин.

Заклучна частина уроку

Підбиття підсумків уроку, релаксація

Підсумки є найважливішою частиною уроку. Саме тут проясняється зміст проробленого, підбивається підсумок засвоєних знань і встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що ще повинно вдосконалюватися в майбутньому.

Мета підсумкового етапу уроку:

- ♣ пояснити зміст опрацьованого;
- ♣ порівняти реальні результати з очікуваними;
- ♣ проаналізувати, чому відбулося так чи інакше;
- ♣ зробити висновки;
- ♣ закріпити, чи відкоригувати засвоєне;
- ♣ намітити нові теми для обміркування;
- ♣ установити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, чого навчитись у майбутньому;
- ♣ скласти план подальших дій.

Підсумок уроку розуміють як рефлексію. На думку психологів, це здатність людини до самопізнання, уміння аналізувати власні дії, вчинки, мотиви та порівнювати їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Мета рефлексії – згадати, з'ясувати й усвідомити основні компоненти діяльності.

До теми: «Спілкування та здоров'я», 6 клас:

Учитель: Психолог Мільтон Еріксон, який вивчав природу людських стосунків, придумав стратегію взаємодії людини з людиною, яка має стопроцентний успіх. Ця стратегія отримала назву «Діамант Еріксона». Суть її в тому, що якщо ми сформуємо стосунки з іншою людиною, опираючись на такі

грані, як прийняття, повага, інтерес, цікавість, любов, то між нами відбудеться спілкування. Так нібито просто і так виявляється складно. Головне – не забувати, що всі люди різні. Сприймати людей треба такими, якими вони є. Кожна людина унікальна. Поважайте гідність людини!

Вправа «Імпульс»

Учитель: Візьміться всі за руки. Своїм потиском руки я передаю імпульс гарного настрою. Ваше завдання: одержавши імпульс потиску, передати його іншому по ланцюжку.

Вправа «Нагору веселкою»

Учитель: Підведіться, візьміться всі за руки, закрийте очі, зробіть глибокий вдих. Уявіть, що разом із цим вдихом ви піднімаєтеся нагору веселкою, а видихаючи – з'їжджаєте з неї, як з гірки.

Отже, використання інноваційних технологій:

- *створює комфортне середовище для навчання;*
- *орієнтує учнів на практичну діяльність;*
- *розвиває творчий потенціал учнів;*
- *підвищує ефективність засвоєння знань;*
- *формує стійкий пізнавальний інтерес до предмета.*

Із досвіду роботи:

Тема: Спілкування і здоров'я (6 клас)

Мета: сформувати в дітей поняття про комунікації; дослідити прогрес у розвитку засобів комунікації; відпрацювати навички спілкування: уміння говорити, слухати, установлювати контакти з іншими людьми.

Очікувані результати:

учні навчаться:

- доводити існування швидкого прогресу в розвитку засобів комунікації;
- розпізнавати вербальні й невербальні канали комунікації;
- називати вербальні та невербальні ознаки активного слухання;
- називати дії, що допомагають уникати непорозумінь;

- демонструвати вміння уникати непорозумінь – висловлюватися конкретно, ставити уточнювальні запитання.

Обладнання: ілюстрації, таблиці, картки, ресурсний матеріал (аркуші паперу, фломастери тощо), мікрофон, епіграф, музика.

Епіграф: *Єдина справжня розкіш – це розкіш людського спілкування.*

Антуан де Сент-Екзюпері

Зміст уроку

I. Організаційний момент. Психологічна настанова

Ось лунає дзвоник наш –

Закликає до роботи клас.

Встали всі в рядок рівненько.

Раз, два, три, чотири, п'ять – починаємо урок.

II. Мотивація навчальної діяльності

1) Слово вчителя: Іноді люди вважають, що головне в житті – це досягти мети, заробити гроші, матеріальні цінності. А ось уявіть собі: усе це є, а немає лише одного – друзів навколо, людей, із якими ти міг би спілкуватися, порадитись ...

2) «Включений мікрофон»:

- Що таке спілкування ?

- Навіщо потрібно спілкування ?

(гра «Бінго»: міст між двома фігурками).

- Як можна спілкуватися на відстані ? (*пошта, телефон, Інтернет...*)

3) Вправа «Очікування» (монетки)

III. Сприйняття та осмислення нового навчального матеріалу

1. Слово вчителя. Усе це засоби комунікації. Вони весь час удосконалюються.

2. Завдання № 1

- групи показують або розказують, які засоби комунікації існували:

1 група – у давні часи;

2 група – коли були дітьми їхні дідусі та бабусі;

3 група – у дитинстві їхніх батьків;

4 група – сучасні засоби комунікації.

Обговорення, доповнення.

Демонстрація засобів майбутнього за темою «Через 20 років» (підготувати малюнок або сценку, чи пантоміму з друзями).

3. Слово вчителя. Люди можуть передавати свої повідомлення словами, тобто вербально, і без слів – невербально.

4. Робота з таблицями

СТОСУНКИ. ВИДИ СПІЛКУВАННЯ

Завдання № 2

Які правила спілкування сприяють збереженню здоров'я ?

гра «Пазли» по групам – *(щирість і тактовність; доброзичливість і гарні манери; уміння слухати; уміння говорити).*

5) Слово вчителя. Вам потрібно розвивати навички комунікації, що ще називають навичками ефективного спілкування. Адже ті, хто не вміє спілкуватися, почуваються самотнішими, менш благополучними та щасливими, ніж ті, хто має добре розвинені соціальні навички. До навичок комунікації належать такі: уміння розуміти та використовувати «мову жестів», розпочинати спілкування, активно слухати й уникати непорозумінь.

– Як розпочати спілкування? (двоє учнів показують те, що розповідає вчитель):

Щоб слухати улюблену радіостанцію, ви спочатку настроюєте радіоприймач на її хвилю. Так само й у спілкуванні – спочатку налаштовуєшся на співрозмовника. Наприклад, по-різному починаєш розмову зі своїм найкращим другом і з директором школи. Спершу треба встановити невербальний контакт. Щоб тебе помітив друг, ти помахаш йому рукою, плеснеш по спині чи обіймеш за плечі. До директора, чи вчителя, ти просто підійдеш і станеш перед ним. Коли співрозмовник подивиться вам у вічі, невербальний контакт встановлено. Відтак установлюєш вербальний контакт.

Найчастіше – за допомогою вітання. Другові можеш сказати: «Привіт! Як справи?», а до вчителя звернешся інакше: «Добрий день, Світлано Іллівно! Можна вас про щось запитати?»

Уміння слухати не менш важливе, ніж уміння говорити. Той, хто слухає, є активним учасником розмови. Він уважно слухає, дивиться на співрозмовника, намагається все зрозуміти, переймається почуттями. Він підбадьорює співрозмовника, але не перебиває його, не відволікається і не змінює тему розмови. Якщо чогось не зрозумів, намагається це уточнити. Той, хто слухає, висловлює свою точку зору, уважно вислухавши співрозмовника.

«Активний і неактивний слухач» (*робота з таблицею*).

6) Гра «Зіпсований телефон» (2 команди у двох шеренгах): учитель показує учням, які стоять першими, малюнки, а вони невербально передають їх зміст наступному учаснику. Останні в шеренгах намалюють те, що зрозуміли.

7) Учитель. Як уникати непорозумінь? Щоб уникати їх, треба запам'ятати правило: «Відповідність. Конкретність. Уточнення».

8) Завдання № 3. Навести приклади ситуацій, коли треба уточнити інформацію.

IV. Закріплення вивченого матеріалу

«Коло думок»:

- Яка мета спілкування?
- Як уникнути непорозуміння?

V. Завершення справи «Очікування»

Вправа «Прощання»: учитель рахує до п'яти, учні мають потиснути руки якомога більшій кількості учасників.

Позакласна робота з предмета

Основними цілями позакласної роботи з пропаганди здорового способу життя є:

- формування позитивної мотивації щодо здорового способу життя культури здоров'я;

- знайомство учнів з основами здорового стиля життя, формування свого стилю здорового життя, здійснення профілактичної роботи за негативними проявами;

- формування теоретичних і практичних навичок здорового способу життя учнів, формування творчої особистості здібної до саморозвитку, самоосвіти та самоактуалізації.

Щорічно в нашій школі проводяться Дні здоров'я, місячники безпеки за темами: «Ні шкідливим звичкам», «Суд над ворогами здоров'я», «Не бувати в школі тютюну», «Казка про...», «Через гру до безпеки життя», «Правила дорожнього руху», «Дії під час надзвичайних ситуацій», факультативні заняття «Школа проти СНІДу», спортивні змагання, екскурсії, виступи агітбригад, випуски плакатів тощо.

Урятувати, захистити майбутнє нації від лиха, що насувається, – обов'язок найближчого оточення дітей і підлітків, школи, сім'ї. Ключова роль у пропаганді здорового способу життя, профілактиці ВІЛ-інфекції та інших негативних явищ серед дітей і підлітків належить системі шкільної освіти, що забезпечує наймасовіше охоплення молоді.

Засвоєння нового відбувається за рахунок наслідування. Наслідування – це те, що дитина не може здійснити самостійно, але чого може навчитись або може виконати під керівництвом чи у співпраці. Те, що сьогодні дитина може зробити у співпраці, завтра здатна зробити самостійно. Таким чином, прогнозуючи процес засвоєння знань, ми можемо керувати процесом формування певної моделі поведінки.

Із досвіду

НЕ БУВАТИ В ШКОЛІ ТЮТЮНУ, НАРКОТИКАМ І АЛКОГОЛЮ

(5–6 класи)

Мета: сформувати в підлітків прагнення займати активну життєву позицію.

Дійові особи:

Тютюн (хлопчик, з яскравою табличкою з написом «Тютюн» на грудях)

Алкогoль (хлопчик, на грудях якого яскрава табличка з написом «Алкогoль»)

Наркотик (хлопчик, на грудях яскрава табличка з написом «Наркотик»)

Мозок (хлопчик, на грудях яскрава табличка з написом «Мозок»)

Шлунок (хлопчик, на грудях яскрава табличка з написом «Шлунок»)

Печінка (дівчинка, на грудях яскрава табличка з написом «Печінка»)

Легені (дві дівчинки, з однією табличкою на двох «Легені»)

Хід виступу

Виходить, обнявшись, галаслива трійця: Нікотин, Алкогoль і Наркотик. Представляються глядачам.

Нікотин: Гляньте, дітки, на мене, який я хороший! Але лише однією краплею вбиваю коня! Заходите до мене на вогник! Адже немає диму без вогню.

Наспівує: «Давай закуримо, товариш, по одній, давай закуримо, товариш мій!»

Алкогoль: Я – Алкогoль, товаришувати зі мною, братуха, бажай!

Рекомендую вам свої улюблені напої (*дістає з сумки відповідні пляшки з яскравими етикетками*):

Пиво «Почнемо по маленькій»,

Горілка «Прощай молодість»,

Бренді (коньяк) «Хто наступний?»

Ну, хто бажає збрендить? Мій улюблений тост:

«Перша чаша вина належить спразі,

Друга чаша – веселошам,

Третя – насолоді,

Четверта – безумству».

Наркотик: Друзі кличуть мене Героїнич. Вони в'ються навколо мене косяком. Я до всіх них без питань під'їжджаю на колесах. Відгадайте, який мій улюблений вид спорту! Спідвей! А ось ще загадочка: Якщо палите соломку, гарантую вам. Що? Ломку! Молодці! Ну що, розкрутимо Спідометр?

З'являються Мозок, Печінка, Легені і Серце. Радісно прямують назустріч шкідливій трійці, махають їм руками.

Алкоголь: Привіт, Печінка! Зараз я тебе розкладу! Обіймає Печінку, цілує її.
Привіт, Мозок! Дай я тебе висушу! Навіщо це тобі стільки звивин?

Нікотин: Привіт, братики! Дуже радий вас бачити, у мене для вас, як завжди, подарунки. (По черзі дістає з мішка пакети записами, що добре читаються, починає їх вручати).

Серцю: Ось тобі Стенокардія. А ось інфаркт міокарду, обширний.
(Серце мімікою, пантомімою негативно реагує на подарунки, що вручаються).

Шлунок: Ось тобі Нудота, Блювота, Виразка, свіжа, зяюча. *(Нахвалює).*
(Шлунок мімікою, пантомімою негативно реагує на подарунки|дарунки, що вручаються).

Мозку: Ось тобі Склероз, Слабоумство, відпочинь, рідний!

Мозок *(мімікою, заперечною пантомімою реагує на подарунки, що вручаються, а потім читає вірш-визнання):*

Висушив мене бридкий лиходій,

Немає більше тут світлих ідей

Ні уваги, ні пам'яті немає –

Погубив мене дим сигарет!

Легеням: А вам, голубоньки мої кохані, усе найкраще – Кашель, гучний, надривистий, затяжний. Ще чого і Туберкульоз припас. А наприкінці – Рак!!!

(Легені мімікою, пантомімою реагують на подарунки, що вручаються. А при врученні Рака падають як мертві.)

Серце, Шлунок і Мозок підбігають до Легенів, допомагають їм піднятися.

Мозок: *(поворушивши останньою звивиною, радить друзям)* Нам, напевно, не треба приймати ці дарунки. Віддамо їх швидше назад! Не потрібні нам такі друзі!!!

Друзі приймають пораду, викидають пакети з подарунками.

Серце, Шлунок, Мозок і Легені, узявшись за руки, співають разом пісню (на мотив пісні «Якщо у вас немає тітки» з к/ф «З легкою парою»)

На мою думку, щоб сформувати життєві навички в учнів, молоді потрібно поєднувати засвоєні знання, формувати певне ставлення та конкретні навички позитивної поведінки, збереження та розвитку здоров'я. Поняття «життєві навички» на сьогодні не стало категорією якоїсь конкретної науки, та не має чіткого визначення, яке б одноставно сприймалося фахівцями в Україні. Але цілком зрозуміло, що це поняття об'єднує навички, що стосуються різних складових людського буття (фізичної, психологічної, духовної, соціальної), та дають змогу вирішувати завдання адаптації та розвитку, а також збереження здоров'я на сучасному етапі розвитку суспільства. Здоров'я – це одна з головних умов досягнення успіху в житті. Воно потрібне нам для того, щоб знайти своє місце в житті, щоб кохати та бути коханими, щоб радіти, сміятись і насолоджуватися життям.

Тому ставлю перед собою мету сформувати в учнів:

- ✓ моделі безпеки під час виникнення побутових, природних, техногенних надзвичайних ситуацій;
- ✓ свідому громадянську позицію щодо небезпек, що приводять до порушення прав людини;
- ✓ позитивну мотивацію щодо здорового способу життя, культури здоров'я;
- ✓ навички профілактики захворювань і медичної допомоги.

Отже, навчаймося берегти своє здоров'я та навчаймо дітей зміцнювати, примножувати його. Не витрачайте даремно цей безцінний скарб, дарований нам природою, тому що здоров'я є найвищою цінністю людини і без нього життя не може бути щасливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойченко Т. Є, Ващенко Л. С. Основи здоров'я. 5 клас: Книга для вчителя. К.: «Генеза».
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Основи здоров'я. 5 клас: Посібник для вчителя. К.: «Алатон».
3. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Основи здоров'я. 6 клас: Посібник для вчителя. К.: «Алатон».
4. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Основи здоров'я. 7 клас: Посібник для вчителя. К.: «Алатон».

5. Воронцова Т.В., Пономаренко В.С. Основи здоров'я. 9 клас. Посібник для вчителя. – К.: «Алатон».
6. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Профілактика ризикованої поведінки. посібник для вчителя. К.: «Алатон», 2004.
7. Гадяцький М. В., Хлебнікова Т. М. Організація навчального процесу в сучасній школі. Харків: Видавництво «Ранок», 2004.
8. Десятченко Н. Моделі сучасних уроків. *Завуч*. 2002. № 35.
9. Корж В. С. Формування здорового способу життя. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 7.
10. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К., 2004.
11. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків: Основа, 2003.
12. Сиротенко Г. Шляхи оновлення освіти: *Науково-методичний аспект: Інфорційно-методичний збірник*. Х.: Видав, гр. «Основа».
13. Формування навичок здорового способу життя у дітей та підлітків: За проектом «Діалог»: Навчальний методичний посібник К, 2004.
14. Шарко В. Д. Інтерактивні методи навчання. Досвід упровадження. Херсон: Олді-Плюс, 2002.
15. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект. К.: СПД Богданова А. М., 2007.

Гузик Лідія Богданівна,
вчитель основ здоров'я
Базарської ЗОШ І–ІІІ ст.
Чортківського району
Тернопільської області

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС УРОКІВ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

У наш час дитина повинна мати можливість пізнати себе, особливості людського організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя. Сьогодні дуже важливо навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформувати в неї установку на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів. За допомогою всіх форм навчальної та позакласної роботи вчитель повинен закласти фундамент основ збереження життя та зміцнення здоров'я, навчити учнів життєвим вмінням і навичкам. Провідна роль у вирішенні цих завдань безперечно належить урокам

із основ здоров'я. Особливої уваги при навчанні основ здоров'я заслуговує методика, побудована на основі життєвих навичок – це підхід до формування та підтримка здорового способу життя, його умов через розвиток знань, ставлення та особистих навичок із використанням різноманітного досвіду навчання, з акцентом на залучення учня. Це передбачає обов'язкове використання інтерактивних технологій навчання і є досить продуктивним. Працюю над методичною проблемою **«Використання інформаційних технологій під час уроків основ здоров'я»** Використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології на уроках основ здоров'я, можна краще подати матеріал, швидко та ефективно перевірити знання учнів, підвищити їх інтерес до навчання. У процесі формування культури здоров'я учнів активно використовую на уроках інтерактивні методи навчання, рольові ігри, дискусії, дебати, вікторини, ситуаційний аналіз. Зокрема, на уроці по темі «Дорожньо-транспортні пригоди. Дії свідка ДТП» під час перевірки домашнього завдання проводжу групову роботу при розв'язанні ситуаційних задач, дебати про шкідливі звички, такі як: паління, алкоголь та наркоманія. На всіх типах уроків широко застосовую інтерактивні методи навчання, відпрацьовуються практичні дії під час вивчення кожної теми, сучасні педагогічні технології: програми самоаналізу, які забезпечують осмислення своїх здібностей, формують потребу в самовихованні; тренінги, які активізують спілкування, в результаті чого формуються ціннісні орієнтації щодо здорового способу життя; творчі проекти, які розвивають комунікативні здібності та сприяють творчому самовираженню дітей.

Використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології на уроках основ здоров'я, краще можна подати матеріал, швидко та ефективно перевірити знання учнів, підвищити їх інтерес до навчання. Наприклад, при вивченні теми «Екологічні проблеми природного середовища», учні мають можливість одразу на екрані комп'ютера побачити вплив своєї діяльності на оточуюче середовище. Використання комп'ютерно-орієнтованих технологій формує в них комунікаційні навички, культуру спілкування, навички дослідницької діяльності, вміння моделювати роботу, а також різноманітні навички, в тому числі й

навички користування комп'ютерною технікою. Учні беруть участь у дослідних проектах індивідуально або у складі невеликих груп. Дослідні проекти є дуже ефективними для розвитку творчих умінь і навичок. З досвіду вивчення основ здоров'я можна назвати деякі теми дослідних проектів, які популярні в учнів: «Вплив куріння на здоров'я учнів»; «Скажемо «Ні» наркотикам»; «Молодь і ВІЛ». При виконанні цих проектів учні виявляють винахідливість у доборі інформації. Саме цей метод оцінює навчальні досягнення учнів на високому рівні. Важливо у процесі навчання, щоб учні навчилися самостійно знаходити інформацію, яка стосується здоров'я. Широко впроваджую здоров'язберігаючі технології, тому що мета сучасного навчального закладу – формування здоров'язберігаючих компетенцій і підготовка дітей до життя. На мою думку, готовність вчителя «Основ здоров'я» до використання інформаційних технологій на своїх уроках передбачає:

- певний рівень технічних навичок роботи з комп'ютером;
- уміння вчителя ефективно використовувати ІКТ як засіб навчання;
- упевненість учителя у більшій ефективності ІКТ порівняно з іншими засобами навчання, у більшій ефективності методів, що базуються на використанні ІКТ;
- можливість швидко оволодіти новими педагогічними програмними засобами.

Одним із важливих моментів виховання позитивного ставлення до власного здоров'я, сприйняття його як найвищої цінності, є і здоров'язберігальні хвилинки на уроці як складова комплексу заходів щодо зміцнення і збереження здоров'я дітей. Вони допомагають формувати інтерес підлітків до власного здоров'я, а також виробляти стійку потребу і бажання дбати про нього. Здоров'язберігальні хвилинки – обов'язковий компонент шкільного уроку. Оздоровчі хвилинки на уроці сприяють збереженню не лише фізичного здоров'я учнів, а й психічного. Учні більше спілкуються один з одним. Допомагають і підтримують один одного, що підвищує їх комунікативну культуру. Проведення таких хвилин на уроці привчає дітей до правильної організації роботи і під час

виконання домашніх завдань. Дає можливість навчитися самим раціонально поєднувати працю та відпочинок, що зробить їх діяльність ефективнішою. Діти гарно сприймають такі хвилинки, якщо вчитель разом із ними виконує справи. Дивлячись на нього, вони мають можливість скорегувати свої помилки. Я переконана, що такий вид діяльності, як здоров'язберігальні хвилинки, – це ще один крок до того, щоб учні росли здоровими, розумними і щасливими. У своїй роботі надаю перевагу використанню створених власних уроків, зокрема мультимедійних супроводів, адже мультимедіа – це сучасна комп'ютерна інформаційна технологія, що дозволяє об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію (мультиплікацію). Кожен із застосовуваних інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, що спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання.

При підготовці до кожного уроку основи здоров'я використовую можливості програми Word (для створення контрольних, самостійних робіт, дидактичних карток для індивідуальної роботи). Для урізноманітнення навчальної діяльності використовую програму Publisher. З її допомогою учні вчаться обирати та систематизувати матеріали для створення публікацій, коротко викладати об'ємний матеріал, презентувати готові публікації; розвивати вміння відстоювати свої ідеї та публікації під час захисту робіт; відпрацьовувати навички самостійної роботи з комп'ютером. Особливостями дитячих публікацій є використання в роботі різних матеріалів: таблиць, схем, віршів, кросвордів, загадок, вікторин, логічних задач, створених учнями. Це допомагає закріпити знання з теми та залучити до вивчення питання інших. У своїй роботі я широко застосовую: уроки-роздуми, уроки-конференції: «Як ти сприймаєш життя», «Твоя самооцінка», «Ви і технічний прогрес», «Який у Вас характер», «Чи схильні Ви до ризику».

Ці уроки допомагають дітям пізнати себе краще, дізнатися про себе щось нове, пробудити почуття відповідальності за власне здоров'я, прищепити любов до здорового, активного способу життя. Уроки основи здоров'я – це перша

стежечка на великому шляху здоров'я. І мене дуже хотілося б, щоб здоровий спосіб життя пропонувався і на інших уроках.

Отже, *уроки основи здоров'я з використанням ІКТ мають ряд переваг, а саме:*

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних за урок завдань;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet.

Підвищення мотивації та пізнавальної активності за рахунок різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту: зробиш правильні кроки – відкриєш картинку, складеш алгоритм дій у певній ситуації – врятуєш казкового героя, та інші. Комп'ютер дає вчителю нові можливості, дозволяючи разом з учнем отримувати задоволення від захопливого процесу пізнання. Таке заняття викликає у дітей емоційний підйом, навіть відсталі учні охоче працюють з комп'ютером,

Процес навчання з використанням ІКТ стає більш цікавим, різноманітним, інтенсивним. Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів дозволяє за короткий час отримувати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, і своєчасно його скоректувати, при цьому є можливість вибору рівня складності завдання для конкретного учня. Таким чином, за допомогою ІКТ вчителі основ здоров'я формують творчий підхід до вивчення предмету, підвищують рівень знань дітей, а також формують навички безпечного і здорового способу життя.

При використанні мультимедійних технологій на уроках я дійшла висновку: матеріал краще сприймається учнями, зростає їх зацікавленість, відбувається індивідуалізація навчання, розвиток творчих здібностей. Дидактичні можливості мультимедійних засобів навчання, що використовую на уроках основ здоров'я, можна стисло визначити так: посилення мотивації навчання, активізація навчальної діяльності учнів, посилення їх ролі як суб'єкта навчання діяльності (можливість обирати послідовність вивчення матеріалу,

визначення міри і характеру допомоги.), індивідуалізація процесу навчання, використання основних і допоміжних навчальних впливів, розширення меж самостійної діяльності школярів, урізноманітнення форм подання інформації, урізноманітнення типів навчальних завдань, створення навчального середовища, яке забезпечує «занурення» учня в уявний світ, у певні соціальні і виробничі ситуації, постійне застосування ігрових прийомів. Забезпечення негайного зворотного зв'язку, можливість рефлексії, можливість відтворення фрагмента навчальної діяльності. Використання ІКТ сприяє тому, що за короткий час учні можуть засвоїти та переробити великий обсяг інформації. Фактичне сприйняття демонстраційних матеріалів є в 60 тисяч разів швидшим, ніж тексту, який читаємо. Тому, на мою думку, наочне подання інформації має велике значення під час проведення лекцій, публічних виступів, узагальнення досвіду. Запам'ятовування інформації відбувається таким чином: якщо сприймається лише слухова інформація, то засвоюється 20% матеріалу; якщо інформація отримується лише за допомогою зору, то запам'ятовується до 30% матеріалу. За умови комбінованого поєднання слухового та зорового каналів інформації людина спроможна швидко засвоїти до 60% отриманої інформації. Таким чином, використання мультимедіа сприяє кращому вивченню навчальної інформації на уроках. Створення та використання презентацій у процесі вивчення основи здоров'я дозволяє визначити низку факторів, які впливають на ефективність навчально-виховного процесу: зростання впливу виступу на аудиторію, оскільки значний обсяг інформації сприймається зоровими та слуховими рецепторами одночасно. Полегшення розуміння і сприйняття поданого матеріалу, запам'ятовування навчального матеріалу на значний період, збільшення психологічної вірогідності прийняття правильних висновків, суджень, узагальнень, скорочення часу на розкриття проблеми. У своїй практичній роботі я найчастіше використовую презентації, створені за допомогою програми Power Point, зокрема такі їх види:

- **Презентації для перевірки знань.** Застосування на уроці комп'ютерних тестів і діагностичних комплексів дозволяє за короткий час отримувати

об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу, що вивчається, у всіх учнів і своєчасно його скорегувати. При цьому є можливість вибору рівня складності завдання для конкретного учня. Для учня важливо те, що відразу після виконання тесту (коли ця інформація ще не втратила свою актуальність) він отримує об'єктивний результат із зазначенням помилок, що неможливо, наприклад, при усному опитуванні.

• ***Презентації для поглиблення знань як додатковий матеріал до уроків.***

Використання комп'ютерної техніки дає можливість розширити забезпечення уроків додатковим ілюстративним матеріалом.

• ***Презентації для аналізу фронтальних самостійних робіт***, презентації забезпечують поряд з усним візуальний аналіз результатів.

Комп'ютер надає нові можливості для розвитку здібностей дитини, активно включає її у навчальний процес, підвищує зацікавленість, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, життя учня стає цікавішим і не таким напруженим.

Використання презентацій на уроках має подвійну користь. Під час перегляду комп'ютерної презентації учні отримують корисні для них знання і отримують уявлення про можливості програми Power Point і самі вчаться грамотно оформляти слайди. Набутий досвід допомагає учням представляти гідні роботи на конкурсах різних рівнів. Використання комп'ютерів у навчальній діяльності на сучасному етапі виглядає цілком природним з точки зору дитини і є одним з ефективних способів підвищення мотивації до навчання та розвитку творчих здібностей.

Використання мультимедійних технологій у навчально-виховному процесі сприяє:

- посиленню мотивації навчання учнів;
- вдосконаленню системи управління навчанням на різних етапах уроку;
- зростанню якості навчання і виховання, підвищенню інформаційної культури учнів;

- підвищенню рівня обізнаності учнів щодо сучасних інформаційних технологій;

- демонстрації можливостей комп'ютера не лише як засобу для гри.

Уроки з мультимедійним супроводом допомагають ефективно вирішувати наступні дидактичні завдання:

- сформувати мотивацію до навчання взагалі;

- засвоїти базові знання з предмета;

- сформувати навички самоконтролю.

При підготовці до уроків користуюся підручником «Основи здоров'я» (автори: Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, О. К. Гурська. Оптимально розподілено матеріал відповідно до норм навчального часу згідно з вимогами програми. Наприкінці кожного параграфа автори пропонують питання різних рівнів складності. Матеріал підручника дозволяє застосовувати інноваційні педагогічні технології; передбачена робота в парах та групах. Автори підручника спрямовують учнів на самостійне виконання пошукових та проблемних завдань, активну участь у дискусіях, моделюванні ситуацій. Підручник містить завдання, спрямовані на відтворення, конструювання та творчість, представлені й способи пізнавальної та практичної діяльності у вигляді вказівок, правил (алгоритмічних та евристичних).

У підручниках є оригінальні завдання, які розв'язуються за певних умов і в конкретних ситуаціях, наприклад: «Життєві ситуації», «Сходишки успіху», «Крок за кроком». Усі вони мають не лише інформативне значення, але уможливають розвиток життєвих навичок, моделювання розвитку подій, формування ціннісного ставлення учнів до здоров'я та життя. Наведено алгоритми виконання практичних робіт, регламентованих чинними програмами, дослідницькі проекти, які учні можуть виконати за пропонованим або власним алгоритмом. У кінці кожного розділу представлено матеріал «Перевір себе», який можна використати для рубіжного контролю, а узагальнені за результатами перевірки (чи самоперевірки) дані про рівень навчальних досягнень учнів можуть бути зараховані як підсумкові.

Особливої уваги заслуговує ілюстративний супровід текстів підручників, що містить малюнки (професійних художників і дітей), фотоматеріали, таблиці, схеми.

Матеріал підручника відображає досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, людей, до себе, своєї діяльності, розкривають школярам ціннісні орієнтири, формують у них афективну сферу, що характеризує виховну функцію ланцюжка навчальних книг «Основи здоров'я». Вони сприяють формуванню інтелектуальних почуттів; розвитку позитивних мотивів навчання, пізнавальних потреб та інтересів, що, власне, і є мотиваційною функцією підручників. Підручник розроблений з урахуванням вимог компетентнісного підходу. Зміст, різнорівневі завдання зосереджено на максимальному поєднанні знань із практичною діяльністю учнів. Вони сприяють формуванню в учнів таких основних життєвих навичок: вибір; прийняття рішень; вирішення проблем; творчого та критичного мислення; ефективного спілкування; самооцінки; уміння чинити опір тиску; вибудовувати міжособистісні відносини; співчуття; формування відчуття громадянина; управляти своїм життям у здоровий та продуктивний спосіб. Отже, підручник «Основи здоров'я» для учнів 1-9 класів зазначеного авторського колективу відповідає вимогам до цього жанру, є моделлю навчального процесу, сприяють формуванню здорового способу життя й розвитку компетентної особистості учня.

Добираючи матеріали до уроків, я особливу увагу звертаю на відповідність їх змісту віковим особливостям, навчальним можливостям та реальним потребам учнів. Лише за цих умов реалізація освітньої траєкторії учнями за схемою «Знання – уміння – ставлення – життєві навички» сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Висновки

Отже, використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках основ здоров'я дозволяє розвивати пізнавальні навички учнів, уміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, вміти виділити, сформулювати та вирішити проблему; під час групової роботи над

проектами створюються умови для формування толерантності та уміння спілкуватися, а також формує навички безпечного і здорового способу життя. Як результат – учні володіють прийомами навчальної діяльності, навичками аналізу та відбору інформації. Саме це й формує «компетенції». Введення компетенцій в нормативну та практичну складову освіти дозволяє вирішити любую проблему, коли учні можуть добре володіти набором теоретичних знань. Компетентнісний підхід пропонує не засвоєння учнем окремих знань та вмінь, а оволодіння ними в комплексі. Використання інформаційних технологій під час уроків основ здоров'я сприяє формуванню вмінь працювати з великим обсягом якісної інформації, розвитку комунікативних здібностей, формуванню дослідницьких умінь та вмінь вибору оптимальних рішень, розвитку наочно-образного мислення, комунікативних навичок, посиленню мотивації навчання, розвитку творчих здібностей особистості. Інформаційні технології спонукають до постійної самоосвіти, а сам процес навчання дає можливість відчутти практичні результати.

Підводячи підсумки, хочеться зазначити, що в процесі узагальнення досвіду роботи було виконано ряд завдань: розкрито можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу формування ключових компетентностей на уроках основи здоров'я. Використання інноваційних технологій під час викладення навчального матеріалу дає можливість учням збільшити обсяг знань щодо збереження та зміцнення здоров'я, розвитку умінь приймати рішення, розв'язувати проблеми, творчо та критично мислити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. К.: А.С.К., 2007.
2. Богінч О. Здоров'я та фізичний розвиток дитини (реалізація завдань освітньої лінії «Особистість дитини»). *Дошкільне виховання*. 2012. № 9. С. 3–7.
3. Гевал М. Д. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2010. № 3. С. 34–34.
4. Чабанна Н., Полященко І. Мультимедіа на уроці. *Завуч*. 2008 вересень. № 27.
5. Коваль Н. Навчання «Основ здоров'я» молодших школярів на засадах компетентнісного підходу з використанням ІКТ [проблема реалізації компетентнісного підходу в процесі навчання «Основ здоров'я» в початковій школі]. *Початкова школа*. 2012. № 9. С. 1–6.

6. Ващенко О. М. Школа соціально адаптованої особистості – школа здоров'я. *Здоров'я та фізична культура*. 2012. № 18 (258). С. 4–10.

Діхтярук Р. І.,
слухач курсів підвищення кваліфікації
ТОКІППО

КОНСПЕКТ ЗАНЯТТЯ З ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОЇ ГРУПИ НА ТЕМУ: «РАДЮТЬ ДІТИ ПЕРВОЦВІТАМ»

Програмовий зміст: збагачувати знання дітей про первоцвіти, зокрема ті, які занесені до Червоної книги України. Формувати основи екологічно доцільної поведінки. Закріплювати навички роботи в нетрадиційній техніці аплікації. Активізувати у словнику назви весняних квітів. Розвивати мислення, мовлення, уяву, дрібні м'язи рук, окомір. Виховувати любов до рідного краю, бережливе ставлення до рослин.

Попередня робота: проведення бесід про весняні квіти, явища природи. Читання оповідання В. Сухомлинського «Все співає в лісі». Розучування віршів про весну. Розглядання виготовленого зразка проліска. Виготовлення паперових кульок.

Матеріал для заняття: аудіозапис «Вальсу квітів» з балету І. П. Чайковського «Лускунчик»; зображення первоцвітів; підкладки, клей, пензлики, серветки, кольоровий папір, паперові кульки, заготовки стебел та листочків.

Хід заняття

Вихователь запрошує дітей на прогулянку до куточка лісу, створеного на території дошкільного закладу. Діти вдягаються і виходять на вулицю.

Вихователь: Який сонячний день! Погляньте, як усе навколо змінилося з приходом весни! Що найбільше вас вражає? (*Діти висловлюють свої міркування про весняні зміни в природі*). Сонечко справді сяє яскравіше і навіть починає пригрівати. Підставте свої долоньки сонячним промінчикам. Чи відчуваєте ви тепло?

Вправа – релаксація «Сонячне тепло»

Діти простягають руки вперед, долоньками догори, прислухаються до своїх відчуттів, можуть на хвилинку заплющити очі, відчути, як сонечко зігріває личко.

Дидактична вправа «Прийшла весна мила і всіх розбудила»

Вихователь: Усе в природі прокидається, радіє, гомонить... Послухайте і скажіть:

- Що навесні біжить, шумить, блищить? (*Струмок*).
- Що бубнявіє, готується розпуститися? (*Брунька*).
- Що світить, гріє, пестить землю? (*Сонце*).
- Що розцвітає, майорить, тріпоче пелюстками? (*Квіти*).

У нашому куточку лісу вже розквітли перші весняні квіти. Ходімо помилуємося ними!

(Діти йдуть до куточка лісу. Спостерігають за тими квітами, які з'являються чи цвітуть у цю пору).

Розглядання-милування. Педагог пропонує розглянути і назвати рослини, колір їхніх квіток, порівняти квіти за висотою, описати їх.

Підсніжник

Визирнув підсніжник під вікном у мене:

Голівонька біла, листячко зелене.

Холодно повсюди, ще сніги біліють...

Квіточки тендітні ніжно серце гріють (Н. Красоткіна).

Вихователь: Гострими кінчиками своїх листочків підсніжник розсуває замерзлу землю. Таку велику силу дає йому цибулінка. Цю квітку ще називають сніговим дзвоником, бо формою схожа на дзвіночок. А ще, коли вона цвіте, лунають дзвінки пісні птахів, які повертаються з вирію. Підсніжник занесений до Червоної книги, потребує охорони.

(Хтось із дітей обережно чіпляє на квітку червону стрічечку. Те саме роблять і з іншими первоцвітами).

Фіалка

Фіолетові квіти –
Фіалки маленькі –
Це весни подарунок,
Мовби усмішка неньки... (Г. Михайлик)

Вихователь: На тоненькому стебельці – маленька фіолетова квіточка – фіалка. У неї округлі листочки і ніжні пелюстки, а ще вона дуже запашна.

Мати-й-мачуха

Тільки сонечко пригріло,
Мати-й-мачуха з'явилась.
Із-під сніжної землі
Сяють сонечка малі.

(В. Паронова)

Вихователь: Квіточка мати-й-мачуха жовта-жовта, наче сонечко. Листя з'являється трохи пізніше. З одного боку листочок темний, гладенький, холодний, наче мачуха, з другого – світлий, пухнастий і м'який, теплий, як мама. Через своє незвичайне листячко ця квітка й отримала таку назву.

Пролісок

Я – ніжна квіточка весни,
Я пролісковий цвіт.
Я пережив зимові сні
І знов родивсь на світ.

(М. Познанська)

Вихователь: Блакитні квіточки-зірочки – це проліски. У них тоненькі стебельця і продовгуваті листочки. Проліски – дуже рідкісні, їх треба берегти!

Вправа «Що нам дарують квіти»

Запитання до дітей:

- ✓ Чи подобаються вам квіти?
- ✓ Що ви відчуваєте, дивлячись на них?
- ✓ Як ви гадаєте, хто ще радіє їм?
- ✓ Що буде, якщо ми зірвемо їх?

- ✓ Чи довго вони прикрашатимуть нашу кімнату?
- ✓ Хто засмутиться, якщо ми схочемо якнайдовше милуватися ними?

Діти складають пальці у вигляді рамки, немов фотографують – запам'ятовують вигляд квітів.

Цей самий прийом застосовують, шукаючи об'єкти під час *вправи* «Що буває навесні жовтого (синього, білого) кольору?».

Вихователь: Яка чудова, мальовнича природа нас оточує! Як же ми можемо зберегти її красу?

Дидактична гра «Щоб природа не страждала».

Діти добирають до висловлювань протилежні за значенням.

- Зривати квіти – милуватися квітами.
- Зламати гілку – посадити дерево.
- Упіймати метелика – спостерігати за метеликом.
- Зруйнувати мурашник – огородити мурашник.
- Сполохати пташку – послухати її спів.
- Толочити квіти – ходити по стежці.

Вихователь: Обережно пройдімось стежечкою, вдихаючи аромати квітів.

Щоб не наступити на них, йтимемо «змійкою».

Фізкультхвилинка

Йде ведмедик на гостину –

(Діти імітують ходу ведмедя).

Їжачкові іменини.

Що ж йому подарувати?

Мабуть, пролісків нарвати!

(Зупиняються і плескають у долоні).

Ось уже наш ведмедисько

До квіток схилився низько,

(Виконують нахили вперед).

Коли чуєш шум трави:

- Зупинись!

Облиш!

Не рви!

(Крутять головою).

Цвіт не можна цей губити!

Знають це дорослі й діти.

(Погрожують пальцем).

Вихователь: Діти, пропоную уважніше роздивитися квіточку проліска. Обережно доторкніться пальчиком до листя, стебла, квіточки. Які вони на дотик?

Запитання для дітей:

- ✓ Чому проліска не було взимку?
- ✓ Що він робив?
- ✓ Як гадаєте, що йому могло снитися?
- ✓ Який характер у цієї квітки – сміливий чи боязкий, суворий чи лагідний?

Мовленнєва «Подаруй квіточці свою ласку»

- ✓ Я до тебе лагідно всміхнуся.
- ✓ Я попрошу вітерець тебе поколисати.
- ✓ Я не зриватиму тебе.
- ✓ Я поллю тебе.

Вихователь: Любити квіти – значить оберігати їх, не знищувати. Щоб мати чудовий букет, не обов'язково йти до лісу і рвати живі квіти. Їх можна вирощувати у горщику, намалювати чи виготовити аплікацію. Повернімося до дитячого садка і створімо свої гарні паперові квіточки!

(Повертаються до групової кімнати).

Образотворчість «Проліски з паперових кульок»

Діти розглядають зразок квітки: стебло тонке, продовгувате, листя прикриває квітку, наче долоньками, пелюстки зроблені з паперових кульок. Під «Вальс квітів» П. І. Чайковського виконують аплікацію з паперових кульок, заготовлених заздалегідь.

Вихователь: Наша кімната перетворилася на весняний ліс – так багато розквітло в ній синіх пролісків. Ці скромні, тендітні квіти першими зацвітають після зимових холодів і сповіщають про прихід весни. Тож бережімо їх і милуймося їхньою красою!

Іванюк Надія Дмитрівна,
вчитель основ здоров'я
Стіжоцького НВК
с. Стіжок Шумського району

АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Мета досвіду: створити дружний, учнівський колектив, сприяти формуванню самостійної особистості, здатної розв'язувати складні життєві ситуації шляхом самовизнання, сприяти формуванню навичок здорового способу життя, особистості, людини, яка знайде в суспільстві своє місце. бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури.

Завдання досвіду: Державний стандарт базової та повної середньої освіти основними цілями освітньої галузі визначає виховати у майбутніх громадян України почуття обов'язку і поняття честі, бути ввічливим, суворим, добрим і стійким – залежно від умов життя, удосконалення особистості не тільки як головної продуктивної сили, а й як активного громадянина України, духовно багатой, морально благородної особи.

Теоретична база досвіду: використання технології виховання успішної особистості та інтегрованих ігрових технологій.

Актуальність досвіду: Підготовка до сучасного уроку основ здоров'я потребує від учителя відповідного фахового рівня. Чітко усвідомлюючи мету

компетентнісного навчання, планую уроки із використанням розмаїття форм і методів навчальної діяльності й, насамперед, різних видів самостійної роботи, діалогічних, евристичних і проблемних методів, пов'язую навчальний матеріал із повсякденним життям та інтересами учнів, оцінюю навчальні досягнення школярів, беручи до уваги не тільки продемонстровані знання і вміння, а й передусім уміння застосовувати їх у навчальних і життєвих ситуаціях.

Теоретичні основи проблеми «Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках основ здоров'я шляхом впровадження інноваційних технологій».

Компетентнісний підхід у сучасній освіті є відповіддю на трансформаційні процеси, які відбуваються в сучасному суспільстві, зростання темпів зміни знань та технологій, глобалізацію світового господарства. Упровадження компетентнісного підходу пов'язане з необхідністю забезпечення відповідності вітчизняної системи освіти світовим освітнім стандартам, що сприяє конкурентоздатності українських випускників на міжнародному ринку праці, створює умови для їх саморозвитку та самореалізації, полегшує знаходження свого місця в житті. Питання упровадження компетентнісного підходу відображені в нормативних документах про освіту: у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів, програмах для середньої школи. Це питання розробляється у працях вітчизняних і зарубіжних учених.

Як зазначає О. Пометун, компетентнісний підхід передбачає спрямованість процесу навчання на набуття школярами системи компетентностей: предметних, загальнопредметних і ключових. При цьому увага більшості авторів зосереджується на питанні формування ключових компетентностей особистості як найважливіших, найвагоміших, найбільш інтегрованих, необхідних людині для успішного життя та ефективної діяльності в різних сферах. У критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів до ключових компетентностей належать такі: уміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна (комунікативна), соціально-трудова, інформаційна. Проте не менш важливим є набуття

школярами системи предметних компетентностей, які полягають у здатності використовувати одержані під час вивчення окремих предметів знання та вміння з метою розв'язання актуальних проблем реального життя, обрання найбільш ефективного способу дій у різноманітних життєвих ситуаціях.

З цією метою здійснюю аналіз матеріалу уроку, зосереджуючись на його практичних аспектах, можливостях застосування цього матеріалу для розв'язання ситуацій і проблем реального життя. При цьому передбачені програмою знання та вміння розглядаються з позиції їх ролі в розв'язанні конкретних життєвих завдань. Подібний аналіз матеріалу уроку доцільно проводити з урахуванням основних аспектів прояву предметної компетентності: пояснювально-аналітичного, прогностичного, процесуального, дослідно-експериментального, практично-результативного, ціннісно-орієнтованого. Для цього з'ясовуємо роль засвоєння школярами навчального матеріалу в поясненні, аналізі, прогнозуванні, оцінюванні фактів, явищ, процесів навколишньої дійсності, плануванні та здійсненні дослідної та практично-результативної діяльності. Саме на цих можливостях навчального матеріалу акцентується увага учнів у процесі визначення цілей уроку. Завдяки такому формулюванню цілей учні дізнаються не лише про те, що нового вони вивчать на уроці, але й про практичне значення засвоєного матеріалу, переваги, які він може дати в житті, проблеми, які допоможе розв'язати. Це позитивно впливає на прийняття та осмислення учнями мети уроку як особистісно значимої, корисної, що сприяє формуванню у них внутрішньої мотивації навчання.

Варто зазначити, що позитивний вплив компетентнісного підходу на мотивацію учнів до навчання відзначає переважна більшість учителів. Не секрет, що сучасніші учні більш прагматичні порівняно з їх ровесниками два десятиліття тому. І те, що учні часто не бачать для себе реальної користі засвоєваних знань і вмінь, негативно впливає на їх ставлення до освіти, знижує інтерес до навчання. Натомість, за умов компетентнісного підходу, увага учнів зосереджується на практичному значенні засвоєваного матеріалу, можливостях його використання

в реальному житті, що сприяє формуванню в них пізнавального інтересу, позитивного ставлення до навчання.

Компетентнісний підхід надає надзвичайно широкі можливості для створення змістової мотивації навчання, пов'язаної з усвідомленням школярами зв'язку навчального матеріалу та повсякденної життєвої практики, зі з'ясуванням можливостей його практичного використання, з розумінням суспільного й особистісного значення засвоєваних знань. З цією метою засвоєвані знання та вміння розглядаються в особистісно та соціально значимому контексті, встановлюється їх зв'язок з певними ситуаціями з життя людини, суспільства, природи.

У межах компетентнісного підходу зв'язок навчального матеріалу з повсякденним життям та практичною діяльністю людини може здійснюватися в різних формах і на різних рівнях:

1. Навчальний матеріал ілюструється та пояснюється з допомогою прикладів з повсякденного життя. Відзначимо, що залучення прикладів і ситуацій з повсякденного життя дозволяє зробити навчальний матеріал не тільки більш цікавим, але й більш доступним і зрозумілим для школярів.

2. Процеси та явища, що відбуваються в навколишньому світі, пояснюються із залученням наукових понять, законів і теорій. Як правило, це вимагає інтеграції навчального матеріалу різних предметів.

3. Виявляється можливість використання одержаних знань для розв'язання різноманітних життєвих ситуацій і практичних проблем.

4. Учні залучаються до практичної діяльності, яка вимагає використання одержаних знань і вмінь. Саме цей рівень зв'язку навчального матеріалу з життєвою практикою учнів є найбільш відповідним завданням формування компетентної особистості, оскільки загальноновизнано, що компетентності набуваються та реалізуються виключно в діяльності, причому діяльності специфічній, відповідній тій компетентності, яка формується.

Із діяльністю природою компетентності пов'язується необхідність створення на уроці максимальних можливостей для самостійної, активної,

різноманітної та різнопланової діяльності школярів. Це досягається використанням на уроках системи навчальних завдань, спрямованих на осмислення, систематизацію, узагальнення, поглиблення знань, а також пов'язаних з використанням одержаних знань і вмінь у різноманітних ситуаціях, наближених до реального життя. Систематичне виконання завдань, які передбачають застосування знань і вмінь у стандартних і нестандартних ситуаціях, сприяє засвоєнню школярами узагальнених способів діяльності, які можуть бути використані в реальних життєвих ситуаціях, є основою для формування компетентності.

Відбір життєвих ситуацій і проблем, які пропонуються учням для розв'язання, може здійснюватися на основі їх власного досвіду, фактів, які наводяться в засобах масової інформації, історичних прикладів, літературних джерел тощо.

Зміст освіти реалізується через різні форми та методи навчання. Відомо, що поширене в загальноосвітній школі фронтальне навчання не забезпечує реальної активності учнів, яка є обов'язковою умовою набуття компетентності. Недоліком фронтального навчання, на думку авторів, є відсутність диференціації, неможливість урахування різного ступеня підготовки, реальної бази знань, психологічних характеристик учнів. Адекватною завданням формування компетентності учнів визнається індивідуальна форма навчання, яка сприяє становленню самостійності, активності, відповідальності. Проте індивідуальна форма навчання не забезпечує достатньою мірою спілкування між учнями. Недоліки фронтального та індивідуального навчання компенсуються груповою формою навчання, що також добре узгоджується з реаліями професійної діяльності.

Розглядаючи методи навчання, відповідні завданням реалізації компетентнісного підходу, наголошуємо, що вони мають забезпечувати реальну активність школярів, розвиток їх творчого потенціалу.

Можемо узагальнити, що спільною особливістю методів навчання, які застосовуються для реалізації компетентнісного підходу в освіті, є переважання

методів застосування знань і вмінь, високий рівень самостійності учнів, що реалізується в частково-пошукових і дослідних методах, пріоритетне значення практичних методів навчання. Також відзначимо важливу роль інтерактивних і проблемних методів, з використанням яких пов'язується набуття учнями здатності до спільної діяльності та розв'язання проблем.

В українській педагогіці спроба пояснити поняття «компетентність», «компетенція» триває понад десяти років. За Хуторським, «компетенція» – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості:

- знань;
- умінь;
- навичок;
- способів діяльності.

Компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією. Освітня компетенція – це певний рівень розвитку особистості учня. Він пов'язаний, перш за все, з якісним опануванням змісту освіти. Але треба пам'ятати, що компетенція не зводиться лише до сукупності знань та навичок учнів. Міжнародна комісія Ради Європи розглядає це поняття як загальні або ключові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації. Таким чином, компетенція – це здатність розв'язувати завдання і проблеми, здатність, готовність діяти та виконувати поставлені задачі.

Щодо учня компетентності виконують такі функції:

- відображають та розвивають особистісні мотиви учня до об'єкта або процесу;
- характеризують ступінь практичної підготовки учня, готовності його діяти;
- розвивають можливості, готовність розв'язувати будь-які проблеми в повсякденному житті (побутові, соціальні, виробничі);
- визначають дієву грамотність учня, якість його підготовки;
- розвивають усі основні групи особистісних якостей учня.

Отже, компетентність – це: мобільні знання, які постійно оновлюються; гнучкі, дієві методи, які дають можливість використовувати ці знання у конкретній ситуації; критичне мислення, яке дозволяє оцінювати окремі ідеї щодо на можливості їх використання в тій чи іншій ситуації

1. Методи та прийоми реалізації проблеми на уроці в сучасній школі

Особливості сьогодення вимагають від сучасної школи формування особистості високоосвіченої, суспільно активної, творчої, конкурентоспроможної, яка використовує знання як життєвий інструмент, генерує нові ідеї, приймає нестандартні рішення, вміє критично мислити, володіє комунікативними здібностями, впевнено відповідає на виклик нового тисячоліття. Одним із шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його із сучасними потребами є орієнтація на розвиток компетентностей та створення ефективних механізмів їх запровадження.

Процес навчання і виховання намагаюся спрямовувати на розвиток ключових компетентностей шляхом використання інтерактивних технологій. Саме така форма організації навчально-виховного процесу створює комфортні умови, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивні методи сприяють опануванню учнями усіх рівнів пізнання, розвивають критичне мислення, уміння розмірковувати, розв'язувати проблемні ситуації.

У практиці своєї роботи найчастіше застосовую такі стратегії, як:

- «Мозкова атака»;
- асоціювання (групування);
- джигсоу;
- сенкан;
- есе.

«Мозкова атака» – це ефективний метод колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідей з певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі учнів

використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного виконання завдання.

Асоціювання (гранування) – стратегія навчання, яка закликає учнів вільно і відкрито висловлювати свої думки, здійснювати зв'язок між окремими поняттями, а отже, сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетентностей, спонукає учнів до саморозвитку, самоосвіти, продуктивної діяльності. Ця робота проводиться в такій послідовності:

- записується центральне поняття на дошці чи папері;
- записуються всі поняття, пов'язані з центральним словом;
- встановлюються зв'язки.

«Джигсоу» – методична стратегія, згідно з якою учні працюють у групах, причому кожна вивчає окреме питання. Після вивчення інформації, проведення досліджень кожна група складає свій малюнок, схему і представляє її всьому класу, навчаючи при цьому інших.

П'ятихвилинне *есе* використовується в кінці уроку, щоб допомогти учням краще зрозуміти свої думки з вивченої теми і дати можливість учителю проаналізувати, що відбувається в класі на інтелектуальному рівні. П'ятихвилинне *есе* ставить перед учнями два завдання:

- написати, що дізналися з теми;
- поставити запитання, що залишилось незрозумілим.

Розвитку комунікативної компетентності сприяє *метод «Прес»*. Цю форму роботи використовують тоді, коли виникають спірні питання, необхідно знати і аргументувати визначену позицію щодо проблеми, яка вирішується, переконати інших у своїй правоті. Кожна група учнів презентує і захищає свою позицію за таким алгоритмом: 1)...я думаю, що... (позиція); 2)...тому що... (пояснення); 3)...наприклад... (приклад); 4) таким чином... (висновок).

Ефективним є *метод «Асоціативний куц»*, який дозволяє сприймати життя і науку як одне ціле, що є дуже важливим у розвитку соціальної компетентності учня. Технологія проблемного навчання не нова (вона була поширена вже у 20–30-х роках минулого століття, її використання на уроках дає

гарні результати. Зараз проблемне навчання розуміють як таку реалізацію навчальних занять, що припускає активну самостійну діяльність учнів і створення під керуванням учителя проблемної ситуації. Унаслідок цього творчо набуваються знання, уміння й навички, а також розвиваються розумові здібності учнів.

Використання методики створення навчальної проблемної ситуації на конкретних прикладах

Проблемна ситуація: Як прали наші бабусі, коли мила не було?

Розв'язання ситуації: (Брали попіл, настоювали у воді, отримували лужний розчин і прали).

Подібні проблемні ситуації можна створити під час вивчення кожної навчальної теми. Для цього можна, наприклад, ставити проблемне питання, для відповіді на яке необхідно проаналізувати залежність властивостей речовини від її будови, або обумовити практичне використання речовини її властивостям.

На кожному уроці слід створювати атмосферу довіри, уваги, взаємоповаги та творчості. У кожного учня треба вселяти впевненість у своїх силах, заохочувати його до досягнення успіхів.

Найбільш вдалою, напевне, є проблемна ситуація, яку визначає сам учень, тому що в цьому випадку створена ситуація не тільки готує його до активного мислення, до вивчення цього питання, але й формує інтерес до предмета в цілому.

У навчально-виховному процесі використовую метод проекту тому, що він створює умови, за яких учень може самостійно здобувати знання чи застосовувати набуті, причому замість дій за шаблоном виступають пошукові і дослідницькі дії, робиться акцент на розвиток компетентності продуктивної творчої діяльності. Використання електронних презентацій з метою вивчення нового, повторення, узагальнення та систематизації матеріалу сприяє формуванню інформаційної компетентності. З метою економії часу на уроці використовую відеодемонстрації. Звичайно, вони не можуть замінити справжні досліди, «живий» хімічний експеримент, але у тих випадках, коли речовини

небезпечні для здоров'я (аерозольні вироби, фарби та інше), або потрібно розглянути високотемпературні процеси (розчинення мила, порошку в твердій і м'якій воді), відеодемонстрація є незамінною.

Однією із ключових є компетентність саморозвитку й самоосвіти, яка ґрунтується на постійному тренінгу засвоєння структури діяльності особистості. Самоосвіту учні здійснюють за етапами: 1) постановка мети; 2) планування; 3) організація робочого листа; 4) реалізація; 5) рефлексія. Самостійна робота школярів спрямована на оволодіння навчальним матеріалом, застосування його без участі вчителя. Я пропоную такі прийоми та способи самостійної роботи на уроках: складання змісту, теми уроку; робота з поняттями (Разом з учнями перекладаємо терміни і т. п. – це допомагає зробити запам'ятовування осмисленим); робота з тестами, що перетворює їх із інструмента контролю на інструмент навчання. Наприклад, під час вивчення нового матеріалу учням пропонується вибрати правильне твердження і аргументувати свою думку. На етапі закріплення матеріалу учні попередньо працюють із текстом підручника, потім – із тестовим завданням з наступною дискусією по темі. У ході обговорення питань вони будують виклад матеріалу з використанням термінів і понять, що ввійшли в тестові завдання; завдання на виявлення відповідності. Їх суть полягає в необхідності встановити відповідність між поняттям і змістом. Складання логічних схем. Учням пропоную завдання: «Користуючись текстом підручника, закінчіть структурно-логічну схему»; робота зі складання й заповнення таблиць.

Сучасний стан суспільства, високі темпи його розвитку висувають усе нові, вищі вимоги до людини і її здоров'я. Здоров'я як умова свободи життя є основним чинником в системі найважливіших людських цінностей. Високий рівень захворюваності школярів вказує на необхідність і важливість формування в учнів на уроках і в позаурочній діяльності найважливішу ключову – еколого-валеологічну компетенцію. Наприклад, на уроці «Хімія в побуті» використовую метод групової роботи «Ажурна пилка», за допомогою якого школярі опрацьовують велику кількість важливої для здоров'я інформації за короткий

час. Учні об'єднуються у чотири «домашні групи», отримують матеріал для вивчення за такими темами: «Побутова хімія», «Правила поводження з побутовими хімікатами», «Ознаки отруєння побутовими хімікатами», «Перша невідкладна допомога у разі отруєнь і хімічних опіків». Після виконаної роботи формують експерти груп обмінюються інформацією і повертаються в «домашні групи». Кожна група формулює і записує висновки.

При вивченні питання про парниковий ефект і фізіологічний вплив вуглекислого газу застосовую метод «Мікрофон». Ця форма дає можливість кожному швидко висловити свою позицію або думку. Учні називають джерела надходження вуглекислого газу в атмосферу і пропонують способи зменшення його концентрації в атмосфері.

Виховний захід «Правда і міфи про тютюнопаління, алкоголь, наркотики» проводжу у вигляді ток-шоу. Виступаю у ролі ведучого, пропоную учням перегляд уривку відеофільму «Сповідь курця». Далі «учні-спеціалісти» починають обговорення, висловлюють свою думку. «Соціолог» презентує статистику паління цигарок серед молоді та називає кількість жертв від цієї звички. «Історик» розповідає про виникнення тютюнопаління та хибні погляди минулого про лікувальні властивості тютюну. «Хімік» повідомляє склад тютюнового диму, паралельно пояснюючи властивості речовин. «Лікар» називає хвороби, що спричинює ця залежність. «Косметолог» описує зміни, що відбуваються зі шкірою. «Еколог» пояснює вплив диму на стан навколишнього середовища. В обговоренні беруть участь учні-глядачі, ставлять запитання спеціалістам. У ході дискусії формуються висновки, які підсумовуються ведучим.

Вірю у те, що учні на моїх уроках отримають необхідні знання для розумного використання хімічних речовин, забезпечення безпеки життєдіяльності в сучасному світі, набудуть умінь діяти адекватно у певних ситуаціях і усвідомлюватимуть свою відповідальність за певну діяльність.

Ціннісно-сміслові компетенції полягають у тому, що учні здатні бачити й розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому. Це дає можливість їм

самовизначитись у навчанні, інших видах діяльності. А на майбутнє – програма життєдіяльності в цілому. Одним із складових формування навичок самостійної пізнавальної діяльності учнів (спостерігати, аналізувати процеси у живій природі та за процесами життєдіяльності) слугують:

Виконання завдань навчальної практики. Теми надаються на початку навчального року. Вчитель дає схему оформлення та план здійснення етапів теоретичної підготовки та спостережень або досліджень. Учні оформлюють результати навчальної практики у вигляді електронної презентації або наукової роботи з наступим їх захистом.

Сучасні інноваційні технології – найбільш ефективні засоби формування ключових компетентностей учнів на уроках основ здоров'я. Такими є тренінгові технології.

Як формуються ціннісно-сміслові компетентності в тренінгових технологіях навчання? Значна увага приділяється практичним методам: вправи, лабораторний метод, навчальна праця. Суть методу полягає в тому, що учні виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні засвоєного матеріалу на практиці. Цим шляхом вони поглиблюють свої знання, формують відповідні уміння і навички, розвивають своє мислення і творчі здібності. Наприклад, вправи для сприяння міжособистісному спілкуванню

«Спитай – відповім». Мета – сприяти формуванню уміння учасників ставити запитання, долати почуття ніяковості, незручності. Вправа сприяє концентрації уваги до обговорюваного матеріалу, а також призвичаює учасників до постановки запитань.

«Моє послання у світ». Мета – надати можливість учасникам потренуватися у чіткому викладанні своїх думок, доброзичливому сприйнятті думок інших, навіть якщо вони не завжди зрозумілі. Тренер пропонує інструкцію:

1. Сформулюйте та запишіть коротке повідомлення, гасло, з яким ви хотіли б звернутися до людей (ваше послання в світ).

2. Визначте, хто з видатних людей світу найбільшою мірою відповідає вашим вимогам для оприлюднення цього послання перед усім світом.

3. Складіть п'ятихвилинне повідомлення від імені видатних людей, щоб якомога повніше відобразити в ньому суть вашого послання у світ.

4. Продемонструйте ланцюжком свої послання, кожному відводиться не більше 5 хвилин.

Під час виконання вправи тренер стежить за регламентом; через 5 хвилин перериває учасника незалежно від того, закінчив він промову чи ні. Корисно вести відеозапис, щоб учасники могли згодом побачити й почути себе самі; на власні очі оцінити доступність своїх послань для розуміння іншими людьми.

«Непотріб». Мета – надати можливість учасникам потренуватися у рекламуванні не дуже потрібного «товару», дотримуючись умов толерантного спілкування. Ця вправа буває особливо корисною, коли тренінг спрямований на навчання учасників методам заохочення людей до участі в профілактичних програмах.

«Моє уявлення про час». Мета – надати можливість учасникам відпочити, одночасно тренуючись у фантазуванні, нестандартному мисленні стосовно уявлення категорії часу, наприклад, тренер уявляє час як пісковий годинник, де пісок у нижній частині годинника – минуле, у верхній – майбутнє, пісок, котрий падає в даний момент – сьогодення. Тренер пропонує кожному учасникові намалювати власне символічне зображення свого уявлення про час, позначивши минуле, сьогодення й майбутнє.

«Моє відчуття часу». Мета – дати можливість учасникам відпочити, одночасно визначивши їхнє відчуття часу. Процедура: тренер пропонує учасникам заплющити очі; за сигналом зосередитися на внутрішньому відчутті часу і відкрити очі тоді, коли, на їхню думку, пройде 1 хвилина. Про те, що, на його думку, 1 хвилина пройшла, кожний учасник повідомляє тренера мовчки, підняттям руки і розплющуючи очі. Тиша повинна тривати, поки всі не розплющать очі. Після закінчення вправи тренер звертає увагу учасників на те, щоб вони розділилися на три групи: ті, хто підняв руку раніше строку, пізніше

строку та вчасно. Тренер фокусує увагу учасників на тому, що сприйняття часу може бути пов'язане з настроєм, емоційним станом людини, і все це значною мірою залежить від особливостей спілкування в групі.

Вправи, що сприяють засвоєнню знань.

«Завершення речення». Мета – забезпечити зворотний зв'язок щодо основних моментів вивченого матеріалу. Процедура: тренер демонструє учасникам записані на фліп-чарті 4 – 5 незавершених речень, наприклад: "Я дізнався що...", "Мене здивувало, що...", "Мені сподобалося, що...", "Можливо, було б краще, якби..." тощо; пропонує кожному учаснику записати свої відповіді та здати тренеру. Якщо дозволяє регламент тренінгу, корисно, щоб кожний учасник по черзі повідомив свої записи групі. Так можна обговорити та узагальнити найбільш актуальні відповіді, дізнатися про думки більшості учасників, виявити нез'ясовані питання.

Отже, тренінг – це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з учителем.

Тренінг є ретельно спланованим процесом надання чи поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення певних ставлень, поглядів чи переконань.

Ціннісно-сміслові компетентності проявляються в змаганнях, які дають змогу реалізувати творчі здібності з біології, фізики, хімії, астрономії, підвищити рівень мовної культури учнів, орієнтації їх у великому обсягу додаткової інформації.

Інтелектуальні змагання – в дії

Інформаційні компетентності

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів, зміст якої є інтегративним, відбувається у результаті застосування під час вивчення основ здоров'я згідно навчального плану діяльнісного підходу. Цей Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти.

Національною доктриною розвитку освіти в Україні у XXI столітті визначено, що одним із пріоритетних напрямів її розвитку є впровадження в усі ланки освітньої галузі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечить подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, підвищення якості, доступності і ефективності освіти, вироблення у підростаючого покоління вмінь і навичок, необхідних для практичного використання у сучасному інформаційному середовищі.

Наразі в педагогіці відбувається становлення нової системи навчання. До цього часу завданням педагога було навчити, дати знання. Тобто вкласти в голову учня ті знання, якими до цього часу володіло людство. Та за останні роки інформації, законів, знань людство накопичило дуже багато, вони швидко змінюються школа не встигає вивчати інформацію, а вона виявляється вже застарілою. Учень в такому разі накопичує знання, а коли виходить за межі школи виявляється, що те, чого його навчили, вже непотрібно, бо є багато прогресивних знань. Тому сучасна школа має перейти на принципово нову особистісну парадигму, основною метою якої є розвиток життєзабезпечуючих якостей кожного. В рамках цієї парадигми потрібно зробити перехід від підтримуючого навчання до інноваційного. Це тривалий процес і до нього потрібно долучати не тільки учнів, а і їх батьків, які в більшості своїй отримували знання, ще коли школа вкладала певну кількість знань.

Вважаю одним із кращих прикладів формування та розвитку життєвих компетенцій учнів є здоров'язберігаючі методики, які сприяють розвитку ініціативи, самостійності, організаторських здібностей, стимулюють процес саморозвитку.

Оптимальне поєднання методів і прийомів, включення учнів в різні форми практичної і дослідницької діяльності, комплексне використання педагогічних засобів, сприяють залученню учнів в активний процес пізнання і самовдосконалення.

Ключові компетентності розвивають творчість, формують функціональні вміння, вчать ділового спілкування, їх використання значно полегшує

перенесення вмінь та навичок, сформованих під час навчання, на конкретні види діяльності.

Висновки

Результатом навчання основ здоров'я є розвиток життєвих навичок, формування культури здоров'я учнів, що сприяють здоровому способу життя. У 5-9 класах було проведено моніторингове дослідження щодо формування в учнів культури здоров'я в процесі вивчення предмета основ здоров'я. Аналіз матеріалів анкетування, проведеного у 5-9 класах дає можливість зробити висновки про те, що **школярі:**

1. набувають базові знання про здоров'я та благополуччя;
2. усвідомлюють, що здоров'я людини залежить від поєднання знань про здоров'я, ставлення і стиль поведінки;
3. розуміють, як впливає на людський організм стиль поведінки щодо звичок у харчуванні, фізичної форми, особистої гігієни, шкідливих речовин, безпеки й стану навколишнього середовища;
4. визначають причини, засоби запобігання та методи лікування захворювань, розладів, травм і залежностей.
5. застосовують знання та навички задля сприяння здоров'ю та благополуччю родини.
6. визначають фізичні риси та риси поведінки, притаманні статевому розвитку та статевій зрілості людини.
7. приймають відповідальні рішення щодо ризиків шляхом їхньої диференціації та визначення різних наслідків.
8. оцінюють вплив культури, культурної спадщини й традицій на власне здоров'я.
9. оцінюють побачене, прочитане й почуте з точки зору впливу на здоров'я.

Формування культури здоров'я учнів за допомогою навчального курсу «Основи здоров'я» відбувається на засадах життєвих навичок. Тому що педагогічна діяльність переконала в тому, що знання з формування, зміцнення та

збереження здоров'я є необхідним, але недостатнім чинником у розвитку чи зміні поведінки. Для того щоб вплинути на поведінку, інформативні методи повинні поєднуватися з уміннями, відомими як «життєві навички».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України*. 2004. № 1–2. С. 30–65
2. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок. *Здоров'я та фізич. культура*. 2007. № 9. С. 6–7.
3. Балбенко С. Основи здоров'я та фізичної культури: метод. посіб. для вчителів. Х.: Скорпіон, 2004. с. 96
4. Бершадський М. Є. Консультації: цілепокладання і компетентнісний підхід у навчальному процесі. *Педагогічні технології*. 2009. № 4. С. 89–94.
5. Бочарникова М. А. Компетентнісний підхід: історія, зміст, проблеми реалізації. *Початкова школа*. 2009. № 3. С. 86–92.
6. Богданова В. А. Формування інформаційно-функціональної компетентності школярів у процесі реалізації особистісно орієнтованої моделі педагогічного процесу [Електронний ресурс] / В.А. Богданова Педсовет.org. 2007. 31 серпня. URL: http://pedsovet.org/component/option, com_mtree / task, viewlink / link_id, 3843/Itemid, 118 /, вільний.
7. Відкриті та нестандартні уроки / Задорожний К. Харків: Основа, 2005. 144 с.
8. Скворцова Г. Компетентнісний підхід: правила постановки навчальних цілей. *Перше вересня*. 2008. № 4. С. 10.
9. Харламова Т. Компетентне обговорення. *Шкільний психолог*. 2002. № 20. С. 57–62.

Козюпа Василь Іванович,
вчитель основ здоров'я
НВК «Довжанківської ЗОШ
І–ІІст. –ДНЗ»

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Педагогічне кредо:
«Здоров'я – це не все, але все без здоров'я – ніщо...»
Сократ

Головна цінність суспільства – життя і здоров'я людини. В умовах ускладнення життя державний курс освітньої політики в Україні передбачає

пропаганду здорового способу життя, виховання здорового молодого покоління, якому жити і працювати в Новій державі.

Тому з 2005 року в загальноосвітніх школах введено обов'язковий курс «Основи здоров'я», який поступово замінює курс «Основи безпеки життєдіяльності».

Його мета: формування в учнів свідомого ставлення до свого життя і здоров'я, оволодіння основами здорового способу життя, життєвими навичками безпечної для життя і здоров'я поведінки.

Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-екологічною і політичною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості громадян, девальвацією моральних норм і цінностей у суспільстві. Все це особливо різко загострює суто підліткові та молодіжні проблеми. Проблема здоров'я зарахована до глобальних проблем, вирішення яких обумовить не тільки розвиток людства, а й його існування як біологічного виду.

Проблема здоров'я завжди розглядається як один з найважливіших показників цивілізованості держави, відображення її соціального, економічного, морального стану, фактором трудового, культурного потенціалу суспільства. На сьогодні ця проблема в Україні не вирішена. Захворювання населення за останні роки збільшились більш ніж на третину, і особливо це стосується дітей і підлітків.

У країні панує демографічна криза через скорочення народжуваності і збільшення смертності, йде падіння середньої тривалості життя, зростає кількість спадкових хвороб і рівень загальної інвалідизації населення.

Різне погіршення здоров'я школярів, відсутність мотивації вести здоровий спосіб життя обмежують їх успіхи в навчанні, впливають на професійну підготовку майбутніх спеціалістів і, врешті, гальмують суспільний розвиток.

Саме тому завдання дорослого, а в першу чергу педагога, – допомогти дітям з цим впоратись.

Проте, як твердить народна мудрість, можна загнати вола в річку, але змусити його жити не можна. Те саме трапляється з дитиною. Як би ми, дорослі,

не намагалися вберегти її від згубного впливу, які б методи не застосовували для профілактики шкідливих звичок, пропаганди раціонального харчування, самобезпеки та багато іншого, якщо у дитини відсутнє почуття особистої відповідальності – зусилля ці марні. Тому я вважаю, що одне із основних завдань сучасного виховання – формування у підлітків відповідальності за власне здоров'я.

Важливо, щоб діти зрозуміли: як подбаєш про здоров'я в молоді роки – так і будеш ним користуватися в старшому віці.

Я, Козюпа Василь Іванович, працюю вчителем основ здоров'я, трудового навчання, креслення у НВК «Довжанківської ЗОШ І-ІІІ ст. – ДНЗ». Стаж роботи – 9 років. Предмет Основи здоров'я викладаю в 5 – 9 класах. Працюю за такими підручниками:

Клас	Автори	Рік видання	
5	Т. Є. Бойченко, С. В. Василенко, Н. І. Гущина	2013 р.	
6	Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, Н. С. Василенко	2014 р.	
7	С. В. Василенко, Н. І. Гущина, Г. А. Коломієць	2015 р.	
8	Н. І. Гущина, С. В. Василенко, Л. П. Колотій	2016 р.	
9	Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, О. К. Гурська	2017 р.	

Окрім підручника, використовую зошит з друкованою основою для практичних завдань, що дає змогу зекономити час теоретичної частини уроку і більше сконцентрувати увагу учнів саме на практичних завданнях і життєвих ситуаціях.

На сьогоднішній час сучасного учня все важче зацікавити книжкою чи малюнками в зошиті, тому в своїй діяльності часто користуюся засобами інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ): ноутбук, телевізор, які, у свою чергу, покликані «яскравою картинкою» зацікавити дитину і швидше донести інформацію до неї. За час педагогічної діяльності зібрав велику базу аудіо та відеоматеріалів практично по всіх розділах предмету основи здоров'я.

Відповідно до Наказу МОН № 634 від 21.04.17 року «Про затвердження плану заходів на 2017 рік з реалізації спільного проекту «Вчимося жити разом», з вересня 2017 року активно інтегрую курс Вчимося жити разом, основою якого є тренінгові заняття, які дублюють ряд тем предмету «основи здоров'я».

Однією з інноваційних педагогічних технологій у нашій країні є тренінг. Тренінг – це форма соціально-педагогічної діяльності, спрямована на набуття життєвої компетентності шляхом збагачення як знаннями, так і життєво-практичним та емоційно-особистісним досвідом завдяки використанню інтерактивних засобів навчання [2]. Тренінг і традиційні форми навчання мають суттєві відмінності. Традиційне навчання більш орієнтоване на правильну відповідь і за своєю суттю є формою передачі інформації та засвоєння знань. Натомість тренінг, насамперед, орієнтований на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та інтелектуальної), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо [1]. Як зазначає відомий американський психолог Уільям Глассер, ми запам'ятовуємо 10% із того, що читаємо, 20% – із того, що чуємо, 30% – із того, що бачимо, 50% – із того, що бачимо та чуємо, 70% – із того, що обговорюємо з іншими, 80% – із того, що ми відчуваємо особисто, 95% – із того, чого ми навчаємо інших [3].

I. Теоретична частина

Головним завданням у діяльності педагогічних колективів навчальних закладів на сучасному етапі повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у вчителів, учнів та їхніх батьків.

В. А. Сухомлинський у своїй книзі «Серце віддаю дітям» писав: «Досвід переконав нас у тому, що приблизно у 85% усіх невстигаючих учнів головна причина відставання у навчанні – поганий стан здоров'я, якесь нездужання або захворювання, найчастіше зовсім непомітне і таке, що можна вилікувати тільки спільними зусиллями матері, батька, лікаря та вчителя» [1, с. 279].

У своїй роботі я намагався розкрити теоретичні та методологічні аспекти формування здоров'язберігаючої компетентності школярів. Розкрити значення здоров'язберігаючих технологій. Обґрунтувати та узагальнити шляхи формування здоров'язберігаючої компетентності школярів та шляхи реалізації здоров'язберігаючих технологій в освітньому процесі.

Важливими гарантами турботи про здоров'я громадян України є Конституція України [9], положення Закону України «Про загальну середню освіту» [10]. Так, у статті 5 Закону України «Про загальну середню освіту» зазначено, що завданнями загальної середньої освіти є: виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) [10]. У статті 22 йдеться про те, що загальноосвітній навчальний заклад повинен забезпечувати безпечні та нешкідливі умови навчання, режим роботи, сприятливі умови для фізичного розвитку та зміцнення здоров'я, формувати гігієнічні навички та засади здорового способу життя учнів [10]. У Національній доктрині розвитку освіти наголошено, що пріоритетним завданням є «виховання людини в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної і суспільної цінності» [11]. У Концепції загальної середньої освіти зазначено, що середня загальноосвітня школа визнається тим соціальним інститутом, який робить вирішальний внесок у забезпечення фізичного та духовного здоров'я нації. Основні завдання загальноосвітньої школи полягають у збереженні та зміцненні морального, фізичного та психічного здоров'я учнів [12]. Формування здорового способу життя в школі проводиться, виходячи із завдань, висвітлених у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті (2002 р.), Законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української держави, Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Державній програмі

«Здорова дитина» на 2008–2017 рр., загальнодержавній програмі «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.).

Аналіз педагогічної літератури показав, що основи здоров'язбережувального навчання розкриті в працях Ш. Амонашвілі [13, с. 174.], С. Свириденко та О. Ващенко [14], О.Я. Савченко [8; с. 15]. Дослідження В. Сухомлинського [16, с. 103–111], К. Ушинського [17, с. 192–471] доводять роль школи у створенні умов для виховання в дитині бадьорості духу та формування здорового способу життя.

II. Методична частина

Аналіз підручників «Основи здоров'я» для 7–9 класів

Вищевказані навички повністю або частково формуються на уроках з основ здоров'я. Аналізуючи зміст нових навчальних програм [7] і підручників [4; 5; 6] з курсу «Основи здоров'я» для 5–9 класів за редакцією Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, О. К. Гурська, Н. І. Гущина, С. В. Василенко, Л. П. Колотій можна сказати, що вони містять корисну та пізнавальну інформацію для формування здоров'язбережувальної компетентності учнів. Підручники повністю відповідають програмі. Матеріал викладений доступно і послідовно. Інформація розподілена рівномірно за параграфами і розділами. У підручниках «Основи здоров'я» введена нова рубрика «Додатковий матеріал», у якій міститься цікава навчально-пізнавальна та корисна інформація. У підручнику є алгоритм дій у різних ситуаціях, ситуативні завдання для обговорення з батьками, завдання для роботи в парах та групах. Для залучення школярів до творчого пошуку, мотивації навчання передбачені завдання проблемного і творчого характеру, що спонукають до власних суджень, висновків, міркувань. На кінці сторінки сформульовані основні правила та поняття для узагальнення знань учнів. У підручнику є практичні завдання для активної діяльності школярів, передбачені навчальною програмою. Це такі, як моделювання і розігрування ситуацій, відпрацювання правил поведінки під час епідемії грипу, дорожньо-транспортних пригод, мирного розв'язання конфліктів, рухливі ігри, інтерактивні вправи, вправи для групової та парної роботи, фізичні вправи,

практичні роботи, які мають виконуватись як на уроках, так і вдома з батьками. Для підсумкового контролю навчальних досягнень учнів у кінці кожного розділу представлено рубрику «Підсумкові завдання». Розглядаючи у підручнику малюнки та схеми, учні засвоюють правила здорового способу життя. Зміст підручників спрямовано на розвиток життєвих навичок, сприятливих для здоров'я і гармонійного розвитку учнів [4; 5; 6].

Досить ефективно проходить робота з використання зошита з друкованою основою для практичних завдань [18]. Учні, не затрачаючи зайвого часу на написання теми чи мети уроку, опрацьовують ситуаційні завдання чи проблемні ситуації. Таким чином, використання такого зошита вважаю досить ефективним.

Найбільш ефективними з мого досвіду є уроки: комбіновані, засвоєння нових знань, засвоєння навичок і вмінь, та уроки-тренінги.

Робота з обдарованими дітьми ведеться в напрямку різностороннього та багатозадачного опрацювання проблемних завдань, підготовка ними творчих проєктів, доповідей, рефератів на різну тематику.

Невстигаючі діти почувають себе досить комфортно на уроках основи здоров'я. Вони фрагментарно готують посильну їм частину інформації, невеликі обсяги тексту параграфів, опрацьовують схеми, малюнки, таблиці.

Використовую такі сучасні педагогічні технології: програми самоаналізу, які забезпечують осмислення своїх здібностей, формують потребу в самовихованні; тренінги або їх елементи, які активізують спілкування, в результаті чого формуються ціннісні орієнтації щодо здорового способу життя; творчі проєкти, які розвивають комунікативні здібності та сприяють творчому самовираженню дітей; інформаційно-комунікаційні технології тощо.

Сьогодні якісне викладання не може здійснюватися без використання засобів і можливостей, які надають Інтернет і комп'ютерні технології. Учні, які мають знання середнього рівня, часто виграють від застосування комп'ютерів більше, ніж ті, що мають знання достатнього та високого рівнів. Використання комп'ютерів не має негативного впливу на засвоєння традиційних навиків. Інтернет та електронна пошта стимулюють учнів до творчої активності.

Використовуючи інформаційно-комп'ютерні технології на уроках основ здоров'я, можна краще подати новий матеріал, швидко та ефективно перевірити знання учнів, підвищити їх інтерес до навчання. Наприклад, при вивченні теми «Екологічні проблеми природного середовища», вони мають можливість одразу на екрані комп'ютера побачити вплив своєї діяльності на оточуюче середовище. Використання комп'ютерно-орієнтованих технологій формує в учнів комунікаційні навички, культуру спілкування, навички дослідницької діяльності, вміння моделювати роботу наукової лабораторії, а також різноманітні супутні навички, в тому числі й навички користування комп'ютерною технікою.

Учні беруть участь у дослідних проектах індивідуально або у складі невеликих груп. Дослідні проекти є дуже ефективними для розвитку творчих умінь і навичок. З досвіду вивчення основ здоров'я можна назвати деякі теми дослідних проектів, які популярні в учнів: «Вплив куріння на здоров'я учнів»; «Скажемо «Ні» наркотикам»; «Молодь і ВІЛ» тощо. При виконанні цих проектів учні виявляють винахідливість у доборі інформації. Саме цей метод оцінює навчальні досягнення учнів на високому рівні. Важливо у процесі навчання, щоб учні навчилися самостійно знаходити інформацію, яка стосується здоров'я.

Широко впроваджують здоров'язберігаючі технології, тому що мета сучасного навчального закладу – формування здоров'язберігаючих компетенцій і підготовка дітей до життя.

Одним із важливих моментів виховання позитивного ставлення до власного здоров'я, сприйняття його як найвищої цінності, є і здоров'язберігальні хвилини на уроці як складова комплексу заходів щодо зміцнення і збереження здоров'я дітей. Вони допомагають формувати інтерес підлітків до власного здоров'я, а також виробляти стійку потребу і бажання дбати про нього.

Висновки

Представлений педагогічний досвід сприяє реалізації принципів збереження, зміцнення та формування здоров'я, орієнтує учнів до пізнання, самовизначення, самовдосконалення та саморозвитку. Сприяє формуванню акмеособистості з високим рівнем життєвої компетентності, здатної конкурувати

в соціумі. Крім того, в роботі доведено, що впровадження здоров'язберігаючих технологій на уроках та їх інтеграція в навчально-виховний процес сприяє підвищенню мотивації та якості навчання, допомагає дітям успішно та безболісно адаптуватися в освітньому та соціальному середовищі, розкрити свої творчі здібності, а вчителів – ефективно формувати здоров'язберігаючу компетентність.

Результатом моєї роботи над даною темою впродовж років є високий рівень позитивної мотивації учнів класу до навчання. Так, шкільним психологом, за методикою Н. Г. Лулканової, було визначено рівень шкільної мотивації учнів до школи та визначено рівень шкільної тривожності Філіпса. За результатами діагностики стало відомо, що у 58% школярів – високий рівень шкільної мотивації, а 93% дітей мають позитивне ставлення до школи (85% з них мають середній і низький рівень шкільної тривожності), отже, вони відносно здорові, адже здоров'я – це не тільки відсутність певних захворювань, а й показник повного соціального, фізичного й психічного стану кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевз Г. М. Основні положення щодо проведення тренінгів / Г. М. Бевз, О. П. Главник. URL: <http://ru.osvita.ua/school/method/technol/598/>.
2. Бопко І. З. Роль інноваційних технологій у формуванні педагогічної техніки майбутніх учителів іноземних мов. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Випуск 2. URL: http://C:/Users/pc1/Downloads/Vnadps_2015_2_7.pdf. Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ 109
3. Глассер У. Терапія реальністю URL: <http://portal.psymodelling.ru/uilyam-glasser-terapiya-realnostyu>.
4. Основи здоров'я: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч.закладів / Т. Є. Бойченко, І. П. Василяшко, О. К. Гурська та ін. Київ: Генеза, 2017. 160 с.
5. Основи здоров'я: підруч для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. І. Гущина, С. В. Василяшко, Л. П. Колотій. Х.: ФОЛІО, 2016. 176 с.
6. Василенко С. В., Гущина Н. І., Коломієць Г. А. Основи здоров'я: підручник для 7 класу. Київ, 2015.
7. Основи здоров'я 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів від 07.06.2017 № 804.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям: вибр. тв.: В 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. К.: Рад. шк., 1977. Т. 3. 279 с.
9. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996. К.: Право. с. 76.
10. Закон України «Про загальну середню освіту». *Законодавство України про загальну середню освіту. Бюлетень законодавства і юридичної політики України*. К., 1999. № 9. С. 31–54.
11. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. К.: Шк. світ, 2001. 21 с.

12. Концепція загальної середньої освіти. *Педагогічна газета*. 2002. № 1 91 с.
13. Амонашвили Ш. А. Как живёте дети? М.: Просвещение, 1991. 174 с.
14. Ващенко О. М. Готовність вчителя до використання здоров'язберезувальних технологій у навчально-виховному процесі / О. М.Ващенко, С. Свириденко. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 8. С. 1–6.
15. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: наук.-метод. посіб. для вчителів і методистів початкового навчання. К.: СПД «Цудзиневич Т.», 2007. 204 с.
16. Сухомлинський В. О. Здоров'я, здоров'я і ще раз здоров'я. В. О. Сухомлинський. *Вибрані твори: у 5 т..* К., 1976. Т. 3. С. 103–111.
17. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. К. Д. Ушинський. *Вибрані пед. твори: у 2 т.* К., 1983. Т. 1. С. 192–471.
18. Зошит для виконання практичних завдань з основ здоров'я. Тернопіль: Астон, 2017.

Кріль Ольга Миронівна,
вихователь ДНЗ «Колобок»
с. В. Ходачків Козівського р-ну
Тернопільської обл.

КОНСПЕКТ ІНТЕГРОВАНОГО ЗАНЯТТЯ З ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ, ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАРОДОЗНАВСТВА (СТАРША ГРУПА)

Тема: «Вода – джерело життя»

Мета: Поглиблювати уявлення дітей про воду та її властивості, про шкідливість вживання брудної води; вчити на основі пошуково-дослідницької діяльності робити висновки, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі. Формувати розуміння про значення води в житті людини і тварин. Розвивати у дітей вміння логічно мислити, міркувати, розвивати зв'язне мовлення. Ознайомити з проблемою забруднення навколишнього середовища та підвести до розуміння необхідності охорони природного довкілля. Виховувати любов до природи, бажання дбати про неї, дотримуватись правил поведінки у природі.

Матеріали: ілюстрація «Вигляд Землі з Космосу», глобус, макет (ілюстрація) криниці з журавлем, звукозапис музики води, маленькі люстерка для кожної дитини, одна склянка з чистою водою і одна з молоком, макет озера (басейн з водою, в якому плавають пластикові пляшки, кульки, скляна пляшка,

папір...), екологічні знаки, сачок, мішок та рукавички для збирання сміття, фарби, пензлики, аркуші паперу.

Хід заняття

Звучить запис шуму води.

Вихователь. Відома з віку рідина – усі її вживають.

Буває хмаркою вона, пушинкою буває.

Бува, як скло крихка, тверда.

Звичайно, діти, це... *(вода)*.

Вихователь. Так, діти, це – вода. Вона наповнює струмки і ріки, ставки і озера, моря і океани. Якщо поглянути на нашу планету з Космосу, то видно, що вона блакитна, адже поверхня Землі на 3/4 вкрита водою. Давайте подивимося на глобус. Який колір переважає на глобусі? Це означає, що ...більша частина Землі вкрита водою. Але питної води дуже мало. Тому завдання кожної людини на планеті – берегти воду. У народі кажуть: «Водиця – усього цариця». Немає в світі такої речовини, яка могла замінити воду. Що сталося б, якби в природі зникла вода?

Міркування дітей

Вихователь. Зараз я пропоную вам стати дослідниками і піти зі мною в дослідницьку лабораторію. Вода є у всіх живих організмах. Без води не може бути життя.

Дослід 1. В людському організмі є вода

1. Діти дихають на люстерка. Чому вони запітніли?
2. Проводять пальцем по склу. Чому палець став мокрим?

Отже: в організмі людини є вода. Ми воду вживаємо і її виділяємо, коли дихаємо.

Дослід 2. У рослинах є вода

Здавлює пальцями листок рослини – між пальцями з'являється вода.

Дослід 3. Вода це рідина без кольору

– Молодці, діти, гарну справу ми з вами зробили, працювали від душі.

Вихователь. Щоб з озером не сталося лиха, давайте поставимо знаки, які будуть нагадувати людям, які будуть тут відпочивати, про те чого не можна робити біля озера: не можна кидати сміття, не можна мити машини в озері, не можна зливати відходи в озеро, не можна палити багаття...

Вправа – релаксація «Біля озера» (*Звучить музика води*)

Діти, присядьте, розслабтеся, уявіть, що ми сидимо на березі озера, пригріває лагідне сонечко, набираємо в руки теплий пісок, вдихаємо тепле, чисте повітря, слухаємо, як хлюпоче водичка. І ми набираємося сил.

Вихователь. По дорозі в садок зайдемо до бабусі Оксани. В неї на подвір'ї є стара криниця. Вона любить розповідати про свою криницю.

Бабуся. Ви, мабуть, втомилися з дороги, то присядьте. А я вас водою напою із своєї криниці. Смачна вода, правда? А для чого людям потрібна вода?

Відповіді дітей.

Вихователь. Бабусю, розкажіть нам про криницю.

Бабуся. Місце для криниці в кожному селі шукали по-своєму. Чоловік, який знався на цьому, ходив усюди і, де була густа та висока трава, прикладав вухо до землі, слухав, чи шумить вода. Якщо він це чув, там копали криницю. Вода в ній була чиста, холодна і смачна, тому що із землі б'є джерело. Смачнішої води, ніж джерельної, немає ніде. Людину, яка копала криницю, називали копачем криниць. Приказка така була «Погана людина криниці не викопає».

✓ Всередині криницю викладали камінням, а зверху обставляли дерев'яними колодами. Каміння брали коло річок, бо воно було гладеньким, як наші долоньки.

✓ Криниці бувають різні: круглі й дерев'яні, кам'яні квадратні.

✓ Яку рослину садили біля криниці, щоб вода була солодкою? (*Калина*).

Моя криниця називається «криниця-журавель». Як ви думаєте, чому? Присідайте діточки коло криниці, тай послухайте легенду про неї.

Легенда про журавля

Колись у сиву давнину малий хлопчик заблудився у лісі. Захотілося йому пити. Хлопчик натрапив у лісі на глибоку криницю, але зовсім знесилився і не міг дістати звідти води. Аж тут з'явився у небі журавель. Спустився журавель коло криниці і, нахиливши свою довгу шию, дістав з неї води. Хлопчик напився і подякував журавлеві. Це дало йому сили, і він знайшов стежку додому. На пам'ять про доброго птаха люди й почали ставити біля криниці дерев'яних журавлів, за допомогою яких опускали відро в криницю і набирали воду.

Люди завжди шанували, доглядали за криницею, складали про неї прислів'я. Казали: «Яка криниця, такий і господар» або «Пий водицю із криниці – буде тобі здоровиться». Не можна забруднювати води не тільки в криниці, але й в річці, озері, ставку.

– Діти, а хочете відчути себе маленькими журавлями? Тоді пограємо в гру.

Гра «Журавель»

Дидактична гра «Кому і для чого потрібна вода?»

Вихователь називає предмети: якщо для них потрібна вода, діти плескають в долоні, якщо ні – мовчать.

А зараз нам час повертатися до дитячого садка.

Діти, сьогодні ми з вами дуже багато розмовляли про воду, про те, як її

берегти, виконали прохання журавлика, очистили озерце, ходили у гості до бабусі Оксани, де побачили криницю-журавель, пограли ігри. Пригадали багато цікавого.

- Чи цікаво вам було сьогодні?
- Що нового дізналися?
- Що вам сподобалося найбільше?
- А що вам не сподобалося?

Діти, я пропоную вам намалювати малюнок про те, що вам найбільше сподобалося під час нашої подорожі.

(Діти малюють. Розгляд дитячих робіт.)

- Молодці, діти. Подивіться, які чудові малюнки ви зуміли намалювати своїми маленькими рученятами, які вони всі яскраві, різнокольорові!

Ось і добігає до кінця наше заняття. Ви старанно працювали, відповідали на запитання. Діти, сьогодні, завдяки нашій подорожі, ви дізналися дуже багато цікавого і повчального. Вірю, що ви будете справжніми охоронцями природи.

Пам'ятайте, люди, назавжди:

Неможливо жити без води.

Це – життя колиска, це – дощі,

Це – роса і квітка на межі,

Це – тумани, ріки і моря,

Джерело у спеку, це – життя,

Це – кришталь озер і джерело,

Це – хмарки у небі, це – село,

У тополях й вербах над ставком,

Це – криниця, квітка під вікном,

Шурхіт хвиль і шторму дикий рев,

Це – струмок у травах між дерев.

Зелень трав, веселки кольори...

Пам'ятайте, люди, назавжди!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: Старший дошкільний вік: навчально-методичний посібник / Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. А. Половіна. К.: Генеза, 2013. 112 с.
2. Левченко Т. Земля в пакеті. Пошуково-дослідницька діяльність для дітей старшої групи. *Дошкільне виховання*. 2018. № 3. С. 8.
3. Ніколаєнко В. М. Народознавство в дошкільному навчальному закладі. 2–6 років. 4-те вид., перероб. Х.: Вид. група «Основа», 2013. 207 с.
4. Павлюк С. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі / авт.-упоряд.: С. Ю. Павлюк, Л. С. Русан, Г. І. Колосінська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 168 с.
5. Самошкіна Л. Як діти озерце врятували: інтегроване заняття для дітей середньої групи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 5. С. 30–31.
6. Українське дошкільня. Програма розвитку дитини дошкільного віку / О. І. Білан; за заг. ред. О. В. Низьковської. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
- 7.

Додаток 1

Читання й обговорення ситуацій

Біля озера

1) Яюсь біля озера я побачила, що двоє хлопчиків кидали у воду камінчики, змагаючись, хто кине далі. Поміркуйте: чи добре робили хлопчики?

2) Там же я побачила хлопчика Миколку, який ходив берегом річки з порожньою баночкою в пошуках чогось, щоб загорнути її і покласти до рюкзака.

– Що ти носишся з тією баночкою, – почув він.

– Кинь її у воду, та й усе.

Миколка озирнувся. На березі річки стояв хлопчик і жбурляв сміття у річку.

Чи правильно робив хлопчик?

3) Яюсь влітку я пішла до озера. Переді мною по стежині йшли двоє хлопчиків. Аж раптом вони побачили в траві маленьку жабку.

– Давай візьмемо її додому, а то вона заблукала, – сказав один хлопчик.

– Не чіпай її, жабка сама знайде дорогу, – відповів інший.

Хто з хлопчиків був правий? (Не можна забирати тваринок з місця, де вони живуть).

Гра Журавель

Мета: розвивати координацію рухів, узгоджувати рухи відповідно до тексту пісні; створювати бадьорий настрій.

Хід гри

Посеред майданчика креслять коло («гніздо», у якому стоїть «журавель»). Він на одній нозі, другу підігнув під себе, одна рука – вбік, а другою тримається за ніс. Діти, взявшись за руки, ходять навколо «гнізда» і співають:

Заходився журавель, журавель
До бабиних конопель, конопель.

Приспів

Сякий-такий журавель,
Сякий-такий довгоногий,
Сякий-такий виступає,
Конопельки все щипає.

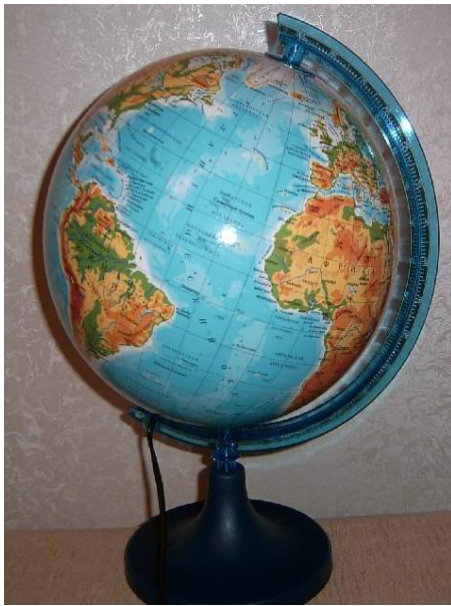
Оце ж тобі, журавель, журавель,
Не літай до конопель, конопель.

Приспів

Щоб ти більше не літав, не літав,
Конопельки не щипав, не щипав.

Приспів

ПАМ'ЯТКА

1. Не кидай сміття у воду.
2. Не залишай сміття на березі.
3. Не мий велосипед і інші транспортні засоби у водоймах.

Мислик Богдан Андрійович,
вчитель фізичного виховання
СЗОШ І–ІІІ ступенів смт Залізці
Зборівського р-ну Тернопільської обл.

**ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА В
ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС**

Тема : Спорт – помічник! Спорт – здоров'я! Спорт – гра! (захід для учнів 5–6 класів)

Мета: створити атмосферу свята у грі-змаганні; виховувати любов до фізкультури та спорту; розвивати пам'ять, увагу, організованість, самостійність, уміння узгоджувати інтереси, долати труднощі; зміцнювати здоров'я; виховувати в учнів почуття дружби, колективізму.

Обладнання: спортивний інвентар (м'ячі футбольні і баскетбольні, дві скакалки, тенісні ракетки, фішки, канат).

Під звуки спортивного маршу на середину спортивного залу виходять ведучі.

Заходять команди. Шикуються.

1-й ведучий. Спорт – помічник!

Спорт – здоров'я!

Спорт – це гра!

2 –й ведучий. Всюди друзів ми знаходим,

З ними – як одна сім'я

Але нам без друга – спорту

Не прожити ані дня.

1-й ведучий. Лиш один рецепт на світі

Всім – усім підходить дітям!

Коли спорт полюбиш,

Сильним, спритним будеш.

Всі : Сильним, спритним будеш.

2-й ведучий. Всім відомо – це чудово,

Коли кожен з нас здоровий!

Тільки треба знати:

Всі : Як здоровим стати.

З'являється лікар.

Лікар. Добридень, діти !

Діти. Добрий день !

Лікар. Здоров'я в порядку ?

Діти. Спасибі зарядці !

Лікар. Діти ! Перед початком змагань маю усіх вас оглянути.

Всі дихайте...

Не дихайте...

Все добре, відпочивайте...

Дружно руки піднімайте...

Все чудово...Розігніться...

Станьте прямо... Усміхніться...

Міряє учням температуру термометром.

Так, я оглядом задоволена

Бо ніхто з дітей не хворий,

Всі веселі і здорові,

До змагань будьте готові !

Команди співають пісню. Виконується на мелодію пісні «Козацький марш»

Парад команд:

Кожен день по розпорядку – раз, два, три!

Ми виконуєм зарядку – раз, два, три!

Щоб здоровим бути дітям

І ніколи не хворіти.

Раз-два! Раз-два! Раз, два, три!

І дорослим, і малятам – раз, два, три!

Спорт подвоює завзяття – раз, два, три!

Підростемо ми, і в спорті

Подолаєм всі рекорди.

Раз-два! Раз-два! Раз, два, три!

1-й ведучий. Спортивне змагання починати пора

Нумо дружно, діти,

Крикнем всі: «Фізкульт»...

- Учні : «Ура !»
- 2-й ведучий. Ми зібралися сьогодні тут, у цьому залі, щоб провести змагання між учнями 5-х класів «Веселі старты».
- 1-й ведучий. Це не просто змагання. Учасники виявлять тут свою спритність, сміливість, винахідливість, і вміння швидко виходити зі скрутних ситуацій.
- 2-й ведучий. А щоб змагання було чесним,
У нас сидить журі почесне,
Поглянемо разом з вами, друзі,
Хто буде в цій почесній крузі!

Представляють журі

- 1-й ведучий. А зараз слово учасникам команд «Факел» і «Фаворит».
- 2-й ведучий. Слово для привітання має команда «Факел».
1. Знайомтесь з нами:
Команда «Факел».
Сьогодні прийшли ми
Змагатись і перемагати.
2. Наш девіз: «Швидше, сильніше і вище».
3. Противник сьогодні серйозний у нас
О «Фаворите» поважний
Вітаємо вас.
4. Щоб усе було гаразд –
Прикладіть старання
Виконайте, просим вас
Всі наші бажання.
5. Хочем, щоб противник наш
Другом був завжди для нас.
Гра, щоб чесною була
Й перемогу принесла.
6. А гостям ми не дозволимо нудьгувати і попросимо їх нашої команді

допомагати, щоб вболівальників сім'я завжди веселою була.

7. Сьогодні ми вам побажаєм

Бадьорості, сил і краси.

Щоб весело позмагались

І вийти переможцями.

8. Вболівальники вірні!

Ми хочемо дуже сподобатись вам!

І вірим, що ви

Допоможете нам!

9. Ми прийшли сюди сьогодні,

Щоб вести запеклий бій

Тільки ні, не кулаками,

А у веселій дружній грі.

10. Ох, тяжка, журі, робота: бали визначати

А ще важча нам робота: бали заробляти.

11. Ми журі шлемо вітання,

Найщиріші побажання,

Бо ми їх поважаємо усі!

І чи будем додому іти веселі і бадьорі ,

Це залежить лише від журі.

12. Якщо хочеш бути здоровим,

А не зовсім навпаки,

Йди сміливо і записуйсь

У спортсекції й гуртки!

Кращі стануть чемпіонами,

А здоровими – усі!

Капітан команди:

Вас вітає команда «Фаворит».

Наш девіз:

«Життя – це здоров'я,

Здоров'я – це рух.

В здоровому тілі –

Здоровий дух.

Привітання:

1. В нашім класі знову свято.

Чути музику і сміх,

На спортивнім святі нині

Ми вітаємо усіх.

2. Ми сюди прийшли сьогодні,

Щоб усіх вас розважати.

І свої могутні сили

Всім вам швидко показати.

3. А здоров'я, щоб мати

І міцне, і багате,

Фізкультуру любить

Треба в будень і свято.

4. Для боротьби ми не збирали

Ані рушниць, ані гармат,

Здоров'я повний міх набрали –

Вистачить для всіх команд.

5. Обіцяємо, що не буде

Ніхто нині сумувати,

Всіх ми кличем разом з нами

Участь у конкурсах узяти.

6. Визначати переможців

Буде в нас жюрі поважне ,

Воно буде знаєм, точно,

Об'єктивне і уважне.

7. Судді, поставте вищії бали,

Щоби ми виграли гру,

- Щоб наша доля нас не цуралась,
Ми розпочнем боротьбу.
8. Ми команда дуже сильна,
Ми команда ще сильніша.
Проти вас ми будем грати,
Постараємось обіграти.
9. Ми будемо змагатись:
І бігати й стрибати,
Щоб радість перемоги
Усім подарувати.
10. Якщо і хтось програє,
То не страшний той гріх,
Одну ми перемогу
Розділимо на всіх.

Ведучі:

Увага ! Розпочинаємо наші змагання.

ПРОГРАМА ЗМАГАННЯ:

1. Естафета з м'ячем

Передача м'яча двома руками над головою. За командою перший учасник підіймає м'яч над головою і передає учасникам, які стоять за ним. Останній гравець із м'ячем біжить уперед і передає знову м'яч. Перемагає та команда, у якій перший гравець швидше зайняв своє місце.

2. Естафета: обведення фішок

За сигналом перший гравець котить футбольний м'яч «змійкою» між фішками до прапорця та назад до своєї команди. Передає м'яч другому гравцеві. Перемагає команда, яка першою завершила естафету.

3. Конкурс для капітанів

А зараз запрошуємо капітанів.

Штрафні кидки баскетбольного м'яча в корзину. По 5 кидів.

За кожне попадання – 1 очко.

4. Естафета «Кенгуру»

Перші номери затискають коліньми баскетбольний м'яч. За сигналом учні пересуваються стрибками до позначки, повертаються назад і передають м'яч другим номерам і т.д. Виграє команда та, яка виконає завдання першою і не порушить правила гри.

5. Естафета «Тенісисти»

Із тенісними ракетками і тенісними м'ячиками треба пройти швидко визначену відстань і не загубити м'ячик із ракетки. Якщо м'ячик впав, то потрібно підняти його і продовжувати естафету з того місця, де впав м'ячик.

6. Естафета зі скакалкою

За сигналом учителя перший гравець бере скакалку і стрибає до кольорового кегля. Назад повертається бігом зі скакалкою у руці і передає наступному. Перемагає команда, яка першою завершила естафету.

7. Естафета для вболівальників (перетягування канату).

Запрошуються 6 вболівальників від команди «Фаворит» та 6 вболівальників від команди «Факел».

8. Спортивна вікторина

1. Який м'яч найважчий і який найлегший?

(набивний і тенісний)

2. Скільки гравців у футбольній команді?

(11)

3. Скільки білих фігур у шахах?

(16)

4. Як часто проводяться олімпійські ігри?

(раз у 4 роки)

5. Скільки гравців у волейбольній команді?

(6)

6. Скільки гравців у баскетбольній команді?

(5)

2-й ведучий. Ось закінчуються старти,

Це весела наша гра,
Переможців визначати
Наступає вже пора.

1-й ведучий. Слово надається журі.

(Оголошення переможців)

2-й ведучий. З давніх-давен український народ найголовнішою цінністю у житті вважав здоров'я. Навіть вітаючись і прощаючись, люди бажали один одному здоров'я:

1-й ведучий. Здоровенькі були!

2-й ведучий. Дай Боже, здоров'я!

1-й ведучий. Доброго Вам здоров'я!

2-й ведучий. Бувайте здорові!

Адже найбільше щастя у житті – здоров'я.

Здоровий не знає, який він багатий.

Усі люди хочуть бути здоровими. Пам'ятайте, що рости здоровими і сильними вам допоможуть уроки фізкультури, заняття у спортивних секціях, ігри та забави на свіжому повітрі, а найбільше – здоровий спосіб життя у ваших сім'ях.

1-й ведучий. На цьому наше свято закінчено!

До нових зустрічей.

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

Бабій Надія Богданівна,
вчитель початкових класів
Медведівської ЗОШ І–ІІ ступенів

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ЧИТАННЯ

У наш час місце книги в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки на їх використання впливають як інформаційні технології, так і телебачення. Найчастіше як джерело інформації замість книг учні використовують персональний комп'ютер. Але всім давно відомо, що знання, фантазія, логіка думки і міркувань, любов до рідної мови, вміння логічно й образно розмірковувати виховуються лише читанням. Уміти читати, бути читачем – це високе мистецтво, йому треба наполегливо вчитися. Дитяча художня книга – це особливий світ, який юний читач осягає і розумом, і серцем. Дуже важливо, щоб книга увійшла в життя дитини якомога раніше, тому що вона є незамінною у виробленні уваги, зосередженості, у вихованні душевності, моральності тощо. В.О. Сухомлинський писав, що «Читання як джерело духовного багатства не зводиться до вміння читати, з цього вміння воно тільки починається. Дитина може читати вільно, безпомилково, але книжка не стала для неї тією стежкою, що веде до вершини розумового, морального, естетичного розвитку».

Від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи можливо залишаться байдужими до літератури. Саме у молодших школярів треба сформувати читацькі інтереси та закласти міцний фундамент етичної культури особистості. Навичка читання – це основа, яка в майбутньому дозволить нарощувати духовний та інтелектуальний потенціал особистості. Щоб душа дитини відгукнулася на художній твір, задзвеніла чарівною музикою, треба, як зазначив В.О. Сухомлинський, «зуміти торкнутися її струн».

Сучасні діти – це діти нового середовища, і вони не розуміють мови старих ідеалів високої моралі. Їх життя треба наповнити живим і дієвим сенсом, багатством емоцій.

Отже, основне завдання сучасної літературної освіти – це формування уважного читача з розвинутими творчими, розумовими, пізнавальними здібностями, який у процесі роботи над твором, максимально наближаючись до авторського задуму, готовий до критичної, виваженої оцінки, обстоювання власної думки, при цьому врівноваживши у своїй свідомості інші точки зору на предмет обговорення.

Зараз я працюю над проблемою «Формування пізнавальної активності та інтересу молодших школярів до читання».

Щоб сформувати у молодших школярів читацьку компетенцію, я ставлю перед собою такі **завдання**:

- зацікавлюю учнів читанням;
- розвиваю цей інтерес до створення постійної потреби у читанні;
- навчаю вибирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси;
- створюю належні психолого-педагогічні умови для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного;
- формую навички аналізу художнього твору;
- організовую дослідницьку роботу школярів;
- розвиваю усне та писемне мовлення учнів;
- працюю над постійним удосконаленням естетичного смаку школярів.

Практика показує, що читацький інтерес успішно розвивається там, де навчання не зводиться до викладу готових істин, а активізує пізнавальну діяльність дітей, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання. Якщо комплексно підходити до вирішення цих завдань, то у справі формування справжнього читача можна досягнути бажаних успіхів.

Щодо форм і методів навчання, добираю ті, які найбільше пасують моїм учням, мені як вчителю, що є оптимальними для мети, якої намагаюся досягти.

Цікавлюся усім новим. Застосовую елементи проектної технології, інтерактивні методи, ІКТ у навчанні і вихованні.

Перед собою я поставила **мету**:

- зробити процес навчання, наскільки це можливо, цікавим та раціональним;
- систематично використовувати вправи для розвитку мовного апарату дитини;
- навчати дітей читати швидко, виразно;
- поєднати розумове, моральне, естетичне, художнє та трудове виховання.

Творчо використовую пораду В. Сухомлинського розвивати читацькі інтереси на «Уроках мислення серед природи». Такі уроки спілкування з навколишнім дивосвітом вчать дітей висловлювати почуття через казки, оповідання, вірші, які вони складають про все, що бачать. На таких уроках діти пригадують знайомі їм книги, вчаться мислити, вільно висловлюватись, опановувати образну літературну мову.

Готуючись до уроку читання, продумую кожен елемент уроку, використовуючи різні методи підготовчої роботи учнів до читання, зокрема бесіди, розповідь, робота з малюнком, картиною, діяльність по збагаченню словникового запасу дітей, тим самим я зосереджую увагу учнів, викликаю інтерес до нового матеріалу, краще ознайомлюю з лексикою твору. Головне, щоб протягом уроку дитина активно і творчо мислила. Дотримуюсь поради В.О. Сухомлинського: «Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати і думаючи читати».

Відомо, що аналіз твору потребує багаторазового перечитування. Як зацікавити дитину, щоб для неї це було захоплюючою справою? Перед кожним читанням я ставлю нове завдання, причому таке, щоб, шукаючи відповідь на нього, діти відкрили для себе щось нове, чого не помітили раніше. Даючи запитання, які вимагають роздумів, я створюю мовну ситуацію, спонукаю учня до висловлення. У процесі аналізу діти проходять довгий шлях пошуку,

сперечаються, відстоюють свою точку зору, вчаться розуміти інших людей. Учні вчаться висловлювати своє ставлення до прочитаного, оцінювати вчинки дійових осіб, виявляти мотиви їх поведінки, зіставляти вчинки персонажів, вибирають правильний вихід з тієї чи іншої ситуації. Оцінюючи інших, діти навчаються оцінювати й себе, а отже, у них виробляється уміння жити серед людей, удосконалюються навички спілкування.

Надійним помічником у формуванні читацьких інтересів дітей є літературні ігри, які я проводжу для будь-якого класу. За змістом і формою вони досить різноманітні і можуть практикуватися під час обговорення прочитаної книги, проведення літературних ранків і свят, походів чи екскурсій. Вони сприяють створенню бадьорого настрою в школярів, збагаченню їх знань, розвитку творчої уяви, образної пам'яті та мислення. Я використовую ігри, в основі яких лежить впізнавання творів за окремими малюнками чи уривками, постановка і розгадування «хитрих» питань по прочитаних книгах, відгадування імен літературних героїв, прізвищ письменників, складання літературних ігор за принципом «чого не вистачає».

Вчимося складати казки: «Чому у зайця довгі вуха?», «Чому у жирафа довга шия?», «Як зайчик вовка перехитрив», «Відколи равлик носить свою хатку з собою» та ін. Можу позмагатися з дітьми: в кого вийде цікавіше.

Усі роботи обов'язково зачитуємо, обговорюємо, визначаємо кращих «казкарів», «письменників» шляхом голосування фішками.

Коли вчимося читати самостійно, дехто лінується і прислухається до сусідів. Довелося винайти «Шпигунське читання», або «читання Розвідника», кому як до вподоби. «Легенда» така: кожен уявляє себе розвідником (шпигуном, агентом ЦРУ, Джеймсом Бондом, Штірліцем тощо). Розвідник повинен здобути інформацію, яка міститься в тексті, причому так, щоб не почули сусідь-конкуренти. По закінченні читання резидент (тобто вчитель) приймає звіт від своєї «агентурної мережі». Хто найшвидше, найправильніше відповідає на запитання, одержує медаль (фішку). У кого їх найбільше – той суперагент.

Колись, у дореволюційні часи, серед освічених верств населення були поширені вечірні сімейні читання. Подібні «класні читання» зараз, коли в суспільстві стрімко падає інтерес до книги, в період домінування телевізора і комп'ютера, просто необхідні. У будь-яку вільну хвилину ми читаємо. Читаємо на уроках образотворчого мистецтва і трудового навчання: я читаю – діти працюють і слухають. За чотири роки перечитуємо значну частину дитячої класики. Багато хто зацікавлюється, просить батьків купити книгу або йде до бібліотеки, бо хочеться знати, а що буде відбуватися далі. По закінченні читання проводимо вікторину, визначаємо найкращого слухача. Таким чином пробуджується читацький і слухацький інтерес, любов до книги, розширюється кругозір, лексичний запас, діти чують гарну літературну мову, і, звичайно, розширюється коло знань.

Після того, як дитина навчилася читати швидко і свідомо, вводжу в навчальний процес різні інноваційні технології. Свої уроки планую так, щоб дитина почувала себе на занятті рівноправною з вчителем. Разом з дітьми моделюю життєві ситуації, використовую рольові ігри. Своє завдання як вчителя початкових класів вбачаю у створенні умов для розкриття та розвитку активної творчої особистості молодшого школяра. Застосовуючи інтерактивні технології навчання читання, дотримуюсь *таких підходів щодо організації уроку*:

- спираюся на дитячий досвід і мінімальні базові знання з теми за допомогою обговорення міні-проблеми, анкетування, вступної бесіди;
- створюю умови для поділу класу на групи зі змінним, залежно від характеру завдання, складом учасників. Кожна група висуває свого лідера, який керує її роботою;
- передбачаю проблемність завдання, збуджую активність учнів, спонукаю замислитися над матеріалом, що вивчається, дивитися на факти під різними, навіть несподіваними кутами зору. Під час обговорення проблеми підштовхую дітей до створення власної оригінальної версії, до самостійності. Завдання для груп підбираю так, щоб можна було врахувати індивідуальний внесок кожного учня;

- створюю на уроці атмосферу співробітництва учнів і вчителя, яка позбавляє страху отримати погану оцінку. Емоційне піднесення й почуття розкнутості створюють сприятливий мікроклімат для засвоєння знань, формування вмінь і навичок, розкриття здібностей учнів.

Застосування інтерактивного навчання на уроках читання здійснюю шляхом використання фронтальних та кооперативних форм організації навчальної діяльності учнів, інтерактивних ігор та методів, що сприяють навчанню учнів вміню дискутувати. Користуюся такими технологіями як: мікрофон, інтерв'ю, робота в парах. Великого значення надаю ігровим моделям навчання.

Завдяки цілеспрямованій роботі досягається такий рівень сформованості навичок, що помилки в ході читання трапляються рідко, діти розуміють зміст, читають досить швидко, передають настрій твору, стан героїв, дотримуються інтонаційних засобів. Щоб запобігти монотонності, неточності вимови, доцільно пропонувати своєрідну розминку перед читанням.

Я наповнюю уроки читання відгадуванням кросвордів, ребусів, анаграм. Розв'язування цікавих завдань вимагає від школяра кмітливості, гнучкості розуму, змушують повторювати вивчене, заглядати в словник. Все це, безумовно, збуджує інтерес до слова, до української мови, сприяє збагаченню лексичного запасу, запам'ятовування норм і правил літературної вимови та письма.

Також я проводжу художні конкурси на кращий малюнок за прочитаними творами, на знання віршів і прози, на вміння декламувати, читати по книзі.

Творчість вчителя породжує творчість учня. Якщо на кожний урок намагатися підбирати такі види навчальної діяльності, які дають матеріал для роздумів, можливість виявити ініціативу і самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості, творчості, це зацікавить дітей, викликає позитивні емоції, сприятиме пошуку, формуванню школяра як читача. Без високої культури читання, наголошував В. О. Сухомлинський, немає ні школи, ні

справжньої розумової праці. Читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту.

Урок-подорож з читання в 4 класі.Сторінками історії О. Олесь «Ярослав Мудрий

Мета. Вчити виразному і свідомому читанню, вдосконалювати техніку читання, зорову пам'ять, зв'язне мовлення. Ознайомити з віршем про Я. Мудрого, продовжувати збагачувати знання учнів про історичне минуле нашої країни, удосконалювати вміння самостійно здобувати знання, працювати у парах і групах, розвивати усне мовлення, читацькі навички; виховувати гордість за минуле нашої країни.

Обладнання. Картки «Піраміди Лайзера», портрет О. Олесь, Ярослава Мудрого, комп'ютерна презентація «Мандри по Києву»

Хід уроку

I. Організація навчальної діяльності.

Друзі, дружно за парти сідайте,

Урок читання швидше починайте.

Сьогодні у нас урок незвичайний. Всі ви любите подорожувати. І ми вирушимо човном по Дніпру до Києва, побуваємо в цьому старовинному місті.
(Кадр 1)

Для того, щоб ми встигли за певний час здійснити подорож, візьмемо з собою зорову пам'ять, вміння виразно читати, свідомість, логічне мислення.

Пропуском для виходу до Дніпра є:

1. Вправи на розвиток творчих здібностей, уваги, пам'яті (Дається 1 хв. на запам'ятовування.)

Київ – місто історичне,

Йому вже багато літ.

А воно красиве, вічне,

Навесні каштанів цвіт.

З нього почалась держава

У прадавні ще часи ...

В ньому наша міць і слава,

В ньому предків голоси.

Розширення кута зору. (Таблиці Шульте і Лезера)

1. Таблиці Шульте

10 16 4 22 1

12 24 19 11 8

2 25 5 18 6

17 15 3 13 20

б ї г ж м

е и й і г

к в о ф р

л т п н с

II. Контроль за засвоєнням вивченого

Зробимо зупинку на станції Перевірна.

Для цього:

а) перевірка домашнього завдання (Читання учнями напам'ять уривків із віршів О. Олеся «Наші предки – слов'яни»).

б) Гра «Який це предмет?»

Показ картки. Учні називають характерні ознаки предмета.

Фото міста Києва – (старовинне, красиве, велике і т. д.).

Письменник – (цікавий, розумний, пише різні твори і т. д.).

III. Вивчення нової теми.

Перепустка до наступної станції.

Сьогодні ми продовжимо читати вірші О. Олеся про давноминуле нашої країни. Пригадайте, уривки з якої книги поета ми читаємо? («Княжа Україна»).

Сьогодні ми будемо читати про Ярослава Мудрого.

Стисла розповідь підготовлених учнів про князя.

2. Опрацювання вірша.

а) Читання вчителем твору.

- Хто є головним героєм твору?

б) Словникова робота по ходу читання тексту.

в) Гра «Блискавка».

Триразове читання уривка за хв.

1 раз – 1 хв. з олівцем відмітити;

2 раз – 1 хв. відмітити.

– Чи збільшилась кількість прочитаних слів? (Чим більше читаємо, тим швидший темп читання).

Музична фізкультхвилинка.

г) Повторне читання «ланцюжком».

д) Аналіз змісту з елементами вибіркового читання.

– Як дбав Я. Мудрий про Київ? Підтвердьте словами з тексту.

– Що побудував князь?

– Як ви розумієте вислів *розкішний двір звів?*

– У чому проявилась мудрість Ярослава?

– Що він заповідав своїм синам? Прочитайте.

е) Поділ вірша на частини і складання плану.

План:

1. Прихід Ярослава Мудрого на престол.

2. Князь «будує лад» в країні.

3. Ярослав Мудрий дбає про місто.

4. Заповіт синам.

ж) Словесне малювання (робота в групах.)

з) Робота з ілюстрацією; розглядання її, читання проілюстрованого уривка з вірша.

IV. Закріплення вивченого.

Досягли наступної зупинки. За успішну роботу дозволено зупинку, на якій спробуємо скласти характеристику героїв.

- Яким ви уявляєте Ярослава Мудрого?
- Чи симпатизує автор героєві свого вірша?

V. Підсумок уроку

- ✓ Який ми прочитали твір за жанром? Доведіть свою думку.
- ✓ Чого навчає нас автор?
- ✓ Яка головна думка твору?

VI. Домашнє завдання.

Подорож наблизилась до кінця. Повернулись додому, де ви виразно прочитаєте вірш О. Олеся «Ярослав Мудрий»; вивчити напам'ять наказ Ярослава синам.

Додаток

Комп'ютерна презентація «Мандрі по Києву»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мартиненко В. Позакласне читання (навчальна програма). *Початкова школа*. 2003. № 2, 12. С. 39–43; 36–39.
2. Наумчук М. М. Робота з дитячою книжкою. *Позакласне читання*. 4(3) клас. Тернопіль: Підручники та посібники, 1998. 128 с.
3. Ткачук Л. П. Робота з дитячою книжкою на уроках позакласного читання: Посібник для вчителя. Кам'янець-Подільський: Абетка, 200 с.
4. Ткачук Л. П. Уроки зустрічі з книжкою. *Початкова школа*, 2000. № 2. С. 15–18.
5. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці. *Рідна школа*. 2001. № 9. С. 5–9.
6. Інноваційні технології на уроках читання: методична система ЧПКМ / Упоряд. Франчук О. В. Х.: Основа, 2009. 192 с.
7. Комар О. Навчання школярів за інтерактивними методами. *Рідна школа*. 2006. № 5. С. 57–60.
8. Розвиток інтелектуальних здібностей молодших школярів / Упоряд. Яворська О. Л. Х.: Основа, 2009. 176 с.
9. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах. Київ: «Освіта», 2007. С. 275–277.
10. Ткачук Л. П. Основні вимоги до позакласного читання. *Початкова школа*. 2002. № 8. С. 20–24.

Марків Наталія Михайлівна,
вчитель початкових класів
Козівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ШВИДКІСНОГО ЧИТАННЯ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ РОБОТИ

На сучасному етапі відродження незалежної України, її інтеграції в європейський та світовий інформаційний простір визначено нові пріоритети розвитку освіти, а саме – переорієнтація навчально - виховного процесу на потреби дитини, досягнення якісно нових результатів її особистісного і соціального розвитку згідно з Концепцією початкової освіти.

Завдання сучасної школи – підготувати дитину до життя, навчити вирішувати проблеми, використовувати власний досвід, здобувати інформацію, критично мислити, формувати в учнів не тільки певні навички в опануванні знаннями з різних дисциплін, а й компетентності, тобто уміння використовувати одержані знання в нестандартних життєвих ситуаціях.

Відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти навчально-виховний процес у початковій школі спрямований на оволодіння учнями ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно - соціальний та інтелектуальний розвиток. Отже, актуальними є навчання і виховання особистості, що передбачає формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, котра володіє мовними засобами та читацькими навичками.

Проблема формування навички читання завжди була і є актуальною. Психолого-педагогічні засади проблеми були висвітлені Т. Єгоровим, О. Леонтьєвим, М. Жинкіним. Значного розповсюдження і застосування у практиці сучасної школи набули системи вправ для формування навички швидкочитання І. Т. Федоренка, В. М. Зайцева та комплекс вправ для формування правильного свідомого, виразного та швидкого читання Б. В. Динги.

Сьогодні читання пронизує усі сфери нашої життєдіяльності. Воно покладене в основу освітньої, пізнавальної, інформаційної та професійної діяльності людини. Розвиток сучасних технологій потребує набагато вищого рівня сформованості щодо вміння читати, ніж раніше. Провідна ідея мого досвіду полягає в технологізації досвіду з проблеми розвитку навички читання учнів молодшого шкільного віку на основі інноваційних технологій, методик, педагогічного досвіду вчителів – новаторів.

Свою діяльність спрямовую безпосередньо на створення системи сприятливо-стимулюючих умов щодо формування навички швидкого читання молодших школярів. Вона охоплює роботу на уроках читання та самоосвіту учнів, залучення батьків до навчально-виховного процесу. Об'єктом мого дослідження є процес формування навичок читання, а предметом дослідження – процес удосконалення навички швидкого читання.

Метою моєї педагогічної діяльності є формування навички швидкого читання молодших школярів як виду мовленнєвої діяльності.

Стрімке зростання обсягу інформації, яку необхідно засвоїти і обробити, потребує збільшення темпу читання, швидкості і якості розуміння прочитаного. З огляду на це, читання стає основою освіти, провідною навичкою самоосвіти людини упродовж життя, спрямованою на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них ключових і предметних компетентностей (Додаток1).

Розумію, що важливим є формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності відповідно до Державного стандарту. Читацька компетентність формується у процесі реалізації всіх змістових ліній програми «Літературне читання» як інтегрований результат взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів до навчання. Метою курсу також є ознайомлення молодших школярів із дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення навчальних предметів в основній школі (Додаток 2, 3)

Із досвіду переконана, що впровадження компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходу до навчання, що вимагається змістом Державного стандарту початкової загальної освіти та оновленою навчальною програмою з літературного читання, неможливе без застосування на уроках саме інноваційних технологій.

Відповідно до основних аспектів компетентнісного уроку особливу увагу приділяю впровадженню елементів таких інноваційних технологій навчання, як особистісно-орієнтована, проектна, інформаційно-комунікаційна, здоров'язбережувальна, які передбачають постійне включення учнів до активної навчально-пізнавальної діяльності, що дає можливість активізувати усі рівні пізнання, підвищувати рівень внутрішньої мотивації до навчання (Додаток 4).

На уроках літературного читання використовую інтерактивні форми роботи, які застосовую на різних етапах уроків. На етапі мотивації навчальної діяльності та підготовки до сприймання нового матеріалу використовую такі колективно-групові методи навчання, як «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Криголам», «Аналіз ситуації», «Гронування».

Активізувати пізнавальну діяльність учнів допомагають інтерактивні методи кооперативного навчання (робота в парах, робота в групах, «Два – чотири – всі разом», «Коло ідей»). На етапі підведення підсумків уроку використовую методи ситуативного моделювання («Крісло автора», «Літературні перегони») та метод опрацювання дискусійних питань («Так – ні», «Неперервна шкала думок», «Спіймай помилку», «Суд від свого імені», «Кубування»).

Враховуючи вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, розумію, що засвоєння навчального матеріалу повинно спиратися на природне бажання дитини гратися. Саме тому на уроках надаю перевагу навчальним іграм, які полегшують засвоєння програмового матеріалу, активізують увагу, образне мислення, сприяють поживленню навчально-виховного процесу та вдосконаленню навичок читання, наприклад: «Намалюємо мультфільм», «Салат із казок» (Додаток 5).

Відомо, що рівень навчальних досягнень учнів прямо пропорційно залежить від сформованості навички читання. Розвивати ці навички на різних етапах уроку допомагають різноманітні вправи і завдання, які спрямовані на формування:

- мовного апарату («Допоможіть прислів'ям», «Загадки-відгадки», «Розсипанка»);
- правильності вимови, читання («Вузлики»);
- сприйняття слів, речень, тексту («Голосування ногами»);
- швидкості при читанні вголос і мовчки («Дощик»).

Про важливість швидкого читання В. О. Сухомлинський писав: «Читання – це віконце в світ, найважливіший інструмент навчання, воно має бути вільним, швидким – лише тоді цей інструмент буде готовий до дії».

Чи можливо відразу навчити дитину читати правильно, свідомо і швидко, не сподіваючись на доучування або переучування в майбутньому.

Ствердну відповідь на це питання дає методика, розроблена педагогічним колективом під керівництвом вчителя Б. В. Динги. Всі учні цієї школи, закінчуючи 1 клас, читають уголос новий текст у найвищому для вказаного віку темпі – до 150 слів на хвилину.

У системі Б. В. Динги передбачена значна кількість вправ для формування навичок правильного, свідомого і виразного читання, проте швидкість є найважливішою якістю. Переконатись у цьому можна, розглянувши залежність свідомого читання від швидкості. Дочитавши речення до кінця, потім нелегко пригадати, з чого воно починалося, особливо – довге. Ще важче у пам'яті втримати прочитану сторінку. Отож, для усвідомлення змісту потрібне цілісне сприйняття тексту, а це, в свою чергу, залежить від швидкості читання.

Дитина – свідомий читач, тому не буде рахувати сторінки до кінця заданого тексту, занурившись у вир книжкових подій: перед її очима не нескінченні рядки букв, а калейдоскоп яскравих образів, до створення яких підключається й фантазія самої дитини. Навички читання включають в себе два компоненти: технічну сторону читання і змістовну. До технічної сторони

входять такі компоненти: спосіб читання, темп (швидкість) читання, динаміка (збільшення) швидкості читання, правильність читання. До змістовної сторони входять виразність і розуміння прочитаного, які взаємодоповнюють один одного. Звичайно, головне розуміти і усвідомлювати прочитане так, як дитина пізнає щось нове. Технічна сторона підпорядковується і обслуговує першу. Психолог Л. С. Витовський зазначав: «Як правило думають, що розуміння краще при повільному читанні; однак в дійсності при швидкому читанні розуміння виявляється кращим, бо різні процеси удосконалюються з різною швидкістю і швидкість розуміння відповідає більш швидкому темпу читання».

Опрацювавши літературу з означеної проблеми, я прийшла до висновку, що ідея сформованості навички читання молодших школярів завжди хвилювала педагогів і науковців.

Опрацювання всього матеріалу повинно спиратися на природне бажання дитини фантазувати, гратися, діяти. Духовне життя дитини повноцінне тільки тоді, коли вона буде жити у світі гри, казки, фантазії, творчості. «Без них вона – засушена квітка», – говорив В. О. Сухомлинський.

- *Методика професора І. Т. Федоренка* – необхідність розвитку оперативної пам'яті і уваги учнів, розвивати артикуляційний апарат, швидкість і точність сприймання (зорові і слухові диктанти);
- *Методика В. М. Зайцева* – система особливих вправ і їх багаторазове повторення.
- *Методика І. Г. Пальченка* передбачає роботу з дітьми, які мають техніку читання 0–10 слів (слухання читання вчителя, читання за ведучим, читання в парі, з пришвидшенням темпу, переказ з опорою на текст, читання з переходом на невідомий уривок).
- *Методика В. Едігея* (робота з деформованими словами).

Формуючи навички читання, не треба надавати перевагу якійсь одній із них, оскільки все взаємопов'язане. Усвідомленість залежить від правильності й виразності читання тексту; правильність – від темпу і усвідомленості; виразність

– від усвідомленості, правильності, темпу. Навчити читати дитину швидко й усвідомлено дуже важливо, адже читання є основою всіх наук.

Метою моєї роботи є аналіз та підбір найефективніших методів, прийомів, видів роботи, які сприятимуть підвищенню техніки читання, формуванню комунікативної компетенції, морально-етичних цінностей через художні образи.

Очікуваний результат:

- сформувати в учнів повноцінні навички читання;
- навчити учнів сприймати, розуміти, аналізувати літературні твори, орієнтуватися в структурі тексту, визначати головну думку;
- збагатити мовлення школярів;
- розвивати творчу літературну діяльність;
- формувати культуру мовлення;
- запалити в дитячому серці вогник допитливості, збагачувати знання;
- забезпечити повноцінне сприйняття художніх і навчально-пізнавальних текстів та зрозуміти їх специфіку;
- виховувати національну самосвідомість, духовність.

І якщо в процесі навчання я виконаю поставлені завдання, то тільки тоді я зможу називати себе: «Вчителем початкових класів».

У своїй роботі я використовую такі ефективні **методи**:

➤ **Напівголосне читання.** Саме воно було основним елементом навчання в школі В. Сухомлинського. Учні класу читають вголос, напівголосно, щоб не заважати один одному. Це допомогло мені залучити в процес читання весь клас.

➤ **Поурочні п'ятихвилинки читання.** Особливої методики немає. Кожний урок починається з того, що діти читають книгу 5 хв. в режимі читання-гудіння, а потім проводиться звичайний урок. Такі п'ятихвилинки дають тижневий тренаж об'ємом 120 хвилин. У нашій школі п'ятихвилинки читання проводять не лише для учнів початкових класів, а й у середній школі.

➤ **Читання перед сном, що дає непогані результати.** Для здійснення цього прийому провела консультацію-практикум для батьків. Разом ми підібрали список літератури для цього виду читання. Останні події дня фіксуються

емоціональною пам'яттю, і час, коли людина спить, допомагає закріпити інформацію. Цей прийом допоміг не тільки у формуванні навички читання, а й певною мірою зблизив дітей та батьків. Ось чому добре, коли читання книги є останньою подією дня.

➤ **Режим помірного читання.** Дитині необхідно давати перерву. Не забувати про відпочинок для очей, губ та язичка. Особливо часто таку роботу я проводила з дітьми, які повільно читали. Для здійснення цього прийому провела з батьками консультацію щодо особливостей використання цього прийому для кожної дитини. В результаті на кінець першого півріччя всі діти вміли читати.

➤ **Читання у темпі скоромовки.** На кожному уроці відводиться час, коли діти вчаться читати скоромовкою. Саме під час промовляння цих вправ розробляється артикуляційний та мовленевий апарат. Працюють на повну силу органи дихання, язик, губи. Від дитини вимагаємо читати чітко та правильно.

Проведення самозамірів читання. Залишаємо час 2–3 хв., щоб провести самозаміри читання. Учень читає у своєму темпі, напівголосно, самостійно підраховує слова.

Вправа «Фініш». Ця вправа для розвитку швидкості читання і вміння виділяти основну (задану) інформацію. Вчитель називає текст для мовчазного читання і вказує слово або групу слів, до яких діти повинні якомога швидше дочитати текст. Дочитавши до заданого слова, піднімають руку.

Робота з «друкарською машинкою». Цей вид роботи ефективний для розширення кута зору. Працюючи з карткою, діти закріплюють вміння відмежовувати речення.

Основними шляхами удосконалення техніки читання вважаю:

- збільшення кута зору («друкарська машинка»);
- вироблення навиків антиципації (передбачення наступного слова);
- ліквідацію регресії при читанні;
- збагачення словникового запасу школяра;
- розвиток артикуляційного апарату дитини.

Таким чином, використовуючи дані технології, я мала змогу реалізувати ідеї формування читацької компетентності молодших школярів, що дозволило мені реалізувати заплановані завдання. Використання цих ресурсів допомагає навчити кожного учня читати швидко. Ці види робіт з удосконалення техніки читання я активно впроваджую на своїх уроках.

Як засвідчує практика, швидкість читання залежить від *кута зору* – від кількості друкованих знаків, яку читач може охопити поглядом одночасно. Тому для розширення кута зору використовую:

- піраміди – малюнкові, числові, буквені та складові («друкарська машинка», квадрати Шульта, Лезера);
- читання слів за таблицями;
- читання слів, речень, абзаців та цілого тексту з різноманітним утрудненням (надгризла мишка, зірвав вітерець, проліз равлик, розмило дощем тощо);
- виконання завдань на відновлення слів із пропущеними буквами, речень, частин тексту із пропущеними буквами в словах;
- частини великого цілого тексту із пропущеними словами;
- абзаців та цілого тексту із пропущеними реченнями.

Для розвитку пам'яті дітей використовую такі вправи:

1. Показую малюнок (3–4 сек.) і роблю установку: запам'ятати кожен предмет, а потім його назвати.

2. Дітям роздаю на парти текст. За моєю командою вони відкривають його і починають читати швидко та уважно. Далі я пропоную закрити текст: «А тепер розкажіть своєму сусідові зміст прочитаного».

3. Проведення слухових диктантів (речення читаю тільки один раз, а діти, прослухавши його, повинні записати. При цьому збільшую кількість слів у ньому).

4. Проведення зорових диктантів (*використовую тексти І. Т. Федоренка. Текст речення показую на кілька секунд, потім його закриваю, а учні повинні записати його правильно*). Учні заводять спеціальний зошит для диктантів.

Під час читання дитина має будувати логічні зв'язки й утримувати їх у пам'яті.

Види читання, що впливають на розвиток швидкісного читання:

- Читання учнями вголос.
- Напівголосне читання.
- Мовчазне читання.
- Вибіркове читання.
- Вибіркове читання за малюнками.
- Вибіркове читання за питаннями.
- Читання в особах.
- Читання ланцюжком.
- Дати повні відповіді на питання до тексту, зачитати їх.
- Читання на одній ноті.
- Чергування голосного і мовчазного читання.
- Читання із зміною темпу.
- Читання-гудіння.
- Читання виду «Пташиний базар».
- Зачитати питальні (окличні) речення.
- Читання тексту з першою закритою буквою у слові.
- Читання тексту з пропущеними словами.
- Читання за смужкою.
- Емоційне читання зі зміною голосу.
- Відшукування рядків та їх читання за даним планом.
- Читання в темпі скоромовки.
- Читання під музику.
- Читання абзацами.
- Читання діалогів.
- Читання слів з певною буквою (наприклад з буквою к).
- Читання тексту з відривом від тексту.

- Читання напіввідкритого тексту.
- Читання з відстукуванням ритму.

Також приділяю увагу щодо стійкої пам'яті учнів, збагаченню їхнього активного словника:

- зацікавлюю учнів процесом читання;
- не допускаю перевантаження;
- підтримую тісні контакти з сім'ями.

Для розширення «поля читання» учнів користуюсь методом моментального зорового сприймання. Для вправлянь маю картки зі словами різного буквеного складу, зображеними друкованим шрифтом.

У практиці навчання відомі різні **форми читання**: *індивідуальне, напівголосне, вибіркоче, читання в особах, у парах, ланцюжкове та інші*. Саме їх я намагаюсь постійно практикувати на своїх уроках.

Збільшенню мовленнєвої практики сприяє значною мірою аналіз фактичного змісту тексту. При цьому збагачується словник дітей, що сприяє розвиткові умінь впізнавати слова у процесі читання, самостійно ставити запитання до тексту.

Знання – Я знаю, що...

Діяльність – Я знаю, як це зробити... Я вмю це зробити... Я можу... Я роблю...

Творчість – Я створюю... Я придумую... Я змінюю... Я знаходжу...

Емоційно – ціннісна сфера – Я прагну до... Я хочу досягти... Я дуже ціную... Я схвалюю... Я відчуваю, що мені потрібно..

1. Уточнювальні запитання

Починаються зі слів «Я можу помилятися, але...» Іноді їх ставлять, щоб отримати інформацію, яка відсутня в повідомленні.

2. Пояснювальні запитання

Часто починаються зі слова «Чому?».. Наприклад: «Чому, на вашу думку,...», «У чому, на ваш погляд, причина того, що...?». Такі запитання спонукають учнів до міркувань.

3. Творчі запитання

«Що сталося б, якби...?». Що могли б, на ваш погляд, зробити...?

4. Оцінювальні запитання

Добре чи погано, правильно чи неправильно? Така робота передбачає висловлення учнем власних думок та принципів.

5. Запитання до автора

- Формулювати запитання треба чітко, конкретно.
- Використовувати 6 «журналістських запитань» з метою здобуття різнобічної інформації стосовно конкретного предмета: Хто?, Що?, Де?, Коли?, Як?, Чому?
- Застосовувати «відкриті» і «закриті» запитання для досягнення поставленої мети.

Відкриті запитання – учні висловлюють власну думку.

Закриті запитання – на які можна відповісти лише «Так», «Ні».

Вправи спрямовані на розвиток фантазії та уяви.

Такі вправи мають на меті організувати на уроці літературного читання подорож у захоплюючий світ фантазії та уяви. Учні із задоволенням створюють фантастичні історії, казки, головним героєм яких є реальні та вигадані персонажі.

Використання вправ «Уяви себе...», «Уяви собі...», «Що було б, якби...» сприяє розвитку уяви і фантазії учнів, створює умови для організації навчально-творчої мовленнєвої діяльності.

«Заохочуйте бажання дітей до оновлення, якщо ви хочете виховати в них риси нової людини», – закликає Шалва Олександрович Амонашвілі.

Активно практикую читання вголос. Таке читання створює відповідне мовне середовище, сприяє розвитку навичок вимови, це дає мені змогу контролювати увесь процес, при цьому забезпечується одночасне навчання всього класу.

У читанні мовчки виключаю озвучування слів, що сприймаються зором. Учні роблять менше пауз, більше охоплюють знаків за одним рухом очей, тобто розширюється «поле читання». Це прискорює читання і дає можливість

вдумуватися у зміст, але читання мовчки в молодших школярів розвивається повільніше. Тому я практикую цей вид читання на кожному уроці (7–8 хвилин) з урахуванням вікових можливостей дітей.

Кожен урок читання складається з таких елементів і завдань:

Актуалізація знань.

- ✓ вправи на дихання;
- ✓ артикуляційні вправи;
- ✓ вправи на темп читання;
- ✓ вправи на тембр читання;
- ✓ вправи на висоту голоса;
- ✓ вправи на правильність;
- ✓ вправи на свідомість;
- ✓ вправи на мелодику.

У процесі опрацювання текстів дотримуюсь таких етапів:

- ✓ підготовча робота до читання тексту;
- ✓ первинне читання;
- ✓ повторне читання тексту;
- ✓ аналіз фактичного і образного змісту;
- ✓ узагальнююча бесіда за змістом;
- ✓ виразне читання тексту;
- ✓ творча робота на основі тексту.

На уроках читання використовую *інтелектуальні ігри*, які сприяють вдосконаленню навички читання, поживляють навчально-виховний процес, активізують увагу, образне мислення, привчають дітей до пошукової розумової діяльності, розвивають зосередженість, стійкість інтелектуальних процесів, скеровують у бажане русло основні операції мислення – аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування. Дітям цікаво розгадувати *загадки, ребуси, кросворди, шаради, лабіринти, анаграми*. Їм подобаються такі види роботи, так як дають їм матеріал для роздумів, можливість виявити ініціативу, самостійність, винахідливість і творчість.

На уроках читання, як і на уроках з усіх інших предметів, я дотримуюсь таких **правил**:

1. Ніколи і нічого не робити за учнів.

2. Ставити перед учнями такі завдання, з якими вони впораються та зможуть проявити самостійність і творчість у виконанні саме такого завдання.

3. Постійно знайомити дітей з новими засобами, які винайшло людство для 7-9-річних читачів, формувати в них потребу користуватися цими засобами систематично, удосконалювали мистецтво читання.

Щоб підтримати інтерес до читання, впроваджую різноманітні форми уроків з використанням інтерактивних технологій: урок-гра, урок-змагання, урок-казка, урок-подорож, урок-КВК, урок-вікторина, урок-свято.

Актуальними формами роботи на моїх уроках читання є драматизація, інсценізація. Це глибоке, емоційне і логічне осмислення тексту. Зазначені форми роботи можливі лише тоді, коли текст учні прочитали неодноразово, усвідомлений ідейний зміст, дана характеристика героїв, проаналізовані мовні засоби.

Підвищенню рівня читацьких навичок також сприяє і цілеспрямоване позакласне читання. На цих уроках працюю з учнями над вдосконаленням навички читання, розвитком зв'язного мовлення, збагаченням словникового запасу молодших школярів.

У позаурочній діяльності залучаю учнів до оформлення класної картотеки «Літературні надбання класу», книжкових виставок («Українські народні казки», «До 25-ї річниці незалежності України», «Вічне слово Кобзаря»,

«З Україною в серці»), відвідування бібліотеки, перегляду фільмів, збиранню матеріалів із дитячої періодики тощо.

Отже, комплексне і систематичне використання вищеописаних навчальних технологій та методик, методичних прийомів дали прогнозований результат. З кожним роком збільшується кількість учнів, які опанували навичками швидкісного читання.

Також важливою складовою формування швидкісного читання є систематична перевірка техніки читання. Я перевіряю її наприкінці кожного місяця, діти люблять такі перевірки, сприймають як свято, порівнюють зі своїм попереднім результатом, захоплюються тими учнями, що читають найбільше.

Результатом моєї професійної діяльності є високий рівень швидкості читання, та участь і перемога учнів у Міжнародних конкурсах «Соняшник», «Кенгуру».

Учні показали надзвичайно хороші результати.

Відстежується позитивна динаміка ефективності та якості навчання учнів із предмету літературне читання, а саме підвищення рівня сформованості основних груп предметних компетенцій, зокрема читацької, а також бажання і вміння вчитися.

Таким чином, реалізуючи оновлену програму літературного читання з метою формування в учнів швидкочитання, є ефективним врахування вікових особливостей учнів, адаптація їх до школи; використання інтерактивних методик, вправ та прийомів, які забезпечують формуванню читацької компетентності учнів, що є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення літератури в основній школі.

Не зупиняюсь на досягнутому, бо вважаю: постійно знаходитися в творчому пошуку, самовдосконалюватися – це єдиний можливий шлях сучасного вчителя до формування компетентної особистості учня, здатної адаптуватися у соціальному середовищі. Переконана, що вчитель має не лише підтримувати інноваційні починання в освітньому просторі, а й бути активним творцем нового.

Висновки

Працюючи над проблемою формування навички швидкого читання у молодших школярів прийшла до таких **висновків:**

➤ необхідно, щоб темп читання співвідносився з розумінням прочитаного. Розуміння – необхідний критерій темпу читання кожного учня;

➤ працюючи на виробленні навичок швидкого читання треба прагнути до темпу читання, який наближається до темпу розмовної мови людини і забезпечує свідоме сприйняття прочитаного;

➤ головними недоліками щодо швидкості читання є надто повільне читання і читання занадто швидке. Як дуже повільне, так і надмірно швидке читання негативно відбивається на всьому процесі читання, а особливо на усвідомленні читання;

➤ слід враховувати психотравматичний вплив процесу перевірки техніки читання на дитину;

➤ без свідомого, швидкого читання неможливе успішне навчання учня з усіх інших предметів;

➤ навчати учнів техніці швидкого читання рекомендується з першого класу школи;

➤ при перевірці техніки читання потрібно мати на увазі різновиди читання: вголос і мовчки;

➤ лише комплексне і систематичне використання вправ для формування виразності, свідомості, правильності та швидкості читання дають змогу сформувати повноцінну навичку читання у молодших школярів;

➤ техніку читання потрібно формувати при опрацюванні художніх творів;

➤ під час оцінювання техніки читання вчитель не повинен знижувати бал, якщо темп читання несуттєво нижчий (на 2–4 слова) від нормативного, таким чином стимулюючи розвиток читацьких потреб молодшого школяра;

➤ головним показником досягнень у підготовці дитини-читача є рівень розвитку навичок самостійної читацької діяльності.

Головною проблемою в своїй роботі вважаю дефіцит навчального часу для якісного навчання читанню.

Отже, я впевнена, що формувати в учнів навичку швидкого читання потрібно не лише тому, щоб вони добре читали, а навчилися самостійно отримувати знання й використовувати їх у своїй практичній діяльності – це є

основним завданням у вихованні гармонійної особистості, здатної реалізовувати себе в майбутньому.

Психологи стверджують, що на успішність учня впливає більше 200 чинників. Звичайно, що усіх їх врахувати просто неможливо. Але навіть якщо з 200 взяти тільки 40 і досліджувати їх дію на успішність учня, то опиниться, що першим чинником є все-таки вміння швидко і правильно читати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатир В. Формування навички швидкого читання. *Початкова освіта*. 2005. Ш8. с. 14–16.
2. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. Дайджест 1. 2011. 94 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: http://www.mon.gov.ua/new-stmp/2011/20_04/12/
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Дуда В. Вправи, які розвивають гнучкість і швидкість читання вголос та мовчки, вміння вгадувати подальший текст. *Відкритий урок*. 2002. № 10. с. 74–76.
6. Іванова Л. Система вправ з удосконалення техніки читання. *Початкова освіта*. 2005. № 18. С. 1–4.
7. Курпіта В. І. Ефективні методи і прийоми удосконалення навички читання. *Початкове навчання та виховання*. 2005. № 29–30. С. 38
8. Логачевська С. Критичне мислення і диференціація на уроках читання. *Початкова школа*. 2004. № 7. С. 26.
9. Пехота О. М. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. К.: А.С.К., 2003. 255 с.
10. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. № 8. С. 4–8.
11. Савченко О. Я. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2–4 класи / О. Я. Савченко, В. О. Мартиненко та ін. *Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою*. К.: Видавничий дім «Освіта», 2012. С. 71–95.

Мужів Ірина Миколаївна,
заступник директора з виховної
роботи Великоберезовицької
ЗОШ І–ІІІ ст.

ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЧЕРЕЗ ПРЕВЕНТИВНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ

*Дитина, яка нічим не заявляє
про свою індивідуальність,
нічим не цікавиться, нікого не непокоїть,
нікому не завдає ніяких турбот і
прикроців, – найважча дитина.
В. Сухомлинський*

Демократизація українського суспільства, а разом із ним школи, вимагає порушувати питання про поведінку дитини у родині, школі, державі. Відомо, що молоде покоління розвивається та виховується в умовах того соціуму, у якому живе. У сучасному українському суспільстві відбуваються кризові процеси, які негативно впливають на людей, особливо підлітків, породжуючи девіантну поведінку. Сильні і слабкі сторони цього покоління – дзеркальне відображення соціальних проблем суспільства в цілому

Саме діти перебувають нині чи не в найскладнішому становищі. Оскільки у них ще не сформована власна система моральних переконань, ціннісних орієнтацій, то вони не завжди можуть адекватно реагувати на події, факти навколишнього життя.

Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – відхилення) – це поведінка, яка не відповідає загальноприйнятим або встановленим нормам. Девіантна поведінка й особистість, що її виявляє, викликає негативну оцінку з боку інших людей. Негативна репутація заважає позитивним змінам й викликає рецидиви девіантної поведінки. Тобто для девіантної поведінки характерні повторення і досить значна тривалість. Особливістю девіантної поведінки є те, що вона завдає значної шкоди самій особистості або іншим людям.

З метою профілактики і корекції відхилень у поведінці використовують індивідуальну і групову роботу з учнями, їхніми родинами. Але, на жаль, часто педагоги прагнуть не розв'язати проблему, а просто позбутися її, наполягаючи на відрахуванні учня з навчального закладу. Деякі викладачі застосовують жорсткі санкції стосовно важковиховуваних учнів: постійно сварять, соромлять при однокласниках, докоряють за погану поведінку, відсаджують за останню парту, часто викликають батьків, відправляють до кабінету психолога.

Тобто психолого-педагогічної підтримки потребують не тільки діти, а й перш за все педагоги, які працюють з такими учнями.

Мета: підвищити рівень поінформованості вчителів про можливі причини виникнення девіантної поведінки в дитини, особливості профілактичної роботи з дітьми даної категорії, підвищення компетентності в спілкуванні, осмислення взаємодії з позиції партнера, розвиток здатності до ігрової поведінки, розвиток рис, які сприяють моделюванню ситуацій спілкування з дітьми девіантної поведінки.

Завдання:

1. Розкрити поняття «девіантна поведінка».
2. Охарактеризувати можливі причини виникнення «девіантної поведінки».
3. Проаналізувати найпоширеніші помилки педагогів при роботі з дітьми з девіантною поведінкою.
4. Ознайомити з інтерактивними методами та прийомами профілактичної роботи.

Основні поняття для засвоєння: девіантна поведінка, класифікація соціальних відхилень С. О. Белічевої, конвенція, закон, права дитини, нормативно-правовий акт.

Обладнання: стільці по кількості учасників тренінгу, маркери, аркуші паперу А4, А3, А1; плакати, стікери, клей, ножиці, скотч, журнали, газети, кольоровий папір, кольорові олівці, підручний матеріал.

Вступний блок

1. Вправа «Вступ» (3 хв)

Вправа «Вступ» складається з таких кроків:

- представлення тренера;
- оголошення теми тренінгу;
- ознайомлення учасників з особливостями методики проведення заняття.

Вступне слово тренера. Тема сьогоднішнього заняття «Педагогічна компетентність вчителів у прийомах роботи з дітьми девіантної поведінки».

Теоретичний і практичний матеріал сьогоденного тренінгу допоможе краще пізнати себе, усвідомити глибинний зміст і суть поведінки дітей, навчитись аналізувати, регулювати свою та поведінку дітей.

Дане заняття не є серією лекцій, які бажано слухати в тиші, записувати та запам'ятовувати. Заняття практичного спрямування дасть нам змогу розглянути та використати вже напрацьований досвід.

Вправа 2. «Правила тренінгу» (3–5 хв)

Мета: установлення атмосфери довіри та співпраці між учасниками тренінгу.

Хід проведення

На початку заняття тренер пропонує кілька правил, далі учасники додають свої варіанти. Правила вписуються маркером на великому аркуші паперу та вивішуються на видному місці.

1. Спілкування за принципом «тут і тепер».
2. Конфіденційність.
3. Вимкнути мобільні телефони.
4. Говорити від власного імені.
5. Оцінювати факти, а не людину.
6. Активність.
7. Лаконічність.
8. Толерантність.
9. Відповідальність за свої слова та вчинки.
10. Чесність і щирість.

Висновок: отже, кожен із учасників тренінгу буде дотримуватись правил під час заняття.

Вправа 3. «Знайомство – візитка» (10 хв)

Мета: зблизити учасників один з одним, створити умови для ефективної співпраці.

Хід проведення

Тренер пропонує учаснику вибрати з пакету «кіндер-сюрприз» і відповідати на запитання:

1. Я працюю в цій школі, тому що...
2. Колектив ставиться до мене ...
3. Ціную в людині такі риси характеру...
4. Мене дратує, коли ...
5. Я сказала би про себе, що я...
6. Моїм другом в колективі є...

Після того, як всі відповіли, учасникам групи пропонується обговорити питання:

– Чи завжди збігаються ваші плани з нормами й вимогами, які вам пропонуються?

– Чи завжди є бажання щось виконувати і вибирати?

Висновок: бажання й вимоги не завжди збігаються з можливостями.

Вправа 4. «Очікування» (10 хв)

Мета: визначити очікування від тренінгового заняття та активізувати пізнавальний інтерес.

Хід проведення

Учасникам пропонується написати на стікерах, що мають форму зернятка, свої очікування від сьогоднішнього заняття. Потім кожен учасник прикріплює його на схематичне зображення «ріллі» на плакаті, нібито «садить» своє «зернятко» в землю.

Учасники заняття озвучують свої очікування по колу: « Я очікую від заняття...»

Висновок: очікуємо « урожаю» позитивних емоцій.

Вправа 5. «Перевтілення» (10 хв)

Мета: наблизити дорослих до позиції дитини, показати, що з віком погляди й світовідчуття людей змінюються.

Хід проведення

Всім учасникам тренінгу пропонується згадати ті моменти життя, коли вони були учнями, й закінчити речення з позиції свого особистого учнівського досвіду минулих років.

« Коли я вчилася в школі, то... »

«Коли вчитель був невдоволений моїми діями, то... »

«Коли я не була готова до уроку, то... »

«Коли мені було нудно на уроках, то ... »

« Найцікавішим у шкільні роки було...»

Після того, як речення дописано, учасникам групи пропонується озвучити свої відповіді й обговорити питання:

– Яка поведінка дитини вважається «важкою» для вчителя? Чому?

– Що таке девіантна поведінка?

– Як може проявлятися девіантна поведінка?

– Хто в школі найчастіше навішує на дітей ярлики «важкий учень», «хороший учень»?

Висновок: з віком ми забуваємо, які ми були самі, що відчували і якими очима дивилися на навколишній світ. Бажання й вимоги дорослих не завжди збігаються з можливостями дітей, тому іноді потрібно стати на позицію дитини, щоб краще її зрозуміти.

Вправа 5. «Притча про насіння»(10хв)

Мета: довести вчителям, що діти однакові, та водночас різні.

Хід проведення

Тренер зачитує учасникам притчу про насіння.

Одного разу жінка прийшла в крамницю.

Продавець її запитує:

– Що бажаєте?

Вона каже:

– А що у вас можна купити?

Продавець відповідає:

– Все.

–Тоді дайте мені, будь ласка, здоров'я, любові, поваги, успіху.

Продавець пішов за прилавок і дав їй маленький згорток з горошинами.

–І це все?

–Так. А хіба ти не знала, що в моїй крамниці продається тільки насіння.

Після даної розповіді тренер роздає учасникам кольорові цукерки – драже в прозорих пакетиках, що нагадують насіння.

Висновок: в нашому випадку маленькі кольорові горошини однакові, тому що всі вони солодкі; різні, бо тверді, є легші і важчі, серед них є горішок та родзинка, вони відрізняються за кольором, розміром. Так само і діти. Вони до нас приходять для того, щоб ми їм дали любов, повагу, успіх, а не навішували на них ярлики.

Вправа 6.«Серветка» (5хв)

Мета: показати вибірковість отриманої інформації, розвивати вміння працювати в колективі.

Хід проведення

Всі учасники групи одержують серветку і за командою тренера, ні з ким не розмовляючи, починають виконувати ті дії, які пропонує тренер.

Тренер. Складіть аркуш паперу навпіл і відірвіть лівий куточок; складіть аркуш паперу навпіл, відірвіть правий кут; складіть аркуш навпіл і відірвіть лівий кут; складіть папір навпіл і відірвіть лівий кут; складіть аркуш навпіл і відірвіть правий кут. Розгорніть серветку й подивіться, чи є однакові? Поміркуйте, чому вийшли різні візерунки на папері?

Висновок: кожен розуміє інформацію по-своєму. Дітям девіантної поведінки необхідно спільно, покроково розробити алгоритм дії, щоб одержати результат, якого ви очікуєте.

Вправа 7. Проективна методика «Дерево – Чоловічки» (5 хв)

Хід проведення

Інструкція: усім учасникам пропонуються аркуші з готовим сюжетом, а саме, малюнок дерева, на якому зображені чоловічки. Потрібно виконати ряд завдань. Зокрема, розглянути малюнок та описати його в деталях.

Опис завдань. Ви бачите на дереві та поряд з ним безліч чоловічків. У кожного з них – різний настрій і вони займають різне положення. Візьміть червоний фломастер і обведіть того чоловічка, що нагадує вам себе, схожий на вас, має такий самий настрій, як у вас. Ми перевіримо, наскільки ви уважні (Додаток 1).

Інтерпретація результатів: позиції, які вибирає учасник, є ототожненням свого реального та ідеального положення. З'ясуємо, чи є між ними різниця?

№ 1, 3, 6, 7 характеризують установку на подолання труднощів і перешкод, частіше – це працьовиті люди, успішно проходять адаптацію, не втрачають позитивного емоційного настрою, мотивовані на досягнення результатів;

№ 2, 11, 12, 17, 18, 19 – товариськість, доброзичлива підтримка, частіше мотивовані на спілкування, висока потреба в друзях, спілкуванні; важко переживають втрату дружніх відносин;

№ 16 – потреба в підтримці дорослих (батьків і вчителів), відчувають себе комфортно тільки тоді, коли в «полі зору» дорослих, мотивовані на успіх лише тоді, коли надається допомога ззовні;

№ 4 – стійкість положення, відкритість, мотивовані на успіх, проте не долають труднощів; високих навчальних результатів досягають рідко, необхідна підтримка в мотивації до навчання і міжособистісних відносинах;

№ 9 – мотивація на розвагу, але успішно проходять період адаптації, вимагають постійного контролю (можуть пропускати уроки, хитрувати), завжди – позитивні;

№ 10 – комфортний стан, мотивація на успіх, частіше – порушення уваги, неуважність, забудькуватість, бажання будь-яким способом бути в центрі уваги, нормальна адаптація;

№ 15 – комфортний стан, успішна адаптація, частіше – високий інтелектуальний рівень, нормальна соціалізація, хороші організатори, позитивне ставлення до світу і себе;

№ 5 – стомлюваність, загальна слабкість, невеликий запас сил, астеничні, потребують допомоги і підтримки;

№ 20 – завищена самооцінка, претендують на лідерство за будь-яку ціну, іноді дезадаптація (якщо особисті амбіції не реалізуються);

№ 13, 21 – відособленість, замкнутість, тривожність, іноді – агресивність, частіше – дезадаптація; потребують допомоги і підтримки;

№ 8 – відособленість від навчального процесу, втеча у себе, частіше – відкинуті колективом, дезадаптація, потребують постійного психологічного супроводу;

№ 14 – кризовий стан, «падіння у прірву», високий ступінь дезадаптації, потребують пильного спостереження, постійного психологічного супроводу.

Вправа 8. « Моє майбутнє » (5хв)

Мета: з'ясувати, чи залежить наше майбутнє від нас самих чи від зовнішніх обставин.

Хід проведення

Роздається кожному по 2 аркуші формату А4 . На одному з них написано: «Моє майбутнє залежить від мене». На іншому – «від зовнішніх обставин». По центру листка вписуємо, як і де ми можемо інфікуватися, а навколо, що може спричинити зараженню. Відповіді озвучуємо.

Висновок: наше життя в наших руках, і те, як ми його побудуємо, залежить від нас.

Вправа 9. Підведення підсумків. Вправа «Зернятко » (5 хв)

Мета: з'ясувати, чи справдилися очікування від тренінгу.

Хід проведення

Кожному учаснику роздається стікер, на якому він має написати, чи проросло його «зернятко». Учасник зачитує, що йому було цікаво і чи його очікування справдилися, Згодом всі наклеюють свої стікери-очікування на «колосок», що розміщується на ватмані.

Висновок: чим вищий «колосок», тим більший заряд позитивних емоцій та взаєморозуміння у колективі.

Вправа 10. «Добра сім'я» (5хв)

Хід проведення

Шановні колеги! Хочу вам розповісти чудову китайську притчу про добру сім'ю, в якій більше 100 осіб жили разом мирно й дружно, без сварок і суперечок. Правитель країни позаздрив їхній злагоді й спеціально приїхав дізнатись, у чому ж тут секрет. Старійшина всього роду довго щось писав на папері, а потім віддав його правителю. На аркуші було лише три слова: ЛЮБОВ, ТЕРПІННЯ, ПРОЩЕННЯ.

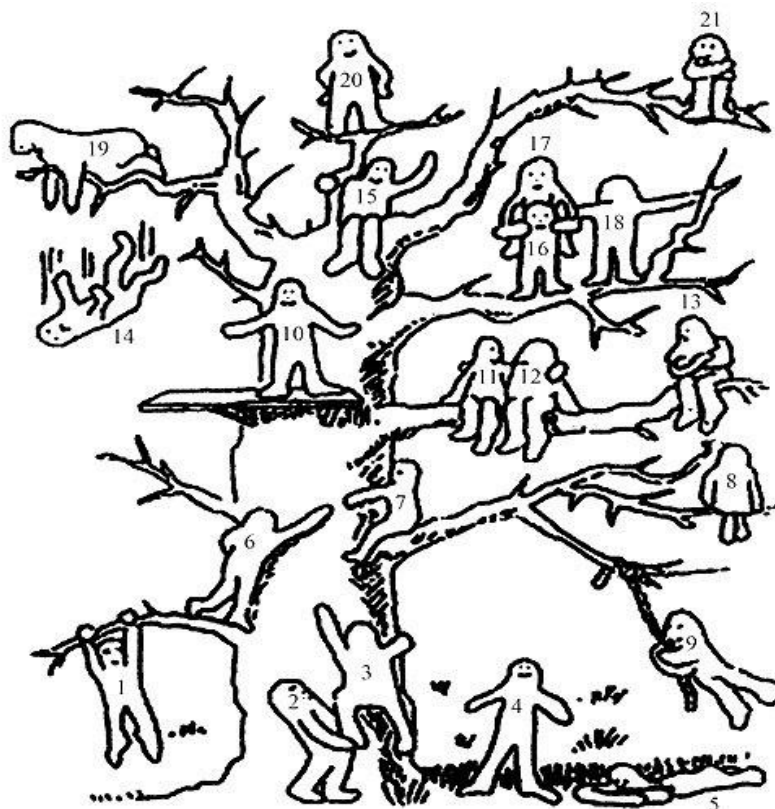
– І це все? – здивувався правитель.

– Так, – відповів старійшина...

Так само і в нашій роботі потрібно, щоб були любов, терпіння, прощення.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Пам'ятка для вчителя

- ◆ Завжди говоріть правду дітям, навіть тоді, коли це не вигідно для Вас.
- ◆ Не намагайтеся силою досягти успіху.
- ◆ Будьте великодушними – умійте прощати.
- ◆ Не забувайте хвалити.
- ◆ Хваліть в міру.
- ◆ Помічайте найменші успіхи учня.
- ◆ Оцінюйте тільки вчинки дитини, а не її саму.
- ◆ Старайтеся знайти ключ до кожного.
- ◆ Починайте навчання з радості.
- ◆ Висловлюйтеся якомога ясніше та чіткіше.
- ◆ Не вбивайте у дітях віру в казку.
- ◆ Пам'ятайте, що дитинство – це не ті дні, що були, а ті, що запам'яталися.
- ◆ Краще виховання – запрошення учнів до роздумів, аналізу власних дій.
- ◆ Тільки добре знаючи дитину, можна впливати на розвиток її духовного світу.
- ◆ Визнавайте право учня на помилку.
- ◆ Дитина ставиться до дорослих так, як вони ставляться до неї.
- ◆ Не можна говорити учням тільки про їх недоліки.
- ◆ Не використовуйте оцінку як засіб покарання. Мотивуйте учням виставлені оцінки.
- ◆ Необдумане покарання приносить багато шкоди.
- ◆ Несправедливість вчителя – злочин.
- ◆ Від постійних невдач діти озлоблюються.
- ◆ Умійте вислухати учня – це його шанс утвердитись, висловити власну думку.
- ◆ Не перебивайте учня, ніхто не знає наперед, що хто скаже.
- ◆ Не глузуйте з учня і не дозволяйте це іншим дітям. Поважайте його як особистість.
- ◆ Не карайте учня, не з'ясувавши причини вчинку.
- ◆ Розвивайте інтерес в учня до навчання предмету.

Індивідуальні поради

- ◆ Вивчайте законодавчі, нормативні та методичні документи, новини науки, педагогіки, перспективний педагогічний досвід, реалізуйте їх у роботі.
- ◆ Не перебивайте відповіді учня, вислухайте думку до кінця, виявляйте увагу до змісту відповіді.
- ◆ Не спішіть самостійно відповідати на поставлені запитання, дочекайтеся відповіді учнів.
- ◆ Слідкуйте за власним мовленням, бо це найкраща школа формування мовної культури учнів.
- ◆ Виявляйте твердість і послідовність в оцінюванні знань школярів. Дотримуйтеся об'єктивності.
- ◆ Не поспішайте надавати допомогу з дріб'язкових питань. Хай школярі привчаться власними зусиллями долати труднощі.
- ◆ Всіляко формуйте у вихованців віру у власні сили та можливості.
- ◆ Перед тим як включати учнів у самостійну роботу, запропонуйте їм раціональний спосіб дій.
- ◆ Запитання ставте до всіх учнів класу, а потім запропонуйте певному учневі відповісти на нього.
- ◆ Залучайте учнів до екскурсійної, пошуково-дослідницької роботи, конкурсів, проектів, програм, естафет, збору колекційних матеріалів

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурлеєва Т. С. Підліток: становлення відповідальності. К.: Шк. світ, 2010. 128 с. (Бібліотека шкільного світу).
2. Літковська О. В. 100 притч для тих, хто вчить, і тих, хто вчиться. К.: Шк.світ, 2012. 224 с.
3. Лопатіна О. О. Скребцова М. В. Притчі для дітей і дорослих. 68 притч про головне. Любов, материнство, мистецтво, сенс життя. Х.: ВГ «Основа». 144 с.
4. Луценко Ю. А. Діти-правопорушники: що робити? К.: Шк. світ, 2010. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
5. Оржевська В. М., Пилипенко О. І. Превентивна педагогіка. Навч.посібник. Черкаси, 2007. 200 с.
6. Скребцова М. В. Х.: Вид. група «Основа», 2015. 142 с.
7. Соколова Н. Підтримка дітей групи ризику. Соціально–педагогічні й психологічні аспекти. *Соціальний педагог. Шкільний світ*. 2013. № 5(77). С. 33–36.

8. 101 притча для навчання і виховання / упоряд. Чиренко Н. В. К.: Вид. група «Шкільний світ», 2015. 216 с.

9. Турішева Л. В., Гончаренко О. В., Вивчення особистості школяра і педагога. Х.: Вид. група «Основа», 2007. 144 с.

10. Червонна Т. В. Проблемний підліток і проблеми підлітка / упоряд. Тетяна Червонна. К.: Шк. світ, 2010. 128с.

Електронні ресурси:

11. Прояви асоціальної поведінки URL: autta.org.ua

12. Профілактика правопорушень та злочинності серед школярів. URL: [klasnaocinka.com.ua/ article/vpravi-dlya-provedennya-treningu.html](http://klasnaocinka.com.ua/article/vpravi-dlya-provedennya-treningu.html)

13. Превентивне виховання та профілактика негативних явищ. URL: shevch-sakhnov.edu.kh.ua/.

ВИХОВНИЙ НАПРЯМ

Бойко Оксана Олексіївна,
заступник директора з виховної
роботи Городищенської ЗОШ
I–III ступенів

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ З ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ТЕМУ «МИ Є. БУЛИ. І БУДЕМ МИ! Й ВІТЧИЗНА НАША З НАМИ!»

Вдивляюсь у вечірнє тихе небо,
Надворі легкий вітер повіває,
Тоді мені здається, що, напевно,
Багатства в світі більшого немає.

Як погляд раптом кину на калину,
По вінця серце гордість наповняє,
І знов мені здається, що, напевно,
Багатства в світі більшого немає.

Згадаю, як боролись українці,
Проливши кров сміливу серед поля,
Та кров в червоні ягоди зібралась.
Рясна калина – це для мене воля!

Коли лишень я прибіжу до хати,
То на столі, як сонце, хліб сіяє,
І знов мені здається, що, напевно,
Багатства в світі більшого немає.

Як гляну на усміхнені сестрички,
На маму, тата, дідуся й бабусю,
Тоді за них, за всі багатства рідні
Я щиро Творцю-Богу помолюся.

Актуальний діалог

Донька (*приглядається до книги і уважно читає*). «Герої! Герої! Герої! Найкращі України сини...» О! Яка дивна книга! Напевно, ці герої дуже любили Україну, мій любий солов'їний край, тому і залишилися жити на її сторінках. Хто вони? Мамо, матусенько! (*Входить мати*). Ось поглянь – книга! Розкажи мені про славних героїв.

Мати. Сторінки цієї книги – це історія країни, в якій ти живеш. Зараз Україна – самостійна держава. Але так було не завжди. Наша земля, донечко, щедра, родюча, з прекрасним кліматом, тому часто ворог зазіхав на благородний край.

Донька. Хто ж тоді, мамо, боронив нашу волю?

Мати. Козаки, дитино, козаки! Справжні лицарі, билися, як леви, поважали звичаї, без волі життя не уявляли, тому і боролися за неї не на життя, а на смерть.

Донька. Як би я хотіла зустріти хоч одного славного козака, який вмів свободу здобувати!

Мати. Хочеш – побачиш! Нездарма ж кажуть: «Козацькому роду – нема переводу». А ось про козаків, чиї славні подвиги увійшли в історію, можна дізнатися вже з першої сторінки нашої незвичайної книги.

Мати. Так, славна Запорізька Січ! Вона була близько двох із половиною століть. З доброї волі козаки стерегли кордони своєї Батьківщини, а не за наказами царів і государів.

Донька. Значить, козак – це вільна людина?

Мати. Так, правильно думаєш. А слово «січ» походить від слова «висікати», тобто розчищати місце. Січ називали ще «кіш», що в перекладі з татарської означає «тимчасова стоянка війська».

Донька. Козаки – це справжні лицарі!

Мати. На згарищах нашої історії, донечко, що не сторінка – то героїчний подвиг українців.

Донька. Мамо, я знаю українську пісню про героїв, які вміють нашу Україну і захистити, і розвеселити (*співає*)

Ой у лузі червона калина похилилась,

Чогось наша слава Україна зажурилася...

А ми тую червону калину підіймемо,

А ми тую славу Україну розвеселимо...

Мати. Це – стрілецька пісня. Вічножива, солов'їна, рідна пісня. Нею навіки написана наступна сторінка нашої славної історії.

Донька. Цікаво! Хто вони – січові стрільці?

Мати. Створені в розпал Першої світової війни, легіони січових стрільців були армією справжніх інтелігентів, носіїв високих ідей і благородних ідеалів. Ніщо не могло зупинити бажання вибороти кращу долю для свого народу.

Донька. Вже більше ста років минуло з того часу, як стрільці захищали незалежність?

Мати. Так, донечко. А у своєму зверненні до народу стрільці записали: « Ми пішли на цю світову завірюху лише тому, щоб наша Україна мала своє місце під сонцем».

Донька. О! Яка страждальна моя земля!?

Мати. Понад 40 тисяч 17-річних юних синів нашої Галичини, котрі в буремний 1918 рік підняли свої голови, віддали життя за волю, за кращу долю. Залишилася жити пісня стрілецька та білі березові хрести на могилах...

Донька. Розкажи, матусю, про незабутній вчинок отих хлопців. Вони такі молоді, а в руках зброя...

Мати. Їх було 300... 29 січня у нерівному бою біля станції Крути гімназисти і студенти взяли у свої дитячі руки зброю, щоб захищати столицю молоді Держави.

Донька. Напевно, вони так цінували незалежність України, як і козаки?

Мати. Вони, донечко, просто знали: Київ захищати нікому. І пішли...

Мати. Запам'ятай, донечко, що одна людина – це лише іскра, а вкупі – вогонь.

Донька. То легше свободу здобувати в єдності! Разом – ми сила!

Мати. Борців за свободу ніщо не минало:

Ні табір ГУЛАГу, ні куля сліпа.

За рідну Вкраїну і душу, і тіло,

Як дань віддавали герої УПА.

Донька. УПА – Українська Повстанська Армія... Я чула від свого дідуся, що УПА була народною армією. Розказував він і про Євгена Коновальця (вулиця Тернополя названа на його честь), Романа Шухевича.

Мати. Дуже добре, що запам'ятала наших героїв. А їх ще багато... багато...

Донька. Напевно, і героїв УПА немало загинуло за мою Україну?

Мати. Найжорстокіших катувань зазнали воїни української армії, котрі боролися в підпіллі з більшовизмом. Каральні війська по-звірячому розправлялися навіть із мирними людьми, які підтримували борців за волю (*схилилася, плаче*)...

Донька (*співає*).

Ой не плачте, мамо, син героєм став,

Він за Україну голову поклав...

А це, матусю, повстанська пісня?

Мати. Так, ти дуже уважна. Вона про невідомого вбитого партизана, що під старим дубом лежав, а дуб – під Львівським замком. Цю повстанську пісню добре знають у нашому селі.

Донька. А звідки я можу більше дізнатися про УПА та її героїв?

Мати. Про повстанців УПА розкаже наступна трагічна сторінка України.

Мати. Дорогою ціною заплатив український народ за участь у найстрашнішій за всю історію людства війні 1941–1945 років. Хоч рідіють ряди ветеранів, але не зникає з пам'яті великий подвиг і трагедія нашого народу. Про це нам розкаже наступна трагічна сторінка нашої історії.

Донька. Невже на захист країни піднявся весь народ?

Мати. Так. Поруч із дорослими воювали навіть діти. Яке то велике щастя мати над головою мирне, сонячне небо! А в тому далекому 41-му році, коли твої дідусь і бабуся були такими, як ти, маленькими дітьми, тихого червневого ранку фашистські літаки почали скидати на міста і села перші смертоносні бомби.

Донька. І так почалася Велика Вітчизняна війна?

Мати. Так. І ми повинні пам'ятати про тих, життя яких забрала війна... Скільки матерів, сестер, коханих чекали і не дочекалися своїх синів, чоловіків...

Донька. Матусю, я чула, що герої, які віддали життя у боротьбі з фашистськими загарбниками перетворились у журавлів, які щовесни пролітають над нашою хатою.

Мати. Можливо, донечко, адже пам'ять вічна, герої не вмирають.

Донька. Мамо, як прийде весна, я нарву великий букет польових квітів і понесу до обеліска. Я так вдячна невідомому солдату за мир, за безхмарне небо.

Мати. Я тішуся тобою, бо ти зрозуміла, що свободу завойовують. Дивлюсь на тебе й не знаю, як розповісти тобі про героїв Небесної Сотні, які є наступною сторінкою нашої книги.

Донька. Мамо, наша історія зіткана із світла і темряви, з радості і болю... Чому знову плачуть матері? Чому і ти така сумна? Хто вони – Небесна Сотня?

Мати. Матері плачуть, бо здорові молоді хлопці віддають життя за цілісність України, а їм тільки-но вчитись, працювати, кохати... Як же можемо й ми, матері всієї України, не відчувати болю втрати чийогось сина, батька, навіть дочки...

Трагічна наша історія. 18–21 лютого 2014 року в центрі нашої столиці на Майдані Незалежності загинули люди лиш за те, що хотіли по правді жити.

Донька. І їх була сотня?

Мати. Можливо, й більше. Але перших загиблих сміливців, які взяли в руки не військову зброю, бо були мирними протестувальниками, було близько сотні. Серед них студенти, вчителі, художники, архітектори, будівельники, журналісти, фотографи, кореспонденти...

Донька. І вони теж не боялися, бо хотіли бачити Україну державою, в якій панує справедливість і повага до людини.

Донька. Мамо, я хочу миру! Невже мир у моїй Україні – це не більш, ніж казкова мрія?

Мати. Жити в спокої – це будувати і сіяти, навчати і реалізовувати таланти. Ти, донечко, повинна вірити у краще майбутнє нашої України і робити все для того, щоб земля, на якій ти живеш, процвітала.

Донька. Мамо, я буду співати про Україну, намалюю її, як вродливу дівчину серед золотої пшениці, а вгорі – усміхнене сонечко.

Мати. Це і буде твоїм першим дарунком братам – українцям, захисникам нашої держави.

Донька. А можна, матусю, я відішлю свої малюнки Президенту, адже і від його рішення залежить, якою буде наступна сторінка історії моєї України.

Мати. Я, донечко, горджуся тобою, бо ти ростеш такою допитливою і хочеш бути корисною своєму народові.

Мати. Ось ми і перегорнули останню сторінку нашої незвичайної книги. Вся вона – в кольорових барвах. Бо мир – це світле сонце, чисте небо, усміхнені діти. Та пам'ять жива. Згадуй, донечко, тих, хто прагнув бачити Україну вільною. Вони – герої, що йшли крізь терни до зірок заради нас. «Ми є. Були. І будем ми! Й Вітчизна наша з нами».

Благання України

*Коли ламають білий кущ калини,
Вона від болю гнеться і ридає.
Отак ридає наша Україна,
Коли між нами єдності немає.*

*Вона і так уже не раз розп'ята,
Вона страждала стільки літ в неволі!
Чому ж тепер, коли діждалась свята,
Сини вже вкотре їй калічать долю?*

*Чи ж важко так знайти порозуміння,
Братерські руки над Дніпром з'єднати?
І спільним нашим пристрасним горінням
Для України жити і вмирати?*

*Здається, вже давно слова Тараса
Благали до вкраїнського народу.
Та, бач, Кобзар і нині не окраса,
Хоч клич до нас за єдність і свободу.*

*Єднаймося, браття, бо в єднанні – сила,
Бо тільки разом зможем відродити
Свою державу – Україну милу,
Щоб в ній щасливо і у мирі жити.*

Довбуш Оксана Василівна,
викладач історії
та суспільствознавчих дисциплін
Технічного коледжу ТНТУ ім. І. Пулія

СЦЕНАРІЙ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ НА ТЕМУ: «СИЛА ДУХУ, ЯКУ НЕ ЗЛАМАТИ»

Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення, першою чергою, своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку на планеті. Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Історія будь-якого народу містить періоди, дати, які є вирішальними і доленосними в його житті. Ми повинні пам'ятати і не забувати героїчні сторінки, коли проливали кров патріоти. Адже хто не знає минулого, той не вартий майбутнього. Серед виховних напрямків сьогодні найбільш актуальними виступають національно-патріотичне, громадянське виховання. Патріотизм – величний вияв нескінченної любові до рідного краю. Виховання патріотизму сприяє становленню чесних, великих, сильних людей, які не рахуються із ціною свого життя і здатні пожертвувати ним заради рідної землі. Патріотизм породжує впевненість у собі, волю в перемогу, віру в свою націю.

Працюю над проблемою «Формування національної свідомості, патріотичних почуттів учнів засобами національно-патріотичного виховання».

Мета досвіду: виховання молодшої людини – патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, демократичну, правову державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізовуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури. Передача молодшому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду, і на цій основі – формування особистісних рис громадянина України: національної свідомості, розвинутої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей, таланту. Виховну мету намагаючись реалізувати як на уроках історії, суспільних дисциплін, так і в позаурочний час (під час проведення просвітницько-виховних годин, вечорів).

Сценарій виховного заходу «Сила духу, яку не зламати», входить до збірки сценаріїв «Хоробрі серця». Він присвячений героям сучасності – Небесній Сотні, воїнам, які воюють на Сході України, що тісно переплітається з подвигами минулих поколінь – козаками, героями Крут та ОУН-УПА.

Цей сценарій можна використовувати для проведення заходів, спрямованих на реалізацію патріотичного виховання в закладах системи освіти та культури.

СИЛА ДУХУ, ЯКУ НЕ ЗЛАМАТИ

(вечір, присвячений героїчним сторінкам історії України)

Мета: вшанувати пам'ять героїв Крут, героїв ОУН-УПА, героїв Небесної сотні, солдатів-героїв, які воюють на Сході; прищеплювати любов до Батьківщини, виховувати патріотичну свідомість, розвивати бажання стати гідними громадянами України.

Обладнання: Стіна пам'яті Небесної сотні (Прапор України, надписи «Герої не вмирають», на підлозі – надпис із маленьких свічок «Героям слава»,

стіл, на столі вишитий рушник, ікона Божої матері, свічка, квіти з чорною стрічкою.

Звучить за сценою

Україно моя! Ти не вправі тих хлопців забути, – Їх стежки полягли, наче зморшки, до твого чола. Побратими мої! Ви не вправі тих хлопців забути, Бо жива Україна, і правда на світі жива.

Ведуча. На згарищах нашої історії, де, що не сторінка – то купа попелу або до біла випалена пляма, як на стертому пергаменті, починають проступати рядки, якими могли б пишатися найбільші народи Європи.

Ведучий. Такими рядками в книгу української історії вписано героїчні подвиги юнаків, що полягли за незалежність молоді української держави на станції Крути 29 січня 1918 року.

Ведуча. Подвиг славних воїнів УПА, які прославили себе як оборонці рідного краю та як патріоти, що боролися за вільну Україну.

Ведучий. Подвиг героїв «небесної сотні», які пролили свою молоду кров за наше майбутнє та майбутнє нашої України.

Ведуча. І, звичайно, подвиг українських солдатів, які воюють зараз на сході нашої держави, проявляючи мужність, хоробрість, патріотизм та щире віру у перемогу над російським агресором.

Ведучий. Історія 20-го та початку 21-го століття немов переплітається, немов перегукується, немов пишеться за уже відомим сценарієм. Сьогодні ми спробуємо провести паралелі – паралелі нашої кривавої історії.

Ведуча. 1918 рік... 13-тисячна більшовицька армія рушила на незахищений Київ, молоді люди взяли у свої ще майже дитячі руки зброю, щоб захищати столицю молоді держави.

В них молода ще гає кров,

У них в думках не має бруду.

А в серці гріється любов

До обездоленого люду.

Ведучий. Кажуть, їх було 300. Як і тих молодих спартанців, що захистили під Фермопілами честь і волю стародавньої Еллади.

Ведуча. Чи вірили вони, що залишаться живими? Чи сподівалися, що своєю смертю таки перепинять шлях завойовникам?

Ведучий. Ми не знаємо про це... Напевно, гімназисти і юні студенти про це не думали. Вони просто не хотіли бути рабами. Вони знали: захищати столицю нікому... І пішли.

СЦЕНКА: ЗА СТОЛОМ СИДИТЬ МАТИ І ДОНЬКА

Мати: Чому його так довго немає? Він мав уже повернутися додому. Чи щось трапилося? Ой, і не добрий сон мені наснився. Чує моє материнське серце щось лихе, недобре мені сьогодні цілий день, робота не береться. Думки різні в голову лізуть. Ох і не добре мені.

Донька. Матусю, мамочко, не хвилюйся, що ж могло трапитися, затримався десь і з хлопцями, скоро прийде.

НА СЦЕНІ

Грицько. І тут немає. (Виходить Микола)

Микола. Грицько, здоров козаче. І ти тут?

Грицько. Як бачиш. Послухай, ти не бачив серед наших Вітька Туркевича?

Микола. Ні, щось не видно нашого вічного революціонера. Пам'ятаєш, як комендант військової школи, отой старий полковник, благав нас: «Куди ж вам проти московської армії? Ви ж проти неї не встоїте, ви ж і стріляти як слід не вмієте». Як твій Вітько вигукнув «стріляти навчимося у бою» А тепер, може, десь вирішив пересидіти.

Грицько. Не смій так про нього, Та він серед нас найвідоміший, найпереконаніший патріот, готовий в ім'я України...

Микола. Мовчу! Мовчу! Пробач.

Грицько. Ти ще забув, що він один на смілився сказати полковнику: «В тому, що в Україні немає війська, не наша провина, а ваша, полковнику.»

Микола. Мовчу, мовчу, пробач. А тобі, ще і сімнадцяти не має – кажуть до куреня можуть не взяти.

Грицько. Облиш, мене. Чуєш, я все одно піду.

Микола. Та заспокойся ти, я ж жартую. Мабуть, просто нервую. Та ти тільки подивись, скільки хлопців з нашої гімназії.

Грицько. Я хвилююся, батьки ж мої не знають, що я записався в курінь, що іду на війну. А потім, мій зріст... а якщо обмундирування на мене не буде ?

Микола. Не хвилюйся, повернешся героєм – все пробачать. Та не нервуй ти так.

Грицько. Я не відступлюся. Я знаю, і мій батько мене навчав, що Божа ласка рятує Україну від гноблення, і народ буде нагороджений волею і добробутом, а я буду в цей час стояти осторонь? Нізащо!

Микола. Тихо! Заспокойся. Ходімо дізнаємось, чи видають одяг.

Грицько. Та ти іди. А я напишу кілька слів батькам і теж прийду.

(СІДАЄ ПИСАТИ ЛИСТА)

Голос за сценою. Мамо, матусю, матусенько! Мамо, мені так страшно, але я скорюся. Матусю молися, щоб Господь дав нам сили здолати ворога і повернутися живим.

Ведуча. 29 січня. Крути. Гімназисти і студенти. Найстаршому – 21, молодшим по 14-16 років. По 30 набоїв для кожного. Тут відбувся перший і останній бій юних захисників української незалежності.

Донька. Пішли... Будуть боронити Україну перед загарбниками... Такі молоді. Грицько лише 16 років має. І Микола піде (з жалем). Миколо, я не хочу, щоб ти йшов. Чуєш? Я вмолю тебе і ти не підеш. Ти послухаєш мене.

Україно! Чому ти забираєш найдорожчих мені людей?

Ти хочеш, щоб вони пішли в бій, а якщо вони загинуть? Я цього не хочу. Я не пущу їх... Та чи послухають вони мене? Це ж для України, яку вони так люблять. А хіба я не люблю України? Я люблю її так, як і Микола, і Грицько.

Нехай ідуть обидва! Нехай принесуть Україні багато слави!

Ведучий. Українські матері! Чи є у світі більша любов від материнської? І чи є більша мужність і сила духу, ніж власноруч пооблагословити своє дитя на загибель за честь і волю України?

Ведуча. Це вже потім будуть голосіння і сльози...

Потім, коли після тимчасового вигнання більшовиків з Києва виїдуть матері на станцію Крути, щоб розшукати до невпізнання понівечені тіла своїх дітей.

Ведучий. Потім, потім... коли ховатимуть останки тих, кого вдасться знайти, коли напівбожевільна мати благатиме, щоб відкласти похорон, доки вона відшукає голівоньку свого порубаного сина...

СЦЕНКА: ХЛОПЕЦЬ ТА МАМА

ХЛОПЕЦЬ ЧИТАЄ

Мамо, не плач. Я повернусь весною.

У шибку пташинкою вдарюсь твоєю.

Прийду на світанні в садок із росою,

А, може, дощем на поріг упаду.

Голубко, не плач. Так судилося, ненько,

Що слово матусю вже не буде твоїм.

Прийду і попрошуся в сон твій тихенько

Розкажу, як мається в домі новім.

Ведуча. Із 300 понівечених тіл вдалося розшукати лише тридцять, яких урочисто поховали на Аскольдовій могилі. Ця могила є дзвоном пам'яті, що промовляє до живих.

Ведучий. Страшну ціну заплатила Україна за довірливість українських політиків, які надто пізно зрозуміли свою помилку, коли Росія розпочала відкриту агресію проти Української Народної Республіки. Та було це надто пізно...

СЦЕНКА: РОСІЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК

Російський історик. Я, русский историк, протестую! Я протестую! Это грязные инсинуации! Всем известно, это была не агрессия, а братская помощь украинскому народу. Я протестую товарищи...

Український історик. Я – не протестую. На жаль, я і більшість українських істориків, я не вмю протестувати... А якби вмів, то не був би істориком, а довбав би руду на Колімі, валив би ліс у тайзі чи гнив би в землі на Соловках. Я не протестував. Я писав те, що від мене вимагали. Я мучився – і брехав, брехав – і мучився. Сьогодні я щасливий тим, що можу сказати правду. А я усі роки знав і мучився. Знав і мовчав. Простіть мені, люди.(схиляє голову)

Ведуча. 2013–2014 рік. Здавалось би, доля нарешті подарувала нам унікальну можливість стати самостійною європейською державою, але історія повернула нам ще одні Крути. Майже через 100 років історія повторюється. І знову молодь, студенти, вийдуть на центральну площу Києва, виборюючи свою гідність.

Читець. Для чого люди вийшли на майдан?

Що їхні сонні душі розбудило?

Розвіявся густий-густий туман,

Що прикривав всю правду так грайливо...

Для чого мерзнем, нащо стоїмо?

Бо хочем Україну ми підняти!

Її «Європою» ми гордо назовемо

Бо вона гідна статус такой мати.

У всіх містах, великих і малих,

У всіх куточках неньки України

Всі люди, всі від юних до старих

Пророчать позитивні й стрімкі зміни.

Тож не сидіть тихенько в стороні,

Не будьте ви до цих подій байдужі!

Бо знайте, ви сьогодні не одні!

А разом ми – нестримні й справді дужі.

Ведучий. На майдані уже були перші жертви, чути було стогони поранених, але українці з рідкісною впертістю боролися далі. Ніхто не думав відступати. Із останніх сил боронилася молодь від ворога, який розстрілював її на короткій дистанції.

Ведуча. 22 січня 2014 року Україна мала би святкувати 95 річницю Злуки двох держав, УНР та ЗУНР, проте цей день став самим кривавим Днем Соборності.

Ведучий. Справжні бої розгорнулися в центрі Києва 18–20 лютого: на вулицях Інститутській, Грушевського, на Європейській площі, майдані, Маріїнському парку. Навколо – вибухи, стогін, горе .

Ведуча. Тисячі поранених і близько 100 людей було вбито. Серед них – науковці, викладачі, студенти, вчителі, художники, архітектори, театральні режисери, громадські активісти. «Небесна сотня» своїм життям викупила свободу для мільйонів українців і дала шанс збудувати нову демократичну правову державу.

Ведучий. Кожен з «Небесної сотні», як і ми з вами, мали свої сім'ї, батьків, друзів, захоплення, свої симпатії, свої мрії. Вони були звичайними людьми. І в останню мить віддали нам саме найдорожче – своє життя. За нас віддали. Аби ми жили. Долюбили за них, домріяли за них, пісень за них доспівали.

ЧИТЕЦЬ: НЕБЕСНИЙ СОТНИК

Не хотів я бути героєм,
Хоч вони і не помирають,
Не хотів я стояти за волю,
Бо неволі у собі не маю.
Але йду і пробач мені, мамо,
Що назад вже не повернуся,
І твоя не загоїться рана,
Хоч героєм між люди назвуся,
Бо твій син до Небесної сотні,
Долучився від кулі у спину,

Не хотів я стати героєм,
Просто я любив Україну!

Ведуча. І знову українські матері оплакували своїх дітей, ридала Україна, вкриваючись гірким смутком та болем.

Мати і син

Мені колискову ангел співає,
І рана смертельна уже не болить.
Ти знаєш, матусю, й тут сумно буває
Душа за тобою, рідненька, щемить.
Мамочко, вибач за чорну хустину
За те, що від нині будеш сама.
Тебе я люблю. І люблю Україну
Вона, як і ти, була в мене одна.

Ведуча. 1941–1945 роки. Війна розпочалася зненацька та швидко увійшла в кожне місто, село, кожен дім. Це були жахливі часи для всіх жителів України. Скільки пролито крові, скільки сліз матерів, скільки переживань та скільки загиблих забрали з собою роки війни.

Ведучий. Жорстокі та антилюдські політичні системи комуністичних та фашистських режимів спричинили ріст державницьких та патріотичних почуттів мирного населення, котре масово вливалось в ряди ОУН-УПА. В основному молоді хлопці та дівчата вели успішну, але кровопролитну війну з комуністичним режимом. Зброю, боєприпаси, уніформу діставали в бою, а мирне населення всіляко підтримувало військові підрозділи УПА.

СЦЕНКА про УПА

Командир УПА. Брешеш, якщо ти не енкаведист, то мабуть дезертир, бо фронт он ваш де, а ти...

Солдат. Я на фронті, це ви по лісах ховаєтесь

Командир УПА. Саме ми тут били німців, поки твій фронт накивав п'ятами аж до Волги, і своїх земель на відміну від таких, як ти, не кидали і до комуністів теж не перебігали.

Он подивись на них – змордовані сільські люди, всі як один готові віддати життя за Україну , бо вони герої. А ти хто? Зрадник.

Дівчина Зв'язкова. Ми боремось за наш народ, за нашу свободу, за ці Карпати. За сотні років, кого тут не було. Австрійці, румуни, німці а ось і прийшли руські. Як ми могли дозволити це? Чому ми весь час чекаємо якогось рятівника? Поляка чи того руського? Котрий прийде і подарує нам волю? Рятівники приходять і шматують Україну. Чому ми такі, чому ми всі такі? Зрозумій, лише самозахист та згуртованість збереже нас від остаточного самознищення.

Ведуча.

Що вони взяли
З собою в могили?
Журу важку,
Немов льодяні брили,
Постріли в груди,
Осколки гранат,
Смуток великий
Ранених Карпат
Любов свою щирю
До рідної мами –
Ось що вони взяли
Навіки до ями.

Ведучий. 2014 рік... Життя поставило перед нами чергове випробування. І знову Росія... Росія ніяк не може пробачити Україні її незалежності. Ліна Костенко писала «У кожної нації є свої хвороби, але в Росії вони не виліковні»

Ведуча. Анексія Криму... Схід... Саме там точаться криваві бої, саме там вирішується майбутнє України. З терористами та з професійними російськими військовими воюють найкращі її сини.

Ведучий. Загроза з боку Росії змусила об'єднатись всіх українців. Підприємці, адвокати, успішні працівники великих компаній взяли вперше до

рук зброю, медичні працівники під обстрілами Градів, Смерчів вивозять поранених з поля бою, без сну та відпочинку борються в операційних за життя українських військових. Волонтери, саме вони одягають, годують наших бійців. Кожен свідомий українець став волонтером, допомагаючи коштами, продуктами, ремонтуючи техніку, виготовляючи обігрівачі та маскувальні сітки.

Ведуча. У нас на зв'язку наш кореспондент з передової Василь Яблонський з останніми новинами.

СЦЕНКА

Кореспондент. Хлопці, скажіть як давно ви служите?

Боєць 1. Служу з серпня місяця, я – доброволець.

Боєць 2. Я державний службовець, на службу потрапив за мобілізацією. Мені прийшла повістка – подзвонили з воєнкомату. Була навіть можливість «відкосити»– мені пропонували, але вирішив, що піду воювати, адже я був на Майдані. Тому з чистою совістю погодився, пішов до воєнкомату, дав свою згоду, і тепер я в армії. З 1-го серпня – в зоні АТО.

Кореспондент. Чи маєте попередній досвід війни?

Боєць 1. Маю, служив в Чечні .

Боєць 2. Я бойового досвіду не маю

Кореспондент. У чому різниця між нашим АТО та війнами, в яких брали участь?

Боєць 1. Росія в Чечні біла по населених пунктах, не було різниці, який населений пункт, чи є мирні жителі. Тут ми не б'ємо по населених пунктах, а терористи/сепаратисти б'ють, Точно так Росія робить, як у Чечні, так і тут.

Кореспондент. Ваші враження від АТО? Що вразило найбільше?

Боєць 2. Вражають найбільше люди, які оточують. Вони найбільше вражають! Тому що, дійсно, багато людей прийшли сюди за покликом серця, тому що не можна сидіти вдома.

Боєць. Свої враження, переживання я скажу віршем.

Я прийду з війни і гляну в очі

Тому, хто каже, що жити не хоче.

Кому набридла робота, нудне телебачення,
Розповім трішки, що бачив я...
Кому надто зимно вночі, сильна спека днем,
Чекали задовго таксі, змокли під дощем,
Як ми боялись заснути, навіть на мить,
Від пострілів «градів», ще й гроза гримить.
Та ми звикли спати під шум мінометів,
Чергували, щоб інші «здрімнули»... в наметі...
Ми спали там, брате, у ямах холодних,
Де гріють лиш мрії і туга за домом.
Бувало, що пили воду з калюж,
Вечеря для десятка – один підсмажений вуж.
В нас не було простуд, а може й були.
Ніхто і ніколи про це не говорив.
Найстрашніше, до чого там звикаєш,
Це, що кожного дня когось ти втрачаєш...
Ми не герої, як ви говорите...
Тут люди дуріють, стають душевно хворими...
Це все від війни... від великого горя,
Але більшість – сильна. Сильніша крові і болю...
Ми тут, бо ВІ там маєте жити у спокої,
Ми тут, бо так само хочемо миру...
І навіть, коли я лежу в окопі,
Ніколи не думаю про могилу...
Я мрію про дім, про роботу, сім'ю,
Як же я хочу скинути з себе броню...

Ведуча. В Україні триває АТО. Для когось АТО – це просто три букви, для когось справжнє випробування. Але усі ми розуміємо, що це війна, яку веде Росія проти України, війна на винищення українського населення, головним

завданням якої є підірвати патріотичний дух українців, щоб вони не мали змоги захищати свій суверенітет.

Ведучий. Війна, яка увірвалась в кожную домівку, яка принесла горе і смуток. Горе українським матерям, які хоронять своїх синів, горе мирним жителям, які втратили свої домівки, втратили спокій, втрачають своїх рідних, а найстрашніше – маленьких дітей. Частина України перетворилась на руїну .

Ведуча. Війна прийшла і в родини тернополян, серед них є родина Гурняків, які в жовтні 2014 року втратили свого сина Віктора, бійця батальйону Айдар, волонтера, фотокореспондента та відомого активіста на теренах Тернопілля. Сьогодні у нас особливий гість: рідний брат Віктора – ОСТАП ГУРНЯК, який написав власний вірш в пам'ять про свого улюбленого брата Віктора.

Ведучий. За одне століття Україна втратила найкращих своїх синів, цвіт української нації, справжніх патріотів. Тож вшануймо хвилиною мовчання Героїв: героїв Крут, Героїв небесної сотні, Героїв ОУН-УПА, героїв-солдатів, які загинули за Батьківщину.

Ведучий. Віримо, що цілісність нашої держави, скроплена кров'ю борців, залишиться непорушною, Повсякчас пам'ятаймо про незліченні жертви наших співвітчизників, покладені на вівтар незалежності, соборності, державності і в такий складний для нашої держави час нам залишається тільки одне. Це тільки щира молитва за нашу Україну.

Читець

Молюсь за тебе, Україно,

Молюсь за тебе кожен час,

Бо ти у нас одна-єдина –

Писав в своїх віршах Тарас.

Молюсь, як казав він, щоб у тебе

Не було між людьми війни,

Щоб завжди було чисте небо

На нашій стомленій землі...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. http://zhnyborody.te.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=291&Itemid=541
2. <http://doshkolenok.kiev.ua/skazki-legendy/459-virshi-pro-ukrainu.html>
3. <http://ditky.in.ua/ukraina>
4. <http://dovidka.biz.ua/virshi-pro-ukrayinu/>
5. <https://vk.com/virshiato>
6. http://www.yrok.net.ua/load/virshi_do_svjat/virshi_pro_vijnu_gerojiv_ato/207
7. http://zhnyborody.te.ua/index.php?id=292&Itemid=542&option=com_content&view=category
8. <http://www.pravda.lutsk.ua/ukr/news/60472/>
9. <http://pryvitannya.com/virshi-prisvyacheni-ukra%D1%97niskij-armi%D1%97-ukra%D1%97nskim-soldatam/>

Козак Ю. С.,
вчитель історії ТОНРЦ

ВИХОВНИЙ ЗАХІД НА ТЕМУ: «ТВОРЧИСТЬ МАЙДАНУ. ЖУРНАЛ НАРОДНОЇ ПАМ'ЯТІ»

Цей захід є особливим. Хочу пояснити чому. Протягом зими 2013–2014 років, коли відбувався Євромайдан, я, не будучи у Києві, переживала події Майдану вдома і в теплі, перед моніторами. Проте все ж намагалася постійно доносити до учнів свою думку і життєву позицію. Все найцікавіше, що зустрічала на просторах Інтернету, а саме: відео, аудіо, різні вірші і тексти, що стосувалися пережиття цих подій, намагалася поширювати у соцмережах і зберігала за давньою звичкою на ПК. Ніхто не міг ще у грудні передбачити ті трагічні події і випробування, які доведеться пережити нашому народу у 2014 р. та пізніше. Більшість із представленою тут матеріалу назбирала у «Однокласниках» та «Контактах», доступу до яких зараз немає. Все назбиралося по крупинках, пережите і виплакане, через те дуже дороге як пам'ять. Думка оформити це у виховний захід прийшла десь у лютому, а провела я його 4 березня 2014 року. Оформила у вигляді «Журналу народної пам'яті «Творчість майдану»». У заході використовувала відео та презентацію.

Творчість майдану. Журнал народної пам'яті

Наш журнал має три сторінки, як три місяці зими 2013–2014 рр.

Сторінка 1. Грудень

1. І я повстав. Душа спитала – доки?!

Втопили край у підлості і злі.

І я сказав: чужинці, дайте спокій.

Не сійте зради на моїй землі.

Уже і так насіяно. Вродило.

Вже не бере ні плуг, ані коса.

А ми ще є. І то найбільше диво,

що цей народ іще раз воскреса. Ліна Костенко.

2. Відвоюймо Україну, відвоюймо волю!

Відвоюймо нашу СЛАВУ і щасливу долю!

Відвоюймо, українці, честь свою омиймо!

Будьте прокляті, злочинці! Смійтесь, та не сильно!

Бо не довго вам сміятись, Нам не довго плакати!

Нам нема чого боятись, бо прийшла розплата!

Бо ми будемо стояти, "БАНДУ ГЕТЬ!" – кричати.

Нас не зженуть заметілі, Ні дощі, ні бурі.

Нас не зженете і ви, беркут в ворожій шкурі!

Ми стояли 8 діб – це лише початок!

Ми стоятимемо й рік... Встаньмо із лопаток!

Відео 1. «Гімн Євромайдану» (тут і далі джерело YouTube)

3. Немає "москалів" між нас, нема "бандерів,"

а, є – знедолений український люд.

І є сім'я – "міжгірських" ненажерів,

захочуть – милують, а схочуть, то й уб'ють.

Брати зі Сходу, плачем разом з вами,

коли в копальнях ваші діти мруть.

І серце розривається у мами,

в моїй мамі, як на шахтах дзвони б'ють.
А батько твій не може самокрутку
від трепету в руках одразу запалить.
А мій в той час – сльозу ховає хутко,
біда не в нас. Та в нас також болить...
З Донецька – ти, а я живу у Львові,
приїдь у гості, хлібом поділюсь.
Не страшно, що різниця є у слові,
я іншого, мій братику, боюсь.
Боюся тих, хто ділить нас з тобою
(в той час витесує гроби).
Боюся тих, хто кличе нас до бою,
мовляв, хай чубляться "презренні раби."
У мене на столі лиш картоплина,
а ти, хтозна, чи й вчора їв ...
Я вже не хочу, щоб моя родина,
й твоя також кормила упирів!
Немає "москалів" між нас, нема "бандерів,"
є Люди! Є Україна! Ти і Я!
І купка є "міжгірських" людоджерів,
то не вони... А ми – одна Сім'я!

4. Це ж треба мати сатанинський намір,
чаїть в собі невиліковний сказ,
щоб тяжко так знущатися над нами,
та ще й у всьому звинувачувати нас! Ліна Костенко.

5. СИНУ НА МИКОЛАЯ

Зима така тринадцята, з колючими морозами,
Та ти на це, мій Ангеле, сьогодні не зважай, –

Бо десь за перелазами, бо десь за перелогами
В свою щорічну подорож рушає Миколай.
Як солодко чекається гостинців під подушкою,
Але у час святковості назавжди ти затям, –
Щоб не прийшов поганий той Антипко із тітушками, –
Потрібно бути чемними і чесними всім нам.
І байдуже, що тато твій з колючою щетиною,
Що пахне незвичайно так він димом барикад, –
Бо стоїмо ми з хлопцями, що стали побратимами,
І знаємо – не ступимо ні кроку вже назад!
Цілую твоє фото я губами перестиглими,
Всміхаєшся до мене ти у вранішній імлі, –
Ще свого Миколая ми разом зустріти встигнемо
На кращій, на оновленій і звільненій землі!
Тато Олег (Вітвіцький, Тернопіль), 14.12.2013, Київ, Майдан

6. Дякую вам, Вікторе Федоровичу! Саме так, я дякую Віктору Федоровичу Януковичу. Дякую за те, що моя 13-річна донька, яка ще вчора не цікавилася нічим, окрім смартфонів та корейської поп-музики, сьогодні стежить за новинами, а в групах в соціальних мережах не обговорює макіяж, лахи і хлопців, а вступає в непримиренну боротьбу з тими, хто намагається нападати на майданівців.

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за сусіда Петра, який ще вчора думав, куди поїхати на заробітки, щоб зробити евроремонт, купити дружині шубу, а дітям планшети і ноутбуки. Сьогодні він одягнув помаранчеву каску і став на барикаду пліч-о-пліч з таким же, як і він чоловіком Іваном-Романом-Василем-Михайлом, який вчора ще теж думав про те, як назбирати грошей і влітку відвести родину до Єгипту чи бодай Туреччини.

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за студентів, яких ще вчора не цікавило нічого, окрім того, як скласти сесію, згодом отримати диплом і кудись

«звалити». Сьогодні вони борються за своє майбутнє, щоб нікуди «не звалювати».

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за українських лікарів, які ще вчора прийом хворого починали з того, у скільки йому обійдеться лікування. Сьогодні вони самовіддано бігають під кулями, рятуючи поранених, скалічених. Сьогодні вони готові приймати в інших областях, якнайдалі від Києва, майданівців, аби захистити їх від переслідувань. Сьогодні вони не чекають закінчення зміни, а готові без перепочинку працювати добами.

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за батьків, які ще вчора думали тільки про те, як нагодувати свою дитину, одягнути і вивчити. Сьогодні вони думають, як зробити, щоби майбутнє їхньої дитини було кращим.

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за народ, який ще вчора називали «лінивим», «байдужим», «несвідомим», «непатріотичним», який ще вчора ділили на Схід і Захід. А сьогодні мій народ стоїть на барикадах, захищаючи свою свободу. Стоїть Петро з Тернополя поряд з Максимом з Полтави чи Володимиром із Дніпропетровська. Вони досі ніколи не бачили один одного, а сьогодні готові захистити друга, закривши його своїм тілом від кулі.

Дякую за Олю, яка ще вчора ходила по подіуму, а на запитання, що для неї найважливіше у світі, відповідала: «Мир у всьому світі». Сьогодні вона цілодобово стоїть на Майдані, готуючи змореним чоловікам чай і канапки, і ніяка сила не змусить її покинути пост.

Дякую за дідуся і бабусю, які віддають все, що відкладали роками, щоб бодай так допомогти тим, хто на холоді, недосипаючи і недоїдаючи, ризикуючи життям боронять свою країну, яку хочуть загнати у рабство.

Дякую вам, Вікторе Федоровичу, за вашу ненависть до власного народу, бо чим більше ви його ненавидите, тим більше це його об'єднує у боротьбі проти вас.

(Оксана ДУДАР, журналіст інтернет-видання «Новий погляд»)

Відео 2. «Вітя, чао»

7. В старій хатині на краю села,

де сині гори височать віками,
писала мати синові листа
тремтячими від розпачу руками...
«Благаю тебе, сину, не ганьби
землі святої, що тебе зростила...
повсталі люди – більше не раби,
а ти кийком шмагаєш побратима...
Сьогодні, сину, ти відгородив
щитом залізним серце від народу
і ждеш від межигірських упирів
за гріх такий достойну нагороду???

Прошу тебе, дитино, схаменись!!!
Вставай пліч-о-пліч зі своїм народом...
Поки не пізно, синку, повернись!!!
А я твій гріх відмолю перед богом....

(Павлюк Олеся)

8. Десь на Київськiм Майдані
Люди, наче рій гудуть,
Хай Азіров а з ним Янек
З України геть ідуть.

Хай залишать хоч ті крихти,
що не вcпіли вкрасти ще.
Ми зумієм й з них прожити,
і примножити усе.

Бо народ най роботящий,
не сидітиме дарма.
А для Віті і для Колі
Краще місце є – ТЮРМА!

Бо коли терпець утратять,
Наші хлопці-козаки,
Вам уже не врятуватись,
Бо порвуть вас на шматки.
9. ГОДІ ВЖЕ!!!
Легітимність: що за чудо? –
«Безневинність від Іуди»...
Завиває лев на троні:
Кров пролилася законно!
А в самого замість слини
З морди кров тече невинних...
Судить лев малих ягнят,
Сіромахою розтятих,
Каже – вовк у тім не винний,
Що впивається у спину
Під покровом ночі в жертву,
Ці ягнята мусять вмерти!
Так вже сталося – маєм зуби,
Плоть живу ми жертви любим,
Наші зуби – легітимні,
Всі коритись їм повинні...
Легітимні... Боже правий,
Чи ж нема на них управи?
Чорт сховався за ікони,
Прикриваючись законом.
Легітимний – бо при владі?
Та ж народ він власний зрадив,
Знавісніло-ненаситний
Кров'ю прагне все залити,

Землю зводить в попелище...

Годі вже, закон – не дишло!

Час усіх катів до суду,

Їм народ Законом буде!!!

Відео 3. Майкл Щур «Гітарний перебір»

10. Мовчи! Мовчи, бо то не твоя справа,

Не твій народ, то не твоя війна.

То не твоїх дітей катують у підвалах

Лише за те, що Правда – їх вина.

Мовчи, бо мови вже давно немає,

Забув її, мабуть, ти назавжди.

Та звук, що завжди твоя хата з краю

Така ж похилена, як мають всі раби.

Забудь все те, чим міг би ти пишатись,

Нема того й ніколи не було.

Боротись не залишилось наснаги

Твоя мета – "пожерти" і "бабло"

Ніколи не дивився у майбутнє

То не для розуму твого – то для панів.

Не вір ніколи у народ могутній,

Який тебе душею наділив.

Нема душі... Продав її за безцінь,

Продав і кров, а честь віддав дарма.

Мовчи, бо ти лише свійська скотина,

В якої шия змалку звикла до ярма.

Мовчи щосили! Ще гучніше!

Для тебе зашморг вже готує кат.

Мовчи, Середньостатистичний житель

Німого краю тільки крайніх хат.

М. Степовий

11. МОЛІТЬСЯ, ЛЮДИ, ЗА МАЙДАН!

Це вже не просто балаган.
Це йдуть живі і хочуть слова.
Моліться, люди, за майдан!
І байдуже – в церквах чи вдома.
Побили їх – зійшлися знов.
Тут матір вистоїть за сина.
Моліться за невинну кров,
паліть свічки за мир країни!
Дай, Боже, розуму всім нам!
І «Беркуту», і тим, при владі.
Моліться – це уже війна.
І не за крісла і посади.
Допоки ще не вбили вас,
допоки сили є кричати –
Моліться! Нам підвладний час,
і не злякають супостати.
Скандуйте, йдіть – хоч по межі!
Невинна кров кричить до неба!
У серці точаться ножі, а їх точити – ох як треба.....
Це – не поразка. Це вже – злам.
Про це кричать найтихші шпальти.
Моліться, люди, за майдан!
За кров невинну на асфальті.

12. Гадаєш, ти мене образив,

Коли бандерівцем назвав?
Скажу тобі на це одразу –
Я ним не був! Тепер вже став!
Сприймаю це, як нагороду!
Звання, присвоєне за те,

Що сином став свого народу,
Любові почуття святе!
Люблю безмежно рідний край,
Цю чарівну, магічну мову,
Дарований Всевишнім рай,
Красу дівочу чорноброву.
Люблю за щедрість і за спів,
Шалені ночі солов'їні,
Коли бракує навіть слів,
Освідчитися Україні!
А ти мене за цю любов
Оскаженіло ненавидиш.
Не я до тебе! Ти прийшов,
На мою землю і тут гидиш!
Іди подальше від гріха,
Моє терпіння не безмежне.
Нехай святиться у віках
В борні здобута НЕЗАЛЕЖНІСТЬ!

Мирослав Вересюк

Відео 4. «Яблучко... Майдан»

13. Вірш про Руслану

14. ДВОЄ НА МАЙДАНІ... (вірш А. Матвійчука) January 13, 2014 at 7:01am

Не шукайте таємного змісту,
Просто доля, мов карта лягла:
Двоє хлопців зібралися в місто,
Двоє хлопців з одного села.
Незіпсовані, сильні, красиві,
Їм обом ще нема й двадцяти,
Їхні мами ще зовсім не сиві.
Їх просили себе берегти...
І шляхи їх згубились в тумані,
Різні долі, як різні пісні...
Хто ж міг думати, що – на Майдані,
Знов зустрінуться раптом вони.
Як від повені врунеться річка,
Так зіткнулись – очима й чолом.

Та в одного в руках єврострічка,
А на іншому – чорний шолом.
Двоє хлопців спізнались одразу
І від подиву вклякли немов.
Перший знав тільки волю наказу,
Другий з власної волі прийшов.
І дивились – не те щоб привітно,
Але злоби не знала душа,
Та між ними в ту мить непомітно,
Вже лягла неприступна межа...
І запахло в повітрі війною,
І накрила Хрещатик імла.
Та між тою й цією стіною –
Двоє хлопців з одного села!
І у темному мороці ночі
Ніби промінь з небес зазорів, –
Їм згадалися мамині очі
І прощальні слова матерів:
«Там іконка в кишені сорочки,
Матір Божа на щастя лежить...
Бережіть себе в світі, синочки
І Україну свою бережіть!
І ніколи нікому не дайте,
Щоб земля наша кров'ю спливла,
Пам'ятайте про це, пам'ятайте!!!
Ви ж бо хлопці з одного села!

Сторінка 2. Січень

16.Петро Гринчишин

БЕЗРОДНИМ КАТАМ-УКРАЇНОЖЕРАМ – МОЄ «ДРУЖНЄЄ» ПОСЛАНІЄ !

Німі апостоли кремлівської «свободи»,
Безликі, хтиві, рабські холуї,
Чи ви монгольської безродної породи,
Чи ви безбатченки на батьківській землі?
Чи вас гієна в муках породила,
У темних хащах, на гнилому пні,
Вовчиця дика молоком кормила
Навпіл з отрутою змії?
Чи ви поріддя Сатани із аду,
Підступне й дике, мов скажені пси,
Продажні душі, зроджені на зраді,
Зухвалі серцем – п'яні голоси.
Ви ще слюнявите злобою Україну,
Живу кровицю п'єте без кінця –
Вас завтра Правда кине на коліна
Перед лицем небесного Отця
І будете в'юнитися гадюками,
Конаючи у власному багні,
просить пощади, простягати руки,
криваві, братовбивчі та брудні.
Укриє вас пекельний попіл слави,
З ідей гнилих не лишиться й сліду,
Ваш вождь кремлівський – карлик величавий –
З рогатими сконає у аду.
Надходить час – скресає слово роду,
У руслах чистих, неотруйних рік, –
Ви не сини – кати мого народу.
Котрого не здолаєте повік !
Бо він у серці викресав свободу,
Бо в тілі України – не водиця – КРОВ !

Ви ж не сини – кати її від роду,
А ваша приязнь – Юдина любов!
Іду на «ви», клубиться гіркий порох,
Клекоче Дніпр валами нових сил,
Кипить Дністер, і б'ють серця на сполох
Із братських, із осквернених могил!
Повстань, Україно! Гра вже закінчилась,
Ягнячі маски зірвані з лиця!..
Чума безродна кров'ю заюшилась
Над прірвою свого пекельного кінця!

Відео 5. «Я Україна... я є...»

16. ЗА ТЕБЕ, ХЛОПЧЕ-БІЛОРУСЕ (Михайлу Жізневському, який загинув за волю України)

Душа здригнулась на папері,
Як постріл ката пролунав,
Як хлопець дуже молоденький
Підстрелений на сніг упав.
Він ще не жив, не встиг любити,
Не встиг натішитись дітьми.
І тужить мати Україна,
І умивається слізьми.
За тебе, хлопче-білорусе,
Прийде відплата, прийде час!
Бо кров твоя до помсти кличе
За твоїх друзів й за всіх нас.
Що думалось тобі, дитино,
Як очі застеляла тьма?
О, Боже! Ця душа невинна!..
О, Боже, чи Тебе нема?
Пробач, Всевишній, кажу з горя,

Бо цей хлопчина ще дитя.
Йому б стрічать вечірні зорі...
А він покинув це життя...
О, Боже, зглянься хоч над тими,
Які стоять в страшнім горні!
Хай ці «гарячі» сніжні зими
Не йдуть до нас і в страшнім сні!
Загинув за чужу державу,
Як славні наші козаки...
Тобі, синочку, вічна слава!
І наша пам'ять навіки!
17. Україно моя, ти все бачиш,
Як найкращі сини твої гинуть.
Ти ніколи катам не пробачиш,
Коли навіть всі терміни сплинуть.
Ти посмертно вшануєш героїв,
Що звільняли тебе від бандитів.
Від того, що режим їх накоїв,
Від ганьби історичної миті.
Ті герої несли тобі славу,
А режим їх стріляв, наче зайців.
Тож невже не народне те право,
Наступити режиму на яйця?
Де, коли та у котрій державі
Людей голих на сніг виганяли?
При якому, скажіть мені, праві,
З водомета в мороз поливали?
Це тортури над власним народом,
Бо не можна вважати екстремізмом
Сотні тисяч під стягом свободи,

Повні гнівом та патріотизмом.

28 січня 2014 р., Київ. С. Кравчук

Відео 6. «Горіла шина»

18. Мені наснилось, що вони зустрілись – Убитий в Крутах й вірменин Сергій.

(Оксана Максимішин-Корабель)

Мені наснилось, що вони воскресли,

Убитий в Крутах й вірменин Сергій.

Вогонь свій негасимий нам принесли

І Україні нашій дорогій.

Вони стояли поруч гордо-тісно,

Відчувши силу – братове плече,

І падав перед ними Світ зловісний,

Як Сатана під Янгольським мечем.

Вони світилися дружбою святою,

Їх чиста віра в рідний наш Народ,

Вони закрили нас, живих, собою,

Й прийдешні покоління від незгод.

Вони угору здійняли прапори,

І світлу віру в наше майбуття,

Їм завдяки Наш Дух ніхто не скорить,

Їм завдяки постало в нас Життя.

Вони, як символ Сонця проти Ночі,

Їм завдяки чистішим стане Світ,

Все не дарма. Я вірю. Я так хочу,

А хлопцям Вічна Пам'ять, Многа Літ.

Мені наснилось, що вони воскресли,

Стрілець-студент і Нігоян Сергій,

Мороз пропав і крига зникла-скресла,

І в повен зріст Народ піднявся мій!

01 лютого 2014 року Ераст ІВАНИЦЬКИ

19. Він – символ незламності України!

Михайлу Гаврилюку

Вони тебе били. А мене боліло.

Ісус на Голгофі подібне терпів.

Ти гордість, Михайле, ти – гідний нащадок!

Ти – кращий із кращих наших синів.

Вони реготали. Здавалося – з мене.

Ця згряя скажених і проклятих псів.

Ти – слава, Михайле, ти – воля і сила!

Ти – кращий із кращих Українських синів.

Земля їх не прийме. Відторгне. Відкине.

За сльози сестер і усіх матерів.

Ти – кращий із кращих. Ти – твердість і віра!

Ти гідний нащадок дідів-козаків.

Оксана Максимішин-Корабель

20. Наташа

Пишаюсь тобою, моя Україно!

Нехай нас єднає молитва єдина!

Донецьк і Карпати, і Суми , й Червлене!

Хай мир завжди буде у тебе , і в мене!

Хай Беркут – без зброї, не плаче хай мати,

Без диму столиця, хай в квітах Хрещатик!

Не треба прокльонів, лиш тиха молитва!

У кожного в домі щасливі хай діти!

Нам Бог нехай в поміч! МОЛІТЬСЯ ЗІ МНОЮ,

Бо щира молитва – і є наша зброя!

Вбивати не треба. Прощення й терпіння.

Хай спільна молитва зі Сходу до Півдня.

Горджуся країно, що я – твоя донька!

Не дайте Україні скотитись в безодню!

Вам мир, українці, вірмени, грузини!
У святі і в горі ми будем єдині!
Коли ми всі разом, то нас не здолати!
Моліться, люди! – волає Хрещатик!
Моліться за волю, за внуків без зброї!
Моя Україно, хай люди в погонах
Не грають у війни. Життя – лиш єдине!
На тих барикадах чийсь батько із сином.
Там вибиті очі, розбита бруківка...
І слів вже забракло. Мені дуже гірко...

Відео 7. «Подай руку Україні»

21. Прокинься, брате! Я помер за тебе,
За твою волю, за ідею і мету.
Я вірив, брате, що було так треба,
І що не згасне наш незламний дух!
Я вірив в тебе, вірив в Україну.
Вставай і йди, хай не тремтить рука,
За незалежність «незалежної» країни
Котрої так і не побачу я.
За наших предків, що, як ми з тобою,
Колись стояли разом до кінця,
Будь гідним називатися героєм
Свої батьківщини і свого життя!

22. Монолог батька «беркутянина»

Сьогодні, сину, мене хоронили разом із тим, що ти його убив.
Твій сад не прийметься. І вишенька зчорніла, яку торік з тобою я садив.
Навіщо жити? Вкрилося ганьбою й прокльонами твоє ім'я.
Я так гордився, сину мій тобою, а нині вслід: це ж батько упиря...
Ти зводив дім. Я мріяв про онука (той постріл всім життя переверне).
Душа поранена – страшна, пекельна мука, ти в нього цілився. А вбив – мене.

Казали, він мав карі очі, казали, що Шевченка так любив.

А, знаєш, він прийшов тієї ночі, щоб запитать, за що ти його вбив...

Сьогодні того хлопця поховали, він був України справжній син.

Його мільйони, чуєш, проводжали. Я ж в путь останню йшов один.

23. Жінкам революції (Кожній небайдужій людині, що робить свою маленьку чи велику лепту в історію сьогодення – присвячую)

Ще одягнемося в сукні, дівчата,

Дочекаються високі підбори.

Доведем до перемоги почате,

З козаками разом лихо поборем.

Не на часі нині запах парфумів,

Дим буржуйок пробира до білизни.

Певно, сам лихий братву напоумив

Так знущатися з народу й Вітчизни.

Ми за хлопців наших станем горою,

Щоб гуртом здолати горе-тирана.

Напечемо пиріжків для героїв,

Злушим кригу, перев'яжемо рани,

Та й закусимо обвітрені губи,

Та й молитви-обереги – щитами.

І не мрійте, упирі-душогуби,

Що ТАКИЙ НАРОД навколішки стане!

Валентина Попелюшка

24. А згодом совість вас повергне страшним мукам...

Усіх, хто за копійку батьківщину здав...

Як в очі ви подивитесь онукам?..

Тим паче – матерям, чий син життя поклав?..

Продажні люди – ви якої статі?..

невже середньої?.. брак гідності у вас?..

невже вас породила жінка, матір?..

як псам вам кістку кинули... як псам сказали – «фас !!!».

(ОКСАНА ЛАШКО)

25. В ПЕКЛІ ЧОРТИ ВЖЕ СМОЛУ НАВАРИЛИ або ЗАКОН БУМЕРАНГА

Боже, прости мені, мала б журитись,

Але від радості сльози мої:

Той, хто любив золочене корито –

Видно, не те щось з переляку з'їв.

Ось до зарази й пристала зараза –

Гріє «професор» тепер унітаз,

З трону свого золотого не злазить,

Бо смертоносний вистрілює газ.

Хворий заліг в межигірських покоях,

Вірить катюга – хвороба мине,

Та не нап'ється вже крові людської,

Бо що посіяно – те і пожне.

Тут не потрібно ходити й до Ванги –

Кане у безвість кривава ця власть,

Вступить у дію Закон Бумеранга,

Не омине й золотий унітаз.

Час нам розтяти болючі нариви,

Час вурдалаці – осиковий хрест!

В пеклі чорти вже смолу наварили...

Скоро радітиме нарід увесь!

26. Не думала, що він колись настане –

Цей час, що трансформується в сюжет:

Дві ери, дві епохи, два Майдани

І дві країни... Ніби з двох планет.

Автобуси, міліція, кордони

І клунки з тормозками у руках,

Забуті і недіючі закони
І навіть різне небо у очах.
Хтось хоче бути в небі зорельотом
І прогоріти свій короткий вік,
А куликам достатньо і болота,
Болотом завжди хвалиться кулик...
Одні летять, бредуть чи доповзають,
Змішавши в серці людяність і лють,
І їх пакують, в'яжуть, закривають,
Їх вже вбивають... А вони все йдуть.
А мешканців прилеглої планети –
В Маріїнській... В Потьомкінське село...
Їм напинають правильні намети,
Проводять воду, світло і тепло.
Одні лежать рядами на підлогах,
Вслухаючись у шум нічних атак,
І вороном чатує на дорогах,
Надійний друг тридцятих – автозак!
А іншим – з польової кухні кашу,
Гарячий чай і блоки сигарет,
Стоять на двох майданах наші й наші,
Та виглядає – ніби з двох планет.
Поділені водою з водометів,
Затягнуті в лиху, погану гру,
Поділені брехнею в Інтернеті,
Поділені межею по Дніпру.
Поділені коктейлем, що палає,
І чорним димом відшумілих шин,
Поділені... Доведені до краю,
Розділені Отець, і Дух, і Син...

Осліплені, замиті кров'ю очі,
І кулі, що влучають в об'єктив,
Плач матері і зойк грудей дівочих,
Два місяці пустих, порожніх слів...
Заяви, маніфести, протоколи,
Скінчились між Динамівських колон...
Згорів портрет філософа футболу,
Чи про таке він мріяв, говорив...
Бо з двох боків підвозяться набої,
І гострить брат на брата чорний ніж...
Моя країно, все це не з тобою,
Вщипни себе, бо, мабуть, ти ще спиш.
Красуне спляча, скільки ти проспала
Того, що в світі доброго було!
Закресли день, коли ти дозволяла
Корону одягнути на чоло.
Ти припиняєш бути смиренним птахом,
Скажи це всім, забудь тваринний страх:
Що той, хто сам себе назвав Монархом,
Відповідати має, як Монарх!
За те, що відстояли на колінах,
За тих, що вже не мають вороття,
За те, щоб пожила моя країна
Не на Майданах, а одним життям.
Щоб, молячись на скам'янілі душки,
Кучкуючись, як мухи в молоці,
Пішли навік в тумани простітушки,
Стискаючи дві сотні у руці!
Щоб після щирих слів святого Папи
Про істину, возведену у трон,

Голубку білу не хапали лапи
Розлючених і жадібних ворон....

27. Ні сну, ні спокою немає відколи на Майдані б'є набат...

Душа не плаче, ні, вона ридає!!!

за тими, кого вбив той кат...

Українець Юрій, білорус Михайло,

Сергій, вірмен... – за всіх, кого не знаю я імен...

За люд, що землю кров'ю поливає,

за Київ, що в вогні палає...

За тих, кого у тюрми покидали...

В кого стріляли, чи безжально катували...

З кого беркут одяг рвав, нагого бив і плюндрував...

І серце молиться неспинно

за весь Народ!!! за Україну!!!

За всіх, хто незалежність захищає...

За тих, хто правду світові віщає...

Хто кулі витягає й лічить рани...

Хто на Майдані б'є у барабани...

За тих дітей, що там стоять в морози...

Й за наші материнські, гіркі сльози...

За ВСІХ, хто потрудився для Майдану –

молити Бога день і ніч я стану!!!

Сторінка 3. Лютий

28. ДАНИЛО ЯНЕВСЬКИЙ. ОГЛЯДИНИ ЄВРОМАЙДАНУ ТА АНТИМАЙДАНУ

5 лютого 2014. СУБ'ЄКТИВНИЙ ПОГЛЯД. ЄМ: ідеальний санітарний та правопорядок. АМ: ідеальний санітарний та правопорядок. ЄМ: охороняється самостійно. АМ: охороняють менти. ЄМ: люди пересуваються самостійно. АМ: люди пересуваються групами, під керівництвом «старших». ЄМ: вживання

алкоголю не помічено. АМ: вживання алкоголю помічено ЗА межами його паркану (пиво, горілка). ЄМ: співають державний гімн, національні пісні, читають вірші різними мовами. АМ: не співають нічого. Через гучномвоці ганяють без упину російську попсу та російські (часів СРСР) «патріотичні» пісні. ЄМ: бібліотека в Українському домі працює, лекції читаються (в даному випадку – про репродуктивну медицину), грає фортепьяно (твори Шопена), дискутують між собою на політичні та життєві теми. Гори теплої білизни, гаряча їжа на кожному кроці, всі дуже привітні. АМ: грають у футбол, планують перетягування канату. ЄМ: радісно розмовляють з пресою АМ: з пресою не розмовляють. ЄМ: люди «ззовні» приносять постійно речі, гроші, харчі, дрова і т. п. АМ: люди «ззовні» обходять табір стороною далекою. ЄМ: кажуть – йти немає куди, стояти будемо до останнього, це наша країна, політики (насамперед, «опозиційні») – нецензурна лайка, «Слава Україні!». АМ: «Ян-ч – наше всьо», «треба порядок в країні», «Європа – «не нада», «Расія – нада».

29. Не плачте, мамо, я іще живий,
Хоча й лежу із кулею у грудях...
А наді мною, юним, молодим
Схилилися в скорботі люди...
Я не помру, ніколи не помру,
Мені в віках залишене безсмертя,
Хоча і вас тепер не обійму,
Та я живу у всенароднім серці...
Ви знайте, мамо, вам до ніг
Мільйони вклоняться низенько,
А ви – спечіть мені пиріг,
Що так любив я, рідна ненько.
Моя душа ще й досі серед вас,
Зайде на чай, візьме ваші долоні,
Не по рокам зістарив, як і час,
Покривши сивиною скроні...

Не плачте, мамо, я іще живий,
Хоча і більш не стану перед вами,
І не заповню ваш батьківський дім
Маленькими, своїми діточками.
Пробачте, мамо...

30. Мамо, не плач... Я повернусь весною...
У шибку пташинкою вдарюсь твоєю...
Прийду на світанні в садок із росюю,
А може, дощем на поріг упаду...

Голубко, не плач...
Так судилося, ненько,
Вже слово «матуся» не буде моїм...
Прийду й попрошуся у сон твій тихенько,
Розкажу, як мається в домі новім...

Мені колискову ангел співає...
І рана смертельна уже не болить...
Ти знаєш, матусю, й тут сумно буває...
Душа за тобою, рідненька, щемить...

Мамочко, вибач за чорну хустину...
За те, що віднині будеш сама...
Тебе я люблю... І люблю Україну...
Вона, як і ти, була в мене одна

31. Не плач за мною, мамо, не ридай,
Я не хотів війни, я боронив свій край...
Не плач за мною, мамо, я – герой.

Стояв я гордо, коли снайпер той
стріляв у голову й таранив груди –
Тоді не думав я – «а що ж з тобою буде?».
Не плач за мною, рідна, не лий сліз,
Пишайся мною, бо я патріотом виріс,
Ти, мамо, лиш за мене помолись,
І не вини себе – у цьому я, напевно, винен.
Я винен, що любив свою країну,
Я винен, що хотів здобути волю...
Але я не хотів стояти на колінах,
Пробач за стільки завданого болю...
Не плач за мною, мамо, я у Бога,
Бо кожен, хто загинув за Україну, йде до Нього
Я вже не повернуся, мамо, але знай –
Я стану ангелом і боронитиму свій край...

32. Мам, сьогодні їду на Майдан,
Якщо не повернуся – мене вбили,
Та знаєш, мам, я буду там не сам,
Там люди, у яких багато сили,
Не плач, я мушу бути там, де всі,
Грудьми стояти перед лютим звіром,
А знаєш, мам, я вдячний є тобі,
І ти пишайся завжди своїм сином.
Візьму щита, піду поміж людей,
І я закрию їх від куль отих проклятих,
Вже знаєш, мам, дістало до грудей,
Як з вилами там брат іде на брата.
Я їду, бо це є моя земля,
Я народився тут, і тут я
Віддам життя за Україну,

Ми вільні, і ми любимо життя,
Та віддамо його за вільну Україну!
33. А сотню вже зустріли небеса...
Летіли легко, хоч Майдан ридав..
І з кров'ю перемішана сльоза...
А батько сина ще не відпускав...
Й заплакав Бог, побачивши загін –
Спереду – сотник, молодий, вродливий,
І юний хлопчик в касці голубій,
І вчитель літній – сивий-сивий.
І рани їхні вже не їм болять...
Жовто-блакитний стяг покритв їм тіло...
Як крила ангела, злітаючи назад,
Небесна сотня в вирій полетіла...

Відео 8. «Небесна Сотня»

Оболончик Тетяна Дмитрівна,
заступник директора з виховної
роботи, Волинський ліцей імені
Нестора Літописця

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО ТА ПРЕВЕНТИВНОГО
ВИХОВАННЯ З УЧНЯМИ КРИЗОВИХ КАТЕГОРІЙ**

*Живучи в суспільстві, умій повелівати своїми діями,
вчинками, поведінкою, намірами.*

В. О. Сухомлинський

Одним із аспектів усебічного розвитку особистості є висока правова культура. Адже не можна вважати фізично здорову людину гармонійно розвиненою, коли вона, маючи відповідні знання, добре працюючи або навчаючись, порушує закони, права. Здатність людини розуміти правила

співжиття і дотримання законів не є вродженою, вона формується під впливом спеціальних виховних заходів, є наслідком спілкування з іншими людьми, участі в різних видах діяльності.

Правове виховання – виховна діяльність школи, сім'ї, правоохоронних органів, спрямована на формування правової свідомості та навичок і звичок правомірної поведінки школярів.

У першій статті Конституції України визначено, що Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, що зобов'язує кожного громадянина нашої держави володіти високою правовою культурою. Потреба правового виховання молоді зумовлена зростанням творчої, організуючої, координуючої ролі права в соціальному, політичному й економічному розвитку суспільства.

Необхідність правового виховання учнівської молоді зумовлена розбудовою Української держави, існування якої не є можливим без відповідного рівня правової культури її громадян, інтенсивною трансформацією правової системи, необхідністю подолання правового нігілізму та правової неграмотності.

Соціально-економічна ситуація початку XXI століття в суспільстві не сприяє формуванню належного морального середовища для виховання дітей і молоді. Несприятливе середовище, важке матеріальне становище сімей і погіршення на цьому ґрунті родинних відносин, недоліки в організації шкільного виховання і скорочення позашкільних закладів – все це сприяє збільшенню числа дітей і підлітків, поведінка яких виходить за межі моральних і правових норм, які не вчать і не працюють. Зростає злочинність.

Мета правового виховання учнів – формування правової культури громадянина України, що складається передусім зі свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України, з глибокої поваги до законів і правил людського співжиття, готовності дотримуватися й виконувати закріплені вимоги, що виражають волю та інтереси

народу, активної участі в управлінні державними справами, рішучої боротьби з порушниками законів.

Залучення учнівської молоді до правової культури збагачує її духовне життя. Водночас знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості їх реалізації, зокрема й власних інтересів.

Проблема правової освіти та виховання дітей і молоді як складова комплексної програми навчання і виховання національної системи освіти – є актуальною. Оновлення змісту освіти, впровадження нових пріоритетних напрямів, форм і методів навчання і виховання та пошуку шляхів і засобів їх реалізації, як наголошується в Державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття», – важлива ланка в реформуванні освіти України. Правова освіта та виховання молоді мають державне значення, а тому вони повинні реалізувати не лише освітню функцію, але й обов'язково орієнтувати практично-виховну спрямованість відповідно до Закону України «Про освіту», Закону України «Про профілактику правопорушень», розпоряджень Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 590-р «Про затвердження плану заходів з виконання у 2016 році», Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року», голови обласної державної адміністрації від 29 листопада 2016 р. № 693-0д «Про забезпечення соціально-правового захисту дітей, профілактики правопорушень та злочинності у дитячому середовищі», з метою покращення роботи із забезпечення соціально-правового захисту дітей, реалізації їх прав на охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та гармонійний розвиток, профілактики правопорушень та злочинності у дитячому середовищі; наказу управління освіти і науки № 377 від 21.12.2016 р. «Про забезпечення соціально-правового захисту дітей, профілактики правопорушень та злочинності у дитячому середовищі».

Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ.

Правове виховання має свою специфіку, що визначається передусім соціально-правовим статусом учнівської молоді в суспільстві. Школярі

матеріально залежні від батьків чи опікунів, їм бракує правових знань і досвіду правових відносин, тому учні мають засвоювати правові закони, які регулюють їхнє життя і діяльність як неповнолітніх, і правові норми, якими їм доведеться керуватися в майбутньому.

У правовиховній роботі школи є певні недоліки: у її змісті переважають питання кримінального права; а також перевага надається вивченню прав особистості, менше уваги звертають на вивчення обов'язків; недостатньо наголошується на питанні особистої відповідальності людини за свою поведінку; відсутнє обґрунтування справедливості правових норм в їх інтерпретації; головний акцент робиться на заборонах, обмеженнях замість розкриття змісту їх моральних засад; відчувається розрив між змістом правових норм і конкретною поведінкою учнів.

Першочергове завдання правового виховання – озброєння учнів знаннями законів, підвищення їх юридичної обізнаності, систематичне інформування їх про актуальні питання права. Правові знання є тим підґрунтям, на якому формується правова свідомість. Вони допомагають учням співвідносити свої вчинки і поведінку своїх товаришів не лише із загальновідомими моральними нормами, а й з вимогами законів, коригувати свою поведінку, змінювати її у потрібному напрямі.

Значна частина школярів хоча й не знає конкретних правових норм, але не допускає правопорушень. Регулятором поведінки у цьому разі є дотримання норм моралі та звичаїв. Такі школярі не завдають шкоди іншим, не скоюють крадіжок та інших правопорушень, тому що керуються в конкретній ситуації певними моральними принципами.

Друге завдання – формування в учнів правової свідомості як сукупності правових уявлень, поглядів, переконань і почуттів, що визначають ставлення особистості до вимог законів, регулюють її поведінку в конкретній правовій ситуації.

«Становлення правової свідомості, – пише О. І. Вишневецький, – один з основних напрямів формування громадянина. У сім'ї та в школі дитина повинна

не тільки поважати закони своєї країни, відстоювати власні права та свободи, але толерантно й з повагою ставитись до інших поглядів, шанувати права людей на самовираження, власні культурні цінності, вибір конфесій, участь у політичному житті тощо.

Все це надзвичайно важлива сфера виховання, передусім з точки зору потреб державотворення». Правові погляди мають бути засновані на загальних правових знаннях та уявленнях про державу і право, про правові відносини між людьми, про конституційні права та обов'язки особистості. Важливо, щоб ці знання і уявлення правильно відображали певні правові норми, адже інакше правові погляди будуть хибними.

Одним із найважливіших компонентів правової свідомості є переконання – усвідомлення людиною істинності світоглядних та моральних понять та її особиста готовність діяти відповідно до цих правил і понять.

У процесі правового виховання дуже важливо виховувати в учнів вищі правові почуття, які б регулювали належну поведінку (відповідальність, справедливість), в протилежному випадку головним регулятором її стануть прості емоції (гнів, страх тощо), які спричиняють ситуативну поведінку.

Третє завдання – формування в учнів поваги до держави і права, розуміння необхідності дотримання вимог законів. Такі якості виховують та розкривають соціальну суть і роль держави та права. Виховання у школярів поваги до закону і правопорядку, переконаності в необхідності дотримання правових норм здійснюють через виховання поваги до правоохоронних органів, людей, які охороняють закони. Проте не слід залякувати учнів, бо вони не зможуть усвідомити, що закони виконують не лише каральну функцію, а й захищають інтереси всього суспільства, кожного його члена.

Четверте завдання – вироблення в учнів навичок і умінь правомірної поведінки. Звичку і вміння дотримуватися вимог права і моралі слід розглядати як продукт свідомого ставлення учнів до визнання свого громадянського обов'язку та дотримання правових норм. Як правомірна, так і неправомірна поведінка залежать від певних мотивів. Одні учні дотримуються правових норм

унаслідок глибокої переконаності; другі – тільки тому, що побоюються можливого покарання; треті – гарною поведінкою намагаються досягти своїх егоїстичних цілей; четверті – тому, що їхню поведінку контролюють; п'яті – звикли виконувати правила співжиття. Звісно, педагог мусить знати, якими мотивами керується учень, виконуючи норми закону.

П'яте завдання – формування в учнів нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, прагнення взяти посильну участь у боротьбі з цими явищами, вміння протистояти негативним впливам. В юридичній літературі розглядають різні рівні активності особистості щодо вимог закону. Якщо вона просто дотримується правових норм та виявляє мінімальний рівень активності, то їй слід лише уникати дій, заборонених законом. Якщо ж особистість виконує правові норми, то вона виявляє більшу активність. Використовуючи правові норми, особистість виявляє найвищий ступінь активності. Третій рівень активності передбачає, щоб учні не лише сумлінно виконували свої обов'язки, а й вимагали цього від інших. Така позиція формуватиметься за умови залучення їх до діяльності, спрямованої на забезпечення дисципліни й порядку в школі та за її межами. Будь-яка спроба ізолювати дітей від негативного, замовчувати і приховувати від них недоліки нашого життя не виховує у них непримиренного ставлення до цих явищ, не мобілізує їх на боротьбу з цим злом, не виробляє імунітету проти його впливу.

Шосте завдання – подолання у правовій свідомості хибних уявлень, що сформувалися під впливом негативних явищ. Специфічним недоліком правової свідомості окремих учнів є хибні уявлення про зміст правових норм. Вони визнають наявність низки заборон, але неправильно уявляють собі їх суть, наслідки невиконання. Багато з них упевнені, що за правопорушення відповідають лише дорослі, а неповнолітні нібито звільняються від такої відповідальності. Вони не переконані в дієвості положення, що «незнання закону не звільняє від відповідальності тих, хто його порушує», нерідко не вміють зіставляти свої дії та вчинки з вимогами права. Коли їм доводиться давати правову оцінку конкретному правопорушенню, виходять з власних уявлень про

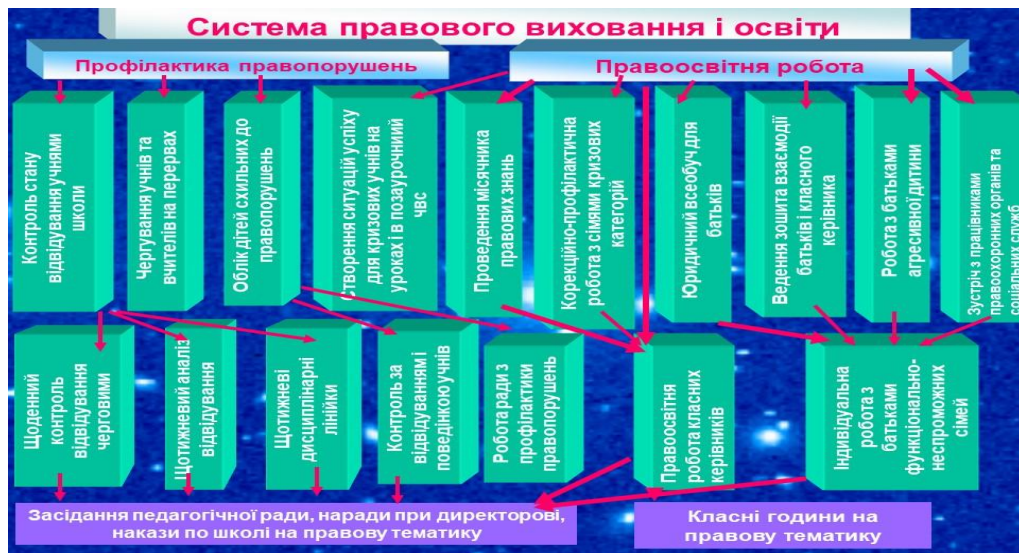
протиправне, що, як правило, ґрунтуються не на знаннях конкретних положень закону, а передусім на відомих їм нормах моралі. Такі недоліки правової свідомості – одна з причин вчинення правопорушень неповнолітніми. Зміст правового виховання визначається особливостями права як нормативно-регулятивного явища, його суспільними функціями і значенням в організації та управлінні суспільством. Законодавство України охоплює різні галузі права. Серед них чільне місце належить державному праву. Його норми регулюють найважливіші суспільні відносини, що закріплюють основи організації суспільства і правового становища особи, державного устрою. Особливим питанням державного права України є її Конституція як основний закон держави і суспільства. Правова освіта, як і правове виховання, є процесом засвоєння знань про основи держави і права, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності і правопорядку. Правова освіта – необхідний елемент правової культури, умова правової вихованості особи.

Правове виховання у школі-інтернаті має свою систему, механізми, стадії. Це сукупність основних частин правовиховного процесу, яка забезпечує його певний порядок і організацію. Слід зазначити, що система правового виховання – це взаємодія таких елементів:

- 1) суб'єкти – правовиховна діяльність, яку здійснюють державні органи, організації, спеціально уповноважені державою особи;
- 2) об'єкти – виховувані громадяни або громадські групи;
- 3) сукупність правовиховних заходів, певних способів і засобів.

Правова освіта та виховання, враховуючи специфіку нашого закладу, вимагають впливу на особистість через оптимальний вибір змісту, форм, методів, принципів та чіткої структури навчально-виховного процесу. Тільки комплексний підхід забезпечить успіх на цій ділянці.

План роботи з правового виховання розробляється на навчальний рік з урахуванням їхніх вікових, індивідуальних та психолого-педагогічних особливостей, що є одним із головних принципів правової освіти (рис.1)

Рисунк 1. Система правового виховання і освіти

Перші кроки з правової освіти здійснюють вчителі-класоводи на своїх уроках, зокрема:

- «Громадянська освіта» (теми: «Великий дім – держава, лад у ньому – закон», «Скарби України», «Твоя країна – Україна, і ти – її громадянин» та інші),
- «Природознавство» (теми: «Збережемо природу», «Збережемо повітря чистим», «Без води немає життя», «Гірські породи потребують охорони», «Охорона ґрунту», «Охорона рослин», «Охорона тварин», «У природі все взаємопов'язано»).
- «Читання» (розділ: «Рідна домівка, рідна сім'я – тут виростає доля моя»)
- «Математики» – при вирішенні задач з правовим змістом щодо вартості речей, енергоресурсів, людської праці тощо.
- «Основи здоров'я» (теми: «Стосунки між людьми», «Поведінка учня», «Уміння контролювати емоції», «Цінність і неповторність людського життя» та теми, у яких розкриваються шляхи само- і взаємодопомоги у небезпечних життєвих ситуаціях).

Добре відомо, що молодші школярі швидше, ніж дорослі, дотримуються правил гри і дитячого кодексу поведінки (не брешти, не доносити, не будь жадібним, не будь боягузом). Ці риси дитячої справедливості слугують за основу педагогічної діяльності у правовому вихованні молодших школярів.

Надзвичайно широкі можливості щодо здійснення правового виховання молодших школярів є у позаурочній роботі. Вчителі використовують різні форми і методи правового виховання. У залежності від мети та обставин, а саме: роз'яснення; розповіді; колективні та індивідуальні бесіди; аналіз життєвих ситуацій, тощо.

У класних куточках (під заголовком «Наші добрі справи») розміщені замітки про хороші справи учнів класу.

В. О. Сухомлинський писав: «Хоч би який предмет ви викладали, хоч би яким було коло ваших інтересів, та коли ви вихователь колективу, то мусите вміти говорити з підлітками й юнацтвом про життя так, щоб це було звертання безпосередньо до їхніх думок і почуттів»

Розвиваючи набуті раніше знання, учні 5-9-класів вивчають предмети ОБЖ та «Етики».

Наприклад, при розгляді тем «Право для вулиць і доріг», педагоги звертають увагу на докладне вивчення правил дорожнього руху для велосипедистів, водіїв. Підхід до правил, з точки зору людини за кермом, допомагає підліткам більш свідомо й відповідально оцінювати власну поведінку пішохода, бути вимогливішими до себе. Для цього під час проведення тижня безпеки життєдіяльності організовують виставки-вікторини: «Закони вулиць та доріг», «Запитують вогні на перехресті».

Базою правових знань є предмети «Основи правознавства», «Людина і світ», що вивчаються в 9–11 класах. Вчителі знайомлять своїх вихованців з основами теорії держави і права та формують уявлення про державо-правові реалії України. Метою таких занять є поглибити знання про виникнення, розвиток та форми держави, про історію розвитку української державності; сформувати навички діяти згідно з нормами права у конкретних життєвих ситуаціях; виробляти імунітет до негативних впливів соціального середовища; розвивати вміння аналізувати суспільно-політичні події, користуватися правовими актами, літературою з питань права тощо.

Важко оцінити роль бібліотеки у закріпленні, розширенні й поглибленні здобутих знань, перетворення їх в особисті переконання дітей, в основу їх правосвідомості. Дитяча книгозбірня не лише допомагає дітям в опануванні правничих та пов'язаних з правовими питаннями дисциплін, а й збирає та надає максимально повну і об'єктивну інформацію про кримінальну ситуацію в своєму мікрорайоні в аспектах, що стосуються безпеки та поведінки дітей. Адже у школі велика кількість періодичної преси, інтернет-студія, що дає змогу тримати руку на пульсі подій, які відбуваються у світі, державі, області, місті.

Важливе місце у здійсненні правової освіти займає організація позакласної роботи. З цією метою у школі проходить місячник правових знань, під час якого організовуються зустрічі з лікарями, працівниками Служби у справах дітей, молоді і спорту, центру сім'ї та молоді, правоохоронних органів. Спеціалісти проводять лекції, бесіди, спираючись на теоретичні положення норм закону і підкріплюючи їх конкретними прикладами. Особливо зацікавлюють школярів заходи з використанням відеоматеріалів, адже краще один раз побачити, ніж сто разів почути.

Ефективність правовиховної роботи, дієвість проектування педагогічної взаємодії та управління розвитком учнів класу залежить від класного керівника та вихователя, від використання різноманітних форм роботи з учнями класу. Саме тому педагоги велику увагу приділяють плануванню виховної роботи, використовуючи різноманітні форми та методи роботи.

Підліток... Доросла дитина, у якої, з одного боку, спостерігаються негативні прояви, дисгармонія у будові особистості, зміна інтересів, протестуючий характер поведінки стосовно дорослих, а з іншого – прояв таких позитивних показників, як зростання самостійності, більш різноманітними та змістовними стають стосунки з ровесниками та дорослими, значно розширюється сфера діяльності тощо. Важливим при цьому є те, що даний період дозволяє молодій людині вийти на нову соціальну позицію, в якій формується її свідоме ставлення до себе як до члена суспільства. Враховуючи ці

особливості, дуже важливо давати дитині висловлювати свою думку, навчити прислухатися до чужої, вміти аналізувати.

Всі ми згодні з тим, що дитяча злочинність одна з найгостріших проблем сьогодення. На превеликий жаль, йде процес омолодження правопорушників. Зростає серед них число дівчаток, збільшується кількість тяжких злочинів. Ми згодні з тим, що необхідно щось робити. Треба тільки вирішити, що саме.

Важковиховуваність школярів – складне педагогічне і соціальне явище. Його подолання вимагає від освітньої установи розробки ефективної системи превентивного виховання.

Превентивний в перекладі з латинської означає «запобіжний». Система превентивного виховання – це керована діяльність, яка забезпечується заходами, спрямованими на попередження, подолання відхилень у поведінці школярів, їх асоціальної, аморальної поведінки, а саме:

- правопорушень (агресії, крадіжок, брехні, що призводять до криміналу);
- екологічної брутальності та егоцентризму;
- поганих звичок (алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління, токсикоманії);
- статевих порушень та їх наслідків (статевої розпусти, венеричних хвороб та СНІДу, статевого насильства);
- важких психологічних та психічних станів з наслідками (депресії, імпульсивності, агресивності, загострення психопатичних тенденцій).

У сучасній педагогічній науці та практиці національної школи виділяють такі функції превентивного виховання:

- ❖ діагностична (виявлення причин і факторів відхилень у поведінці);
- ❖ реабілітуюча (перевиховна, спрямована на подолання негативних проявів у поведінці);
- ❖ координувальна (об'єднання зусиль усіх виховних інститутів сім'ї, школи, громадськості, засобів масової комунікації);

❖ прогностична (передбачення можливих негативних явищ у поведінці неповнолітніх).

Для цього вихователі проводять групові заходи у формі круглих столів, конференцій, дискусій, диспутів, та індивідуальні, зміст яких спирається на наявні в учнів правові знання, одержані під час уроків, попередніх бесід. Використовують відеофільми, приклади з художньої та юридичної літератури, кіно, телебачення, а також підтверджують прикладами із життя класу, школи, міста.

Одним з етапів правовиховної та превентивної роботи є учнівське самоврядування, що полягає:

- в розгляді випадків порушення дисципліни на класних учнівських зборах;
- засіданнях старостату;
- ведення обліку відвідування навчальних занять;
- призначення помічників-консультантів;
- випуск шкільних газет на правову тематику;
- участь у позакласних заходах на правову тематику.

Адже неможливо заперечити те, що однолітки набагато швидше розуміють один одного, ніж дорослі дітей.

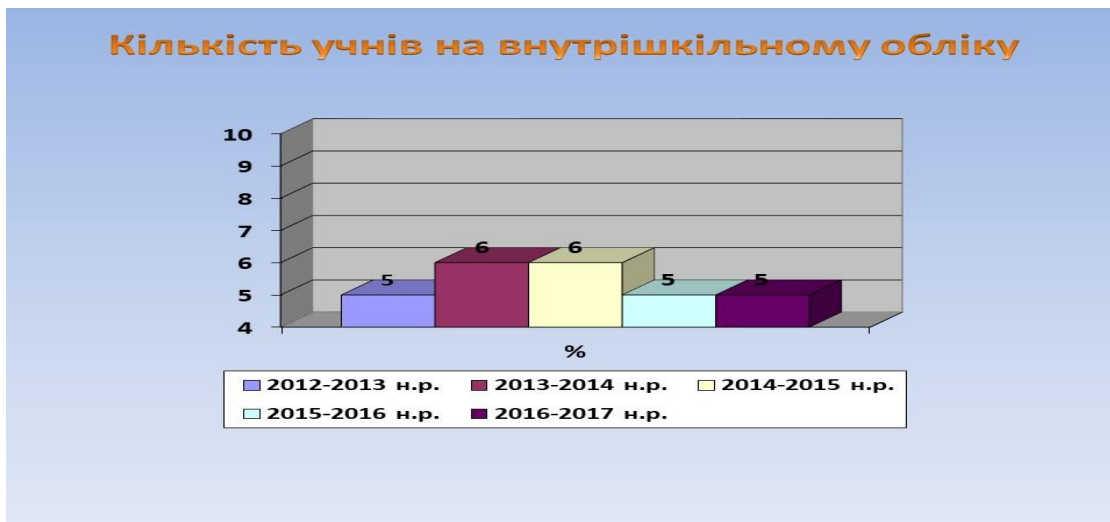
Ще одною із ланок у правовиховній роботі у школі-інтернаті є діяльність клубу «Закон і ми». Це добровільне об'єднання учнів, яке сприяє формуванню правового світогляду старшокласників, виробленню активної позиції, переконань і ціннісних орієнтацій. Традиційним став брейн-ринг за участю членів клубу. Крім того, учні беруть активну участь у проведенні заходів на правову тематику.

«...Жодна дитина не може бути об'єктом довільного чи незаконного втручання в здійснення її права на особисте життя, сімейне життя, недоторканість житла чи таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і репутацію.» (ст. 16/1. Конвенція ООН про права дитини) Для

правильного здійснення правової освіти у школі введена посада юрисконсульта, який надає консультації дітям, батькам щодо їх прав та обов'язків.

У більшості випадків діти із «групи ризику» не тільки занедбали навчання, але й не бачать у ньому значимого змісту, тому бути переможцями вони не хочуть. Доцільно зазначити, що життя без мети й подолання труднощів руйнує волю й віру в себе, у свої сили, тому потрібно працювати над самовдосконаленням. Роботу з так званими «важкими» підлітками, дітьми із кризових категорій виділяють як окремий напрямок правовиховної діяльності. Превентивну діяльність у цьому напрямку здійснює шкільна рада профілактики. Її робота – це співпраця класного керівника, вихователя, психолога, соціального педагога, батьків та представників відповідних державних служб. За допомогою діагностики та спостережень створюється база даних про дітей з девіантною поведінкою, які частково перебувають на внутрішкільному обліку. Після цього складається план дій стосовно дитини.

Провівши деякі дослідження, доцільно зазначити, що за останні 5 років на внутрішкільному обліку перебували 2012–2013 н. р. – 27 учнів, з них 18 дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування, 2013–2014 н. р. – 31 учнів, з них 18 дітей-сиріт, 2014–2015 н. р. – 29, дітей-сиріт – 19, 2015–2016 н. р. – 28 учнів, 19 дітей-сиріт, 2016–2017 н. р. – 30, 21 дитина-сирота. На обліку в ВКМСД: 2012–2013 н. р. – 1 учень (Лапій І.), 2013–2014 н. р. – жодного, 2014–2015 н. р. – 1 (Панасюк К.), 2015–2016 н. р. – 1 (Коваль С.), 2016–2017 н. р. – 2 (Ломакович А., Семенець І.). Більш детально статистичні дані представлено на рис.2 .

. Так за 5 років усі учні із числа дітей-сиріт та позбавлених батьківської опіки були працевлаштовані. Двоє вступили до вищого навчального закладу решта у середньо-спеціальні заклади. Залишили навчання троє учнів Легкун В. через рік навчання, Дублянська О. – через два роки, Карнаух Н. – через місяць.

Великий вплив на поведінку дітей має сім'я та соціальне оточення. Переважна більшість – це діти із неповних сімей, друге місце посідають діти із неблагополучних сімей, третє – багатодітні сім'ї і четверте діти із повних сімей (рис.3).

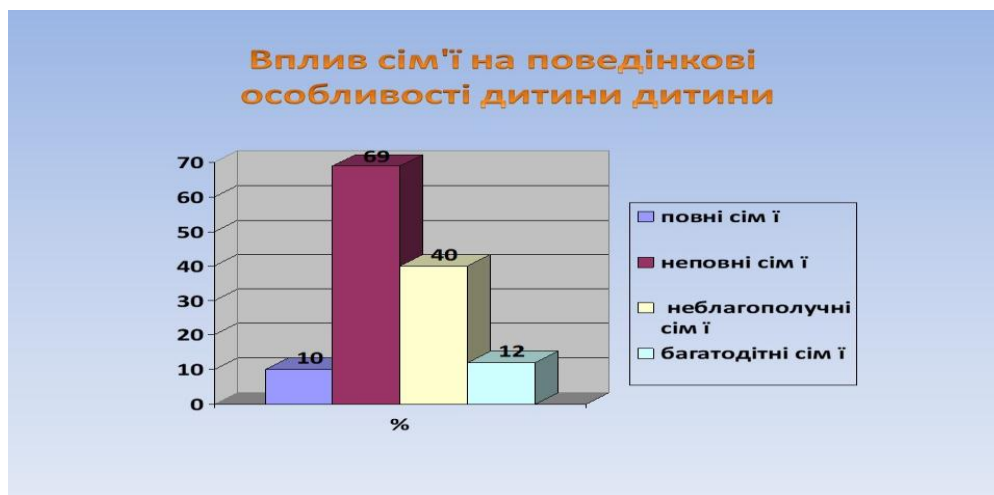

Рисунок 3. Вплив сім'ї на поведінкові особливості дитини

Отже, бачимо тенденцію, як впливають сімейні відносини на поведінкові особливості дитини та на подальше життя.

Також актуальним є дослідження учня 11 класу Страдомського Олександра про працевлаштування випускників нашої школи. Результати дослідження запропоновано у таблиці:

Сімейне становище	К-ть	10-11 класи (%)	ПТУ (%)	Коледжі / Училище (%)
Сироти	8	2	75	23
Напівсироти	8	25	75	-
Неповні сім'ї	38	8	86	6
Повні сім'ї	72	44	26	30

Фактори ризику є і будуть завжди, доки існує суспільство. Однак, на одних людей вони мають згубний вплив, інші вміють з ними справлятися. Тому в умовах сьогодення важливо, щоб молода людина виробила адаптивні реакції на стреси, насамперед, навчилася не допускати розвитку емоційних реакцій, неадекватних за значущістю тим ситуаціям, які їх обумовлюють, навчалася керувати своїми емоціями та розумно долати емоційні стреси.

Досвідченим педагогам, лікарям давно відомий той факт, що спосіб життя, за якого люди уникають емоцій взагалі це не кращий спосіб профілактики, здоровій людині він може зашкодити. Тут потрібен інший підхід – привчання людини до подолання життєвих труднощів, до боротьби з ними, а іноді із самим собою. На цьому етапі важливе місце займає психологічна служба школи, до якої входить соціальний педагог та практичний психолог. Основними напрямками їхньої діяльності є:

- психологічна діагностика;
- психологічна освіта;
- корекційно-розвивальна робота;
- профілактика;

- організаційно-методична робота.

Скільки позитивних емоцій можуть отримати вчителі та учні, якщо вони розуміють один одного, відчують взаємну симпатію і довіру. І наскільки приємнішим та легшим стає сам процес навчання для обох сторін.

Відкриті, дружні стосунки джерело натхнення, стимул до подолання труднощів – це те, що дає почуття задоволення й розуміння того, що зусилля не були марними. З цією метою правова освіта необхідна не тільки для учнів, а й педагогів. В. О. Сухомлинський писав: «Справжній учитель переживає процес набування знань як радість особистого прилучення до духовних багатств, створених людством». Навчання педагогів здійснюється під час проведення педагогічних рад, семінарів, консилиумів, тренінгів. Участь при цьому психолога та соціального педагога стала уже необхідністю.

На базі нашої школи відбулась районна конференція заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, практичних психологів та соціальних педагогів на тему: «Превентивне виховання – система заходів, взаємодія різних соціальних інститутів, досвід роботи». Слід відзначити, що щороку проводиться огляд-конкурс на кращу організацію правовиховної роботи в школі. Колектив нашої школи за останні п'ять років двічі був переможцем у районному та раз у обласному турі.

Правове виховання у школі здійснюється у межах батьківського всеобучу та індивідуальної роботи з батьками. Ми виходимо з того, що в статті 61 Кодексу законів про сім'ю та шлюб України «Права та обов'язки батьків по вихованню дітей» говориться, що батьки мають право та зобов'язані виховувати своїх дітей, турбуватися про їх здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, навчання, готувати їх до праці.

Підсумувати вищесказане я хочу усім відомими словами В. О. Сухомлинського «...учителеві треба працювати роки, щоб побачити предмет свого творіння, буває минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив».

Форми правоосвітньої роботи з педагогами

Сьогодні вимагає від педагогів здійснювати роботу, спрямовану не тільки на прищеплення учням компетенцій з різноманітних навчальних дисциплін, але й на формування особистісних якостей, що дозволяють швидше й краще адаптуватися до життєвих умов.

Превентивне виховання має сприяти формуванню в учнів моральних почуттів, які регулювали б їхню поведінку: почуття законності обраної мети, правомірності шляхів і засобів їх реалізації, відповідальності. Мета нашої роботи – це забезпечення постійної відповідальної поведінки, сформованості імунітету до негативних впливів соціального середовища.

У школі склалась ефективна система роботи з правового і превентивного виховання, яка спрямована на формування правової свідомості учня, його правового світогляду та культури, здійснення комплексного цілеспрямованого впливу на особистість, вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді, на їх допомогу і захист. Педагоги використовують досягнення педагогічної та психологічної науки, оволодівають новітніми педагогічними технологіями.

У школі створена ефективна система методичної роботи, яка забезпечує оволодіння педагогами традиційними та інноваційними формами і методами правового та превентивного виховання школярів. Серед форм такої роботи слід відмітити самоосвітню, тобто індивідуальну роботу, групову та колективну.

До групових форм роботи належать психолого-педагогічний консиліум «Профілактика дезадаптації учнів першокласників та п'ятикласників» (керівник Магола О. В.), психолого-педагогічний семінар «Вплив превентивного виховання на подолання неуспішності учнів з неблагополучних сімей» (керівник Мельник Д. П.), діяльність методичної комісії класних керівників (керівник Мишко В. М.), вихователів (керівник Тимошук Н. Л.) та методичну раду (керівник Вербицька М. М.).

Колективна форма – засідання педагогічної ради, нарада при директорові.

Зараз в останній період набуло поширення використання інтерактивних

методів у навчанні педагогів, таких як : тренінгові заняття, ділові та рольові ігри, круглі столи, створення проектів тощо.

Було проведено психологом школи спільні засідання методичних комісій класних керівників та вихователів на тему «Подолання конфліктних ситуацій» та «Суть і мета, завдання превентивного виховання».

Методична комісія вихователів розглянула питання «Громадянське виховання підлітків, як соціально-педагогічна проблема», яке відбувалось у формі педагогічної дискусії; «Чому підлітки бувають важковиховуваними?» у формі семінару – практикуму; «Виховання особистості в нових умовах» у формі лекторію.

Методична комісія класних керівників розглянула питання: «Особливості статевого виховання в сучасний період» у формі круглого столу; «Девіантна поведінка: причини і шляхи подолання» у формі практичної конференції.

На засіданні педагогічної ради були винесені такі питання: «Девіантна поведінка: причини і шляхи подолання»; «Підліток з порушенням емоційної сфери: проблеми і досвід виховання»; «Ефективність виховної роботи в школі: проблеми, пошуки, знахідки»; «Адаптуюча педагогіка: соціальний супровід та психолого-педагогічна підтримка дітей з деструктивних сімей».

Використавши проектну методику, методична рада школи розробила модель «Превентивного виховання» та «Правового виховання».

Педколектив школи намагається використати всі можливості, які є в школі та за її межами, щоб виховувати громадянина нашої держави, який буде знати свої права та виконувати свої обов'язки і жити в правовому просторі.

Форми превентивної роботи з дітьми кризових категорій

Превентивне та правове виховання у школі-інтернаті здійснюється в урочний та в позаурочний час, під час занять груп самопідготовки, індивідуальних бесід з вихованцями та відвідування їх вдома.

На внутрішньому шкільному обліку перебувають двоє учнів шостих класів: Остапчук Роман (6-Б клас) та Семенюк Максим (6-А клас).

Остапчук Роман неодноразово порушував правила поведінки у школі, схильний до правопорушень таких, як невідвідування школи без поважних причин, хуліганство, крадіжки, бродяжництво.

Семенюк Максим навчається у школі-інтернаті з 4-го класу. До того відвідував Кременецький санаторій. Прийшов до нас зовсім недисциплінованим, не привченим учитися та спокійно сидіти на уроках. На перервах та під час самопідготовки піддається поганому впливу, ображає інших, порушує дисципліну. З 1-го вересня 2011 року Максим не відвідував школу.

З метою залучення до навчання цих обох вихованців ми з класними керівниками Плахтиною Т. С. та Шпортун Л. Д. відвідували їх вдома, склали акти обстеження побутових умов проживання, вели бесіди з мамами та дідусем Максима, допоки не отримали позитивний результат.

Також із цими учнями двічі на місяць проводяться індивідуальні бесіди, з метою профілактики правопорушень. Серед них є і на правову тематику, такі як «Вчинок і наслідок», «Правопорушення», «Шкідливі звички», «Шкода тютюнопаління», «Режим школи-інтернату», «Мої права та обов'язки».

Після проведеної роботи спостерігаються зміни у поведінці цих учнів на краще. Вони регулярно відвідують школу, не було випадок крадіжок чи вимагання. Хоча з ними ще потрібно працювати.

Звичайно, у шостих класах є ще учні, з якими потрібно проводити профілактичні бесіди. Це, на мою думку, Черняк Олександр, Ланкін Нікіта та Долока Станіслав.

У рамках місячника правових знань у листопаді кожного року з вихованцями групи проводились виховні години та бесіди на правову тематику, такі як «Вчинок і наслідок», «Що таке Конституція?», «Права дитини», «Правила дорожнього руху», «Правила поведінки в школі та громадських місцях», «Кожна людина має право на надійне життя».

Також важливу роль у роботі з кризовою категорією вихованців відіграє психолого-соціальна служба. Психолог Магола О. В. проводить постійно

індивідуальні бесіди з учнями, консультації, бесіди з батьками, вчителями та вихователями, тренінги та консилиуми.

А соціальний педагог Мельник Д. П. здійснює контроль за відвідуванням учнями школи та патронаж, проводить зустрічі з батьками, надає консультації вихователям та класним керівникам щодо подолання проблем з навчанням та відвідуванням.

Роль учнівського самоврядування у правовиховній та превентивній роботі

Робота органів учнівського самоврядування Кременецької ЗОШ-інтернату у правовому та превентивному вихованні учнів полягає у наступному. Для профілактики правопорушень старости класів щоденно і поурочно ведуть контроль за відвідуванням учнями навчальних занять, роблячи відмітки у спеціальних журналах відвідування.

Щосереді на засіданнях старостату проводиться аналіз відвідування за тиждень.

Чергові учні і вчителі забезпечують дисципліну і порядок на коридорах під час перерв. Роблять зауваження порушникам. На щотижневих лінійках оголошують результати чергування і виставляють оцінки за поведінку кожному класу. Злісних порушників дисципліни викликають на лінійку, на засідання старостату. За грубе порушення робиться запис в особовій справі учня.

Класні керівники та вихователі проводять засідання круглих столів, виховні та інформаційні години на правову тематику. Проводять індивідуальні бесіди з учнями, схильними до правопорушень та розглядають їх поведінку чи порушення дисципліни на класних зборах.

Організуються зустрічі з працівниками правоохоронних органів. У листопаді, в рамках проведення місячника правових знань, членами клубу «Закон і ти» були проведені: «Правовий брейн-ринг» між учнями 10–11 класів, вікторина «Світова книга прав дитини» для учнів 6-х класів, диспут «Злочин і кара» з учнями 8-х класів.

Було організовано перегляд відеофільмів для старшокласників про торгівлю людьми, вплив нікотину та алкоголю на організм людини, чому ХХІ століття – СНІД та шкідливість Інтернету. Спільно з працівниками податкової інспекції було організовано перегляд мультфільму про податки «Країна мрій» для учнів молодших класів.

Спільно із працівниками соціальних служб у справах дітей, молоді і спорту та Центру сім'ї і молоді було проведено виставку-гру для старшокласників «Що ти знаєш про СНІД».

Учасники благодійного фонду «Родина» презентували відеолекторій про онкологічні захворювання для учнів 8-9 класів.

Члени прес-центру випускають стінгазети на правову та превентивну тематику, пишуть статті та замітки у шкільну газету «Слово», районну газету «Діалог», інші друковані видання.

У бібліотеці школи проходить виставка літератури на правову та профілактичну тематику. На класних зборах проходить обговорення переглянутого фільму, сюжету з телевізійної служби новин, прочитаної книги чи статті.

Медсестрою школи, працівниками Червоного Хреста, районної лікарні та санепідемстанції проводяться лекції з профілактики СНІДу, туберкульозу, венеричних та вірусних хвороб. Санбюлетень «Здоров'ятко» містить роз'яснювальну інформацію про різні епідемічні хвороби для попередження захворювання.

Учні школи, під керівництвом вчителя образотворчого мистецтва Мартинюк Н. Л., спільно з державними установами беруть участь у конкурсах малюнків: «Податки очима дітей», «Чи знаєш ти свої права», «Майбутнє лісу у твоїх руках», до Всесвітнього дня порозуміння з ВІЛ-інфікованими, до Всесвітнього дня здоров'я, до Дня боротьби з туберкульозом, до Дня захисту дітей і т. д., де виборюють призові місця.

Протягом навчального року організовуються екскурсії в податкову інспекцію, прокуратуру, службу у справах дітей, санстанцію.

Щомісяця ЗДВР, психологом школи та соціальним педагогом проводиться засідання ради профілактики правопорушень, учасником якої є голова учнівської ради школи.

Членами шкільного євро клубу «Меридіан», а саме учнями 10–11 класів, під керівництвом волонтера Корпусу миру Морган Роуз, вихователя Скакальської Н. Ф. та заступника директора з виховної роботи Оболончик Т. Д. було створено та реалізовано проект «Поширення СНІДу в світі».

До кінця семестру члени волонтерського загону планують провести усний журнал «Правовий букварик» та рольову гру «Подорож до Країни Прав та Обов'язків» з учнями молодших класів.

Модель превентивного виховання

Об'єктом превентивного виховання є дитина. Суб'єктами превентивної діяльності є педагогічний колектив, учнівський колектив, батьки та громадськість. Детально модель превентивного виховання зображено на рисунку 4.

Рисунок 4. Модель превентивного виховання

Працюючи з дітьми кризових категорій, використовуємо такі функції превентивного виховання: вивчення індивідуальних особливостей, організаційна, соціально-педагогічна нейтралізація негативних впливів. Зокрема, вивчення індивідуальних особливостей передбачає: збір інформації, спостереження за дитиною, соціально-педагогічна характеристика, вивчення

умов проживання, співпраця з батьками, а також соціально-педагогічна нейтралізація негативних впливів. Детально функції превентивної роботи зображено на рисунку 5.

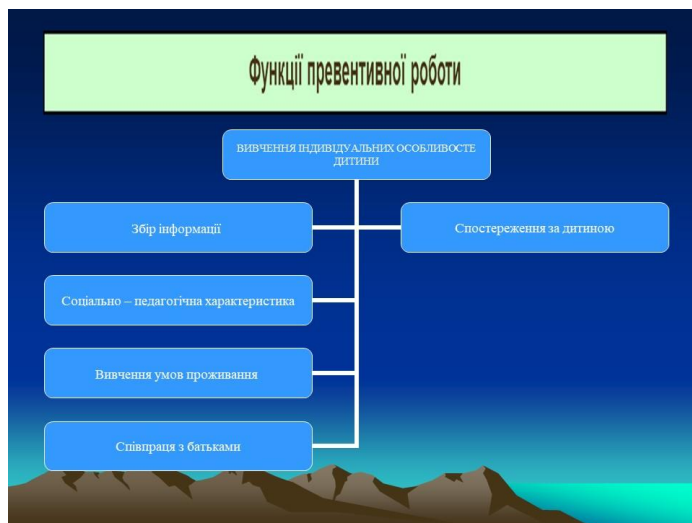

Рисунок 5. Функції превентивної роботи

Кожна із функцій має методи превентивної діяльності: усвідомлення діяльності, організації діяльності, стимулювання діяльності, педагогічне керівництво самовихованням

Соціально-педагогічна діяльність складається із таких форм роботи як:

- ✓ індивідуальна робота з батьками;
- ✓ надання дитині педагогічної, психологічної і соціальної підтримки;
- ✓ навчання здоровому способу життя;
- ✓ робота психолого-педагогічного консилиуму;
- ✓ патронажна робота з групами ризику;
- ✓ профілактика правопорушень (рис. 6)

Рисунок 6. Соціально-педагогічна діяльність

Доцільно зазначити, що також розрізняють три форми превентивного виховання: індивідуальну, групову, колективну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алещенко В. І. Правове виховання у механізмі формування правової свідомості: навч.-метод. посіб. К.: НАОУ, 2008. 224 с.
2. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / А. Горошко, Т. Нарчинська, І. Озимок, В. Тарнай. 2-ге вид. Київ: УАО, 2016. 52 с.
3. Готуємось до школи: заняття психолога з дітьми / Л. В. Стреж, Л. М. Гумовська, Л. Б. Смеречинська, І. Д. Щербак. К.: Шкільний світ, 2015. 106 с.
4. Глосарій термінів з моніторингу та оцінювання / А. Горошко, Т. Нарчинська, І. Озимок, В. Тарнай. 2-ге вид. Київ: УАО, 2016. 52 с.
5. Готуємось до школи: заняття психолога з дітьми / Л. В. Стреж, Л. М. Гумовська, Л. Б. Смеречинська, І. Д. Щербак. К.: Шкільний світ, 2015. 106 с.
6. Виноградова Т. В. Правове виховання учнів у позаурочній діяльності. *Виховна робота: Науково-методичний журнал*. Харків, 2009. № 12. С. 2–3.
7. Досвід правового та превентивного виховання школярів. URL: http://allreferat.com.ua/uk/pedagogika_metoduka_vukladanny/kursoyaya/3965/page/11
8. Запорожан І. Г. Педагогічні основи правовиховної роботи з молодшими школярами. Тернопіль, 2002. 273 с.
9. Когут О. І., Юзефік Л. Ю., Темчишин О. І. Інноваційні виховні технології: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2009. 352 с.
10. Лозинський Е. П. Організація роботи просвітницького правового товариства «Феміда». *Виховна робота: Науково-методичний журнал*. Харків, 2009. № 12. С. 32–34.
11. Матеріалознавство: для архітекторів та дизайнерів: підручник / К. К. Пушкарьова, М. О. Кочевих, О. А. Гончар, О. П. Бондаренко ; за ред. К. К. Пушкарьової. Вид. 2-ге, перероб. Київ: Ліра, 2015. 592 с.
12. Розумне виховання сучасних дошкільнят: методичний посібник / Н. В. Гавриш, О. Г. Брежнева, І. Р. Кіндрат, О. Д. Рейпольська. К.: Слово, 2015. 176 с.
13. Середнюк Г. М. Педагогічний пошук класного керівника. Частина 2. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 184 с.

14. Фіцула М. М. Правове виховання учнів: Методичний посібник К.: ІЗМН, 2007. 148 с.
15. Юзефик Л. О., Купина Н. М. Організація роботи з батьками. Тернопіль: Астон, 2008. 264 с.

Пилипчук Тетяна Леонідівна,
педагог-організатор
Жолобівської загальноосвітньої школи
I–II ступенів

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ І МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В УЧНІВ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПОЗАКЛАСНИХ ЗАХОДІВ

Виховання є важливою складовою навчального процесу, метою якого є формування інтелектуально розвиненої дитини, духовно і морально зрілої особистості, готової простояти викликам глобалізації. Це вимагає від педагогів нових підходів до організації виховної діяльності. Доцільно зазначити, що сучасні учні мають право вибору життєвих цінностей, позицій, погляду на світ. Вони мають можливість розкрити себе, осмислити проблеми свого «Я», підготувати себе до виконання комплексу ролей, необхідних для повноцінного і змістовного життя: громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина і товариша. Саме тому виховна робота в школі спрямована на реалізацію таких програм: «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Тернопільщини», Обласної Програми впровадження Української Хартії вільної людини в навчальних закладах Тернопільської області на 2017–2020 роки, «Вчитель», Концепції виховання дітей в національній системі освіти, Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012–2021 роки, Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді, затвердженої Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015, Програми патріотичного виховання учнівської та студентської молоді в навчальних закладах України, Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Національної програми виховання дітей та

учнівської молоді, Регіональної програми патріотичного виховання, Державної національної програми «Освіта», «Україна ХХІ століття» та Закону України «Про загальну середню освіту».

Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (ухвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р) педагогічний колектив впроваджуватиме демократичну культуру через вироблення відповідних процедур для захисту прав дитини. Зокрема, потрібно не лише захищати права дитини, а й стати середовищем, безпечним для дитини, і йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про атмосферу довіри і взаємоповаги, де немає насильства та дискримінації.

Мета: розвивати творчий потенціал школярів; формувати особистість, її духовні, моральні цінності, культурно-пізнавальні інтереси; виховувати національно свідомого громадянина України.

Завдання:

1. Вчити дитину бути людиною, яка здатна жити гідно, сприяти нормальному функціонуванню організму, берегти здоров'я, вести активне життя, бути щасливою, усвідомлювати сенс і мету життя.

2. Оцінювати ситуацію конструктивно, відповідно до загальнолюдських цінностей і сучасної моралі.

3. Розвивати учнівське самоврядування та залучати школярів до вирішення питань навчального процесу, життєдіяльності школи.

4. Вчити пізнавати себе і своє оточення, засвоювати соціальний і природний досвід людства, мислити на рівні досягнутих сучасною наукою і суспільством ідей, фактів, відкриттів.

5. Здійснювати особистісно-орієнтований підхід в організації позакласної виховної роботи.

6. Впроваджувати Програму Української Хартії вільної людини.

7. Педагогічному колективу продовжувати роботу над створенням сприятливих умов для усестороннього розвитку особистості; забезпечити

активну участь учнів школи в районних масових заходах; з метою виявлення кращих напрацювань педагогів щодо розкриття духовних і моральних цінностей Української Хартії вільної людини в процесі викладання навчальних предметів та у позакласній діяльності.

Стаж роботи: 15 років.

I. Впровадження основоположних принципів Української Хартії вільної людини

Я та педагогічний колектив працюємо над вирішенням проблеми *«Формування особистості, її моральних цінностей та виховання активної громадянської позиції»*. Ми визначилися із системою виховної роботи, яка є передумовою створення середовища з потужним виховним впливом на особистість. Працюючи над даною виховною проблемою, впроваджуємо такі інноваційні технології: КТС, рольові ігри, елементи особистісно-орієнтованого виховання та патріотичного виховання особистості «Я громадянин України».

Наша школа активно впроваджує як у навчальних предметах, так і у виховній роботі Обласну Програму Української Хартії вільної людини. Слід зазначити, що Українська Хартія вільної людини формує такі навички:

- бути активним громадянином суспільства;
- бути патріотом;
- вміти здобувати і використовувати знання;
- бути лідером;
- бути в злагоді зі своїм «я»;
- бути здатним до самооцінки, самоорганізації, самореалізації;
- бути готовим до професійного самовизначення;
- бути здоровим;
- мати розвинений естетичний смак;
- бути активною особистістю;
- бути інтелектуалом;
- бути комунікабельним;
- володіти інформаційно-комунікативною культурою;

- бути готовим до сімейного життя.

Бути вільною людиною

Бути вільною людиною – це, насамперед, означає брати на себе відповідальність, вірити у свої сили, дотримуватися принципу рівності один з одним, а також рівності перед законом. Прикладом цього може слугувати діяльність волонтерського загону «Поклик», члени якого допомагають самотнім людям. Особливо яскравим є приклад благодійної акції під гаслом «Поспішаймо до оселі самотньої людини» (Додаток № 1). Також учнівським комітетом проведено з учнями першого класу ситуативно-рольову гру «Давайте жити дружно», постійно проводяться години спілкування «Душі людської доброта».

1.2. Бути українцем

Сучасне поняття «бути українцем» передбачає кілька напрямків праці над собою. Насамперед, бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України, досконало володіти українською мовою, знати свою історію, своє минуле, не допускати національного подрібнення. За участю дитячого об'єднання «Сокіл», патріотичного клубу «Юний патріот» та євроклубу «Єдність» у школі проводилися різноманітні класні та загальношкільні заходи: посвяти учнів 2 класу у соколята дитячого об'єднання «Сокіл», учнів 5 класу у «Молоді соколи», авторський стріт - арт на асфальті «Квіти для солдатів АТО»; інформаційна година «100 років з Дня проголошення Української Народної Республіки III Універсалом Української Центральної Ради», шкільний фестиваль-конкурс патріотичної пісні, прози та поезії, творів образотворчого мистецтва «Свята Покрова», присвячений 75-річчю утворення УПА; виставки у шкільній бібліотеці: «День Незалежності України – Великдень нашої держави», «Утворення УПА. Героїчна боротьба за волю і незалежність України», «Громадянський подвиг людей, які виступили на захист демократичних цінностей», «Вічна слава безсмертю хоробрих, які кличуть на подвиг живих»; проводилися зустрічі: з дільничним інспектором поліції, який провів із школярами бесіду «Попередження правопорушень і злочинності серед дітей» (Додаток № 2), з учасником Євромайдану та АТО – Панасюком Ярославом

Федоровичем (Додаток № 2) , воїном афганцем Кулінчуком Василем (до Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав), з представниками українського козацтва десантно-екологічного осередку ім. Дмитра (Байди) Вишнівецького м. Тернополя (Додаток № 3).

Також проводились флешмоби: «Ми є діти-патріоти своєї держави», «Ми маємо права», «Герої нашої країни», КТС «Оберіг солдату»; акції: «Допоможемо нашим солдатам», «Подаруй голуба», «Встеляйте квітами дороги, бійцям, що мир несли в наш край!»; трудові операції «Прибирання могил та пам'ятників загиблих односельчан та воїнів-визволителів села», День захисника України: покладання квітів до могили воїна АТО В'ячеслава Мельника (Додаток № 3).

1.3. Бути активним громадянином

Бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це – наші спільні права. Для досягнення цієї мети організовувалися правові брейн-ринги, вікторини на правову тематику, години правової грамотності, тренінгові заняття «Знаємо та реалізуємо свої права», відеолекторій «Попередження насильства в сім'ї та в учнівському колективі», гра «Права маленької дитини», в рамках проекту «Дитяча громадська приймальня» – година спілкування «Насильство», літературно-правовий квест «У пошуках істини»; виховні класні години: «День визволення України від фашистських загарбників», «Тризна за розстріляними на Майдані», «Україна – це ми», «Право молоді на працю», «Згадаймо про День Соборності України», мітинг-реквієм до Дня Перемоги «Ніхто не забутий, ніщо не забуто». Учні 8–9 класів взяли участь в історичній пригодницько-пізнавальній грі «Таємниці давнього рукопису» на честь Героя Небесної Сотні Сашка Капіноса. Учасники гри отримали грамоти та призи. Також для школярів було проведено майстер-клас по виготовленню витинанок, воскових свічок, глиняних фігурок. (Додаток № 4).

Протягом навчального року було проведено уроки мужності, зокрема: «Знати і поважати Герб своєї Вітчизни», «День пам'яті та надії», «Народу вірні сини», «Ми віримо в твоє майбутнє, Україно», «Обпалені війною», «Ціна

Перемоги». Експерсія до шкільної міні-галереї слави «Землякам присвячується» та патріотичного куточка «Люби і захищай свій рідний край» (Додаток № 5).

1.4. Любити

Любити, означає бажати ближньому добра, уникати будь-яких проявів расизму, шовінізму, нацизму, політичної, культурної, соціальної нетерпимості. Любити означає й те, що наше покоління повинне з мудрістю ставитися до реалій своїх попередників. Любов до України – це примирення ветеранів війни: українських повстанців і радянських військовослужбовців. Любити – означає підтримати непорушний духовний зв'язок між українськими церквами, чийм головним призначенням є служіння Богові і українському народу. Ми пам'ятаємо наших героїв, тому доглядаємо за їхніми могилами: за братською могилою, де поховані Січові стрільці, обеліском льотчиків Попових, пам'ятним знаком загиблим односельчанам в роки Другої світової війни, могилою на сільському кладовищі учасника антитерористичної операції (захисника Донецького аеропорту) В'ячеслава Мельника.

1.5. Бути лідером

Ми маємо бути налаштовані на особистий і колективний успіх. Поняття «лідера» стосується не влади, а знання. Поняття лідерства передбачає виховання таких чеснот, як уміння чути іншого, відчуття команди і власної виконавчої підпорядкованості. Щомісяця проводяться заняття (навчання лідерів) учнівського комітету, де навчають організувати як власну роботу, так і співпрацю з товаришами. Вирішальну роль тут відіграють організаторські, комунікативні, моральні якості. Актив школи вносить свої пропозиції до адміністрації школи, педагогічної ради з питань навчання та виховання.

1.6. Бути відкритим суспільством

Бути відкритим суспільством означає бути налаштованим переймати найкращий досвід і знання зовнішнього світу. 30 листопада 2017 року я стала учасницею просвітницького інтерактивного заходу з елементами тренінгу «Впровадження Української Хартії вільної людини в освітній процес», який організувало Управління освіти і науки ТОДА, Тернопільський обласний

комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, Громадська організація «Гуртом!» (Додаток № 6). 25 квітня 2018 року на базі нашого навчального закладу методисткою районного відділу освіти Ленчук Л. С. з виховної роботи було проведено семінар педагогів-організаторів «Національно-патріотичне виховання у контексті розвитку особистості дитини в рамках діяльності учнівського об'єднання. Педагогіка співпраці», на який було запрошено: педагогів-організаторів та учнів шкіл району, представників Кременецької районної ради та Тернопільського українського козацтва. Також для учасників семінару проведено військово-патріотичні змагання «Козацький вишкіл – 2018», де взяли участь не лише учні Жолобівської ЗОШ I–II ступенів, а й Кременецького ліцею ім. У. Самчука, Кременецької ЗОШ-інтернату I–III ступенів, Білокриницької, В. Бережецької ЗОШ I–III ступенів, НВК «Сапанівська ЗОШ I–III ступенів-ДНЗ», Підлісецької ЗОШ I–II ступенів та Борсуківської ЗОШ I–III ступенів Лановецького району. Учасники змагань мали змогу пересвідчитися у своїх навиках з топографії (орієнтування на місцевості); оглянути виставку зброї АТО, ознайомитися із навиками мінування, стрільби з пістолета, рушниці (пневматика), лука; розібрати та зібрати автоматичну зброю; а головне – посмакувати смаколиками козацької кухні (Додаток № 7). 08 листопада 2018 року у приміщенні Кременецького РЦДТ відбулися збори районного учнівського парламенту Кременецького району, на які були запрошені лідери учнівського самоврядування та педагоги-організатори закладів загальної середньої освіти району. Ленчук Л. С., методист РМК із виховної роботи, розкрила питання «Формування життєвих компетентностей особистості та їх ефективної самореалізації в умовах Нової української школи». Як саме здійснюється упровадження Української Хартії вільної людини у закладах загальної середньої освіти Кременецького району, поділилися досвідом роботи президенти учнівського парламенту НВК «Старопочаївської ЗОШ I–III ступенів-ДНЗ та «Гаївської ЗОШ I–II ступенів-ДНЗ» (Додаток № 8).

1.7. Бути успішною державою

Успіх нашої держави, насамперед, має полягати у подоланні відчуженості

між людьми. У країні потрібно провести «реформи справедливості» і «реформи життя»: зміни судової гілки влади і правоохоронних органів, а також зміни системи освіти і системи охорони здоров'я. Щоб ці зміни відбулися, ми, як педагоги, повинні навчати молоде покоління чітко визначати свою мету у житті, мати ґрунтовні знання, бути патріотами своєї держави. Тому школа – це перша сходинка у доросле життя, де підрастаюче покоління вчиться самостійно мислити і діяти. Минулого року наша школа провела зустрічі з учнями Колосівської ЗОШ I–II ступенів на тему: «Спілкуємося та діємо», під час якої школярі познайомилися зі своїми ровесниками-дев'ятикласниками, провели розважально-пізнавальну гру «Леді та джентльмени», а також гарно відпочили.

1.8. Бути учасником демократичної спільноти народів

Природним і альтернативним шляхом для України є об'єднання з простором європейських народів. Євроінтеграція означає для нас не зовнішній, а внутрішній політичний курс. У травні щороку ми відзначаємо День Європи в Україні. Члени шкільного євроклубу «Єдність» у шкільній бібліотеці організували книжково-ілюстративну виставку – знайомство під назвою «Європа і ми». Діти люблять багато подорожувати Україною. Кожний рік ми організуємо екскурсії, в ході яких знайомимось з культурною спадщиною не тільки українського народу, а багато дізнаємось про історичне минуле Угорщини, Австрії, Польщі, Румунії, Росії, Вірменії, Туреччини (Додаток № 9 – екскурсія до Збаразького замку).

1.9. Бути господарем

Наше головне суспільне завдання – відновити в українців почуття господаря, чийми фундаментальними рисами є відповідальність за себе, своїх близьких і простір свого життя. Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, школи, робочого місця, класу, вулиці, села.

Бути господарем означає поважати особистість і працю інших людей. Ми повинні привчати школярів до праці. Тому члени комісії з навчання та дисципліни, санітарної комісії Учнівського комітету здійснюють рейд-перевірки: «Чистий клас», «Чисте подвір'я», екологічні акції «Приберемо планету від

сміття», «Посади дерево», «Чисте джерело», «Нагодуй птахів» тощо.

1.10. Мислити

Одне з найважливіших завдань вільної людини – самостійно мислити. Мислити означає ламати стереотипи, працювати, читати і творити, відповідаючи на потреби часу. Мислити – це спільними громадянськими силами створювати центри громадянської культури, бібліотеки, а також громадські фонди для поширення інформації про Україну в світі. Члени прес-центру Учнівського комітету здійснюють випуск стінгазети «Шкільний вісник», забезпечують гласність діяльності органів учнівського самоврядування, інформують про події, які відбуваються в школі, класах. Роблять відмітки про результати конкурсів та перевірок у екранах чистоти та творчої активно

Висновки

Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Запорукою ефективності виховного процесу є органічне поєднання системи принципів духовних та моральних принципів в цілісну систему, яка забезпечує досягнення відповідних результатів – міцно і органічно засвоєних загальнолюдських і українських національних цінностей.

Будуть змінюватися часи, школа вирішуватиме нові завдання, проте актуальною є і буде одна проблема – виховання громадянина України, який знає і пам'ятає свій рід, мову материнську, цінує минуле і буде гідно творити майбутнє. Сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності, внутрішньої роз'єднаності.

Нам потрібні зміни. Для цього потрібен діалог, хто хоче добра нашому народові і його державі.

Хартія – це вибір «бути» особистий і колективний.

Бути вільними людьми.

Бути успішним народом і державою.

Бути вільним серед вільних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Виховання особистості. К., 2003.
2. Когут О. І., Юзефик Л. О., Тимчишин О. Інноваційні виховні технології. Т., 2009.
3. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. К., 2001. С. 59.
4. Соціолого-педагогічний словник / Укл.: С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка.: за ред. В. В. Радула. К.:ЕКС ОБ, 2004. С. 170.
5. Тренінги спілкування / упоряд. Т. Гончаренко. К.: *Ред. Загальнопед.газ.*, 2004. с.120
6. Орієнтири національного виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Тернопільщини. Програма. Методичний супровід. Тернопіль: СМП «Тайп», 2012. 119–126.
7. Ціннісне ставлення до себе: Виховні заходи 5–8 класи / упоряд. Л. Шелестова, Н. Чиренко. К.: Шк.світ, 2012. С. 31.
8. Яременко Н. О.Школа громадської активності. *Шкільний світ*. № 2. С 6.
9. Досвід роботи з патріотичного виховання. URL: <http://www.youtube.com>
10. Європейський освітній портал [Електронний ресурс]: Web-сайт. URL: <http://www/eu-edu/org/ua/index/html>
11. Загальна декларація прав людини. URL: http://zakon2/rada/gov/ua/laws/show/995_015
12. Європейська соціальна хартія. URL: http://zakon2/rada/gov/ua/laws/show/994_062
13. Урядовий портал для дітей URL: <http://chidren.kmu.gov.ua/>

Додаток № 1

Додаток № 2

Додаток № 3

Додаток № 4

Додаток № 5

Додаток № 6

Додаток № 7

Додаток № 8

Додаток № 9

Додаток № 10

Додаток № 11

Струс Василь Михайлович,
вчитель ОХЕ
Звенигородської ЗОШ І–ІІ ст

РОЛЬ ВИВЧЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ (САКРАЛЬНИХ) ПАМ'ЯТОК БУЧАЧЧИНИ У ДУХОВНОМУ ТА ЕСТЕТИЧНОМУ ЗБАГАЧЕННІ УЧНІВ НА УРОКАХ ОХЕ

У світі технологій та інновацій сучасна особистість відчуває себе особливою. Часто думаю, що робила б людина з минулих століть у наш час. Сьогодні відповіді можна знайти у фантастичних фільмах. На жаль, у них звертають увагу лише на ефект враження та комічності. А що в духовному плані? Чи зрозуміли б наших дітей люди з минулого? Думаю, що ні. Адже змінилися цінності та орієнтири. Але «людина залишилася людиною» (А. Камю).

На заняттях ОХЕ важливо розвивати інтерес учні до пам'яток архітектури, які у більшості є культовими спорудами поряд із замками, ратушами.

На Бучаччині є чудові пам'ятки, комплекси, де учням можна на наочному прикладі пояснити значення і призначення церковних будівель, внутрішніх розписів та оздоб. Такими екскурсами в історію можуть бути екскурсії до святинь Бучача та його околиць. Збагнути події, духовність пращурів і примножити їх. Бо ці пам'ятки – реальні, їх побачиш, відчуєш, збагнеш. І в естетичному плані діти на уроках формують свій творчий смак, заглиблюються в себе, стають духовно збагаченими.

Урок чи цикл можна розпочати з вивчення історії найдавнішої мурованої церкви – церкви Св. Миколая.

1. Подорож до церкви Св. Миколая як найстарішої пам'ятки

Бучаччини

Церква Святого Миколая у Бучачі збудована на початку XVII століття на місці старої дерев'яної церкви. Це була перша цегляна церква в місті. Ініціаторами зведення храму були Марія Могилянка та її чоловік Стефан

Потоцький. На підтвердження цього над входом до церкви Святого Миколая висить зображення їх фамільного герба. Цей факт в офіційних документах дав їй статус «міський». Крім релігійної функції, церква довгий період виконувала ще й фортифікаційну. У часи оборони Бучача від турків і татар вікна храму служили бійницями. Довгі роки вона перебувала в первозданному вигляді.

Зміни у її долі відбулися з приходом на Бучацьку землю Миколи Потоцького. У храмі з'явився новий високий різьблений іконостас з позолотою в стилі бароко, розписаний відомим майстром-іконописцем В. Петрановічем. У 1780 і 1855 роках храм дуже затопило під час паводку, внаслідок цього був значно зіпсований фундамент і місцями знесена кам'яна огорожа, тому доводилося неодноразово все це відновлювати.

Спочатку побудований як православний, зараз храм Святого Миколая належить УАПЦ. Серед реліквій, окрім вищезгаданого іконостасу, тут є 2 ікони Богородиці XVIII століття, виконані на дерев'яній основі з використанням техніки позолочення і тиснення, та інші священні предмети XVIII-XIX століть.

Під час ремонту іконостасу тодішній парох о. Михаїл Курилович звернув увагу на ікону Івана Хрестителя, яка перебувала на дзвіниці. Пізніше її забрав для реставрації граф Войцех Дідушицький (Wojciech Dzieduszycki), а в 1920-х роках вона перебувала на одній із виставок у Львові. 29 червня 2008 року у Львові на Міжнародному ярмарку колекціонерів виставили стару оригінальну світлину (розмір фото 23x29 см, картонного планшету 27,6x34 см), наклеєну на картонний планшет, із зображенням іконостаса церкви святого Миколая у Бучачі. Близько 400 років церква святого Миколая є одним з осередків релігійного життя у місті. Храм використовували для богослужінь православні та вірні УГКЦ.

Споруда невеликих розмірів, має ознаки візантійсько-романського стилю, побудована за прикладом буковинських (молдовських) церков. Храм тридільний, з двома малими конхами гармонійних форм, у центрі – прямокутник із прибудовою (між вхідною брамою та дверима церкви) – дерев'яним бабинцем 1862 року та вежею.

У часи оборони Бучача від турків і татар вікна церкви служили бійницями. На думку мистецтвознавця Григорія Логвина, над притвором (присінком) колись містилася оборонна вежа (як і в оборонній церкві монастиря поблизу села Жизномира). Вівтар має форму дещо видовженого прямокутника, східна стіна має гранчасте завершення. Зі сторони потічка до стіни колишньої вежі та бабинця за часів незалежності України постала прямокутна у плані прибудова, де проводяться навчання дітей, зібрання парафіян. У бабинці справа і зліва від входу до церкви розташовані дві мідні статуетки, виготовлені коштом удови Гавриїла Крижанівського.

Територія оточена масивним кам'яним муром, у якому 2015 року встановили нову ковану браму. У давнину поблизу церкви розташовувався цвинтар. У 1780 та 1855 роках великі повені завалювали мур, який відновлювали. Ікону «Богородиця» XVI ст. відносили до найбільших скарбів храму до 1990-х років. Її привезла до Бучача Марія Могилівна.

Микола Потоцький, правнук фундаторів, оплатив виготовлення срібних шат та корони для ікони, також срібної лампади. Сьогодні, на жаль, невідомо, де перебуває ікона.

Проповідальниця виконана у формі коша, розташована при північній стіні нави, дерев'яна, частково пошкоджена шашелем. Стіни храму розписані зображеннями святих. Незвичайним є зображення янголів на сходах у вівтарній абсиді.

Відомості про первісний іконостас поки відсутні. Основною цінністю церкви є унікальний іконостас – синтез малих архітектурних форм, різьби по дереву, малярства. Дорого оздоблений різьбленням і позолотою, характерним для стилю бароко. Іконостас Миколаївської церкви – визначна пам'ятка українського образотворчого мистецтва першої половини XVIII століття, встановлений за сприяння Миколи Василя Потоцького, виконаний у стилі бароко. Він встановлений на місці іншого або теперішній має зі старого намісні ікони «Благовіщення», «Ісус Христос», «Богородиця Одигітрія», «Святий Миколай». Фахівці вважають, що його створили майстри жовківської школи

різьби по дереву та малярства (на думку Володимира Овсійчука, маляр Василь Петранович з учнями у 1744–1749 роках, м. Жовква, Львівської області). За іншою версією, іконостас встановлено в церкві 1743 року. Головне в ньому – архітектурні конструкції та декоративні різьблення. Динаміку архітектурних мас виділено значним збільшенням висоти центральної частини іконостасу, що надало йому пірамідальної композиції. Напружену пластичність декоративного обрамлення передали суцільним різьбленням, в якому домінують виноградна лоза та зубчасті листки аканта. Живописні картини іконостасу стилістично пов'язані з його декором. Центр композиції – царські ворота з двох половинок, над якими – ікона «Тайна вечеря».

2. Церква Св. Покрови як пам'ятка бароко. Царські ворота як шедевр митця Пінзеля

Покровський храм – одна з давніх архітектурних реліквій Бучача. У рік 1755 від Різдва Христового (за версією дослідників 1764 р.) кам'яний оплот віри відчинив свої двері, побудований за проектом І. Шільцера (хоча існує теорія початку будівництва під керівництвом міського архітектора Бернарда Меретина). А вже через два десятиліття на церкву Покрови Пресвятої Богородиці вдарило перше випробування – 15 квітня 1773 року все східне передмістя Бучача охопила руйнівна пожежа, що поглинула без малого сто тридцять будинків. Залишила вона свої сліди і на стінах релігійного центру Покровської громади, не дивлячись на кам'яну огорожу і липовий цвіт по периметру. Згодом влучення блискавки пошкодило купольне завершення і вщент знищило обрамлення центрального вівтаря (1815 р.), чергова пожежа, що залишила лише кам'яні стіни (1865 р.) і Перша світова, коли російські війська, що захопили місто в 1914 році влаштували всепоглинаючу пожежу, яка знищила не лише старий центр, а й передмістя. Храм у вигину Стрипи вигорів повністю.

Відновлений в міжвоєнний період ХХ століття під прапором Польської республіки Покровський костел став свідком жорстокості і безумства радянської влади, що окупувала Бучач у 1939 році: спочатку українських місцевих жителів вагонами вивозили у Казахстан (1940 р.), а потім у його нижніх приміщеннях

знайшли свій останній спочинок 148 закатованих жертв НКВС (1941 р.). Однак ще десятиліття після закінчення Другої світової війни храм, що вже став частиною динамічно зростаючого міста, залишався чинним, і лише в 1956 році у рамках боротьби з релігійними віруваннями його було закрито для того, щоб перетворити на три десятиліття в складські приміщення райспоживтовариства. При цьому дзвони були зняті, а приміщення нижнього храму засипані землею. Лише з ослабленням атеїстичної політики Радянського Союзу у другій половині 1980 років у стінах храму зажеврився вогник греко-католицької віри. Покровська громада у 1989 році оплакала і гідно поховала безвинних жертв, знайдених при розкопках в підвалах своєї святині, а ще через кілька років відновила її (у 2010 р. храм увінчали куполи та фрески).

Невеликий (10м x 17м) однобанний трьохчастний (неф, апсида, притвор) периметр Бучацької церкви Покрови Пресвятої Богородиці, що нині розташований в східній частині старої забудови міста на березі Стрипи, є характерною для західної України хрестоподібною спорудою в стилі пізнього бароко (раніше її оточував кам'яний паркан і липові алеї). Особливостями зовнішнього оздоблення храму є закруглені кути об'ємів, карнизи великого виносу, розбивка на дзеркала і масивні аттики, розписані релігійними зображеннями. При цьому над рівновисотними обсягами домінує зімкнута покрівля купола з невеликим ліхтарем на високому глухому циліндричному барабані. Домінантою церкви є три вівтаря (центральный – Богородиці та бічні – Вознесіння Богородиці і святого Миколая) під захистом стародавніх різьблених скульптур руки Йогана Пінзеля.

3. Василіанський монастир і його роль в духовному розвитку жителів Бучача

Однією з рукотворних пам'яток історії меценатської стежки магнатської родини Потоцьких став Василіанський монастир з Хрестовоздвиженським костелом у самому серці міста біля підніжжя фамільного замку на гребені скелі. І хоча на місці нинішнього духовного центру католицизму з другої половини XV століття вже існував дерев'яний храм з монастирськими будівлями на честь

святого Хреста, але все ж датою заснування комплексу вважається 07 грудня 1712 року, коли власником цих земель Стефаном Олександром Потоцьким (1652–1727 рр.) була підписана грамота про заснування фундації у тридцять тисяч злотих для утримання католицького монастиря ордену Василіан з богословською школою при ньому. Через лічені місяці в новостворений монастир з Литовської провінції у Бучач прибули перші шість ченців. А зважаючи на грандіозність планів мецената в 1714 році з благословення архієпископа львівського Яна Скарбека (1661–1733 рр.), костел святого Хреста був тимчасово зарахований до василіанської обителі, завершивши початкове формування комплексу. Гідний продовжувач справи свого батька Миколай-Василь Потоцький у 1751 році почав масштабну реконструкцію всього комплексу: були перебудовані північна і західна монастирські будівлі (1754 р.), побудований навчальний корпус латинської гімназії для дітей з бідних сімей (1758 р.), зведений костел Здвиження святого Хреста. Завершенням однієї з архітектурних доміант в петлі річки Стрипи стала дзвіниця, побудована в 1854 році. Тоді ж (друга половина XIX століття) при п'ятикласній гімназії з вивчення гуманітарних наук (риторика, граматики, закон Божий) були організовані дворічні викладацькі курси для підготовки народних вчителів, які стали новим кроком у справі освіти. Чорними літерами вписаний в Бучацькому історію 1864 – рік великої пожежі, що охопила практично весь центр старого міста. Для Василіанського монастиря вона обернулася повним знищенням церковного майна (три вівтарі, безцінні фрески, унікальні рукописні тексти та нові дзвони).

Шедевр архітектури в останній чверті XX століття мав жалюгідний вигляд. Держава, як часто буває у таких випадках, лише провела інвентаризацію унікального комплексу, що знаходиться в реєстрі пам'яток архітектури, а ось відновлення його лягло на плечі василіанського ордену.

У 1992 році на його базі був відкритий Бучацький ліцей святого Йософата, який через три роки перетворився в однойменний колегіум при монастирі Чесного Хреста Господнього чину святого Василя Великого. До цього дня в комплексі, що відзначив трьохсотріччя з моменту свого заснування, проводяться

відновлювальні роботи. Василіанський монастир і в новому третьому тисячолітті не втратив своєї актуальності і проніс крізь століття духовну зірку мудрості галицької землі.

Центральний фасад розташований на невеликій височині в глибині річкової петлі Стрипи. Монастирський комплекс, розташований у підніжжя на протилежному березі Бучацького замку, має витягнутий силует (протяжність 125 м). Основними його складовими є піднесені на висоту кількох метрів над землею тераси, центральна храмова будівля і безпосередньо навчально-побутові приміщення монастиря. Хрестовоздвиженський костел (1753–1770 рр.) є сакральною кам'яною спорудою з двома симетричними фланкуючими п'ятиаркусними вежами центрального фасаду, оформленою в стилі бароко.

4. Скельний монастир у с. Рукомиш

Рукомиш – ще одне цікаве місце в околицях Бучача. Це маленьке село з населенням всього 400 мешканців, відоме завдяки давньому скельному монастирю на березі річки Стрипа. Перша письмова згадка про Рукомиш відноситься до 1453 року. Але вважається, що перші монахи з'явилися тут наприкінці XIII століття, рятуючись від татаро-монгольської навали, що охопила Київську Русь. Начебто тоді на вершині гори ченці збудували капличку св. Бориса і Гліба і видовбали дві печери: одну – для богослужінь, іншу – для помешкання. Місце, в якому знаходиться монастир, це так звані "Травертинові скелі" – величезне родовище травертину – матеріалу, придатного для виробництва облицювальних виробів і вапна. Родовище відкрили працівники тресту «Київгеологія» у 1975 році, але враховуючи святість місця для місцевих мешканців, розробляти його не наважилися.

Спочатку в обителі жили два ченці, а згодом їх кількість збільшилася до восьми. У 1712 році у монастирі оселилися ще троє монахів-василіян з Бучача. До наших днів зберігся печерний храм «Божий гріб», видовбаний у скелі, площею близько 25 метрів кв.. Церква була місцем молитви в усі часи свого існування. Особливо багато людей тут збиралося на свята св. Онуфрія, св. Бориса і Гліба, Воздвиження Чесного Хреста, а напередодні Успіння

Пресвятої Богородиці в печерній церкві моляться цілу ніч. Тут завжди лежить фігура померлого Христа, а в страсну п'ятницю сюди виносять плащаницю для поклоніння.

У 1754 році Микола Потоцький відкрив при монастирі отців Василіян у Бучачі гімназію і наказав ченцям переселитися з Рукомиша до Бучацького монастиря. Монастир мав припинити своє існування, проте, щоб зберегти обитель, намісник Рукомиша, майор війська Потоцького і Бучацький комендант Фадей Венгерський, перетворив монастирську церкву на парафіяльну. Микола Потоцький продовжував опікуватися храмом, а у 1756 році подарував йому унікальний дзвін, який зберігся і донині. У 1768 році на місці старої монастирської церкви Фадей Венгерський збудував новий кам'яний храм, який було освячено деканом отцем Хадзинським під титулом св. Онуфрія. Товщина стін храму сягає 1,5 метрів, що дозволяє думати, що церква мала виконувати і оборонні функції. Протягом багатьох років браму Онуфрієвської церкви прикрашала фігура св. Онуфрія, створена в кінці 1750 р. геніальним майстром, скульптором Іоганном Пінзелем. Після відродження монастиря у роки незалежності скульптуру перенесли до храму.

Інтер'єр церкви св. Онуфрія. Поруч з церквою - маленький водоспад, який утворює басейн з водою, яку вважають цілющою. Сьогодні на території монастиря триває спорудження Хресної дороги. Вона буде мати не 12 традиційних станцій, а на одну більше. Тринадцята, додаткова станція, символізує важкий шлях українського народу. Неподалік від монастиря зберігся невеличкий костел 1903 року. Сьогодні храмом користується греко-католицька громада.

Висновки

Без передавання від покоління до покоління християнських традицій в силу об'єктивних і суб'єктивних історичних обставин могло б статись так, що наш народ міг щезнути, втратити самоідентифікацію. Але саме завдяки молитві (мові) та християнській релігії цього не сталося.

Отже, ми, вчителі ОХЕ, повинні дбати та збагачувати духовний аспект особистості учня. У цьому чималу роль відіграють архітектурні та сакральні пам'ятки нашого народу, зокрема Бучаччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Козак М., Матвіїв І., Уніят В. Рукомиш. *Тернопільщина. Історія міст і сіл*: у 3 т. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2014.
2. Матвіїв І., Уніят В. Рукомиш. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008.
3. Мичко С. Чудеса Рукомиша. *Україна молода*. 2011. 6 січня.
4. Альмес І. Латино- і польськомовні стародруки монастирського походження у фондах Державного архіву Тернопільської області. *Огляди джерел та документальні нариси*. 2015. С. 116–126.
5. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник / ред. колегія Михайло Островерха та інші. Нью-Йорк–Лондон–Париж–Сідней–Торонто: НТШ, Український архів, 1972. Т. XXVII. 944 с. – іл.
6. Вечерський В. Українські монастирі. Київ, Харків: ТзОВ «Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус», 2008. 400 с. іл. (Невідома Україна).
7. Дуда І., Оверко О. Бучач. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А – Й. С. 211–213.
8. Лукань Р. ЧСВВ. Причинки до історії Бучацьких шкіл. *Записки Чину Святого Василія Великого*. Т. IV. Вип. 3–4. С. 755–772.
9. Мороз В. Бучацький монастир отців-василіан: 300 років історії.
10. Стоцький Я. Бучацький монастир Отців Василіан: на службі Богові й Україні. До 300-ліття заснування. Жовква: Місіонер, 2011. 216 с.
11. Стоцький Я. Бучацький монастир отців Василіан Чесного Хреста Господнього. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т. 1: А – Й. С. 209.
12. Стоцький Я. Монастир Отців Василіан Чесного Хреста Господнього в Бучачі (1712–1996 рр.). Львів: Місіонер, 1997. 160 с.

Шептицька Володимира Михайлівна,
вчитель ОХЕ Колиндянської ЗОШ
І–ІІІ ст.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ НА ПРИКЛАДАХ ЖИТТЯ СВЯТИХ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ЕТИКИ

*Світ – це море.
Плисти бажаєш –
Збудуй судно з добрих справ.
І. Рудаки*

Як краплинка із краплинкою утворюють дощик, а з нього – струмочок, з якого бере початок річка, що несе свої води до моря чи океану, нота з нотою творять симфонію, буква з буквою – слово, речення, поему, роман, так наші маленькі справи допоможуть у вирішенні великої проблеми. За словами Травора Гадсона: «Кажна дрібниця нашого життя в руках Божих може перетворитися на щось прекрасне».

Арістотель писав: «Морально прекрасною називають людину досконалої гідності, справедливу, мужню, благородну і взагалі володіючу всіма чеснотами людину».

Головною метою морального виховання на сучасному етапі є цілеспрямований свідомий процес формування гармонійної особистості, якій притаманна гуманність, працелюбність, чесність, правдивість, дисциплінованість, почуття відповідальності, власної гідності, виховання патріотизму, любові до Батьківщини. На цій основі формуються особистісні риси людини, до яких входить національна самосвідомість, розвинена духовність, моральна, художньо-естетична, правова, трудова, фізична, екологічна культура, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Розділ I

1.1. Теоретико-методологічні основи морального виховання розкриті у Законі «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», Концепції «Нова українська школа» та ін.

У своєму трактаті «Наставление нравов» видатний чеський педагог Я. А. Коменський цитував давньоримського філософа Сенеку, який писав: «Навчись спершу добрим правилам моралі, а потім мудрості, бо без перших важко навчитися останній». Педагог наводить відомий народний вислів: «Хто встигає в науках, але відстає у добрих правилах моралі, той більше відстає, ніж встигає».

1.2. Сьогодні, коли в Україні обрали курс на побудову гуманного демократичного суспільства, що передбачає культ Людини і Народу, гуманні й демократичні відносини між людьми в усіх сферах життя, питання морального виховання виходять на одне з перших місць у системі освіти. Пріоритетними напрямками реформування виховання у нашому суспільстві є:

- утвердження принципів загальнолюдської моралі – правди, справедливості, патріотизму, добра та працелюбності;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, які населяють Україну;
- виховання духовної культури особистості; створення умов для вибору нею власної світоглядної позиції;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

Однією з найбільш характерних ознак становлення незалежної української держави є повернення до християнства. Незмінним залишається прагнення людей пізнати істину, зрозуміти закони життя.

Лише у християнстві чітко визначена мета і призначення освітніх систем. В офіційних документах знаходимо вказівку: «Виховати всебічно розвинуту особистість». Без сумніву, це прекрасний заклик. Біда лише в тім, що такої особистості, принаймні останнім часом, ніхто не бачив.

Як вирішує цю проблему християнство?

Розглянемо уважніше поняття «освіта». У цьому цікавому слові можна відшукати ще два своєрідні поняття. По-перше, очевидним є слово «світ». Цей факт є надзвичайно повчальним. Адже у такому випадку навчально-виховний процес повинне бути організований так, щоб підготувати молоду людину до життя у світі. По-друге, менш очевидним, але ще більш важливим у слові «освіта» є поняття «світло». Розумно побудована система освіти повинна сприяти просвітленню душі людини.

1.3. Серед моральних цінностей християнства відзначимо також ідею оптимістичного, радісного сприйняття світу. У щоденному житті маємо безліч

факторів, які несуть із собою жаль і смуток. Без віри подолати всі негаразди надзвичайно важко.

Християнство є завершеною цілісною системою поглядів, дотримання яких дозволяє достойно прожити і один день, і все життя.

У складному процесі формування всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню.

Зміст морального виховання учнів зумовлений потребами і вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівнем його моральності. З огляду на ці чинники, завдання морального виховання в школі – формування життя в гармонії з природою, обов'язком та відповідальністю, повагою до закону, до старших.

Релігія – це одна із важливих сфер людської культури. Особливий вплив на українських дітей і молодь має християнська мораль.

Таким чином, християнська етика несе і втілює у собі те найблагородніше, що має бути властиве душі, серці, думкам і вчинкам кожної вихованої людини.

Знати й виконувати українські народні чесноти й вимоги християнської етики повинна кожна культурна людина.

Розділ II

2.1. Метою і завданням навчального предмета з християнської етики, – визначав М. Стельмахович, – є «формування особи школяра на засадах християнської моралі, плекання духовності, доброти, людяності, милосердя, чесноті, працьовитості, виховання духовно багаті особистості, яка усвідомлювала б свою відповідальність перед Україною і рідним народом.

Заняття з християнської етики сприяють розвитку у дітей мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, інтересу до знань, естетичних смаків, творчих здібностей, виробленню правильних уявлень про світ, взаємозв'язок у цьому світі, формуванню у дітей високих духовних якостей. Моральне (духовне) виховання – «сіль» усього виховного процесу. На прикладах загальнолюдських моральних якостей, Десяти Божих Заповідей, семи смертних гріхів і трьох добродійств, тільки з вірою в кожного учня будується виховний процес.

Важливе місце у моральному розвитку особистості посідають бесіди на морально-етичні теми, тестування. Психологічні ситуації і, звичайно, приклад поведінки конкретних, відомих людей, святих постатей, біблійних героїв.

Саме тому я зупинилася на вирішенні науково-методичної проблеми «Формування моральних цінностей на прикладах життя святих у процесі вивчення християнської етики».

Духовно-моральний розвиток дітей і прищеплення їм любові до Бога, до ближнього, до України відбувається через засвоєння національних культурних надбань та універсальних християнських моральних цінностей: людяності, милосердя, пошани до батьків і старших, працелюбства, доброчесності, вдячності тощо, які глибоко вкорінені в національній культурній і моральній традиції.

Саме такі моральні чесноти я запозичую із життя святих постатей і ставлю їх за взірць для наслідування.

2.2. Найголовнішим завданням моїх уроків є моральне та християнське виховання дітей на прикладах життя святих: Матері Терези, Андрея Шептицького, св. Миколая, нашого земляка – багаторічного в'язня сибірських гулагів о. Йосифа – Йосафата Білана та багатьох інших.

У своїй роботі я впроваджую такі типи уроків:

- уроки – відкриття,
- уроки – дослідження,
- уроки – ділові ігри,
- уроки – подорожі,
- уроки – погляди в історію,
- уроки – роздуми.

Вони допомагають відійти від стандарту, підштовхнути учня до власного, неповторного, індивідуального, особливого погляду на життя. Це, як правило, ситуація довіри та успіху, і за таких обставин дитина розкривається, може повірити у свої можливості, реалізуватися як творча особистість, сміливо продемонструвати свої здібності. І як результат: учень не тільки володіє

знаннями, уміннями та навичками з предмета, але й уміє формулювати власну точку зору, відстоювати свою позицію, співпрацювати в групі, колективі, мати коло однодумців, бути комунікабельною, толерантною особистістю.

На уроках та під час проведення виховних заходів я активно використовую проектні технології та науково-дослідницьку роботу.

Проект – це індивідуальна, групова або колективна діяльність учнів, яка спрямована на створення певного унікального кінцевого продукту. Беручи участь у проектах, діти бачать результат своєї праці.

Фільм про Матір Терезу надихнув мене на створення проекту «Руку дай тому, хто просить». Метою нашого проекту було вирішення матеріальних проблем тих людей, які цього потребують. Ми створили чотири групи і запропонували провести такі акції: «Відвідай людину похилого віку та допоможи їй»; «Змилосердися над інвалідами»; «Подай руку допомоги самотнім»; «Опікуйся сиротами», «Допоможи воїну АТО». Нашим завданнями були: провести акції, виготовити новорічні іграшки, провести ярмарок, перерахувати гроші у фонд інвалідів та сиріт, організувати різдвяний стіл для самотніх та перестарілих, а також для воїнів АТО.

Від цього проекту діти одержали велике задоволення, тому що найменшими добрими справами можна творити великі діла милосердя. Цей проект надихнув дітей на створення інших проектів: «Великодній кошик», «Щедрий Миколай», «Іграшка сироті», «Одяг для Сходу».

Ознайомлюючись із життям святих та створюючи такі проекти, ми скеровуємо дітей на праведний шлях життя – шлях до святості. Адже святими не народжуються, а стають ними через добрі вчинки. Саме тому у дітей я виховую такі чесноти: милосердя, любов, справедливість, порядність, щирість. Знати й сповідувати українські традиції повинна кожна культурна людина.

Майбутнє нашої держави, що має багату тисячолітню культуру, залежить від християнського виховання, від змісту тих цінностей, які закладаються в серця молоді, від усвідомлення ідентичності зі своїм народом, його історією, традиціями, від мудрої книжки, рідного слова.

Релігійне виховання у школі не суперечить її світському характеру і не розглядається як щось окреме, а є складовою частиною національного виховання в цілому. У християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації, тому християнські аргументи є найвагомішими.

Релігійне виховання чудово зарекомендувало себе в етнопедагогіці Галичини 1939 р. Тому, щоб виховати здорову та культурну спільноту людей, нам необхідна цілюща сила християнської моралі. Віримо, що саме вона поверне нашу народів справжні ідеали.

Уроки християнської етики мають освітній характер, підкріплений прикладами, на які багата наша історія, література та культура. Як показує життєвий досвід, такий матеріал у духовному вихованні стає внутрішнім переконанням, спонукає до відповідних дій та вчинків.

Враховуючи те, що на уроках християнської етики дітям прищеплюють любов та милосердя, то для досягнення цього я на заняттях використовую різноманітні форми навчання: читання Святого Письма, слухання духовної музики, ознайомлення з основами іконографії, малювання, читання поезій, участь у конкурсах, вікторинах, дискусіях, інсценізаціях.

У формуванні духовності учнів не слід орієнтуватись на швидку віддачу, а на результати, які, можливо, не відразу яскраво помітні, але обов'язково будуть.

Однією з цілей морального розвитку особистості є формування етичних знань і переживань.

У процесі формування морального розвитку особи одними із найефективніших форм і методів є ситуаційно-рольові ігри, аналіз соціальних ситуацій морально-етичного характеру, ігри-драматизації тощо, які дають можливість предметно, безпосередньо й емоційно споукати аудиторію до правильного морального пошуку та вибору.

Особливе місце у вихованні християнських цінностей посідає художня діяльність самих учнів.

Для вивчення християнських цінностей я практикую краєзнавчу та екскурсійно-пошукову роботу, в процесі якої діти мають можливість

ознайомитися з досвідом і традиціями рідного краю, з матеріалами про духовних осіб свого регіону. Саме так були зібрані матеріали про священомученика Йосафата Білана. На основі цих матеріалів була розроблена програма екскурсії «Через терня до зірок», а також опублікована книга «Ісповідники віри – наші сучасники», автором якої є Богдан Головин.

З метою розвитку творчих здібностей особистості та обдарованості практикую науково-дослідницьку роботу з учнями. Школярі самостійно обирають тему, виконують пошукову роботу, навчаються самостійно працювати з літературою, використовувати необхідні методи дослідження, аналізувати та систематизувати отримані дослідження; робити висновки.

До 150-річчя від дня народження Андрея Шептицького учні старших класів провели науково-дослідницьку роботу на тему «Митрополит Андрей Шептицький про силу молитви». На прикладах із життя митрополита пізнали роль молитви. Провели аналогію впливу молитви на особисте життя.

Для старшокласників було проведено виховний захід «Внутрішня потреба молитви». Для кращого духовного збагачення та більшого ознайомлення з біографією патріарха Йосипа Сліпого та з нагоди 125-их роковин учні відвідали садибу блаженнішого Патріарха у селі Заздрість Терехівлянського району.

Висновки

Майбутнє кожного суспільства, його моральний клімат визначається тим, що відбувається в душах молодого покоління. Найбільш відповідальну місію – виховання молодих поколінь – покладено на освітян.

Ще з сивої давнини школа вважалася тим осередком, де навчали читати, писати, думати і, найголовніше, виховували і прищеплювали високі духовні та моральні якості. Саме на освітян покладено завдання дати дітям, за словами філософа Генрі Сідгвіка, «моральний компас» у сучасному світі.

Проблемою формувань моральних цінностей займалися Я. А. Коменський, Г. Сковорода, К. Ушинський, П. Флоренський та інші. В останні роки над цим працювали Бех І. Д., Сухомлинська О., Савченко О. Я. тощо.

Для того, щоб зроста ефективність формулювання загальнолюдських моральних якостей потрібно використовувати різноманітні методи на уроках «Християнської етики».

Кожен вчитель повинен шукати ефективні способи розвитку загальнолюдських моральних цінностей у школярів. Сучасна методична література подає різноманітні форми і методи розвитку пізнавальних інтересів учнів, а нам, учителям, потрібно обрати ті, які найбільше відповідають потребам сучасних дітей.

Дитина не народжується моральною чи аморальною. Вона поступово стає такою залежно від того, у яких умовах живе, у якому середовищі навчається, яке виховання отримує.

Отже, щоб виховати в дитини моральні цінності, потрібно добитися того, щоб перед свідомістю вихованців розкривалися одухотворені образи людей з високою моральністю, духовністю, які боролися за утвердження в житті ідеалів добра та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Моральний розвиток особистості. *Рідна школа*. 2004. № 1. С. 16–19.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. К.: Либідь, 2003. 280 с.
3. Бех І. Д. Як виховувати духовні цінності. *Директор шк., ліцею, гімназії*. 2004. № 1. С. 9–11.
4. Виховання молодого покоління на принципах християнської моралі в процесі духовного відродження України: Збірник наукових праць. Острог, 1998. – 444 с.
5. Дьяр Г. Духовні цінності як характерні індикатори особистості. *Рідна школа*. 2006. № 10. С. 24–26.
6. Журба К. Виховання духовної культури підлітків. *Шкільний світ*. 2004. № 34. С. 1–2.
7. Йоан Павло II. Енцикліка «Redemptorhominis». Ватикан, 1981.
8. Йоан Павло II. Енцикліка про Боже милосердя «Divesinmisericordia» до єпископів, священників і вірних Католицької Церкви. Ватикан, 1981.
9. Із скарбнички мудрих думок. *Шкільний світ*. 2006. № 33–34. С. 45.
10. Ковтуненко Л. В. Виховання у школярів загальнолюдських цінностей – один із головних аспектів розвитку особистості. *Виховна робота в школі*. 2006. № 12. С. 30–34.
11. Лоза П. Віра. *Зустріч*. 2000. № 1. С. 20–21.
12. Мовчун А., Мовчун Л. Абетка моральності: Що в характері твоїм? К.: Навч. книга, 2004. 271 с.
13. Моральна цінність християнства і відродження національної школи. *Доповіді науково-практичної конференції Київ–Тернопіль*. 1995. 67 с.

14. Натовський А. Вічна мудрість Закону Божого: впровадження духовних цінностей в освіту – навчальна необхідність. *Урядовий кур'єр*. 2004. № 137. С. 8.

15. Омельченко Ж. Формування в учнів загальнолюдських цінностей. *Рідна школа*. 1999. № 10. С. 15–17.

Янушевська Віра Степанівна,
педагог-організатор
Тернопільської Української гімназії
ім. І. Франка

СЦЕНАРІЙ СВЯТКОВОЇ АКАДЕМІЇ «ПОСВЯТА В ГІМНАЗИСТИ»

Наша гімназія – світ зі своїми цінностями, відносинами і традиціями. Гімназія має свою багату історію, символіку та традиції, деякі з них зовсім ще нові, інші – мають коріння сторічної давності.

У 1991 році було прийняте рішення про відродження Української гімназії в Тернополі. Згодом, за ініціативою учнівського самоврядування, в нас розпочалося таке дійство, як посвята у товариство «Первоцвіт». У 1994 році пройшла перша лінійка посвяти у велике товариське коло, де вперше прозвучала присяга та заповіді. І ось уже 24 роки ми проводимо свято, яке дещо змінило свій напрямок. Спочатку гімназистів посвячували, як членів учнівського самоврядування, тепер ми посвячуємо їх у гімназисти. Обов'язковим атрибутом є виступ голови парламенту з настановами, вітання від випускників, урочисте читання присяги, а також передача гімназійних прапорів наступним поколінням.

Святкування Дня гімназії проходить 21 вересня кожного року. Традиційно у цей день проходить посвята у гімназисти, вшанування Івана Франка біля його пам'ятника, служба Божа за здоров'я учнів, вчителів та їх батьків. Дуже часто також проводиться флешмоб «Подорож у часі», квести «Чи знаєш ти історію гімназії», фотоквести «Це було недавно, це було давно». Та загалом, традиції школи – це духовний стан кожного учня, вчителя та працівників школи. І в залежності від кількості та значення традицій та звичаїв, можна сказати про стосунки у колективі, адже спільна справа зближує, загартовує, а також і

виховує. Більшість шкіл України, мають такі традиції, які не можна зустріти за межами України. Школа – це і є колектив, адже всіх об'єднує спільна мета – навчання і виховання. Вірно сказано, що "школа, в якій немає традицій, не може бути хорошою школою.»

Мета проведення заходу:

- підтримувати престиж учня Української гімназії, як обдарованої дитини;
- надати можливість гімназістам проявити свій літературний таланти;
- підкреслити значимість співпраці: гімназіст – вчитель – батьківська громадськість – випускники;
- створити родинні стосунки у гімназії між учнями методом КТС.

Сценарій свята «Посвята в гімназисти»

21.09.18.

Учасники дійства одягнуті у вишиванки.

Звучать позивні.

В.1. Доброго ранку, Україно – мати!

В.2. Доброго ранку, фанне місто – Тернопіль!

В.1. Доброго ранку, дорога наша, рідна гімназіє!

В.2. З святом вас гімназисти, вчителі, батьки.

В.1. З днем народження гімназії вітаємо всіх, хто має причетність до нашого 120-літнього закладу.

В.2. Почекай, Ілле. Наша святкова академія вже розпочала своє святкування, а наш директор не прийшов.

В.1. Можливо, він запізнюється, бо немає чим доїхати до гімназії?

В.2. Та що ти, Вікторіє. Директор уже давно тут.

В.1. То ж покличемо його, бо вже час відкривати нашу академію – посвяту.

В.2. І наші дорогі першокласники дуже хвилюються, адже сьогодні їх посвячують у гімназисти Тернопільської Української гімназії ім. Франка.

Чується цокіт копит. На бричці заїжджає директор, його супроводжують діти.

В.1. Гімназіє рідна! Наша друга мати!

Пливуть роки у гомоні твоїх алей...

Ти мудра й молода, снаги тобі не позичати,
Живеш ти мріями своїх дітей.
Даєш знання і сили, і бажання,
І крила юним, щоб злетіть у височінь.
Тож завжди будь благословенна і багата
У помислах своїх і чистоті стремлінь.

В.2. Мій другий дім – моя гімназія,
Вирує в ній політ фантазії,
Тут діти й вчителі – одна родина,
Бо головне у нас – людина.
Чи в заметіль, чи сонячної днини
Спішу до неї я щоднини.
А особливо нині – на 120- і роковини,
Чарівні й мудрі іменини.
Ведучий 1 До внесення прапорів України, м. Тернополя та прапора гімназії
стояти струнко! Рівняння на прапори.

Звучить марш.

Ведучий 2 Урочисту академію, приурочену посвяті у гімназисти ,– оголошуємо
відкритою.

Звучить гімн України.

В.1. Гімназія – наш другий дім
Як добре і весело нам в нім.
Привітно друзі зустрічають,
Знання та успіхів бажають.

В.2. Як тільки дзвоник задзвонить,
Урок почнеться у цю ж мить.
У школі тиша запанує,
Лиш голос вчителя почую.

В.1 Учитель з нетерпінням зустрічає нас
І радо проводить всіх у клас.

Учитель тут для нас найбільше свято,

Тому слухайся і вчись завзято

В.2. Бо в праці ми таки одна сім'я.

Живи 100 тисяч літ, гімназія моя!

Не забудемо ми ніколи і ніде,

Хто в життя дає нам старт.

Ти найкраща, гімназіє рідна.

VIVAT, гімназіє, VIVAT!

В.1. Слово для привітання надається директору гімназії Крижанівському
Анатолію Васильовичу

В.2. У виконанні Мельничук Оксани та Михальчук Анастасії прозвучить пісня
«Тобі, Україно!»

Пісня

В.2. У роках крилатих, немов рідна матір,

Знаннями всіває нам путь.

Ти ґрунт засівала, з терпінням чекала,

Чи зерна віддачу дадуть

В.1. Куди не поїдеш – скрізь учнів зустрінеш,

Що вчилися в стінах твоїх.

Тебе поважають, тебе прославляють,

Гордяться, якими не гріх!

(Барабанний дріб)

Гімназист у старовинній формі з'являється із старої скрині

Гімназист. Я живу у цій скрині, яка дивом зберіглась десь на горищі. Я – це ціле покоління 120-річної історії. Коли наступають сутінки за вікном, я потихенько спускаюсь у вестибюль пам'ятними східцями. Ніколи не помічав, які вони завжди витерті, вичовгані сотнями ніг, – тепер тут сучасна плитка. А ці столітні колони, як гармонійно вписуються вони у сучасний інтер'єр! Скільки поколінь школярів торували стежину від батьківського порогу до гімназійного! Цікаво, а якими були перші гімназисти? Намагаюсь уявити, як крокує колона

юнаків у одностроях – бачив подібних на пожовтілих довоєнних світлинах. Як вони різняться від вас, сьогоднішніх! І не лише гімназійною формою. Чомусь видаються мені чемнішими, серйознішими, статечнішими. Не було у них комп'ютерів та DVD-плеєрів, зате мали світлі голови і гарячі серця.

А з портретів у саму душу дивляться очі тих, хто стояв біля витоків гімназії. Ці очі не обманеш. Вони пильні, ці очі, бо хочуть бачити кожного з нас розумним і добрим, сильним і гідним пам'яті тих, хто вчився і працював у нашій гімназії, ким гордиться наш край... Йосиф Сліпий, Петро Карманський, родина Цигельських, Мирон Зарицький, Яким Ярема, Никифор Гірняк, Іван Синиця, Олександр Смакула. То ж хіба всіх перечислиш...

Роки пролітають швидко-швидко. І неминуче настає день, коли, за традицією, гімназія поблагословить свою дитину вишитими рушниками у добру путь, на добрі справи. Ніби востаннє, зі світлою печаллю, переступаю поріг гімназійної оселі. Але часточка моєї душі назавжди залишається тут...

В.1 Гімназіє рідна, ти, як зірка на небі,
Серед складних космічних поєднань.

Всі тягнуться завжди до тебе,
Бо у тобі скарбниця наших знань.

В.2 Гімназіє рідна, ти світило в небі
У тьмі прозрінь і мороці доріг.
Усі вертатимуть в житті до тебе,
Переступаючи із трепетом поріг.

В.1 Присягою поєднані єдиною,
І заповіді – вічних істин час.
Гімназіє, ти станеш нам родиною,
І мрією, і творчістю для нас.

В.2. Музичне вітання вам дарують Дурандіна Яна та Саловська Ванесса.
«Омріяна земля»

Пісня

Звучить фон. (запис)

Першокласники виходять на середину площадки. (Змійка)

Старшокласниця:

1. Гімназіє, я хочу присягнути;

Твоє ім'я покрию лиш добром.

Бо ти навчила кращими нас бути,

Боротись і поборювати зло.

Я обіцяю: віддано і щиро,

Усі, хто вийдуть зі стін твоїх,

Нестимуть у серцях проміння миру,

Найкращих мрій і сподівань своїх.

2. Квітуй у вінку, гімназіє моя,

В знаннях ґрунтових, як в намисті,

Ти вічно юна й молода

І в учнях майориш, як в листі.

3. Гімназіє! З ювілеєм тебе ми вітаєм!

Від душі усі побажаєм.

Процвітання, краси і добра.

Щоб ти довго і творчо жила.

Щоб всміхнулось щасливе майбутнє,

І було все в тобі незабутнє.

Старшокласники вітають першокласників подарунками та одягають на них мантиї (музика)

В.2. Ось уже традиційно у день відродження гімназії наші першокласники приймають присягу гімназиста.

Звучать позивні.

В.1. Першокласники! До прийняття присяги учня Української гімназії імені Франка – стояти струнко.

До мікрофона підходять першокласники.

1. В урочий, цей благословенний час,

Перед священним стягом України

Я запевняю майбуття і вас,
Що слава про гімназію не згине!

2. Я присягаю, матінко моя,
Твої і батька виправдять надії,
Правдиво й чесно пронести ім'я
І не заплямить роки молодії.

3. Я присягаю вірою батьків
Перед всіма, що нині воєдино,
Достойним бути пройдених віків,
Оберігать традиції родини.

4. Я присягаю! Перед майбуттям.
Здобуть знання для праці та наснаги.
Служити людям всім своїм життям, –
І хай Господь благословить присягу!
(всі першокласники повторюють присягу.)

Звучить Гімн Гімназії

(Звучить мелодія пісні (запис))

В.1 Любі першокласники, сім щасливих років ви підніматиметесь до вершини
знань, то ж бажаємо вам гордо нести ім'я гімназиста Тернопільської Української
гімназії ім. Франка.

Першокласник. 1. Люби народ свій і ніколи

Не зраджуй нізащо його.

Шануй батьків своїх і мову.

Тоді доб'єшся ти свого.

2. Куди б не йшов і де б не був ти

Добро серед людей чини,

Мовчи при старших, мудрих слухай,

І в згоді з друзями живи.

3. У серці гордощів не май,

Бо завжди пам'ятати треба:

Як ставишся ти до людей,
Так будуть ставитись до тебе.

4. Що вмієш ти не забувай,
Чого не знаєш ти навчишся,
Знань щедрій урожай збирай
І вдосконалюйся, трудися.

5. Жени від себе лінь підступну,
Твори, дерзай немов поет.
І правил честі невідступно
Дотримуйся і йди вперед!

В. 2. Із настановою до першокласників звертаються випускники

Гімназія – науки край!
Вона цвіте, неначе гай.
Тут набираєшся ти знань
І маєш сотні сподівань.
Велика, гарна і простора –
Така чудова наша школа!
Зростають тут майбутні вчителі,
Учені, винахідники і лікарі.
Тут рідну мову вчать любити
Українську землю боронити,
Народи інші шанувати,
Та про своє коріння дбати.

2-й старшокласник. Гімназія. Таке коротке слово, але скільки ж в ньому милозвучності й величі. Кожного разу, коли ти його чуєш, відчуваєш, ніби всередині тебе проходить якийсь струм, що дістає своїм теплом аж до самого серця. Гімназія – це моя друга домівка. Скільки ж мене пов'язує з цими стінами!.. Сльози радості і смутку народжувались тут. А щоразу, коли я іду на уроки, на обличчі одразу вимальовується посмішка, на душі стає хороше...

3-й старшокласник. Я люблю свою школу, адже навчаюся тут з першого класу. Гімназія стала частиною мого життя та частиною мене самої. Всю мудрість, яку гімназія донесла та зберегла в собі, вчителі намагаються передати нам, аби ми черпали джерело знань. Я хочу привітати свою рідну гімназію з Днем народження і побажати їй подальшого процвітання. Нехай вона і надалі працює на благо людей, які йдуть до гімназії, аби здобути міцні знання, які стануть надійним підґрунтям у майбутньому!

4-й старшокласник. Я люблю гімназію за те, що саме тут я реалізувала себе як лідер і, як наслідок, була обрана Президентом шкільного парламенту. Саме тут в нас розвинули перші почуття єдиної команди і колективу. Саме в нашій школі є середовище, де політ власної думки не обмежується винятково темою заняття і шкільною програмою, а де дійсно виникає бажання сповна пірнути в купель знань і віднайти справжню істину.

5-й старшокласник. Вже понад 120 років гімназія гостинно відчиняє двері для школярів. І ось вона вкотре приймає привітання від своїх вдячних учнів. Я хочу привітати гімназію і подякувати їй за підтримку, надані мені знання, і, звичайно ж, за знайдених мною друзів саме тут. Бажаю тобі, гімназіє, дарувати знання людям ще протягом століть і завжди бути у пошані серед народу!

6-й старшокласник. Я можу стверджувати, що моя школа найкраща! Тому що в гімназії працюють найкращі вчителі, які прислуховуються до думок учнів, допомагають розкрити себе, повірити в свої сили, так би мовити, загартовують до майбутнього життя.

7-й старшокласник. Гімназія для мене близька й рідна, і кожен день я відчуваю турботу про себе та своїх однокласників. І нехай мої вчителі інколи «вчитують моралі» за мої пустощі – все ж таки я ще дитина, та ще й з характером; все одно не можна на них за це ображатися, бо вони хочуть, щоби я виріс Людиною з великої літери, тому й не байдужі до моїх вчинків. Звичайно, я намагаюся виправдати їх довіру до мене, бо дуже вже хочеться, щоб моя гімназія у майбутньому змогла мною пишатися, як зараз пишаємося ми нею. Гімназія –

наш рідний дім. У гімназії я почуваю себе, як удома, впевнено, розслаблено та вільно!

8-й старшокласник.

Гімназія – країна Знань.

І чарівна, і благородна.

Країна тисяч запитань.

І дивних відповідей повна.

Гімназія – це дивосвіт,

Що пізнаємо з вчителями,

Які навчають, окриляють,

Своїми діляться знаннями.

Гімназія – наш другий дім.

Затишний, світлий і охайний.

Тут добре й радісно усім,

Тут мудрість наша і зростання.

Як продзвенить дзвінок останній,

Полинем далі у життя,

Але ніколи не забудем

Ці перші кроки у знання.

Музика

(Першокласники займають свої місця)

В.1. Зустрічаємо нашу гостю, відому Тернопільську співачку, автора власних пісень Надію Гураль із піснею «Святкова» . Вітаємо її оплесками.

Пісня

В.1. Бувають у світі великі дива,

Сторічна матуся завжди молода!

В ній гомін весняний і молоді сміх,

Збирає під крила науки усіх.

В.2. Джерела в ній дружби, джерела в ній знань,

Джерела відваги, джерела змагань,

Джерела струмочками в світ потекли

І славу про матір свою рознесли.

В.1. Гімназіє рідна, матусю моя,

Та була і в тебе сторінка сумна.

Загарбник у нашім краю панував,

Він мову і віру твою зневажав.

В.2. Та доньки–пластунки й синочки– орли

До рук своїх зброю відважно взяли.

В підпіллі в УПА, у відкритих боях,

О, скільки лягло їх у наших полях.

В.1. Їм вічна пам'ять, а слава тобі,

Що мудро навчила ти діти свої.

Всевишній Отець волю знову нам дав,

У стінах твоїх сміх новий залунав.

В.2. Вже знову юнацькі струмочки течуть,

Про мудрість твою вони славу несуть.

Радій, молодій, о гімназіє – мати,

І щоб тисячоліття колись святкувати.

Звучить пісня «Боже великий, єдиний»

В.1 .До виносу прапорів стояти струнко. Рівняння на прапори.

Звучить марш

В.1. Гімназіє, навчаючи любові,

Дітей до знань і віри в майбуття,

Плекаєш в серці ти надію в Бога,

Щоб підготовленими нам іти в життя.

В.2. Хто стане ким, ми поки що не знаєм,

Яку дорогу оберем в житті,

Але гімназію в майбутньому згадаєм,

Бо тут найкращі друзі й вчителі.

В.1. За гордий дух боротися будемо,

Що сильні ми покажем ще не раз.
Ми всі піднімемось, та не впадемо,
Бо ти, гімназіє, навчила цього нас.
В.2 У віках красуйся, гімназіє люба!

Вирощуй нації ти цвіт.
Тобі бажають всі навколо
І безліч зим, і безліч літ.

В. 1 Хай вам щастить завжди й усьому,
Не піддавайте серце злomu,
Нехай вас Бог благословляє
І рідний край допомагає.

Музика

Висновки

Будь-яка організація, а особливо школа, сильна своїми традиціями. Шкільні традиції є тією ланкою, яка об'єднує учителів, учнів, випускників і батьків. Загалом, традиції школи – це духовний стан кожного учня, вчителя та працівника. І в залежності від кількості та значення традицій та звичаїв, можна сказати про відносини у колективі, адже спільна справа зближує, загартовує, а також і виховує. Особливо це відчують учні, які щойно переступили поріг закладу і мають потребу стати частинкою великої дружньої сім'ї.

У цьому і полягає головна мета посвяти у гімназисти. Відчуті себе частиною гімназійної родини, навчатися і працювати рівняючись на кращих випускників Української гімназії ім. Франка.

«Ніщо так не скріплює колектив, – зазначав А. С. Макаренко, – як традиції». Традиції школи зберігають наступність поколінь, любов і повагу до історії рідної школи, бажання прославити її добре ім'я...Саме така школа має майбутнє

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Сценарій складено на основі учнівських творів та власної учнівської поезії.

Запропоновано поезії таких учнів, як Лапчак Олеся (7-А кл.), Хмурч Захар (6-Б кл.), Шухман Вадим (6-Б кл.), Лушинська Ліля (7-А), Козуб Ліля (4-В кл.), Драбінович Валерія (6 кл.), Воробець Софія (6-А кл.), Коваль Анна (4-Б кл.).

Видавець – ТОКІШПО

Адреса для кореспонденції: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1

Електронна пошта: admin@ippro.edu.te.ua

Веб-сторінка: <http://ippro.edu.te.ua/>

Тел.: (0352) 43-57-83

46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1.